

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

*საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание*

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№21

**თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2013**

UDC (უაკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი
Editor-in-chief
Главный редактор

ინდირა ძაგანია
Indira Dzagania
Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაქარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриашви́ли
Ма́рина Турава
Ири́на Джо́бава
Ирма Закара́я

კომპიუტერული
რედაქტირება
რობერტ მესხი

Computer
Editing
Robert Meskhi

Компьютерное
Редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი
მდივანი
ლიანა გვასალია

Executive
Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный
секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი ავაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნიერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ანბელოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო ოუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუე (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Ilona Manelidu (Greece), Piyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахая (Грузия), Михаил Богуцкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушченко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия).

EAN 9771512 43 6007

იულია გორჯელაძე
(საქართველო)

საავტორო რემარკის სტატუსი და როლი
„ახალი დრამის“ დისკურსში

რაიმე ტიპის დისკურსის აღწერისას, დრამატურგი გაცილებით მეტს ვარაუდობს, ვიდრე ეს სასაუბრო დიალოგშია ფიქსირებული. იგი სრულიად დეტალურად წარმოიდგენს საკუთარ გმირებს, მათ ხასიათს, გარეგნობას, მიმოხერას, კულტურულ ფონს, სამოქმედო ასპარეზსა თუ სიტუაციას და ა.შ. ეს ყოველივე, ანუ კონკრეტული გმირის ე.წ. „მიმიჯი“, სწორედ საავტორო თხრობის პასაჟებშია ხოლმე წარმოდგენილი. მოკლედ რომ ვთქვათ, საავტორო რემარკა დრამატული ტექსტის ის ერთადერთი კომპონენტია, რომლითაც დრამატურგს სცენაზე წარმოდგენილი პროდუქციის გაკონტროლება და საკუთარი ჩანაფიქრის რეხერვირება შეუძლია. დრამის ტექსტში რეალიზებული რემარკები შემდეგ კატეგორიებად შეიძლება დაიყოს:

1) **პერსონიფიკატორები** – რომელთა დახმარებითაც შესაძლებელია განისაზღვროს პერსონაჟის ხასიათი რომელსაღე სიტუაციაში მისი ქცევის მიხედვით. ასეთი ტიპის რემარკები პერსონაჟის ქცევას ფარულ შეფასებას აძლევენ: „მერყეობა, გაუბედაობა, დაჟინებულობა, სიფიცხე და ა.შ.“ რემარკის ეს კატეგორია ყველაზე ხშირად გვხვდება. მათი მეშვეობით დრამატურგს ხშირად შემოყავს ხოლმე ახალი პერსონაჟი პიესის მოქმედებაში. სხვადასხვა საშუალების გამოყენებით ავტორი თანმიმდევრულად ხსნის პერსონაჟის ხასიათს, აღწერს არა მარტო მის გარეგნობას, არამედ მოქმედებებსა და მანერებს. ასეთი პრაგმატიკული მიზანმიმართების მქონე ინფორმაციის დახმარებით მკითხველი ინტერპრეტაციას აძლევს პერსონაჟის შემდგომ მოქმედებებს და ახდენს პერსონაჟთა მოქმედებების ურთიერთშედარებას. მაგალითად:

*“She (nurse **Guiness**) carries the table back to its place by the door and is hurrying out when she is intercepted by **Lady Utterword**, who bursts in much flustered. **Lady Utterword**, a blonde, is very handsome, very well dressed, and so precipitate in speech and action that the first impression (erroneous) is one of comic silliness “.*

(ბ. შო, „მისის უორენის პროფესია“)

ავტორი მკითხველის ყურადღებას ამახვილებს, პირველ რიგში, არა გმირი ქალის გარეგნობაზე, არამედ მის მოქმედებებზე, რომლებიც გამოხატულია ზმნებით *to intercept* და *to burst in* და რომლებიც ახასიათებენ მას როგორც იმპულსურ, „ცოცხალ“ ადამიანს. პერსონიფიკაცია ხდება არა მარტო გმირის გარეგნობის აღწერისას, არამედ ავტორის ირონიული შეფასების მეშვეობითაც, რომელიც მოგვიწოდებს შევხედოთ პერსონაჟს მისი თვალებით (*...so precipitate in speech and action that the first impression (erroneous) is one of comic silliness*).

2) **კინეტიკური** – ანუ პერსონაჟთა ჟესტების, მიმიკისა და მოძრაობების გადმოძცეში რემარკა. ასეთი რემარკები, ჩვეულებრივ, მიმართულია იმაზე, რომ კომუნიკაციური აქტი კონკრეტულ სამეტყველო გარემოცვაში წარმოვიდგინოთ, დავინახოთ პერსონაჟი, რომელიც არა მხოლოდ ლაპარაკობს, არამედ მოძრაობს კიდევც,

ასრულებს მოქმედებებს. მოქმედი პირის სცენაზე გადაადგილების აღწერა (to open the door, to enter, to exit და ა.შ.) დრამის ტექსტის აუცილებელი კომპონენტია. იგი უნდა განვასხვავოთ სამეტყველო აქტის ემოციური მახასიათებლებისაგან-ქესტებისაგან, მიმიკისა და სხეულის მოძრაობების იმ აღმწერებისაგან, რომლებიც საუბრის პროცესის თანმხლებ ელემენტებს წარმოადგენენ და გვიჩვენებენ პერსონაჟთა დამოკიდებულებას საუბრის საგნისადმი. შემდეგ დიალოგში შეიძლება ადვილად მივაღწეოთ თვალი გმირი ქალის ემოციათა ცვალებადობას, პირველად გულგრილს, უდარდელს, შემდეგ კი – დაძაბულს, შემტევ პოზიციაში გადასულს – ზმნების to learn (leaning back on the sofa – leaning forward) მეშვეობით.

Talbott: Open his shirt for him, Dog. (*Dog steps quickly forward and rips shirt open to waist. Val starts forward; men point knives; he draws back.*) That's right, stay there, boy. What did you do before? (*Pee Wee sits on stairs.*)

(ტ. უილიამსი, „ორფეუსი ეშვება ჯოჯოხეთში“)

3) **ემოციური რემარკები** გვიჩვენებენ, თუ როგორ ემოციურ ჭრილში მიმდინარეობს კონკრეტული კომუნიკაციის პროცესი. ეს არის პერსონაჟის რეაქცია რომელსამე ქმედებაზე ან ნათქვამ ფრაზაზე: აღელვება, გაოცება, სიხარული, შიში, ძლიერი გრძნობა, რომლებიც გავლენას ახდენენ მკითხველის მიერ პერსონაჟის მოქმედების, ან ნათქვამის აღქმასა და შეფასებაზე და საშუალებას აძლევენ მას განსაზღვროს ეს ნათქვამი სიმართლეა თუ სიცრუე. ემოციური რემარკები აგრეთვე მიგვანიშნებენ ფარულ ქმედებებზე, რომლებიც შეიძლება განისაზღვროს პერსონაჟის რეაქციით. ისინი შეიძლება არსებობდნენ როგორც „წმინდა“ სახით, ასევე ემოციური კომპონენტის სახით - კინეტიკური რემარკების ფარგლებში.

ლექსიკა, რომელიც აღწერს პერსონაჟის ემოციებს, შედგება გმირების აღწერისაგან, განისაზღვრება მათი ქესტების, პოზების, მიმიკის, მოქმედებების, ფრაზების წარმოთქმის ხმისმიერი თვისებების ჩვენებისაგან, რომლებიც ძირითადად ზმნიზედებითა და მიმღეობითაა გამოხატული. როგორც წესი, ასეთი რემარკებია: cheerfully, impatiently, worried, startled და ა.შ. მაგრამ პერსონაჟების ემოციები უფრო რთულ რემარკებშიც აღიწერება:

Edmund: (*Starts to blurt out the appeal he now feels is quite hopeless*) Listen, Mama...

(ო' ნილი, „გრძელი მოგზაურობა ღამეში“)

მოცემულ რემარკაში, როგორც ვხედავთ, კინეტიკური (*passes her hand over her brow*) და ემოციური კომპონენტი (ზმნიზედა *nervously*) ერთმანეთს ერწყმის.

ყველა ზემოაღნიშნული რემარკა შეიძლება ერთმანეთთანაც გადაიკვეთოს და აწარმოოს შერეული ჯგუფები.

რემარკები, როგორებიცაა **Pause, Silence** და მათი ვარიანტები, ხელს უწყობენ კომუნიკაციის აქტის გამძაფრებასა და დაძაბვას და ადასტურებენ განცდილი ემოციების მაღალ ინტენსიურობას. ასეთი რემარკები არარეპლიცირებული დიალოგის ორგანიზების ერთ-ერთი საშუალებაა. მაგალითად, ჰ. პინტერის პიესაში „ძველი დრო“, მთელი I აქტის განმავლობაში პერსონაჟთა რეპლიკები 64-ჯერ წყდება რემარკით **Pause**, 3-ჯერ – **Slight Pause**-ით, ხოლო ოთხ შემთხვევაში – **Silence**-ით. მათი პრაგმატიკა იმაშია, რომ დუმილი ყოველთვის მნიშვნელოვანია: ის ან ადასტურებს საუბრის შეწყვეტის სურვილს, ან ექსპრესიულ ფუნქციას ასრულებს. მისი კონკრეტული მნიშვნელობა განისაზღვრება კონკრეტული სამეტყველო აქტის პირობებით.

4) **ინტროდუქტულ რემარკებში** წარმოდგენილია მოქმედების ადგილი, აღწერილია ინტერიერი, ნივთები, რომელიც გმირებს გარს აკრავს, ასევე ადამიანთა

ტანსაცმელი. მათი პრაგმატული ფასეულობა კომუნიკაციური აქტისა და თვით ტექსტისთვის მდგომარეობს იმაში, რომ მოქმედების სურათი აუცილებლად ვითარდება რაღაც ფონზე, რომელიც გავლენას ახდენს კომუნიკაციურ ფაქტორებზე („საუბრის სიტუაციაზე“).

“The parlor in Cornelius Doyle’s house. It communicates with the garden by a half glazed door. The fireplace is at the other side of the room, opposite the door and windows, the architect not having been sensitive to draughts. The table, rescued from the garden, is in the middle; and at it sits Keegan, the central figure in a rather crowded apartment. Nora, sitting with her back to the fire at the end of the table, is playing backgammon across its corner with him, on his left hand. Aunt Judy, a little further back, sits facing the fire knitting, with her feet on the fender. A little to the Keegan’s right, in front of the table, and almost sitting on it, is Barney Doran. Half a dozen friends of his, all men, are between him and the open door, supported by others outside. In the corner behind them is the sofa, of mahogany and horsehair, made up as a bed for Broadbent. Against the wall behind Keegan stands a mahogany sideboard. A door leading to the interior of the house is near the fireplace, behind Aunt Judy...”

(ბ. შო, „ჯონ ბულის სხვა კუნძული“)

5) **წინააღმდეგობრივი და ჰარმონიული რემარკები** თანამედროვე დრამის მასსიათებლებია და თავისი არსით ბევრად უფრო საინტერესონი, ვიდრე ყველა ზემოაღნიშნული კატეგორიის რემარკები. ისინი, ძირითადად, კინეტიკური რემარკების ნაირსახეობაა. ამ ორიდან „ჰარმონიული“ რემარკები დრამატულ დიალოგებთან ჰარმონიულად თანამშრომლობენ და, ასე ვთქვათ, „ხსნიან“ მათ:

Shakespeare. Stay, stay. (*young woman stops*) You’d rather have money not food?

Young Woman. Ah, that I would.

Shakespeare stands and goes out.

Young Woman. Have he gone for authority?

(ბონდი, „ბინგო“)

მოყვანილ პასაჟში, როგორც ვხედავთ, რემარკა მართლაც დიალოგში ასახული აზრის „ქმედებაში“ განხორციელებას ემსახურება, ხოლო თავად ქმედება იმდენად ლოგიკურია, რომ რემარკის არარსებობის პირობებშიც კი სცენურად განხორციელებადი იქნებოდა.

მომდევნო მაგალითში ოდნავ სხვა შემთხვევასთან გვაქვს საქმე:

RAYMOND: Larry, you want to help this man? He’s got a party here. (*Larry simply turns, silent, with a hurt and angry look. The mechanic goes to him, holds out the part; but Larry does not take it, merely inspects it, for it is greasy, as is the man*).

(ა. მილერი, „მეზღვაურის სიკვდილი“)

აქ, როგორც ვხედავთ, რემარკა რეპლიკაში გამოთქმული აზრის ილუსტრირება კი არ არის, არამედ იმ სასცენო ქმედებაზე მიგვითითებს, რომელიც ავტორმა ერთ-ერთი სხვა პერსონაჟის გუნება-განწყობის ასაღწერად გამოიყენა.

ზოგჯერ რემარკა დიალოგთან წინააღმდეგობრივ მიმართებასაც ამყარებს. ამის იდეალურ ილუსტრაციას ვხვდებით ბეკეტის პიესაში „გოლოს მოლოდინში“:

VLADIMIR: Well? shall we go?

ESTRAGON: Yes, let’s go.

(*They do not move*).

(ს. ბეკეტი, „გოლოს მოლოდინში“)

აღნიშნული დიალოგის შინაარსიდან გამომდინარე, ესტრაგონი და ვლადიმირი უნდა წავიდნენ, მაგრამ ბეკეტის რემარკა მათ ამის საშუალებას არ აძლევს. ამ ტიპის წინააღმდეგობრიობა პიესის ორივე მოქმედების ბოლოს გვხვდება. დრამატურგის ასეთი „ახირება“, ცხადია, შემთხვევითი არაა. მას, უთუოდ, იმის თქმა უნდა, რომ ადამიანებს, როგორც წესი, ტყუილად ჰგონიათ, რომ ყოველ განზრახვას სათანადო ქმედება უნდა მოჰყვეს, რომ მთავარი მუდამ განზრახვა და გადაწყვეტილების მიღებაა. ზემოაღნიშნული წინააღმდეგობრივი რემარკის საშუალებით იგი ცდილობს დაგვანახოს, რომ ეს სულაც არაა ასე, რომ ხშირად განზრახვა განზრახვადვე რჩება და მას აღსრულება არ უწერია.

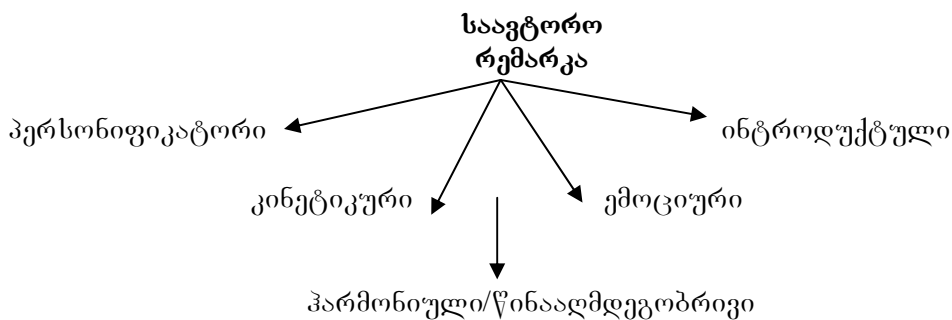
ზემოთმოცემული მაგალითით ჩვენც შეგვიძლია დავანახოთ რემარკის ფუნქციის "დამაქინებელთ", ვინც ფიქრობს, რომ მთავარი მუდამ დიალოგია (რემარკა კი მხოლოდ დამატებითი, მეორეხარისხოვანი ინფორმაციის შემცველი, დიალოგზე დამოკიდებული კომპონენტია), რომ ეს ყოველთვის ასე არ არის, და რომ რემარკას, ხშირად, დიალოგზე არანაკლები ინფორმაციული დატვირთვა შეიძლება ჰქონდეს.

არსებობს ისეთი პიესებიც, რომლებშიც რემარკა მთელი დრამატული ტექსტის უზარმაზარ მონაკვეთსაც კი იკავებს. მაგალითად, გოლზუორთის პიესაში „სამართალი“, დიალოგი კარგა ხნით „ყოფნდება“, რადგანაც მესამე მოქმედების მესამე სურათი, ფაქტობრივად, მხოლოდ ერთ დიდ რემარკას წარმოადგენს (აღწერილია უსამართლოდ დაპატიმრებული გმირის – ფოლდერის სასოწარკვეთილი ქმედებები, როდესაც იგი საკუთარი დილეგის კედლებს უაზროდ აწყდება და უზომო ტანჯვას განიცდის).

საქმე კიდევ უფრო შორს მიდის ბეკეტის პიესებში „უსიტყვო მოქმედებები“, სადაც დიალოგი საერთოდ არაა და მთელი სათქმელი მხოლოდ რემარკებში მითითებული მოქმედებებით და სხვა ვიზუალური თუ სმენითი არხებით გადმოიცემა (ცხადია, ეს ექსპერიმენტალური პიესებია და მათი თვისებები ზოგადად მთელ დრამატურგიაზე ვერ გავრცელდება, მაგრამ მათი სრული იგნორირება, მეორე მხრივ, მართებული არ იქნებოდა).

იმ მაგალითებში, რომლებიც აქამდე მოვიყვანეთ, აქცენტი სასცენო რემარკებზე იყო გადატანილი, მაგრამ როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საავტორო რემარკები მხოლოდ სასცენო რემარკებით არ შემოიფარგლებიან; ისინი გულისხმობენ საავტორო თხრობის ნებისმიერ იმ ფორმას, რომელიც პიესის ტექსტშია წარმოდგენილი, ანდა, ავტორისავე ნებით პიესის ტექსტს დაერთვიან.

ამრიგად, რემარკები სქემატურად ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

როგორც ვხედავთ, საავტორო რემარკები სახვადასხვა ტიპისაა და, შესაბამისად, ისინი განსხვავებულ ფუნქციებს ასრულებენ. მათი დახმარებით შესაძლებელია: განისაზღვროს პერსონაჟის ხასიათი რომელსამე სიტუაციაში მისი ქცევის მი-

ხედვით (პერსონიფიკატორები); გავიგოთ, თუ როგორ მოძრაობს გმირი ან როგორია მისი მიმიკა და ჟესტიკულაცია (კინეტიკური); რა ემოციური ხასიათისაა კონკრეტული კომუნიკაციის აქტი (ემოციური); როგორ ფონზე ვითარდება მოქმედება და რა გავლენას ახდენს ეს ფონი კომუნიკაციურ ფაქტორებზე (ინტროდუქტული); გავაანალიზოთ, თუ რა დგას ნათქვამი სიტყვების უკან (საწინააღმდეგო და ჰარმონიული). საავტორო რემარკის ამ ტიპებიდან ყველაზე გავრცელებულია პერსონიფიკატორები, ხოლო, ზოგადად, საავტორო რემარკათა სიუხვე „ახალ დრამას“ ახასიათებს.

ლიტერატურა:

1. Дотмурзиева З.С. Прагматика авторских ремарок в тексте английской драмы, М., 2004.
2. Журчева О. В. Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века. Самара, изд. СамГПУ, 2001
3. Shaw G. B. "Mrs Warren's Profession" In Shaw G.B. "Plays Unpleasant". Harmondsworth: Penguin Books, 1975.
4. Williams T. "Orpheus Descending" In "Three American Plays", Progress Publishers, Moscow, 1972.
5. O'Neill "Long Days Journey Into Night" In "Three American Plays", Progress Publishers, Moscow, 1972.
6. Shaw B. "John Bull's Other Ireland" In Shaw B. "Plays Unpleasant". Harmondsworth: Penguin Books, 1975.
7. Bondey "Bingo". Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1904.
8. Miller A. "Death of a Salesman". Harmondsworth: Penguin Books, 1973
9. Beckett S. "Waiting for Godot" In Beckett S. "The Complete Dramatic Works". London: Faber&Faber, 1986.

Julia Gorjeladze

The Status and the Role of Author's Remarques in the "New Drama" Discourse **Summary**

Describing any type of discourse, the playwright suggests much more than it is fixed in the spoken dialogue. He represents quite thoroughly his heroes, their characters, appearances, cultural backgrounds, an environment, conditions, etc. The above mentioned taken together or, in other words, the so-called "image" of a particular hero, is represented in the author's narrative passages. In short, an author's stage direction or remarque is the only component of a dramatic text, by means of which the playwright may control the stage production and is able to preserve his idea. The remarques realized in a drama text are of different types and, appropriately, they perform various functions. With their help it is possible: to define the character of a hero according to his or her behavior in different situations (Personificators); understand how a hero moves or what gestures and mimics he uses (Kinetic remarques); what is the emotional atmosphere of a concrete act of communication (Emotional remarques); to analyse the background of action and the factors which cause different communicative acts (Introductive remarques); to understand better the meaning of the words and actions (Opposite and Harmonic remarques).

So, modern dramas are characterized by an abundance of author's stage directions, the most frequently used kind of which is Personificators.

Юлия Горджеладзе
Статус и роль авторской ремарки в дискурсе «Новой драмы»
Резюме

Во время описания какого-либо вида дискурса драматург намного больше размышляет в уме, чем фиксирует в диалогах пьесы. Он детально обрисовывает в своем воображении героев драмы, их характер, внешний вид, культурный фон, место действия, ситуацию и т.д. Все это вместе взятое, или другими словами, так называемый «имидж» конкретного героя, передается в пассажах авторского повествования. Таким образом, авторская ремарка тот самый, единственный компонент драматического текста, с помощью которого драматургу удастся контролировать ход реализованной на сцене пьесы, зарезервировать свой авторский замысел.

Авторские ремарки могут быть разных видов, а следовательно, и выполнять различные функции. С помощью их автор раскрывает характер персонажа в зависимости от его поведения в той или иной ситуации (ремарки-персонификаторы); указывает на движения, мимику и жесты действующих лиц (кинетические ремарки); показывает в каком эмоциональном состоянии находится герой в процессе коммуникации (эмоциональные ремарки); представляет на каком фоне происходит действие и как этот фон влияет на коммуникационные факторы (интродуктивные ремарки); поясняет драматический диалог и раскрывает суть сказанных слов (противоположные или гармоничные ремарки). Таким образом, «новая драма» характеризуется изобилием авторских ремарок, среди которых самыми распространенными являются ремарки-персонификаторы.

მანანა ღამბაშიძე
(საქართველო)

**პოსტნომინალური ზედსართავი სახელის სტრუქტურული
რეპულატორები თანამედროვე გერმანულ ენაში**

როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, ნომინალურ სინტაგმაში განსაზღვრების პოზიცია წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე სადისკუსიო საკითხს. უახლეს ნაშრომებში, რომლებიც სინტაგმაში მსაზღვრელის პოზიციას ეხება, გამოთქმულია აზრი, რომ არ არსებობენ ზედსართავი სახელები მტკიცე, ფიქსირებული პოზიციით, რომ ყველაფერი დამოკიდებულია იმ ფუნქციასა და მნიშვნელობაზე, რომელსაც გადმოსცემს ზედსართავი სახელი მოცემულ კონტექსტში. აღინიშნება ფორმალური კრიტერიუმებიც, რომელთა საშუალებითაც ზედსართავი სახელები თავსდება პრეპოზიციის ან პოსტპოზიციისაში.

რ. ვაგნერი და ჟ. პენშონი საუბრობენ პრეპოზიციური ზედსართავი სახელების „ინტენსიურ“ და „აფექტურ“ გამოყენებაზე. ჟ. დემურატის და ე. პიშონის თვალსაზრისით, პრეპოზიციური და პოსტპოზიციური განსაზღვრებები (ზედსართავი სახელები) ხასიათდებიან საზღვრულ სიტყვასთან სხვადასხვაგვარი კავშირით. ზედსართავი სახელის ადგილი არის საშუალება მისი მნიშვნელობის პოლარიზაციისა და აღნიშნავენ, რომ ზედსართავი სახელის პოზიციას ნომინალურ სინტაგმაში აქვს არა მარტო სტილისტური, არამედ გრამატიკული ფუნქციაც.

განხილული პრობლემის საინტერესო გადაწყვეტას გვთავაზობს მ. გლატინი, რომლის თანახმად, მსაზღვრელის პოზიციის არჩევას გვკარნახობს მასში ჩადებული ინფორმაციის მოცულობა. ავტორი პრაქტიკაში შემდეგნაირად წარმოადგენს წამოყენებულ ჰიპოთეზას: მოცემული ზედსართავი სახელის მიერ გადმოცემული ინფორმაციის მოცულობა განისაზღვრება ამ უკანასკნელის გამოყენების სიხშირით.

უ. ენგელის და რ. ტერტელის განსაზღვრებით, მახვილის გვერდით, რომელსაც ნებისმიერი წევრის გამოყოფა შეუძლია, სიტყვათაწყობას აქვს განსაკუთრებული ფუნქცია გამონათქვამის ცალკეული ნაწილები გამოჰყოს.

წინადადების ჩარჩო ჰყოფს წინადადებას წინაველის, ბოლოველის და შუაველის სეგმენტებად.

ელემენტების უმრავლესობა თავსდება შუაველში. მისი თანმიმდევრობა იმის მიხედვით განისაზღვრება, საქმე აქტანტებთან გვაქვს თუ თავისუფალ წევრებთან. შუაველის დასაწყისში დგანან უმახვილო პრონომინალური აქტანტები, კერძოდ, თანმიმდევრულად სუბიექტი, დამატება ბრალდებით ბრუნვაში, დამატება მიცემით ბრუნვაში და სხვა. შემდეგ განლაგდებიან გამონათქვამზე ორიენტირებული თავისუფალი წევრები. უცვლელი სიტყვები: *doch, vielleicht*, შემდეგ წინადადებაზე ორიენტირებული თავისუფალი წევრები: *დროის, ადგილის, მიზეზის, მიზნის ზმნიხედები: damals, dort, deswegen, dafür* (ენგელი 1993: 219).

თავისუფალი წევრების გადაადგილებას შუაველში აქვს ნაწილობრივ სხვა მოქმედებები. უფრო დიდია იმ ელემენტების გამოყოფის ეფექტი, რომლებიც იშვიათად თავსდება წინაველში. შედარებით ნაკლებია სუბიექტის და გარემოებების გამოყოფის ხარისხი, რომლებიც ხშირად წინადადების თავში თავსდება. რაც შეეხება ბოლოველს, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მრავალ ელემენტს არ შეუძლია ბოლოველში მოთავსდეს. უპირველეს ყოვლისა, ბოლოველში თავსდება შედარების გამომხატველი ელემენტები.

პოსტრომინალური ზედსართავი სახელი შესაძლოა რეალიზირდეს განკერძოებული განსაზღვრების, პრედიკატივის ან პრედიკატული განსაზღვრების ფორმით. თითოეულ მათგანს აქვს თავისი პოზიცია, რაც მათი ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანია.

ზედსართავი სახელით გამოხატული განკერძოებული განსაზღვრება შედის ქვემდებარის ჯგუფის შემადგენლობაში. მისი პოზიცია წინადადებაში ყოველთვის ფიქსირებულია. იგი უშუალოდ მოჰყვება საზღვრულ სიტყვას, მის შემდეგ იკავებს ადგილს წინადადებაში და მისგან განუყოფელია.

Dieser Wurf, sicher und herrisch, erinnerte mich an jene düsteren Stunden der Vergangenheit (ბიოლი 2003: 13).

...*der eine Aufnahme machen läßt, ein schlechtes Foto, aber deutlich* (ფრიში 2000: 53).

ზედსართავი სახელით გამოხატულ განკერძოებულ განსაზღვრებას ახასიათებს რიტმულ-მელოდიური და სემანტიკური დამოუკიდებლობა. ზედსართავი სახელი იღებს მახვილს, მისი კავშირი არსებით სახელთან თავისუფალია. განკერძოებული განსაზღვრება, რომელიც წინადადებაში გამოყოფილია ინტონაციურად და სასვენი ნიშნებით, აზრობრივადაც უფრო დამოუკიდებელია, ვიდრე ჩვეულებრივი არაგანკერძოებული განსაზღვრება. იგი ამ უკანასკნელისაგან განსხვავდება ფუნქციის მხრივაც.

Einige der Häuser ähnelten aneinandergenähten Stoffflecken, eidottergelb oder blau (ფედერშპილი 2000: 209).

სუბიექტს სამი განსაზღვრება ახლავს. ბოლო ორ განკერძოებულ განსაზღვრებას ახლავს დამატებითი ცნობის ელფერი და ადვილად ტრანსფორმირდება განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებად.

aneinandergenähte Stoffflecke, eidottergelb oder blau.

განკერძოებული განსაზღვრება ამ და მსგავს შემთხვევებში თითქოს განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების შეკუმშული სახეა.

პოსტრომინალური ზედსართავი სახელით გამოხატული პრედიკატივი და პრედიკატული განსაზღვრება შედის შემასმენლის ჯგუფში. მათ არ გააჩნიათ ფიქსირებული პოზიცია და გარემოების მსგავსად წინადადებაში თავისუფლად გადაადგილდებიან. შესაბამისად, ისინი სტრუქტურულად ვერც ატრიბუტულ შესიტყვებას და ნომინალურ სინტაგმას ქმნიან და ძირითადად წინადადების ბოლოს თავსდება.

ზედსართავი სახელის განკერძოება პრედიკატივის ფორმით:

Er war sehr braungebrannt von der südlichen Sonne, frisch und kräftig (ველსკოფ-ჰენრიხი 1967: 90).

პრედიკატული განსაზღვრება:

Emil Kubinke irrte durch die Straßen, sehnsüchtig und traurig (ჰერმანი 1963: 81).

Hübsche Kleider lagen aus, hell und bunt (შუბერტი 1967: 244).

შესიტყვებები წინადადების სემანტიკებს წარმოადგენს, მაგრამ თვითონ წინადადება არ არის შესიტყვებების მექანიკური კავშირი. მაგალითად, წინადადების მთავარი მიმართება სუბიექტ-პრედიკატის მიმართება წინადადების შესიტყვებებად სემანტიკაციის დროს გამოირიცხება. წინადადება შეიცავს სხვა ელემენტებსაც, რომლებიც წინადადების დაყოფისას არც ერთ წარმოქმნილ შესიტყვებაში არ შედის. მოდალური სიტყვები, მოდალური ნაწილაკები, გამონათქვამის ხასიათის შესახებ მოსაუბრის შენიშვნები არ წარმოადგენს შესიტყვების კომპონენტებს. მოდალური სიტყვები, ისევე როგორც სუბიექტ-პრედიკატის მიმართება, ემსახურება მთლიანი წინადადების გაფორმებას. პრედიკატული განსაზღვრებაც წინადადების

დაყოფის დროს არც ერთ შესიტყვებაში არ შედის, რადგან სემანტიკურად და სინტაქსურად ერთდროულად დაკავშირებულია სუბიექტთან და პრედიკატთან, ასევე პრედიკატივიც სტრუქტურულად არ შედის ატრიბუტული შესიტყვების შემადგენლობაში და ვერც ნომინალურ სინტაგმას ქმნის. წინადადების სემანტიკის დროს შესიტყვების გარეთ რჩებიან აგრეთვე კავშირები და მიმართებითი ნაცვალსახელებიც, რომლებიც კომპლექსურ წინადადებებში წინადადების ნაწილების შეერთებისათვის გამოიყენება, ან მთლიანი წინადადების თავში დგას.

მნიშვნელოვანია ზედსართავი სახელით გამოხატული განკერძოებული განსაზღვრების გამოყენება დანართისაგან.

არ არსებობს საერთო აზრი იმის შესახებ, რა უნდა იყოს გაგებული დანართის ქვეშ. დანართის ტრადიციულ განსაზღვრებად მიჩნეულია: „დანართი არის არსებითი სახელის დანამატი, რომელიც ამ არსებითი სახელის ცნებით მოცულობას არ ცვლის“ (აიზენბერგი 2006ბ: 255).

უ. ენგელი გამოჰყოფს დანართის 6 მახასიათებელ ნიშანს: „ყოველი დანართი

1. არის განსაზღვრება, ანუ წარმოადგენს არავერბალური ბირთვის სატელიტს;

2. თავსდება ბირთვის შემდეგ;

3. გამოიყოფა თავისი გარემოსგან მძიმით და სამეტყველო პაუზებით;

4. უშვებს სამეტყველო დამატებებს (ექსისტენტიატორული ელემენტები);

5. აქვს დამოუკიდებელი გამონათქვამის ხასიათი (სამეტყველო ენაში საკუთარი ტონის მრუდი);

6. აქვს მიდრეკილება ფრაზის ბირთვთან შეთანხმების“ (ენგელი 2004: 449).

მოცემული მახასიათებლებიდან ზედსართავი სახელით გამოხატულ განკერძოებულ განსაზღვრებებთან ძირითადი შეუსაბამობაა მე-5 მახასიათებელი, რომლის თანახმად, დანართს აქვს დამოუკიდებელი გამონათქვამის სახე და მას დამოუკიდებლად იმ ბირთვის გარეშე შეუძლია წინადადებაში ფუნქციონირება, რომლის დანართსაც წარმოადგენს, ანუ იგი უშვებს ჩანაცვლებას ბირთვით ან პირიქით, რაც ზედსართავი სახელით გამოხატულ პოსტნომინალურ განსაზღვრებებში გამორიცხულია, რადგან ზედსართავი სახელი თავის სინტაქსურ ფუნქციას – ატრიბუტის ფუნქციას მხოლოდ ნომინალურ ბირთვთან მიმართებაში ასრულებს და წინადადებაში მხოლოდ მასთან ერთად გადაადგილდება.

შევადართო:

Bald erschien ein junger König, ein hübscher Bub, ein Playboy (კაშნიცი 2004: 6).

Bald erschien ein junger König,

Bald erschien ein hübscher Bub.

Bald erschien ein Playboy.

Das Städtchen, abgelegen und unwichtig, war von Fliegenangriffen lange

verschont geblieben (კაშნიცი 2004: 87).

პოსტნომინალურ ზედსართავიან ფრაზებში ანალოგიური ტრანსფორმაციები დაუშვებელია.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალ გრამატიკოსთან ზედსართავი სახელით გამოხატული განკერძოებული განსაზღვრება ტერმინოლოგიურად გამოიყენება დანართისაგან.

ზედსართავი სახელით გამოხატული განკერძოებული განსაზღვრება დაკავშირებულია წინადადების გაფორმების ზოგიერთ განსაკუთრებულ სახესთან, კერძოდ, ჩანართთან (Parenthese, Einschub).

ჩანართის ქვეშ იგულისხმება განკერძოებული დანართი წინადადებები, შესიტყვებები, სიტყვები, რომლებიც წინადადების შიგნით დაირთვება, წინადადების

სხვა ნაწილებთან მინიმალური დაკავშირების ელემენტების გარეშე. როგორც ყველა განკერძოება, ისინიც ინტონაციურად და გრამატიკულად განცალკავდება.

ჩანართი შეიცავს ავტორის, ან სხვა მოქმედი პირის კომენტარს. მთხრობელის კომენტარები პარენტეტურად ჩაირთვება. ჩანართს წარმოადგენს პარენტეტური ხასიათის შენაერთები, რომლებიც ხასიათდება საზღვრულ წევრთან შეთანხმების უქონლობით. ზედსართავი სახელისთვის და მიმღებობისთვის, ჩვეულებრივ, დამახასიათებელია საწყისი ფორმა.

ეს ჯგუფები ფორმალურად განკერძოვდება წინადადებაში, თუმცა შინაარსობრივი მიმართებები წინადადების სხვა წევრებთან თავისუფლად მყარდება. ამ სახის შენაერთები წარმოადგენს სიტყვათა თავისუფალ რიგებს, რომლებიც თავიანთ ერთობლიობაში გარკვეულ სურათს ქმნიან. დაქვემდებარების ფორმალური ნიშნები ხშირად არ არის გამოხატული.

მნიშვნელოვანია დანართი განვასხვაოთ ჩანართისაგან. ორივე სტრუქტურა ნაწილობრივ იგივეს გამოხატავს, მაგრამ „ჩანართები ქმნიან ჩანართს წრფივ სტრუქტურაში, რომელშიც ფუნქციონალურად არ არიან ინტეგრირებული. ჩანართები ძირითადად წარმოადგენს დამოუკიდებელ წინადადებებს ან ისინი აორმაგებენ წინადადების წევრის პოზიციას“ (აიზენბერგი 2006: 255).

Ja, er erwachte, Emil Kubinke, *mürrisch und unfroh, in grauer Dämmerung, trübselig, ohne zu wissen, weshalb, dumm in der Erinnerungen an peinliche Träume, die versunken waren, von denen er nichts mehr wußte, und die ihn noch quälten* (hermani 1963: 108).

Da hockte Adrienne..., *im kürzen Hängekleidchen, eine Lockenpuppe unterm Arm, dürrbeinig, sommersprossig, mit zusammengepresten Lippen und mißmutig gesunkter Stirn* (ვაისკოპფი 1966: 488).

დანართი ამის საპირისპიროდ სხვა ერთეულებთან ერთად წარმოქმნის კონსტიტუენტს, ენობრივ ერთეულს, რომელიც დიდი კომპლექსური ერთეულის ნაწილს წარმოადგენს და მას მთლიანობაში წინადადების წევრის ფუნქცია გააჩნია.

ლიტერატურა:

1. ბიოლი 2003: Böll, H. Mein trauriges Gesicht. Erzählungen. Moskau: „Radugaverlag“, 2003.
2. აიზენბერგი 2006: Eisenberg, P. Der Satz. Grundriss der deutschen Grammatik. Band 2. Stuttgart. Weimar: „Verlag J.B. Metzler“, 2006.
3. ენგელი 2004: Engel, U. Deutsche Grammatik. München: „Judicium Verlag GmbH“, 2004.
4. ენგელი 1993: Engel, U., Tertel, R. Kommunikative Grammatik: Deutsch als Fremdsprache. München: „Judicium“, 1993.
5. ფედერშპილი 2000: Federspiel, J. Das gelobte Dorf. Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern. Moskau: Verlag „Menedsher“, 2000.
6. ფრიში 2000: Frisch, M. Skizze (Schinz). Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern. Moskau: Verlag „Menedsher“, 2000.
7. ჰერმანი 1963: Hermann, G., Kubinke. Das Neue Berlin: 1963.
8. კაშნიცი 2004: Kaschnitz, M.L. Erzählungen, Moskau: “Aris Press”, 2004.
9. შუბერტი 1967: Schubert, D. Acht Unzen Träume. Berlin: Verlag „Neues Leben“, 1967.
10. ვაისკოპფი 1966: Weiskopf, F.C. Abschied vom Frieden. Berlin und Weimar: „Aufbau-Verlag“, 1966.
11. ველსკოფ-ჰენრიხი 1967: Welskopf-Henrich, L. Zwei Freunde. Halle (Saale): „Mittel-deutscher Verlag“, 1967.

Manana Gambashidze
***The Structural Regulators of the Post-Nominal Adjective in the Modern
German Language***
Summary

This article examines the structural regulators of nominative adjective which are expressed by the isolated attributive, the predicative and by the form of the predicative attributive. Each of them possess the typical position which is one of the principal determinative signs. The isolated attributive of the adjective comes in the structure of the group of subject. Its place in the sentence is same (fixed). The adjective follows directly the determinative word, takes the place after it and is not separated from it.

The predicative and the predicative attributive of the adjective get in the structure of the group of predicate. They don't have the constant (fixed) place and as the adverbs displace easily in the sentence.

The isolated attributive of the adjective is connected with the process of the mounting of sentence, with the special aspect, such the parenthesis.

In this article, on one side the isolated attributive of the adjective is separated from the opposition between which the basic difference is the index of the independent expression characteristic for the opposition and doesn't correlate with the isolated attributive and, on other side the parenthesis is separated from the opposition.

Манана Гамбашидзе
***Структурные регуляторы постноминального имени прилагательного
в современном немецком языке***
Резюме

В данной статье рассматриваются структурные регуляторы постноминального имени прилагательного, выраженные обособленным определением, предикативом и формой предикативного определения. Каждый из них имеет характерную позицию, что является одним из их отличительных признаков. Обособленное определение имени прилагательного входит в состав группы подлежащего. В предложении его место постоянно (фиксировано). Имя прилагательное непосредственно следует за определительным словом, занимает за ним место и не отделено от него. Предикатив и предикативное определение имени прилагательного входят в состав группы сказуемого, у них нет фиксированного места, а также они, как обстоятельства свободно перемещаются в предложении.

Обособленное определение имени прилагательного связано с процессом оформления предложения с особым составным видом, а именно с внесением (парентезом).

В статье, с одной стороны, обособленное определение имени прилагательного отделено от приложения, среди которого основное различие – показатель независимого высказывания, которое характерно для приложения, несоответствующего обособленному определению, а с другой стороны, внесение отделено от приложения.

ნანა ბოლქვაძე-ლიუდკე
(გერმანია)

**გამოძალადებითი ხასიათის წერილობითი ტექსტების
ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიური ანალიზი**

რითი დავიწყო? ამ კითხვას ყოველთვის ვუსვამ ხოლმე ჩემს თავს, როცა რაიმე პრობლემას ვეჭიდები. რასაც ახლა ეს სტატია ეხება, ესეც პრობლემური და ჩემი აზრით, საკმაოდ საინტერესოცაა.

ბოლო დროს მეტი ადგილი ეთმობა ენის სისტემის მიმართ მეცნიერული ინტერესის გადატანას მის გამოყენებაზე კონკრეტულ სოციალურ კონტექსტებში. გამონაკლისი აქ არც სამართალდამცავი სისტემაა, სადაც ენობრივი ქმედების განსახვავებული ნიუანსები და მათი უშუალო გარეუბრები გამოვლინების ფორმები ფიქსირდება.

ჩემი ინტერესებისა და კვლევის სფერო შემოიფარგლება ფაქტით „გამოძალადება/მუქარა“ და ტექსტის ტიპით – გამოძალადებითი/მუქარის ხასიათის წერილები. კატეგორიზებად ამგვარი დაყოფა გამომდინარეობს თვით პრობლემის ხასიათიდან.

ეს წერილები ტექსტის ის სახეობაა, რომლებსაც მხოლოდ მათთვის სპეციფიკური სტილისტური ნიშნები აქვთ (რადენ ინდივიდუალური შტრიხებიც უნდა ახასიათებდეთ მათ) და ამდენად, სხვადასხვა ავტორთან ამ სახის ტექსტებში ლინგვისტები მეტ მსგავსებას პოულობენ, ვიდრე ერთი და იმავე პროდუცენტის სხვადასხვა ხასიათის წერილობით შეტყობინებაში, იქნება ეს ოფიციალური თუ პირადი ხასიათის წერილი.

ცნებას, რომელმაც ენისა და სამართლის ამ პარალელურად მოქმედების და ურთიერთზეგავლენის სფეროში განსაკუთრებული ადგილი დაისაკუთრა, იან სვარტიკმა 1968 წელს ფორენსული ლინგვისტიკა უწოდა.

რადგან ამ სახის დანაშაული საწყის ფაზაში, უპირველეს ყოვლისა, ენობრივ ჭრილში გაცხადდება, ამდენად მიზანშეწონილია მის საკვლევად კრიმინალური პოლიციისა და ფსიქოლოგების მიერ ლინგვისტების, კერძოდ, ფორენსული ლინგვისტების მიზიდვა/მიწვევა.

ამ შემთხვევაში კვლევის ობიექტია ზოგადად გამოძალადებითი/მუქარის ხასიათის წერილების ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიურ ჭრილში განხილვა, რასაც ავტორის დადგენა-ამოცნობამდე მივყავართ. აქ არ შემოვიფარგლები რომელიმე კონკრეტული კულტურისა და ქვეყნის სინამდვილიდან აღებული ამ ტიპის კრიმინალური ხასიათის ტექსტების შედარება-შეპირისპირებით, არამედ – მათი ზოგადი ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიური ანალიზით.

მომავლისთვის კი, ზუსტად ამ ტიპის ორი – გერმანულ-ქართული კულტურული მენტალიტეტიდან აღებული პრაქტიკული ტექსტების შედარება/შეპირისპირება მაქვს ჩაფიქრებული, რაც ჯერ არ გაკეთებულა და რაც, ჩემი აზრით, ინტერესს მოკლებული არ იქნება.

პრაქტიკულ სფეროში მოდგაწე ლინგვისტი გვევლინება არა მხოლოდ მედიატორად თეორიასა და პრაქტიკას შორის, არამედ აგრეთვე „შუამავლად“ ლინგვისტებსა და არალინგვისტებს შორის, კერძოდ-იურისტებს შორის, რადგან ენაშიც ისევე შეიძლება კვალის დატოვება, როგორც ეს ხდება დანაშაულის ჩადენის დროს დანაშაულის ადგილზე.

გენდერული ფაქტორის არსი და მისი გამოვლენის ნიუანსებიც არ უნდა იყოს ნაკლებ საინტერესო: თუ გენდერული ფაქტორები არსებობს, მაშინ რომელი ენობრივი საშუალებებით ხორციელდება ისინი შანტაჟის ხასიათის ტექსტებში?

გარდა ამისა, აქ თავს იჩენს მთელი რიგი კითხვებისა, კერძოდ: რა ტიპის შეტყობინებები არსებობს და როგორ აღიქვამს რეციპიენტი მისთვის განსხვავებულ მენტალურ-ფსიქოლოგიურ წიაღში შექმნილ მუქარის წერილებს? როდის აქვს ადგილი გაუგებრობას ან ნაწილობრივ გაუგებრობას? რა ენობრივი და არა-ენობრივი თავისებურებები და მექანიზმები ახდენენ გაგება-არგაგების კომპენსაციას და იმის დაშვებასაც, თუ რა სავალალო შედეგები შეიძლება მოჰყვეს შეტყობინების მიმღების მიერ ან მცდარ გაგებას ან კიდევ შეტყობინებაზე მის არაადეკვატურ რეაქციას?

გამოძალვითი ტექსტების სტრუქტურულ-სემანტიკური მახასიათებლები

”Die Mörder haben einen glasigen, eisigen, starren Blick. Ihr Auge ist bisweilen blutunterlaufen. Die Nase ist groß, oft eine Adler oder vielmehr Habichtnase. Die Kiefer starkknochig, die Ohren lang, die Wangen breit, die Haare gekräuselt, voll und dunkel, der Bart oft spärlich, die Lippen dünn, die Zähne groß“.

(Lombroso, 1894)

როგორ შეიძლება წარმოვიდგინოთ და შემდეგ აღვწეროთ გარეგნობა და ხასიათი ანონიმური წერილის ავტორისა? ჯდება კი ეს ჩვეულებრივი დამნაშავის გარეგნობის აღწერილობით ზოგად კლიშეებრივ ჩარჩოში?

მცდელობა, დანაშაულის ფაქტებიდან გამომდინარე, იკვლიონ ისინი ბიოლოგიურ-ფსიქოლოგიური საშუალებებით, ალბათ ისეთივე ძველია, როგორც თვით დანაშაულის ფენომენი. კრიმინალის პროფილის ჩამოყალიბების მცდელობის ფესვები ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნეში მოიძევა.

მაგრამ აქ არ შევუდგები ამ ფაქტთან დაკავშირებული სისტემური მეთოდის განხილვას და არც პრაქტიკული მაგალითების ფონზე მოვახდენ რაიმე თეზისის არგუმენტირებას. უფრო მეტად, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნე, მაშანტაჟებელი წერილების ზოგად ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიურ ჭრილში განხილვა მაინტერესებს, რისი საბოლოო შედეგი და მიზანი ავტორის იდენტურობის დადგენაა.

წერილის ტექსტი გვევლინება როგორც შემთხვევის ადგილად, ასევე კრიმინალებისთვის ე.წ. „თითების ანაბეჭდადაც“. ასეთი კონტაქტი ემიტენტსა და რეციპიენტს შორის ძირითადად ცალმხრივია, რადგან ერთი მხარე იღებს თავზე მთელი ამ წერილების სერიას.

ჩვეულებრივ, ამ სახის ტექსტი მოკლეა, რაც ლინგვისტებისთვის კვლევის თვალსაზრისით საკმაოდ არასახარბიელოა. თუმცა თითების ანაბეჭდის მსგავსად, ისიც ინდივიდუალური და განუმეორებელია. წერილის პროდუცენტი დაპირისპირებულია ზოგადად გამოძალვითი ხასიათის ტექსტის აგრესიულ და თავისებურ სპეციფიკასთან, რომელსაც მან ხარკი უნდა გადაუხადოს; მაშინ, როცა სავესებით დასაშვებია, რომ მას სხვა შემთხვევაში კომუნიკაციის სრულებით თვინიერი სტილი ახასიათებდეს.

ტიპურის დადგენა ამ სახის წერილებში და მისი კვლევა, შედარება-შეპირისპირების მეთოდის გამოყენებით, რომელიმე ტექსტის ინდივიდუალური ხასია-

თისგან დამოუკიდებლად, წარმოადგენს ფორენსული ლინგვისტიკის ამოცანას, რაც კომბინირებულად ფსიქოლოგებთან ერთად მიმდინარეობს.

„Bei der Textanalyse versucht der Sprachexperte Hinweise verschiedener Art bezüglich der Identität des Autors zu finden. Dazu gehören Hinweise auf die Muttersprache, die regionale Herkunft/ den Dialekt, das Alter, den Beruf, die Bildung des Autors oder auch die Zugehörigkeit zu einer Gruppe. Einzig Aussagen über das Geschlecht des Autors bzw. der Autorin und über die Glaubwürdigkeit des Briefes lassen sich nach Auffassung der Experten nicht treffen“ (Schall 2002: 559).

ენა არაა დამოკიდებული ეროვნულ ფაქტორზე, მაგრამ ამ მხრივ ენათმეცნიერებს ის მაინც შეუძლიათ, გაარკვიონ, უცხოელია თუ არა წერილის ავტორი.

საერთო ჯამში, შეიძლება დავუშვათ, რომ კონვენციონალურად მოქმედი გამოძალვითი ან კიდევ მუქარის ხასიათის წერილის ნიმუში არ არსებობს (გარდა მუქარის თუ გამოძალვის ფენომენის ე.წ. ტიპურ-აგრესიული სტერეოტიპებისა). აქედან გამომდინარე, ავტორმა საკუთარი სიტყვების არსენალი უნდა გამოიყენოს და მიუსადაგოს თავის ჩანაფიქრს. ფორენსული ლინგვისტიკა ამ შინაარსის შეტყობინებებს სემიოტიკური ანალიზის სამი ცნობილი ასპექტით უდგება. ესენია:

- **სინტაქტიკა**, რომელიც იკვლევს მიმართვის ენობრივ კონსტრუქციას, სტილს, სტრუქტურასა და ორგანიზაციას, მოკლედ, შეტყობინების ლინგვისტურ ანალიზს;
- **სემანტიკა**, რომელიც შეისწავლის მიმართვის შინაარსს;
- **პრაგმატიკა**, რომელიც შეისწავლის ადრესატზე მიმართვის ზემოქმედების ნიუანსებს.

ავტორისათვის ფსიქოლოგიური მიმართებით განსაკუთრებით პრობლემურია პირველი წინადადება. მან ამჯერად თავისი განზრახვა ქალაქზე უნდა გადაიტანოს. ყველა ჩვენგანი იცნობს გაუთვითცნობიერებელ შიშს ე.წ. „ცარიელი ქალაქის“ წინაშე. იწყება უხილავი ბრძოლა შეტყობინების მგზავნელსა და მიმღებს შორის. მაგრამ ძალების თანაფარდობა, რა თქმა უნდა, ასიმეტრიულია, რადგან მიმღებისთვის ეს (პირველ ხანებში მაინც) მოულოდნელობასთან, აბსოლუტურ შოკსა და სასოწარკვეთასთანაა დაკავშირებული.

არც ადრესანტის მდგომარეობაა თავიდან სახარბიელო, მით უმეტეს, როცა ამ სახის წერილობითი წარმონაქმნი მეტწილად უპრეცედენტოა და ავტორი ნიმუშისათვის იოლად ვერც მსგავსი ხასიათის ტექსტს მოიძიებს.

კ. ბრინკერის აზრით, გამოძალვითი ხასიათის წერილები უმეტესწილად უფრო პირადულ, ვიდრე ოფიციალურ სფეროს განეკუთვნება. ტექსტის ფუნქციონალურ ჭრილში ის მათ იხილავს, როგორც ორი მთავარი ფუნქციის მუქარის/გამოძალვის და სანქციის გაცხადების ფუნქციის შემცველს (Brinker 2002: 41-59). თემატური სტრუქტურა კი ორ პუნქტს ეფუძნება: გადახდასა და თვით სანქციას, რა თქმა უნდა, იქიდან გამომდინარე, თუ რას მოითხოვენ მუქარის ტექსტის ავტორები.

რაც შეეხება ასეთი წერილობითი ტექსტების ფორმას, უმეტესად ისინი გაზეთებიდან ან ჟურნალებიდან ამოჭრილი და აზრობრივად შეკოწიწებული სიტყვებისგან შედგება. იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება ასეთი ხასიათის ტექსტები ხელნაწერი ან კიდევ ნაბეჭდი სახითაც.

რამდენადაც ენა არ არის ერთიანი ჰომოგენური წარმონაქმნი, ამიტომ ენობრივი ელემენტების უამრავი ნაირფეროვნებიდან ტექსტის ავტორმა უნდა აირჩიოს სწორედ ისეთი ვარიანტები, რომლებიც მის მიზნებს ესადაგება და მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს ის შესაბამისი ენობრივი საშუალებების მოძიებას, რაც მის ინტენციასთან აბსოლუტურ ჰარმონიაშია.

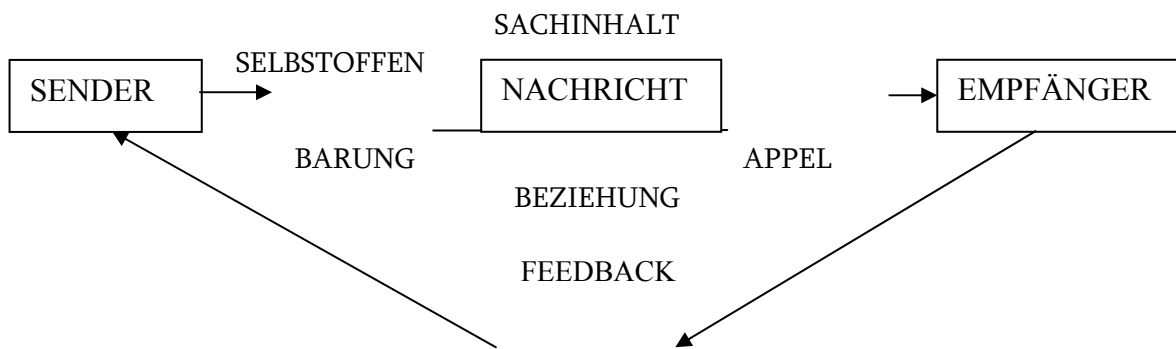
კვალის ასაბნევედ ცნობილ ხრიკს წარმოადგენს უცხოელის სასაუბრო სტილის იმიტირება, ე.ი. ტრაფარეტული ინფინიტივების უხვად გამოყენება, რაც უცხოელთა ენობრივი უნარ-ჩვევებისათვის ასე დამახასიათებელია. ეს ხდება მკვლევრების მცდარ კვალზე დასაყენებლად.

რაც შეეხება გრამატიკულ მხარეს, შეიძლება ამ მხრივ შეტყობინება იყოს უნაკლო, ან კიდევ შეიცავდეს ცოტა შეცდომას და ალტერნატივის სახით – იგი საესე იყოს შეცდომებით.

ხოლო, რაც შეეხება სასვენი ნიშნების გამოყენებას, წერილის ეს პუნქტი დიდ როლს ასრულებს ავტორის ინტელექტუალური არსენალის შეფასებასა და საბოლოოდ მისი იდენტურობის დადგენაში, რადგან შეგნებულად შეცდომების დაშვება უფრო იოლია გრამატიკულ და ლექსიკურ დონეზე, ვიდრე ინტერპუნქციის სფეროში.

ავტორს და ამ შემთხვევაში გამოძალვითი ტექსტის ავტორს, მიუხედავად საყოველთაოდ ცნობილი შანტაჟის პროფილისთვის დამახასიათებელი კლიშეებრივი ცნებების გამოყენებისა, მაინც გააჩნია ინდივიდუალური სტილი, რაც მხოლოდ მისეულია და რაც ლინგვისტებს და შემდეგ დეტექტივებს მისი ხასიათის გაგების და მასთან მიდგომის და მისი ამოცნობის ხელსაყრელ საშუალებას აძლევს.

ამ პუნქტში ფორენსული ლინგვისტებისა და მათი დამხმარე კრიმინალური ფსიქოლოგებისათვის, ვფიქრობ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ფ. შულც ფონ თუნის ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიური ხასიათის სქემა:

სქემის მიხედვით, კომუნიკაციის პარტნიორები – ამ შემთხვევაში – შანტაჟის/მუქარის ხასიათის წერილებში – ინტერაქციის აქტში ორი ფუნქციით მონაწილეობენ: როგორც შეტყობინების რეციპიენტი და როგორც შეტყობინების პროდუცენტი, ამიტომ ეს პროცესი ის საცდელი პოლიგონია, სადაც გამოცდას გადის როგორც ადრესატის (თუ რა სახით რეაგირებს ის შანტაჟზე), ასევე ადრესანტის პროდუცირების უნარი და მათი რეცეპციული შესაძლებლობები. აქ თავს იჩენს კომუნიკატორების სუბიექტთან დაკავშირებული არაერთი პარამეტრი, მათი პერცეპციული და აპერცეპციული მახასიათებლები: ფსიქოლოგიური განწყობა/შემზადება რაღაც არასასიამოვნო/კანონსაწინააღმდეგო მოვლენასთან მიმართებაში, კრიმინალის მიზნიდან გამომდინარე, მისი ინდივიდუალური ენობრივი კომპეტენცია, ერუდიცია და ა. შ.

გერმანელმა სოციოლოგმა ულრიხ ოუვერმანმა, რომელიც ასევე ობიექტური ჰერმენევტიკის ფუძემდებელიცაა, ამ ხასიათის წერილების ანალიზისას, განავითარა ე.წ. თანმიმდევრულ-ანალიზური ქმედება, რაც ობიექტური ჰერმენევტიკის კვლე-

ვის ფარგლებშია და რისი საშუალებითაც ჰიპოთეზა/ვარაუდების წამოყენება წერილის შემდგენელის ასაკისა, ვინაობისა და საცხოვრებელი ადგილის დაკავშირებითაც კი შეიძლება.

ამ სახის დეტალური ანალიზი ძირითადად ეყრდნობა უახლეს ფსიქოლინგვისტურ მეთოდებს და, მისი სიღრმიდან გამომდინარე, საკმაოდ ეფექტურია.

ენის ის სამი ასპექტი, რომლებიც კ. ბიულერმა გამოხატვის (სიმპტომი), შეტყობინების (სიგნალი) და წარმოდგენა-წარმოჩენის (სიმბოლო) ფუნქციებში გამოხატვის ასპექტი კ. ბიულერთან, რომელიც მოსაუბრის შინაგან ბუნებისკენაა მიმართული, თავის ეკვივალენტს ფ. შულც ფონ თუნთან თვითგამქლავება-გამოაშკარავების (მეორე ასპექტი) ფენომენში პოულობს. კ. ბიულერის მეორე ასპექტი (შეტყობინება) უახლოვდება ფ. შულც ფონ თუნთან მეოთხე - აპელირების ასპექტს; ხოლო წარმოჩენა-წარმოდგენის განზომილებას კ. ბიულერთან ბევრი საერთო ნიშანი გააჩნია ფ. შულც ფონ თუნთან პირველ ასპექტთან – ინფორმაცია საგანსა და ფაქტზე – მიმართებაში.

მაშანტაუებელ წერილებში თვითგამოაშკარავების ასპექტს, ერთი შეხედვით, ტაბუ აქვს დადებული, ის ხომ ფორენსულ ლინგვისტებს, ფაქტობრივად, ავტორის იდენტიფიკაციასთან მიიყვანს. მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვითაა ასე; ხოლო თუ ამ საკითხს ფსიქოლოგიურ პრიზმაში და არა ლინგვისტურში განვიხილავთ, დავადგენთ, რომ ავტორი, ნებისთ თუ უნებლიეთ, მაინც „გასცემს“ თავს.

კომუნიკაციური პარამეტრები ადრესანტსა და ადრესატს შორის ფსიქოლოგიურ ჭრილში

აქ საჭიროა ორიოდ სიტყვით ადრესანტის კოგნიტიურ შესაძლებლობებსა და მოტივაციაზე შევჩერდეთ.

თუ ამ მხრივ ემიტენტის შესაძლებლობები შეზღუდულია, მაშინ შეიძლება წარმოიშვას მთელი რიგი პრობლემებისა კომუნიკანტებს შორის: ადრესატი, უპირველეს ყოვლისა, სასოწარკვეთილია მომხდარი ფაქტის გამო და ამას ისიც ემატება, რომ ის ან კარგად ვერ იგებს, ან კიდევ ღიზიანდება გამომძალველის ინტელექტუალური არსენალის სიღარიბე-შეზღუდულობის გამო, რომელიც შეიძლება მოჩვენებითიც იყოს.

უმეტესად ავტორი ცდილობს დაფაროს თავისი ინტელექტუალური მონაცემები და სულ სხვა პიროვნებად წარმოაჩინოს თავი. ჩვეულებრივი წერილის შინაარსისაგან განსხვავებით, ამ სახის წერილობით ტექსტში ადრესანტი არ ცდილობს თავისი კოგნიტიური შესაძლებლობების მანიფესტირებას ლოგიკური დასკვნა-არგუმენტების დამარწმუნებელი ძალით.

იწყება კომუნიკაცია გამომძალველსა და მის სამიზნეს შორის. ინფორმაცია უნდა გადაიგზავნოს. შეტყობინება, რომელიც ასე არასასიამოვნოა, ხშირ შემთხვევაში შეიძლება უკავშირდებოდეს ფ. შულც ფონ თუნის მიერ გამოყოფილ შემდეგ სამ კრიტერიუმს: 1. *ჭეშმარიტების* კრიტერიუმი, თუ რამდენად შეესაბამება შეტყობინება/გზავნილი სინამდვილეს; 2. *რელევანტურობის* კრიტერიუმი, თუ რამდენად რელევანტურია ინფორმაცია წამოჭრილ პრობლემასთან მიმართებაში; 3. *ინფორმაციულობის* კრიტერიუმი. ბოლო კრიტერიუმის მიხედვით ირკვევა, თუ რამდენად საკმარისია ინფორმაცია პრობლემის ჯერ გასაცნობიერებლად და შემდეგ კი გადასაჭრელად.

როდესაც ვიღაც რაღაცაზე გვესაუბრება (იქნება ეს წერილობით თუ ზეპირად), ის ამით უნებურად თავის თავსაც ამხელს და გაუთვითცნობიერებლად გვაწვდის ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა ხდება მასში/ადრესანტში: რა ფიქრები ამოძრავებს მას, როგორ აღიქვამს იგი თავის როლს და ა. შ. ახალ ამბავს გარდა შინაარსობრი მხარისა, გააჩნია სხვა დამატებითი ინფორმაციები ემიტენტის პიროვნებასთან დაკავშირებით. ადრესანტის მხრიდან თვითგაცნობის ეს ასპექტი როგორც თვითწარმოდგენის ინტენციურ შტრიხს, ასევე გაუთვითცნობიერებელ უნებლიე თვითგამოაშკარავების ნიუანსსაც შეიცავს. ე. ი., ერთი მხრივ, ესაა განზრახული თვითწარმოდგენა/წარმოჩენა (როცა ის თავის განზრახვას და არა თავის პიროვნებას ააშკარავებს) და მეორე მხრივ, გაუაზრებელი/უნებლიე ფარდის ახლა საკუთარი პიროვნებისათვის. აქედან გამომდინარე, ეს ასპექტი ითვალისწინებს ადრესანტის როგორც სურვილს რაც შეიძლება მომგებიან პოზიციაში წარმოადგინოს თავისი პიროვნება, ასევე მის შიშსაც, რომ ამ ასპექტის მეორე ნიუანსში შეიძლება მისი, როგორც პროდუცენტის შანსები ისეთივე მომგებიანი არ იყოს, როგორც პირველში.

თუკი ყოველივე ამას ფსიქოანალიზურ ჭრილში მოვიაზრებთ, მივალთ დასკვნამდე, რომ ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ადრესანტს – ამ შემთხვევაში გამომძიებელს – წარმატებული კომუნიკაციისათვის ინფორმაციის მიწოდების სხვადასხვა ტექნიკური მანევრი უნდა ხელეწიფებოდეს, რაც, ერთი მხრივ, ადრესატზე შთაბეჭდილების მოსახდენ ე.წ. – იმპოზანტურ – და, მეორე მხრივ, თავდაცვით – ფასადური ტექნიკური მხარეების ცოდნა-გამოყენებაში იყრის თავს.

ანთროპოლოგი გ. ბატესონი ამასთან დაკავშირებით საუბრობს იმაზე, რომ ყოველი სახის კომუნიკაციას შეტყობინების ორი მხარე გააჩნია: პირველი პუნქტი ესაა ბაზისური ინფორმაცია, რომლის გადაგზავნაც თვით კომუნიკაციის პროცესის პროვოცირებას ახდენს. მეორე სახე შეტყობინებისა კი თან ახლავს ბაზისურ/ძირეულ ინფორმაციას, მაგრამ ის რეციპიენტს ატყობინებს, თუ როგორ უნდა აღიქვას ან კიდევ ინტერპრეტირება გაუკეთოს პროდუცენტის მიერ გაგზავნილ ინფორმაციას.

აქედან გამომდინარე, წერილის ავტორისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია თვითწარმოდგენის ასპექტი. თუ რამდენად სერიოზულად აღიქვამენ მას და მის მიერ წამოყენებულ პირობებს, რაც ფსიქოლოგიურ პრიზმაში უადრესად დიდ როლს ასრულებს.

ამის მიხედვით შემუშავდება შემდეგი სტრატეგია, რისი ორიენტირებაც ადრესატის Feedback-ზე ხდება: გაჭრის შიშის ფაქტორი ისე, როგორც ეს გააზრებული აქვს შეტყობინების ავტორს, თუ რაიმე მოულოდნელობას ექნება ადგილი რეციპიენტის მხრიდან? (თავშეკავებულობა, პოლიციასთან კონტაქტის დამყარება, ფსიქოლოგიურად გაწონასწორებულობა და ა. შ.).

"So ist der Empfänger beim Empfangen einer Selbstoffenbarung "unbeteiligter Diagnostiker", wohingegen er beim Empfang der Beziehungsaspekte selbst direkt Betroffener ist" (Schulz von Thun 1989: 5-19)

რაც დაახლოებით ასე ითარგმნება, თუკი ადრესანტის თვითგამოაშკარავების დროს ინფორმაციის გადაცემის მომენტში რეციპიენტი არათანამონაწილე ექიმის/დიაგნოსტიკოსის როლს ასრულებს, ინფორმაციის მიღების შემდეგ უკვე თვით ხდება პაციენტი.

თუკი ღრმად ჩავუკვირდებით ამ ასპექტს, დავინახავთ, რომ ის ორნაირად შეიძლება აღვიქვათ, რაც მისი ფსიქოლოგიური ხასიათიდან გამომდინარეობს. ჯერ ერთი, ის მიუთითებს იმაზე, თუ რა წარმოდგენისაა ადრესანტი ადრესატზე (ამის

დადასტურებაა პირის ნაცვალსახელების შენ-თქვენ გამოყენება). მეორე და ჩემი აზრით, უფრო მნიშვნელოვანია, თუ როგორ აფასებს ადრესანტი მასსა და ადრესატს შორის არსებულ ურთიერთობას, რაც მან ადრესატს მისი სურვილის საწინააღმდეგოდ მოახვია თავს და აქედან გამომდინარე, რა დამოკიდებულება შეიძლება განვითარდეს სამომავლოდ მათ შორის (ამის ნათელი მაგალითია პირის ნაცვალსახელის ჩვენ გამოყენება).

მიზანმიმართული და სწორი ჩართვა ფსიქოლოგიურ-კომუნიკაციურ მოდელში ურთიერთმიმართების ფენომენს, რომელიც ასე აუცილებელია როგორც ინტერაქციის, ასევე კომუნიკაციისათვის, განსაზღვრულ ხარკს გადაუხდის. ამდგვარი პრინციპით ახდენს ერთი კომუნიკაციის მხარე/პარტნიორი რეალობის კონსტრუქტირებას მხოლოდ მეორე კომუნიკაციის მხარესთან/პარტნიორთან ერთად. ამის შედეგია ის, რომ კომუნიკაციური ქმედება და მისი ინტენსივობა ერთი მხარისა/პარტნიორისა დამოკიდებულია მეორე მხარის/პარტნიორის ქმედებაზე და პირიქით. აქედან დასკვნა – ნებისმიერი მოქმედება ერთი მხარისა პირდაპირ კავშირშია მეორე მხარის რეციპროკულ აქტიურობასთან, რაც ამ უკანსკნელის რეაგირება-ადეკვატურ პასუხში გამოიხატება. აქ ლოგიკურია შემდეგი კითხვის დასმა: შეიძლება კი გამოძალვითი ხასიათის ტექსტებში იყოს საუბარი რეციპროკულ ფენომენზე? რადგან არ უნდა დაგვავიწყდეს ის ფაქტი, რომ ამ შემთხვევაში ძალთა თანაფარდობა კომუნიკანტებს შორის მაინც ასიმეტრიულია: წერილის ავტორი იძლევა მითითებებს, განკარგულებებს და ადრესატს ისდა დარჩენია, რომ ადეკვატურად მოახდინოს მათზე რეაგირება, რათა შესაბამისად ნაკლები რისკის გაწევა მოუწიოს მას.

როგორ პარადოქსულადაც უნდა მოგვეჩვენოს, ემიტენტი მაინც ცდილობს მის მიერ წამოწყებულ და ადრესატისათვის თავმოსხვეულ კომუნიკაციაში სიმეტრიული შტრიხების გატარებასა და შენარჩუნებას, რადგან ზედმეტად ემოციური და გაუკონტროლებელი/აფექტური მოქმედება შეტყობინების მიმღების მხრიდან, მის (გამომძალველის) გეგმების განხორციელებას კითხვითი ნიშნის ქვეშ დააყენებს.

გენდერული შტრიხები („გენდერლექტები“) ამ სახის წერილებში

ეს არის ერთ-ერთი იმ კითხვათაგანი, რაზეც მთარეული აზრის მიხედვით, ფორენსული ლინგვისტიკა პასუხს ვერ სცემს.

თუმცა ცნობილია ფემინისტური ლინგვისტიკის ის ცდები, რაც ქალებისა და მამაკაცების განსხვავებული ენობრივი ქმედების სისტემური კვლევის მოდელს ეყრდნობა. მაგრამ ლინგვისტიკის აზრით, ეს ხდება დისკურსის ფონზე ე.ი. სასაუბრო ქმედების/ინტერაქციის და არა წერილობითი ქმედების-არაზეპირი კომუნიკაციის დროს.

აქაც შეიძლება გარკვეულწილად შესაბამისი დასკვნების გამოტანა, თუკი ფორენსიკა იმ კრიტერიუმებს გაითვალისწინებს, რაც ფემინისტურ ლინგვისტიკაში ზეპირ კომუნიკაციურ აქტთან დაკავშირებით ცნობილია. მაგ.: ქალების ენა/მეტყველება გამოირჩევა დიმუნიტივების სიმრავლით, რასაც მამაკაცებზე ვერ ვიტყვით, პირიქით, მათთან უფრო მეტად აუგმენტატივების სიჭარბეა თვალში საცემი. ქალები თავს არიდებენ აზრის ფორმულირებისას რადიკალურ გამონათქვამებს/ცნებებს.

ამის ლოგიკური შედეგია ნააზრევის მეტი კითხვითი, ვიდრე მტკიცებითი ფორმულირება. მათი ტექსტები აგრესიულობის ელემენტების ნაკლებობითაც გამოირჩევა.

რაც შეეხება ჟარგონს და სკაბრეზულ ლექსიკას, აქაც დიდი სხვაობაა ფემინისტურ და მასკულინურ როგორც ზეპირ, ასევე წერილობით მეტყველებას შორის და ბუნებრივია, ყოველივე აქედან გამომდინარე, იბადება კითხვა: თუკი ავტორი შანტაჟის ხასიათის ტექსტში რაღაცით მაინც გასცემს თავს, რაც მის ნაციო-

ნაღურობას, განათლებას, ასაკს, რეგიონალურ ლექსიკას და პროფესიას შეეხება, რატომ არ შეიძლება გასცეს მან თავი იმ მიმართებით, რაც გენდერულ კლასიფიკაციას „გენდერლექტს“ შეეხება?! ამ სპექტრში ფსიქოლოგიური ფაქტორიც დიდ როლს თამაშობს.

ამდენად, ვერ დავეთანხმები იმ ლინგვისტებისა და ფსიქოლოგების მოსაზრებებს, რომელთა მიხედვითაც, გამოძალვითი ხასიათის წერილობით ტექსტებში გენდერული ასპექტის დადგენა შეუძლებელია.

დასკვნა

ჩემი მცდელობა, გამოძალვითი ხასიათის წერილების ლინგვისტურ /ფსიქოლოგიურ ჭრილში მოაზრებისა, ახალს არ წარმოადგენს. ახალია, უბრალოდ, ის მომენტი, თუ რა კუთხით ვუდგები მე ამ პრობლემას და რა საკითხებზე ვამახვილებ მისი გადაჭრის დროს ყურადღებას.

ახალია ისიც, რომ კვლევის ასპექტში მე ფ. შულც ფონ თუნის ფსიქოლოგიურ-კომუნიკაციურ მოდელს ვიყენებ და ვცდილობ იქ გააზრებულ კომუნიკაციურ-ფსიქოლოგიური საკითხების გამოძალვითი ხასიათის წერილებში ექსტრაპოლირებას.

უნდა ითქვას, რომ ჯერჯერობით არ ვცდილობ ამის განხორციელებას იმ წერილების შედარება/შეპირისპირების საფუძველზე, რაც ცნობილი და გამოქვეყნებულია გერმანულ და ქართულ სინამდვილეში და რომელთაც მე უკვე გავეცანი და შეძლებისდაგვარად შევისწავლე. წინამდებარე სტატიაში პრობლემის ზოგადი მიმოხილვით შემოვიფარგლე. სამომავლოდ კი გათვალისწინებული მაქვს გამოძალვითი ხასიათის ტექსტების, აღებული ორი განსხვავებული მენტალიტეტისა და კულტურული სპეციფიკიდან, შედარება/შეპირისპირების საფუძველზე საერთო და განმასხვავებელი შტრიხების დადგენა/ანალიზი.

ლიტერატურა:

1. Adamzik, Kirsten (Hsg.): „Texte. Diskurse. Interaktionsrollen“. Tübingen, 2002.
2. Brinker, Klaus: Textsortenbeschreibung auf handlungstheoretischer Grundlage (am Beispiel des Erpresserbriefs). In: Kirsten Adamzik (Hsg.): „Texte. Diskurse. Interaktionsrollen“. Tübingen, 2002.
3. Derr, Christa: „Theorie und Praxis der linguistischen Tatschreibenanalyse“. Stuttgart, 2009.
4. Lombroso, Cesare: „Verbrechermenschen“. In: Peter Strasser: „zur kriminalwissenschaftlichen Erzeugung des Bösen“. Frankfurt am Main, 2005.
5. Müller, Silvia., Köhler, Denis., Hinrichs, Günter: „Täterverhalten und, Persönlichkeit“, Frankfurt am Main, 2005.
6. Ouvermann, Ulrich: „Klinische Soziologie auf der Basis der Methodologie der objektiven Hermeneutik“. Frankfurt am Main 2002.
7. Hansen, Sandra: „Als Sprachwissenschaftler auf Verbrecherjagd“. Hamburg, 2005.
8. Schulz von Thun, Friedemann: „Miteinander reden 1. Störungen und Klärungen“. Hamburg, 1996.
9. Schall, Sabine: „Forensische Linguistik“. In: Kalfried Knapp(Hsg.): „Angewandte Linguistik“. Tübingen, 2002.

Nana Bolkvadze
Linguistic-Psychological Analysis of Written Texts of Extortive nature
Summary

The article focuses on the written texts with the classical form of blackmail. There are several problematic issues, namely, the communication parameters between the addressee and the sender; structural and semantic characteristics of texts of extortive nature; contradiction, on the one hand, between the nature of blackmailing letters, and, on the other hand, a polite manner of writing characteristic for the author; his fear, doubts about the beginning of the letter, etc.

Нана Болквадзе
Лингвистико-психологический анализ письменных
текстов вымогательного характера
Резюме

Если внимательно проследить за текстами вымогательного характера, можно прийти к выводу о том, что анализ таких текстов в лингвистико-психологическом аспекте весьма релевантен и интересен. В фокусе настоящего исследования оказались письменные тексты с классической формой шантажа. Возникает несколько проблемных вопросов, а именно, параметры коммуникации между адресатом и адресантом; структурно-семантические характеристики текстов вымогательного характера; противоречие, с одной стороны, между шантажирующим характером писем и, с другой стороны, вежливой манерой письма, характерной для автора; его боязнь, сомнения по поводу начала письма и т.д. Все вышесказанное является подтверждением глубокого психологического характера таких типов текстов. Исходя из этого, ставится вопрос: Насколько выражена индивидуальная креативность автора на фоне типичных текстов вымогательного характера и в каких случаях? По нашему мнению, небезинтересно исследование таких текстов в гендерном аспекте.

Аснат Ардзенадзе
(Грузия)

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РКИ В ГРУЗИНСКОЙ СРЕДЕ

В последнее время проблема изучения иностранного языка в лингвокультурологическом аспекте приобретает все большую актуальность. Это естественно обусловлено межкультурными контактами, что предполагает учитывать универсальные и специфические характеристики поведения и общения. В межкультурных отношениях важно определить культурные ценности, которые лежат в основе общения. Каждый человек, как предмет лингвистического изучения представляет собой обобщенный образ носителя культурно-языковых и коммуникативных ценностей, знаний, установок и стереотипов поведения.

Кроме различных лингвистических и нелингвистических задач, направленных на поиски эффективного и рационального обучения русскому языку, следует обратить особое внимание на проблему формирования лингвокультурологической компетенции студентов.

В данном случае возникает необходимость рассматривать феномен языка в ситуации, ведь человек является носителем определённой культуры, представителем конкретного этноса, обладающего специфическим этническим сознанием и менталитетом и взаимодействующего с представителями других лингвокультурных общностей. Следуя требованиям времени, появляются исследования, ориентирующие преподавателя на обучение межкультурному общению и отражающее интерес студентов к культуре и к образу жизни носителя языка.

Преподаватель стремится формировать у студентов представление о языке как отражении социокультурной реальности, национальной и общечеловеческой. В самом понятии межкультурной коммуникации заложено равноправное культурное взаимодействие представителей различных лингвокультурных общностей с учётом их самобытности и своеобразия. Изучая иностранный язык, учащийся встречается с рядом экстралингвистических факторов. Все данные культуры при обучении очень важные, поскольку «Культура – жизнь во всех её проявлениях» (Closset 1953:59., Ладо 1968:258), включая помимо литературы, музыки, искусства и обычаи, верования, традиции. На неразрывную связь языка и культуры в процессе их развития указывали выдающиеся русские филологи, подчёркивая, что «любое изучение языка имеет своим предметом и изучение культуры как таковой» (Винокур 1959:210).

Одним из важных факторов исследования является рассмотрение роли культурологического аспекта и процесса формирования межкультурной коммуникации в обучении русскому как иностранному в грузинской среде. Как мы уже знаем каждый урок иностранного языка – это «перекрёсток культур», «диалог культур», это практика межкультурной коммуникации, потому что каждое иностранное слово отражает иностранный мир и иностранную культуру: за каждым словом стоит представление о мире. Лексический запас, знание значения слов, правила грамматики недостаточны для активного пользования языком. Необходимо знать как можно глубже мир изучаемого языка.

Изучение иностранного языка должно познакомить студентов с иной культурой, с другими видами государственного устройства, жизнью и традициями. Глобализация народов мира учитывает сближение, взаимопонимание народов мира. Все это требует глубокое понимание особенностей менталитета. Недопонимание обусловлено ошибками лингвистическими, но тут большая доля лежит на ошибки культурные, ошибки стратегические в коммуникации.

Русский и грузинский языки принадлежат разным языковым семьям и очевидно, что у них множество различий. Это повышает языковой барьер, но с другой стороны увеличивается и барьер культурный. Поэтому культурологический аспект является неотъемлемой частью обучения русскому языку как иностранному в грузинской среде, а он присутствует во всех сферах обучения, прежде всего, в обучении лексике и фразеологии, практической фонетике, грамматике, стилистике, причём отличается коммуникативной направленностью. В процессе обучения особенно следует обратить внимание на лексический пласт. Конфликт культур появляется на разных уровнях языка, но наиболее заметно это в лексике, потому что именно языковые средства дают возможность войти в реальный мир, во внеязыковую реальность. Утверждено, что лексика, составляющая основной лексический фонд труднее для усвоения. Методика межкультурного образования должна быть направлена не только на овладение семантикой слов, но и на актуализацию индивидуального представления учащихся о народе, стране и культуре, которое нашло отражение в лексике осваиваемого языка.

В основе процесса овладения словарным составом в межкультурном образовании лежат два взаимосвязанных положения, а именно:

1. Представление о лексике как способе отражения этнокультурной картины мира. «Между предметом и словом, обозначающим этот предмет, стоит понятие, обусловленное культурой и видением мира данным речевым коллективом» (Тер-Минасова 2008: 255).

2. Представление о лексике как инструменте культуры, влияющем на мировосприятие человека. «Нет сомнения, что слова, словосочетания, фразеологические единицы всех видов, т.е. все то, из чего складывается лексический состав языка, играют основную роль в реализации функции языка как орудия культуры и средства формирования личности.....» (Тер-Минасова 2008: 254).

Принцип учета национально-культурного компонента семантики осваиваемых слов является общепризнанным в теории и практике преподавания иностранных языков (Бердичевский, Гиниауллин, Лысакова, Пассов 2011: 22).

В русском языке слово маленький в словосочетании «маленький человек» имеет значение «подчиненный», большой в словосочетании «большой человек» приобретает значение человек, который обладает властью. В грузинском языке эти словосочетания имеют адекватные значения – „პატარა კაცი“ - ადამიანი, ჩინოვნიკი, რომელიც მუშაობს სხვის დაქვემდებარებაში და „დიდი კაცი“ - თანამდებობის პირი, გაგლენიანი ადამიანი. Это может быть обусловлено социополитической близостью этих народов на протяжении десятилетий. Но есть слова и словосочетания, которые не могут быть восприниматься адекватно, буквально. Именно такие слова и требуют особого подхода при обучении русскому языку как иностранному. Поэтому основной целью при работе с лексикой в межкультурном образовании является формирование лексического навыка - «автоматизированного действия по выбору лексической единицы адекватно замыслу и в соответствии с нормами сочетания с другими единицами в продуктивной речи, а также автоматизированное восприятие и ассоциирование со значением в рецептивной речи» (Азимов, Щукин 2009:37). Например, грузинскому учителю при обучении русскому языку грузинской аудитории следует объяснить ряд таких понятий, как: хлеб да соль, самовар, белые ночи, масленица, борщ, пельмени.

Также объяснения требует и ряд паремий, фразеологизмов. История и культура народа особенно ярко проявляется на фразеологическом уровне. Большое число пословиц, поговорок отражают специфические национальные черты, своими корнями уходят в историю народа, его быт, обычаи, традиции. В практике обучения русскому языку на всех четырёх курсах должны использоваться журналы и специальная периодика. Использование на практических занятиях аутентичных текстовых материалов из российской прессы

позволяет познакомить студентов с культурой, традицией и обычаями, а также с процессами, происходящими в живом языке, обществе, особенностями менталитета и жизни народов России. Использование материалов прессы повышают мотивацию изучения языка. Студент знакомится с неизвестными фактами из современной жизни страны изучаемого языка, в данном случае России. Новости, политика, бизнес, экономика, обычаи, спорт, образование, здравоохранение, искусство, культура, традиции. Цель использования газет и журналов на практических занятиях – помочь студентам систематизировать лингвистические знания на основе сопоставления языковых явлений, расширить коммуникативную и культурологическую компетенцию.

Таким образом, мы считаем, что при обучении русскому языку как иностранному в грузинской среде необходимо:

1. Работать не над изолированными словами, а в межкультурном контексте на всех стадиях формирования лексического навыка;
2. Особое внимание уделять сочетаемости лексических единиц в межкультурной ситуации;
3. Употреблять иностранный язык (во всех его проявлениях) в аутентичных ситуациях межкультурного общения;
4. Объяснить и усвоить (на определенном уровне) чужой образ жизни/поведения;
5. Расширить индивидуальную картину мира за счет приобщения к языковой картине мира носителей изучаемого языка.

Итак, социокультурная компетенция должна позволять говорящим на иностранном языке чувствовать себя практически на равных с носителями языка (в отношении культуры), что является шагом к адекватному владению иностранным языком. Конечным этапом социокультурной компетенции будет способность обучающихся оперировать необходимыми знаниями-концептами и адаптировать (если это необходимо) свое поведение к поведению, адекватному или близкому к носителям языка. Следовательно, на современном этапе преподавания языков международного общения, знания культуры страны и народа изучаемого языка будут не просто важными и значимыми, они будут играть определяющую роль при использовании языка и тем самым влиять на иноязычную коммуникативную компетенцию учащихся (Сысоев 2001: 12).

Таким образом, в статье рассмотрены такие важные моменты, как культурологический аспект в обучении иностранному языку в контексте межкультурной парадигмы, что имеет большой личностно-развивающий потенциал и с этой точки зрения весьма перспективно для высшего образования.

Литература:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (Теория и практика обучения языкам). СПб, 1999.
2. Бердичевский А.Л. Гиниауллин И.А., Лысакова И.П., Пассов Е.И. Методика межкультурного образования. М., 2011.
3. Винокур Г.О. Избранные работы по русскому языку. М., Учпедгиз, 1959.
4. Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка // Иностр. языки в школе. 2001. №4.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.2008.
6. Closset Fr., Metodika nastave zivih jezika. Zagreb, 1953.
7. Lado R., Nastava stranih jezika. Sarajevo, 1968.

ასმათ არძენაძე
კულტუროლოგიური ასპექტი რუსული ენის, როგორც უცხო ენის,
შესწავლის პროცესში ქართულენოვან გარემოში
რეზიუმე

თანამედროვე პირობებში უცხო ენის შესწავლა ლინგვოკულტურულ ასპექტში სულ უფრო მეტ აქტუალობას იძენს. ეს გამოწვეულია კულტურათაშორისი კონტაქტებით. კულტურათაშორისი ურთიერთობების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ქცევისა და ურთიერთობის უნივერსალური მახასიათებლების გათვალისწინება. კულტურათაშორის კომუნიკაციაში მნიშვნელოვანია კულტურული ფასეულობების განსაზღვრა. ყოველი ადამიანი, როგორც ლინგვისტური კვლევის ობიექტი, წარმოადგენს კულტურულ-ენობრივ და კომუნიკაციურ სტერეოტიპულ განზოგადოებულ სახეს.

ქართული და რუსული ენები მიეკუთვნება არამონათესავე ენებს. აქედან გამომდინარე, ისინი რადიკალურად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. ენობრივი ბარიერის გარდა, მკვეთრია კულტურული ბარიერიც. ამიტომაც კულტუროლოგიური ასპექტი რუსული ენის სწავლების განუყოფელი ნაწილია ქართულ გარემოში.

Asmat Ardzenadze
Cultural Aspect in the process of Teaching
Russian as SL in the Georgian Environment
Summary

Recently the problem of a foreign language learning in the light of the linguistic and cultural aspect has become more edgy. This has been caused naturally by the cross-cultural contacts that imply the consideration of universal and specific characteristics in behavior and communication. In the cross-cultural relations it is especially crucial to define cultural values that build the foundation for the communication. Each person, as an object of a linguistic research, is a common generalized image of an individual possessing certain cultural, linguistic, and communicative values, knowledge, behavioral intentions and stereotypes.

The article overviews critical issues like cultural aspect of teaching a foreign language in the context of the cross-cultural paradigm, which is a significantly resourceful phenomenon in terms of development of an individual, and thus, especially valuable for higher education.

Лала Ахмедова
(Азербайджан)

ПРЕДМЕТ И ЦЕЛЬ ОРАТОРСКОГО ИСКУССТВА

Толковые словари определяют риторику как науку и искусство красноречия, убеждения словом. В наши дни она расширила сферу влияния, охватив разнообразные области общения - от публичного, официального, научного и делового до бытового, обиходного, как устного, так и письменного. В XX веке в теории и практике речи усилились тенденции культуры речи, стилистическая дифференциация, требования языковой нормы, чему способствовало возникновение и интенсивное развитие новых научных направлений: теории речи, общения, массовой коммуникации, социолингвистики, функциональной стилистики, грамматики и т.д.

Слово риторика употребляется в нескольких значениях:

1) прикладном: а) ораторское искусство, б) развитие индивидуальных, воздействующих языковых способностей;

2) теоретическом: а) теория речи, описывающая процедуру создания, порождения персуазивных (воздействующих) текстов; б) инструменталий для анализа текста;

3) философский метод познания действительности и средство её изменения.

Необходимость владения риторикой современному вузовскому специалисту объясняется сущностью самого предмета этой науки:

1) риторика – теория и искусство речи (а большинство наших студентов не обладают именно умением, технической "выучкой", практической "ловкостью" владеть мыслями и словами в разных ситуациях общения);

2) риторика – искусство "мыслить". Обучение речи невозможно без одновременного обучения мыслить, формировать мировоззрение, передавать знания, выражать знания и мировоззрение в слове; отсюда особая серьезность риторики как науки и искусства реального мыслеречевого творчества, выражающего позицию каждого человека в жизни;

3) риторика – теория и практика совершенной речи: убедительной, украшенной, уместной, эффективной, привлекательной и т.д. Разные требования к речи человека зависят от философско-мировоззренческих взглядов создателей риторик. Поэтому ограничены определения риторики как только теории "красноречия" (к красивой речи люди относятся с недоверием), или "убеждения", или "эффективности" речи. Тем не менее, именно риторика – наука или искусство убедительной, эффективной, подлинно украшенной, уместной и целесообразной речи;

4) риторика-учение о речево м воспитании личности. Поскольку в речи выражен весь человек, риторика способствует формированию всей личности человека, прежде всего его идеологии, знаний, жизненной позиции, способности выражать и защищать свою позицию словом. Это – основа для формирования профессиональной личности и специалиста;

5) риторика – учение о правилах и нормах ведения речи в разных видах словесности. Поэтому в обучение риторики должны войти бытовая и деловая речь в устной и письменной форме, основные виды диалогов, корректные приемы ведения споров и дискуссий, ораторское красноречие, научная, философская, историческая проза, речь массовой информации и информатика, оцененные с позиций эффективности и оптимальности в организации современной жизни общества и личности.

Важнейшими задачами риторики в вузе должны стать:

- воспитание в студентах представлений о значении языка как инструмента организации любой человеческой деятельности;
- передача знаний о практической роли языка в создании оптимальных форм общественных взаимодействий;
- формирование собственной речи студентов как средства и способа выражения личности, орудия общения и обучения.

Риторика как наука ищет пути решения следующих проблем и задач:

- а) поиск оптимальных алгоритмов общения, взаимопонимания в условиях современного общества;
- б) исследование форм, механизмов речи: говорения, аудирования, чтения, письма, а также различных кодовых систем в жизни людей;
- в) формирование языковой личности- контактной, обладающей не только умениями, но и потребностями общения;
- г) дальнейшее совершенствование нормативов и правил культуры речи, ее логики, организации материала, адекватного его языкового оформления;
- д) исследование феноменов интуиции, языкового чутья, механизмов импровизации, внутренней речи и мышления в речевом самовыражении;
- е) моделирование процессов речи и общения, ораторского искусства.

Особая задача – формирование профессионального ратора. Эти задачи должны решаться относительно каждой специальности индивидуально. На каждом факультете («Политическое» и «Административное» управление) имеется своя специфика. Опыт преподавания риторики на различных факультетах показывает, что эта задача выполнима при анализе конкретной речевой деятельности специалистов: будущих юристов, учителей, предпринимателей, философов, политологов, управленцев и др.

Риторические учения возникали в периоды расцвета цивилизаций: Египет, Индия, Китай, Древняя Греция, Рим. Но в основе всех риторических учений мы видим и философские понятия (например, понимание риторического идеала, поиск истины), и эстетические (пафос, артистизм, изобразительные средства), и филологические (мастерство языка, логика, стили, фигуры, метафора и пр.), и прагматические (образование, ораторство, деловой мир, политика).

Европейская риторическая традиция восходит к античной культуре 5-1 веков до нашей эры. В Древнюю Русь она пришла через Византию и нашла благодатную почву в славянском мире: расцвет красноречия наступил в 11-13 веках. Большинство крупных политических деятелей писателей и даже полководцев Греции и Рима прошли риторические 14-летние школы. В книге «Об образовании оратора» (в русском издании- 12 книг «риторических наставлений») М.Ф. Квинтилиана (1 век н.э.) представлены и модель учащегося, и развитие его способностей, и разделы программ, и нравственные требования к носителю риторического мастерства. Престиж риторики и ее носителя- оратора- был настолько высок, что Марк Туллий Цицерон (1 в. до н.э.) ставил его на второе место после полководца. Сам Цицерон был государственным деятелем- консулом и философом, и непревзойденным оратором, и автором трактатов « Об ораторе», « Оратор», «Брут». Античная риторика была неотделима от общего развития культуры, социальной жизни, теории и практики. Снобизм некоторых современных ученых ставит под сомнение право риторики называться наукой. Но риторика имеет все признаки гуманитарной науки: ее предмет, речь, общение; классическая риторика опиралась на обобщенный опыт, современная, кроме того,- на закономерности речевой деятельности. Риторика имеет богатейшую историю и литературу, прочные связи с философией, логикой, психологией, поэтикой, языкознанием.

В разные эпохи она была востребована обществом, что наблюдается и сегодня.

От Аристотеля вошли понятия этос (условия, на основании которых риторю дозволено действовать), пафос (замысел), логос (словесное наполнение, элокуция). Речь рассматривается как источник общественного прогресса.

По мнению исследователей, в настоящее время существует несколько концепций риторики: 1) неориторика Брюссельской школы (Х. Перельман, Л. Одьбрехт-Тытека), развивающая анализ логической аргументации в дискурсе; 2) американские исследования коммуникации как убеждения; 3) лингвистическая неориторика франко-бельгийской школы (группа «Мю»), исследующая литературность дискурса.

Неориторика (термин Х. Перельмана) создается усилиями представителей многих гуманитарных дисциплин (лингвистами, теоретиками литературы, логиками, философами).

В США популярна риторическая критика и методология, во Франции риторика существует в рамках литературной семантики и лингвистики, во франкоязычном ареале (Франция, Бельгия) разрабатывается аргументативная риторика, неориторика (текст и его интерпретация).

В развитых странах, включая Россию, формируется современная риторика- *ghetoricha nova*. «Информационное общество несет новый стиль жизни и требует новой риторики». Она должна быть в высшей степени оперативной, обеспечивать умение ориентироваться в потоке жизни и в лабиринтах текстов, информации, уметь тонко понимать возможные смыслы высказываний, моментально реагировать. Если старая риторика определяла позицию автора и лишь учитывала личность слушающего (адресата), то современная риторика биполярна, диалогична, ситуативна, больше обращена к импровизации на основе максимальной готовности, моментальной ориентировки. Это требует огромного объема знаний, гибкого интеллекта, высочайшей языковой готовности.

Поэтому риторика опирается на высокий уровень владения языком (и языками) и культурой речи в широком понимании этого термина. Языковая культура, обогащенная риторическим опытом, современными теориями паралингвистики, дискурса, семиотики, прагматики языка, психологии речи, логики, подкрепленная артистизмом, призвана обеспечить формирование интеллектуально и нравственно совершенной личности.

Неумолимая история поставила современные поколения перед фактом: почти полтора столетия риторика была исключена из круга культурных ценностей, формирующую языковую личность. В какой-то мере эту научную дисциплину подменяли, с одной стороны, поэтика, стилистические упражнения, с другой стороны, риторика была низведена до уровня брошюр «В помощь агитатору и пропагандисту» (20-70-е годы XX века).

Центры по изучению риторики работают в России- МГУ, МПГУ, МПУ, в Перми, Екатеринбурге, Саратове, Волгограде, Красноярске. В январе 1997 года в Москве была проведена Первая Московская Всероссийская конференция по риторике. Создана Российская ассоциация исследователей, преподавателей и учителей риторики.

В новейшее время риторика постепенно оставляет проблематику устной речи и «развивает те элементы своей доктрины, которые уже в наше время позволили Ролану Барту назвать ее грамматикой литературного выражения».

Красноречие понимают неоднозначно: это и дар слова- речи актуальной, эмоциональной, логичной, ясной, доходчивой, свободно льющейся, безусловно правильной, в которой используются все богатства и тонкости языка и опыт, накопленный веками в поэтике, стилистике, ораторстве, и «языковой вкус эпохи».

Любое высказывание определяется ситуацией, потребностями жизни; они порождают мотивы и цели; затем говорящий формирует содержание речи, выбирает форму: монолог или диалог, грамматическую структуру, лексику, интонации, прогнозирует понимание слушателем и его реакцию.

Выбор средств определяет пространство культуры речи на всех этапах внутренней, мысленной подготовки: мотивации, структурирования содержания, выбора слов и их последовательности, грамматического маркирования, кодового перехода на акустическую, звучащую речь. Культура речевого общения содержит и этический компонент.

Риторика – дисциплина древняя и надолго забытая, в настоящее время переживает ренессанс, и это явление – интернациональное. Из риторики некогда вышли стилистика, теория текста, поэтика.

В нашей школе на протяжении длительного времени знание языка подменялось знанием о языке. Язык не осваивался в его отношении к реальной действительности. Одна из тем современной риторики – отношение речи к мысли; центральная ее категория- говорящий и воспринимающий: это высказывание, когда слушающий принимает определенные решения. В процессе исторического развития сложились известные словесные формы выражения и аргументации. Современная риторика обогащает этот опыт словесного творчества и воздействия.

В 1964 году на 1-ой Конференции ЮНЕСКО по социальным и гуманитарным наукам К. Леви-Строс отметил, что такие традиционные отрасли классического гуманизма, как риторика, стилистика и поэтика создали модели, приближающиеся по своему статусу к моделям точных наук.

Мы стремились связать курс риторики и с традиционными науками – логикой, поэтикой, литературоведением, и с новыми- культурологией, психологией и др.

История риторики есть история стилей жизни. Информационное общество несет новый стиль жизни и требует новой риторики. Стилевая задача новой риторики состоит в понимании и пользовании всеми видами слова, а не только публичной устной речью.

Обилие текстов в информационном обществе выдвигает первую задачу риторики. Первая задача риторики состоит в умении быстро воспринимать речь во всех видах слова и извлекать нужные смыслы для принятия оперативных решений, не давая себя увлечь, сбить на деятельность, невыгодную себе и обществу. Вторая задача риторики есть умение изобретать мысли и действия и облекать их в такую речевую форму, которая отвечает обстоятельствам. Это значит уметь создавать монолог, вести диалог и управлять им, управлять системой речевых коммуникаций в пределах своей компетенции. Обе задачи должны опираться на культуру речи данного общества.

В политике широко используются средства массовой информации- массмедиа, радио, телепередачи, но в моменты обострения политической борьбы возрастает роль живого слова, импровизации- это выступления на митингах, демонстрациях, наконец, в революционных актах.

Риторика, которая была наукой наук в античности и в последующее время, влила весь арсенал средств выражения в тот круг наук, который очерчивал в XX столетии гуманитарное знание. Герменевтика – наука о толковании (первоначально только богословских текстов) становится ведущей познавательной системой.

Риторика в одно и то же время и учебный предмет, и профессиональный. Человек должен знать не только структуру своего языка, но и механизмы говорения и аудирования. Физическая культура справедливо признается важнейшим предметом в школе и в вузе, на нее тратятся миллиарды, а культура речи считается второстепенным довеском к необъятному курсу грамматики. Как профессиональный предмет риторика необходима во всех социальных сферах: государственным служащим, политикам, педагогам, юристам, журналистам, актерам, писателям, проповедникам... Коммерсант должен быть мастером делового общения; офицер- находить взаимопонимание с подчиненными; профессор

университета — доносить сложнейшие научные истины до понимания не искушенных в науке студентов.

Изменения, происходящие в нашей жизни, привнесли определенные перемены в сферу речевого общения. На сегодняшний день никто не может подвергнуть сомнению важность и необходимость ораторских умений. Формирование многопартийной системы в Азербайджане, строительство подлинно демократического общества предусматривает профессиональное овладение ораторскими навыками.

Лიტერატურა:

1. Львов М.Р. Риторика. Культура речи. М., «Академия», 2003.
2. Грановская Л.М. Риторика. Баку, «Мутарджим», 2000.
3. Ключев Е.В. Риторика. М., «Издательство ПРИОР», 1999.
4. Корнилова Е.Н. Риторика-искусство убеждать. Издат-во «УРАО», 1998.
5. Марченко О.И. Риторика как норма гуманитарной культуры. М., 1995.
6. Михальская А.К. Основы риторики: Мысль и слово. М., 1996.
7. Мурашов А.А. Основы педагогической риторики. М., 1996.

ლალა ახმედოვა
ორატორული ხელოვნების საგანი და მიზანი
რეზიუმე

თანამედროვე სამყაროში — საინფორმაციო საშუალებების ფართოდ გავრცელების ეპოქაში, მჭერმეტყველების უნარი, განსაკუთრებით საჯარო გამოსვლებში, ძალზე მნიშვნელოვანია. ცვლილებები, რომელთაც ადგილი აქვთ ჩვენს ცხოვრებაში, ასევე აისახება კომუნიკაციის სფეროშიც. დღეს არავინ აქცევს ყურადღებას მჭერმეტყველების უნარის განვითარებას. მაგრამ მრავალპარტიული სისტემის ფორმირება აზერბაიჯანში, ჭეშმარიტად დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბება ხელს უწყობს ორატორული უნარის დახვეწასა და პროფესიონალურ დონეზე განვითარებას.

Lala Akhmedova
Subject and Objectives of the Eloquence
Summary

In the modern world with its mighty means of the information the role of an eloquence, especially for public speeches, is rather considerable. The changes occurring in our life have introduced certain changes in the sphere of speech dialogue. For today nobody can call in question importance and necessity of oratorical abilities. Multi-party system formation in Azerbaijan, building of originally democratic society provides professional mastering of oratorical skills.

Medea Abashidze
(Georgia)

INTERACTION AND THE “HUMAN FACTOR”

At the end of the XX century new language conceptions were formed and new directions of “human factor” researches were foreseen and pictured in the science of language; the most significant issues, among the series of philosophical problems have been raised in a new way, are the connection of thought and language, and integrity of individual – intellectual, emotional, psychological attributes of human being in a new linguistic paradigm. A new methodological upheavals is pictured in anthropological linguistics. A new wide-bearing concept – language personality, conceptual structure, concept, mental vocabulary and such multi – aspectual phenomenon like world’s lingua picture have been established in the science.

Language is one of the major factors in practical and spiritual perception of the world by Man. Language is an important mediator between human being and reality, which determines its intellectual and ethical attitude towards the world and society.

“Language is the pure mirror of a human soul, reflecting first of all the personality of a human being”... (Leibniz G. W.2 ,42).

Human being is considered as “major object” of language science in modern linguistics. Any person is a language bearer due to personal characters, sphere of interests, language abilities. Any language bearer is unrepeatable individual, whose linguistic - person logy picture elicits on the base of text analysis.

As a linguistic and cultural phenomenon the text is result of language activities, which is able to exist beyond the time and the place of its formation.

Text reflects an inner world of a human being and it is related directly to a culture, since it bears a number of cultural codes and keeps the information of what constitutes a substance of a culture. In its turn, the rules of text construction depend on the context of the culture, where it was set up. The text is created from the language units of the lower level, which can strengthen the cultural signal if well selected.

The author is a part of the society, therefore, while entering a certain system of relations with others, he formulates his own approach to the world, society and people. Therefore, by creating any character and choosing any means of language, the author uses not only certain points of view and interests of others (in social, ethical or other aspects) but frequently he expresses his own experience, attitudes and knowledge.

Any situation described by the author is first of all, a social condition with its laws, norms and standards of behavior established by the society. According to the author’s design in this system of intercommunication each character carries a pre-determined function or embodies a social role. To play a pre-designed role in the frame of the text frame, the author should construct the said role, otherwise he will be rejected.

Thus, the author cannot be separated from his characters, as he is a constituent and undivided part of the images created by him. Therefore, the author is represented as a lingual personality in his fictions. The concept of “Lingual Personality”, however, is complicated and polysemantic.

The establishment of the term - “Lingual Personality” while analyzing a literary text, has given a possibility to the scientists to replace evaluation criteria of literary texts with strictly formalized linguistic criteria.

Lingua Personality deepens and expands, imbuing with additional content the understanding of individuality. The individuality is understood as the unity of contradictions

between stability and uncertainty, immovability of motivational predispositions and liability of external influence, between the existence in real time and “irrelevance” of time parameters for identification of individuality.

Conception reflects out the ways of knowledge and understanding a world by a man; and thus it is a tool of performing metaphorically – aesthetic opinions of a world and a man, his mission, values, in accordance with highest human ideas. The Conceptual picture of a word needs verbal expression. Idea of language as a mediator in interpretation of a world was formulated in the beginning of XIX century by Von Humboldt: “Language - is the world between externality and inner realm of a human being” (1:304). By language facts the extra - linguistic reality is modified into the objects of communication.”

Humboldt is the first scientist who used the notion “linguistic consciousness of people”, meaning extraordinary world-vision, specifying “spirit of people”. Language world-vision specifies originality of language semantics, its historical reality. Though a lingual personality and national characters are not directly connected there is implicit analogy between them. It is about the carrier of a national roots appearing relatively stable in space, and invariable part in the structure of personality, which is long-lived result of historical development.

In a literary text author is in a role of character, participating in a communication. His dynamic character should be taken into consideration while studying the development of a literary text, because language phenomena themselves do not indicate to some objects of the world: indication as a speech act is realized by the language bearer at a certain referential system.

One of the most relevant objectives in a modern linguistics is the research of a personality, “standing behind the text”, a person speaking as a creator of an opus, forming a culture. This is precisely why the philological approach towards reading, analysis and interpretation of a text is a very essential issue nowadays.

Not only an extensive knowledge and richness of emotional experience is important, but also, the capabilities select the associations from the reservoirs of experience and extensive knowledge. To a greater degree formation of associative experience and socio - cultural “knowledge” is brought into action by the speech conceptualism, which has been gained during the whole life by a human being. As a result of perception and recasting of many texts of culture a human being gains a semiotic experience, which is considered as a track, left by a mind. Interaction of speech concept of a textual space, their impact in conceptual world allows us to consider that the mind of a man is textual zed; it keeps concepts of separate texts, concept composition models of texts, concept of vocabulary. In this respect, text should be considered not only as the highest form of a speech, but also distinct, specific, having its own consistency, categories and units.

Due to the fact that a sphere of concept is an open mental education, it helps a man to enrich his knowledge and his world of imagination. Among new sciences should be taken into account all the varieties of information, which could be received by a human mind.

Traditionally the literature in the meaning of a text context, includes not only the reflection of scientist ideas and abstract knowledge about stereotypical situations, but also individual knowledge of a language carrier, cumulating their previous individual experience, orientation and intention, prejudice, mythologies, feelings and emotions.

Writer is a personality not isolated from a society, in other words while entering in a certain system of relation with others he is formulating own approach to the world, society and people. On the contrary, during the relations with society and with separate individuals, the author forms own opinions and views about the society and his self too. Therefore creating any character and choosing any means of language, the author is not only the certain point of views and interests of others (in social, ethical or other fields) but frequently he is expressing his own experiences and knowledge.

Any situation described by the author is first of all social condition with its laws and the norms and the standards of behavior regulated by the society. According to the author’s design, in

this system of intercommunication each character is carrying determined function or social role or in the worse case he rejects this function.

One of the principal issues of today's philology is to determine the language of author, the structure of speech of the characters, and the principles of description of writer's lingual personality. Naturally, the research of mentioned problems should be done indeed on the base of texts. It is very important from the point of veritability of the research, to select such author, whose art denotes vividly the peculiarity of "lingua personality".

In the age of anthropocentrism rouses special interest for the theory of language existence, the theoretical base of which is in a dense connection with the problems of existential philosophy. The best means for decoding the inner life of person is his language world, which displays his stereotype and creative individuality.

Artistic perception of the world is wider, including rational and emotional pictures of a world of a person and also a carrier of values of culture. Perception and conversion of literary texts is the real way of attainment of intellectual values of times.

There are the three ways towards linguistic individuality, as an element of studying and researching reception - psychology of language and speech (psycho-linguistic); regularities of studying (teaching) of language (lingua-didactic); studying of language of literature (lingua-stylistic).

Literature as an artistic-social phenomenon exists on the edge of two worlds – reality and imagination. Each creation, in a varying degree is some specific estimation of life, embodied by expressive means, by "mode" of self-act, passed though the prism of his own intussusceptions. World of difficult correlations, interactions and connections, changing own structural forms and presentational, notional or characteristic merits during a dynamic unravelling of the plot and displacement its separate links, where appear extrinsic of its systemic nature fanciful artistic-aesthetical, graphic facets of language elements, - all these universe of creation are made by poetic, artistic sense, kind of "modifying person"- writing individuality "self". "My real self is here and now, writing. Whenever I think of this (writing, not the written) experience, images to do with exploring, single-handed voyages, lone mountain ascents always spring unwanted to my mind" (W.21).

The writer embodies his philosophical and aesthetic themes in the "personal dilemmas" of his characters in the imagistic representation of the world and society in which those characters must define their existences.

Literature:

1. Humboldt V. On the Diversity of Human Language Construction and Its Influence on the Mental Development of the Human Species, Cambridge University Press, 2nd rev. edition 1999.
2. Leibniz G. New Essays on Human Understanding. Edited and translated by Remnant and Bennett. Cambridge University Press, 1996.

მედია აბაშიძე ინტერაქცია და „ადამიანური ფაქტორი“ რეზიუმე

ადამიანი ითვლება თანამედროვე ენათმეცნიერების შესწავლის „მთავარ ობიექტად“. ნებისმიერი ადამიანი ენის მატარებელია (ინფორმანტი) მისი პიროვნული ხასიათიდან, ინტერესთა სფეროდან და ენობრივი შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. ტექსტი ასახავს ადამიანის შინაგან სამყაროს და პირდაპირ კავშირშია კულტურასთან, რადგანაც ის ატარებს კულტურულ კოდს და მოიცავს ინფორმა-

ციას კულტურის არსის შესახებ. თანამედროვე ენათმეცნიერების ერთ-ერთ რელევანტურ მიზანს წარმოადგენს ადამიანის პიროვნულობის კვლევა. მწერალი შერწყმულია თავის პერსონაჟებთან, მათი ცალ-ცალკე განხილვა შეუძლებელია. ავტორი წარმოდგენილია როგორც „ენობრივი ინდივიდი“. თუმცა, ეს ცნება სულაც არ არის მარტივი და გასაგები, პირიქით, ურთულესი და პოლისემანტიურია. არსებობს სამი მიდგომა „ენობრივი ინდივიდის“ შესწავლისადმი, ესენია: ფსიქოლინგვისტიკა, რომელიც იკვლევს ენისა და მეტყველების ფსიქოლოგიას; ლინგვოდიდაქტიკა, რომელიც აკვირდება ენის სწავლა-სწავლების სისწორეს და ლინგვოსტილისტიკა, რომელიც დაკავებულია ლიტერატურის ენის შესწავლით.

Медея Абашидзе
Интеракция и «Человеческий фактор»
Резюме

Человек считается «главным объектом» изучения современного языкознания. Любой человек является носителем языка (информантом). Текст передает внутренний мир человека и находится в прямой связи с культурой, так как он носит культурный код и несет в себе информацию о сущности культуры. Одной из целей современной лингвистики является исследование человеческой личности. Писатель связан со своими персонажами и рассматривать их по отдельности невозможно. Автор представлен как «языковой индивид» несмотря на то, что этот термин вовсе не прост и понятен, а наоборот сложен и полисемантичен. Существует три подхода к изучению «языкового индивида», это: психолингвистика, лингводидактика и лингвостилистика.

ЯЗЫКИ – КЛЮЧИ ВЗАИМОПОНИМАНИЯ

Знание языков приобретает решающее значение. Языки являются мостом, который способствует пониманию других людей, стран и культур. Они относятся к фундаментальному образованию каждого гражданина. Готовность к изучению иностранных языков, как и способность к коммуникации с другими людьми, являются условием мобильности, а также ключом к взаимопониманию, к мирному развитию в нашем взаимосвязанном мире (Уве Томас, 2000). Простое человеческое общение поможет укреплению отношений между странами. В университетах студенты разных национальностей быстро находят общий язык. И люди начинают понимать, что они могут жить в мире и согласии. Это нужно всем людям.

Спрос на людей, владеющих иностранными языками, чрезвычайно возрос, а интернационализация жизни всё более способствует росту потребностей в изучении иностранных языков. Молодые специалисты, обладающие необходимыми техническими знаниями, но имеющие скудный словарный запас, не способные подобрать соответствующие слова для ясной передачи мысли и затрудняющиеся грамотно изложить полученную информацию, бесспорно проигрывают перед своими коллегами, которые обладают грамотной языковой подготовкой.

Низкая языковая подготовка является серьёзной помехой в выполнении своих обязанностей. Зачастую они вынуждены осуществлять свою профессиональную деятельность, не имея чётких представлений о специфике общения, как особого вида взаимодействия людей, его этических нормах, об особенностях грамотной речи, его функциональных стилях, стилистике современного русского языка.

Основными целями обучающихся являются:

а) выучить язык для того, чтобы справляться с ситуациями, которые возникают при контакте с людьми, говорящими на данном языке;

б) получить сертификат, удостоверяющий успехи в обучении, как для личных целей (например, для самоутверждения или для организации индивидуального процесса обучения), так и по объективным причинам (например, для предъявления при поступлении на работу).

Интернационализация и глобализация языков усиливают желание учащихся не связывать приобретаемые знания языка только с одной конкретной страной, а – там, где это возможно – учитывать географические особенности (варианты) языка не только на занятиях, но и по возможности при получении сертификата. Это относится, например, к немецкому языку (в его собственно немецком, австрийском и швейцарском вариантах), к французскому (в швейцарском и бельгийском вариантах), к английскому языку (в американском и собственно английском вариантах), к португальскому и испанскому языкам (в их европейских и южно-американских вариантах). Понятие «целевого языка», таким образом, существенно расширилось.

А язык и глобализация? Глобализация высшего образования сегодня подразумевает, помимо студенческой и преподавательской мобильности, реформу программ и учебных планов, сотрудничество в научно-исследовательской сфере через сети и ассоциации, открытое и дистанционное обучение без границ и другие виды деятельности (Sadlak, 1998). Присутствие иностранных студентов и учёных из разных стран расширяет культурные горизонты как студентов, так и преподавательского состава своей страны. Обучение

иностранных студентов влияет также на развитие их стран и способствует глобальной экономической и политической стабильности. Каждый участвующий в международных образовательных программах автоматически и зачастую подсознательно развивает в себе следующие **способности**:

- способность признавать лакуны в знаниях, которые неизбежны для сознания, воспитанного в рамках одной культуры;
- способность к межкультурной коммуникации;
- способность признавать недостаточность знания, т.е. о недостатке знания, которое определяет мотивацию к учёбе;
- знание о других культурах, изученных изнутри и многое другое (Каллан, 1998).

Но первая из серьёзных проблем на пути глобализации – **языковой барьер**. Языковой барьер не представляет проблемы только в случае сотрудничества между странами, использующими один и тот же язык. Глобализация в образовании не развилась бы настолько хорошо, если бы не существовал английский язык. Последние несколько десятков лет в качестве универсального языка общения в мире выступает английский. До сих пор английский язык служил многим народам для поддержания и развития их контактов с зарубежными странами. И непохоже, что эта ситуация изменится в будущем. Многие страны открывают курсы по изучению английского языка для того, чтобы привлечь иностранный профессорско-преподавательский состав или зарубежных студентов.

Но надо иметь в виду, что история демонстрирует возможность достаточно динамичного изменения лидерства того или иного языка как средства международного общения. В древнем мире – греческий, затем латынь в Европе и арабский в Азии, в XIX веке французский, и наконец, в XX английский. Несмотря на то что русский язык по числу владеющих им (500 млн человек) занимает в мире третье место после китайского и английского, а в той или иной мере его изучают в вузах и школах почти в 140 странах мира, говорить о его активном распространении в мире пока нельзя. Причинами смены языков как средства международного общения являлись в основном военно-политические факторы, затем технологический. Но конец XX века характеризуется не только технологическим развитием, но и проникновением русского языка почти во все страны мира. В первую очередь это вызвано открытием границ и резким развитием туризма из России. Уже в конце прошлого века в большинстве стран мира, куда в основном отправлялись туристы из России, стали составляться путеводители на русском языке. Многие зарубежные компании открыли и продолжают открывать свои представительства и филиалы в России, как и Россия в других странах. Проблема в том, что языковой барьер – один из самых важных аспектов, который просто нельзя выпустить из внимания. Поэтому, начиная свой бизнес и обращаясь непосредственно к русским, вы должны быть готовы говорить с ними на русском языке. В банках и магазинах появились менеджеры со знанием русского языка. Так происходит в большинстве стран Евросоюза, в Турции и Египте, в туристических зонах целого ряда азиатских стран. Например, в Турции на русском языке даже издаётся газета «Вести Турции Босфор». Газета существует уже 6 лет. Она рассчитана для русскоязычных читателей Турции, а также для читателей за рубежом, а именно таких стран, как: Россия, Украина, Средняя Азия и Казахстан. Её целью является способствовать развитию рынка и деловых отношений между странами. А в Анталье уже несколько лет как открыта русская школа.

Значит, как показывает практика, роль русского языка в дальнем зарубежье всё возрастает. В прошлом за «железным занавесом» не особенно стимулировали изучение иностранных языков. Свободно говорить на иностранном языке не было обычным делом. Даже университетские языковые программы для будущих учителей иностранного языка не исключали массу современных радио и телепрограмм. Если же студент не специализировался в языках, то требовалось, чтобы он (или она) только показывал, что

прочитал какое-то количество текстов. Изучающий язык не мог купить журнал или газету или посмотреть новый фильм на том языке, которым он старался овладеть. Может показаться странным, однако в этих очень ограниченных условиях у нас развилась очень эффективная методология преподавания иностранных языков.

Положение вещей решительно изменилось в конце 1980-х годов, когда открылись границы и люди начали путешествовать и организовывать бизнес с иностранными партнёрами. Исключительно возрос интерес к изучению иностранных языков, и сейчас студенты знают, зачем они их учат. Изучение иностранных языков должны быть внесены в учебную программу на всех факультетах. Например, в Международном Черноморском университете английский язык является языком обучения. Но студенты могут овладеть и другими иностранными языками (русским, испанским, немецким, турецким), как минимум, тремя языками по выбору. Студентам, получившим объективную оценку на экзаменах, даётся право на получение сертификата. Иностранцам предназначена специальная программа (элементарный и базовый уровень), а местные студенты изучают курс делового русского. Было бы целесообразно помочь студентам в выборе изучения конкретного иностранного языка. Например, во время регистрации или в дни открытых дверей. Объяснить о его значении и использовании в будущей специальности или в стране, где они собираются жить и работать. Так, уже с первого года обучения иностранный студент не только изучает язык принимающей страны, но и познаёт основные концепты культуры национального характера постепенно постигает картину мира носителей изучаемого языка, которая отражается на лингвистическом уровне и обуславливает в том числе, специфику функциональных стилей, в том числе – языка официально-делового общения. Для этого мы должны заново пересмотреть итог изучения студентами иностранного языка, а также расширить диапазон методических средств в обучении, чтобы студенты смогли владеть следующими навыками и умениями, актуальными для делового дискурса:

1. Умели формировать собственное высказывание в рамках изученных тем на русском языке с использованием аргументации, апеллирующей к русской действительности.
2. Понимали принципы организации и умеют продуцировать связный устный или письменный текст в соответствии с социокультурной ситуацией делового общения.
3. Понимали общий смысл публицистических текстов по коммерческой и деловой тематике.
4. Имели необходимые этикетные сведения.

Литература:

1. Callan H. Internationalization in Europe.
2. Sadlak J. Globalization and Concurrent Challenges for Higher Education.
3. Уве Томас. Сертификаты по языкам, 2000, Франкфурт-на-Майне.

გულნარა დიასამიძე ენები - ურთიერთგაგების გასაღები რეზიუმე

სტატიაში განიხილება უცხო ენების სწავლების მნიშვნელობა. განსაკუთრებით ეს აუცილებელია მათთვის, ვინც ცდილობს საზოგადოებაში დაიმკვიდროს საკუთარი ადგილი, აქონდეს პრესტიჟული სამსახური, იმსახურობდეს ორგანიზაცი-

მყოფთა პატივისცემას. მათი იგნორირებით აიხსნება ბევრი წარუმატებლობა საერთაშორისო კონტაქტებსა და პედაგოგიურ პრაქტიკაში. გლობალიზაციის პროცესი, რომელშიც ჩვენ ყველანი ვმონაწილეობთ, ითხოვს, რომ არალინგვისტური სპეციალისტების სტუდენტებმა შეისწავლონ უცხო ენები.

Gulnara Diasamidze
Languages are the Key to Mutual Understanding of People
Summary

In article importance of learning of foreign languages is considered. This is particularly important for those people who strive to occupy a rightful place in society, have a prestigious job, and enjoy the respect of public. Ignoring them explains many failures in international contacts and pedagogical practice. Globalization process in which all of us are involved requires that students of non-linguistic specialists study foreign languages which will help them to find their path in their profession and will help to communicate and express their thoughts in a competent manner.

Наиля Мехралиева
(Азербайджан)

ИСКУССТВО ПЕРЕВОДА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И ПЕРЕВОДЧИКИ

В наши дни обмен литературными, эстетическими и культурными ценностями является важным фактором в создании духовной связи, моральной близости, взаимном общении, дружбе и любви. Это мост, который не может быть и не будет, разрушен ничем. Между народами были войны, греки и персы участвовали в них. Римские цезари завоевали многие страны, взяв в плен многие народы, разрушили города и деревни, а также мосты над реками. Однако мост, созданный в сердцах произведениями Гомера, Горация, Фирдоуси и Низами выдержали всякий удар, и не разрушились (16,6).

На наш взгляд, эти мысли академика М.Ибрагимова предельно верны. Так как литературно-художественные произведения, их переводы соединяют народы, создают между ними дружеские мосты, повышают нравственность и эстетический вкус людей. Людей с древних времен интересует искусство перевода и переводные произведения, и они были заинтересованы в его развитии. Один из известных мудрецов древности Демосфен говорил: "Перевод является самым ценным кладом в жизни, он обогащает тебя. Плохой перевод хуже самого противного человека" (6, 3).

Нынче нет такой области в нашей общественно-культурной и научной деятельности, где можно обойтись без перевода. Современный период называют по-разному: "атомный век", "век космоса", "век научно-технического прогресса" и т. д. Несомненно, сюда также будет целесообразно отнести определение "век перевода". Потому что в современных условиях, когда экономические и культурные связи имеют широкий масштаб, перевод является важным средством в общении разных народов, которые сейчас еще больше нуждаются в этом. Эту значимость перевода глубоко осмыслили азербайджанские поэты, ученые, философы и литераторы. Вследствие этого, еще с давних времен видная интеллигенция нашего народа придавала большое значение переводу произведений с разных языков на наш язык и наоборот.

Видная интеллигенция и переводчики Азербайджанского народа отличились своей бдительностью, знанием и научным уровнем, в первую очередь, уделив особое внимание переводу научных и литературных произведений передовых стран. Известный азербайджанский писатель М. Ибрагимов пишет, что история перевода научных и литературных произведений длинна. Тысячелетия назад, создание в разных странах (Греция, Иран, Рим) образцов фольклора, а также различных мотивов классических произведений, и распространение их среди нашего народа, а также влияние нашего творчества на них является результатом именно этих взаимных культурных связей. В этой гуманной работе велика роль устных и письменных переводов. Вполне естественно, что масштаб перевода, начиная со средних веков вплоть до нашего времени, намного увеличился как в нашей стране, так и во всем мире (16, 7).

20 мая 1983 года Азербайджанская Коммунистическая партия приняла резолюцию о положении переводческого дела и его усовершенствовании. В резолюции было отмечено, что большое место уделяется переводу разных областей науки и литературно-художественных произведений. Здесь также указывалось, что произведения А. Пушкина, М. Лермонтова, Л. Толстого, Ф. Достоевского, А. Чехова, М. Горького, В. Маяковского, М. Шолохова, А. Твардовского и др. переведены на Азербайджанский язык (1).

Долгий путь развития перевода, в особенности художественного перевода, стал причиной создания переводоведения, комплектующей в себе все проблемы в области

интерпретации. Известно, что основу переводоведения составляют задачи переводческой деятельности, а также проблема соответствия переводческого процесса общим правилам. Однако, как отмечается в языкознании и других областях гуманитарных наук, перевод является обширным, разносторонним понятием, так как материалы, входящие в процесс перевода, являются всеобъемлющими. Так же как язык оригинала постепенно воздействует на словарный состав переводящего языка, так и форма материала и его различное содержание является влиятельным фактором в передаче смысла перевода. Различие переводимого материала и процесса перевода привело к образованию двух разных видов перевода, первый из которых - это художественный перевод, а другой- информативный перевод (6, 6).

Под художественным переводом подразумевается перевод художественных текстов и художественной литературы. Таким образом, у художественного перевода есть своеобразные методы. В информативном же переводе интерпретируются тексты научного, официального и общественно-публицистического стиля. Фактически, наука литературоведение также занимается художественным переводом. Однако только языкознание исследует информативный перевод. Переводоведение является разделом языкознания, исходя из 3 факторов:

1) Процесс перевода является разновидностью речевой деятельности. Поэтому наука, непосредственно занимающаяся речевой деятельностью не может не затрагивать этот раздел.

2) Известно, что в процессе перевода с одного языка на другой получается новый текст на другом языке. В этом новом тексте близость его к оригиналу является важной и необходимой чертой. Для сохранения этого соответствия требуется обязательное точное завершение процесса перевода. Следовательно, переводчик должен отлично владеть обоими языками и верно определять синонимы (эквиваленты) слов и выражений. Также требуется точная передача сути посредством языковых единиц и сохранение языковых норм.

3) Ввиду содержания переводимого текста особенностей оригинала, в переводе могут возникать трудности в точном выражении мысли. В этом случае, интерпретатор передаёт трудно переводимые слова и выражения либо дословно, либо методом калькирования (6, 6).

Необходимо отметить, что в получении удачного, эффективного и достаточно полезного как научного, так и художественного перевода важную роль играет изначальный верный путь и базирование на теоретических суждениях. Формальный, механический перевод, не употребляемый в переводе художественных произведений и разрушающий их смысл и силу воздействия, так же плохо влияет и на перевод научных произведений. Следует также отметить, что даже сама теория художественного перевода представляет собой тяжелый процесс. Здесь не используются шаблонные методы и приёмы. М. Ибрагимов так выражает своё отношение к переводу с оригинала: "Конечно, владеть языком оригинала - это прекрасная черта. Прекрасно тогда, когда переводчик владеет им, вдобавок являясь создателем. Обладает художественными качествами и образным мышлением. Он также способен различить художественное выражение от обычного. Эта мысль относится не только к переводу поэзии, но и к переводу прозы. Если бы каждый, кто владеет языком, переводил художественное произведение, то мир бы наполнился переводами стихов и прозы. Такие факты немало важны в области перевода художественной литературы, и в случае, если перевод интерпретатора, знающего язык оригинала, плох, то перевод интерпретатора, не владеющего этим языком, значительно превосходит как в смысловом, так и художественном отношении. Одним словом, перевод- это не механическая работа, а творчество. Владея, либо не владея языком оригинала, переводчик должен чувствовать всю

красоту художественного перевода, и посвятить переводу свой пыл, силу страсти и воображение (если они у него есть!!!)" (16, 9).

Говоря об искусстве художественного перевода в Азербайджане, необходимо отметить, что история перевода с русского языка русской художественной литературы составляет более 100 лет. Издание художественного перевода русской литературы положительно повлияло на развитие и формирование видных переводчиков. Еще в конце 19-начале 20 вв. Н.Нариманов, Ф.Б. Кёчерли, А.Саххат и А.Шаиг уделили особое внимание переводу на Азербайджанский язык классические образцы русской художественной литературы.

Одной из самых больших заслуг Аббаса Саххата в истории нашей литературы и культуры является его переводческая деятельность. Можно смело сказать, что в начале 20 века в области художественного перевода трудно назвать имя второго такого же продолжительного и плодотворного поэта, литератора и журналиста, как Саххат. Начиная с 1905 года, поэт выбрал переводоведение своей второй профессией и регулярно занимался этой деятельностью. Неслучайно, что прекрасные переводы поэта русских и европейских классиков составляют часть его литературного наследия.

Наряду с прекрасным изучением арабского, французского и русского языков, что является одной из важных черт в его переводческой деятельности, принцип перевода поэта с оригинала был также важным фактором. Нынче, в период высокого развития взаимных литературных связей, воспринимая перевод оригинала как важное обязательство, самоотверженная переводческая деятельность Аббас Саххата еще в начале века не теряет свою актуальность.

Говоря о хороших переводчиках, нужно отметить, что перевод народного поэта Азербайджана Самеда Вургуня поэмы А.С. Пушкина "Евгений Онегин" с точки зрения теории и опыта имеет научную значимость. Мнения Самеда Вургуня о переводе произведения "Евгений Онегин" очень интересны. Он пишет: "До сих пор никто не переводил роман "Евгений Онегин" на Азербайджанский язык. Это еще больше возложило на меня ответственность. Я поставил перед собой цель донести Азербайджанскому народу это великое и прекрасное произведение Пушкина во всей его красе. Насколько я работал над этим произведением, настолько оно меня вдохновляло. В своем произведении я полностью сохранил Онегинскую строфу - количество строк и правило рифмовки. В некоторых местах по возможности старался сохранить даже рифму. Я уделил большое внимание сохранению простоты Пушкинского языка и глубины его мысли. Во время перевода я всегда задавался вопросом: как бы сам Пушкин выразил здесь свою мысль на Азербайджанском языке? Этот вопрос заставлял меня лучше понять и внимательно изучить образы Пушкина. Нужно было передать их достаточно точными, простыми и выразительными. Во время перевода мне очень помогли исторические материалы, критика и библиография о творчестве Пушкина. Пользуясь этими материалами, я изучал условия творчества Пушкина, его волнение и многое другое. В процессе перевода я всегда старался не допускать схематизм и сделать перевод насыщенным и живым. Сделать так, чтобы большинству Азербайджанского народа всё было понятно. Так же я пытался сохранить в переводе "Евгения Онегина" чистоту, разнообразие, гармонию и оригинальность Азербайджанского языка, отказавшись от арабских и персидских слов и выражений, веками загрязняющих этот язык..." В конце поэт написал: "Пусть мой перевод станет доказательством нашего интернационального единства и братства!" (16, 17).

Академик Мамед Ариф выразил очень ценное мнение о переводе "Евгения Онегина" Самед Вургунюм. Академик писал, что: "Самед Вургун передал чувства и мысли Пушкина в лаконичных предложениях". Пушкин, указывая на бюст Наполеона, говорит:

“Под шляпой с пасмурным челом,
С руками, сжатыми крестом”, -
Самед Вургун передаёт это в такой же точности и воодушевлением:
“Başı şlyapalı oqaraqabaq
Dürmüş əllərini çarpazlayaraq...”

Другой пример таков, Татьяна говорит Онегину последние слова и уходит:

“...Fəqət verilmişəm mən başqasına,
Sadiq qalacağam ömürlük ona”.
Getdi, Yevgenidə yoxdur iqtidar,
Elə bil ildırım çıxmış başında,
Ah, onun qəlbindən nə fırtınalar,
Nə tufanlar keçir bu gənc yaşında!
Lakin eşidildi məhmiz səsləri,
Göründü otaqda Tatğananın əri,
Oxucu, qurtararaq bu dastanımı,
Əbəsdi olaraq qəhrəmanımı
Bu bəd dəqiqədə biz buraxaq tək!
Yetər arxasınca onun dünyada
Dolaşdıq gah atlı, gah da piyada.
Sahildir! Di gəlin urra çəkərkək,
Artıq təbrikləşək, yetişdi zaman.
Doğru deyilmidir, vaxtıdır çoxdan!

В приведенном примере, прежде всего, привлекает внимание полная преданность Самеда Вургуну оригиналу. В этом маленьком отрывке переводчик образно, эффективно и действительно выразил дух Татьяны и Евгения, отношение Пушкина к своим героям и радость поэта в честь окончания романа (16, 26-27).

По ходу развития в Азербайджане переводческого дела увеличилось количество переводчиков и повышалось качество перевода. Можно сказать, что за последние годы, а точнее в 1960-70 гг. все видные Азербайджанские писатели и поэты активно участвовали в переводческом деле. Об этом академик Мамед Ариф писал: "Необходимо отметить деятельность Самед Вургун, Мирзы Ибрагимова, Мамеда Рахими, Гусейна Мехти, Расула Рзы, Анвера Мамедханлы, Османа Сарывелли, Нигяр Рафили, Сабита Рахмана и Аваза Садыгова в этой области. Кроме того, у нас есть способные и давно занимающиеся этим делом опытные писатели-переводчики. Занимаясь долгие годы в области перевода, Михаил Рзагулузаде, ДжаббарМеджнунбеков, Бейдулла Мусаев, Азиз Шариф, Гусейн Шарифов, Джалал Мамедов, Джаханбахш, МехтиСеидзаде, АлекберЗиятай и другие товарищи удовлетворительно перевели на Азербайджанский язык многие ценные произведения" (16, 23).

Развитие художественного перевода в Азербайджане датируется 1970-80 гг. Еще в 1974-75 гг. газета "Литература и искусство" организовала круглые столы и дебаты по теме художественного перевода. Тема этих дебатов была посвящена понятиям "качество-это важное условие", "художественный перевод: преданность оригиналу, высокое качество". В этих дебатах участвовали видные ученые литераторы, переводчики. Среди них были филологи-докторы Акбер Агаев, Панах Халилов, Агамуса Ахундов, Байрам Тагирбеков и Вагиф Асланов, писатель-переводчик Манаф Сулейманов, научные кандидаты филологии Айдын Абилов, Бакир Гаджиев и (заведующий кафедрой перевода Азербайджанского Педагогического Института Иностранных языков) Анвер Рза, главный редактор издательства

"Гянджлик" поэт Ильяс Тапдыг, заведующий редакцией художественного перевода "Азернешр" поэт ВилаятРустамзаде, редактор многотиражной газеты "Билик" Азербайджанского Педагогического Института Иностранных языковЗейдуллаАгаев.

Они обсуждали историю искусства художественного перевода в Азербайджане, его современное положение и перспективы развития. В то же время, мнения и советы этих видных ученых и переводчиков имели большое значение в изучении и оценке деятельности искусства перевода в Азербайджане. В их обсуждениях особое место занимали качество перевода, близость к оригиналу, простота языка, его убедительность и художественность.

Бекир Набиев отмечал, что были высказаны некоторые мнения о наших ценных традициях перевода, созданных до революции. Цель и принципы, качество искусства перевода на Азербайджанском языке были достойны внимания, ввиду чего эти образцы не потеряли свою значимость. Художественный перевод, которым занималась в дореволюционный период разная интеллигенция и деятели искусства, стал одной из содержательных частей всенародных и государственного дела при Советской власти. Азербайджанские писатели, высоко оценивающие роль и значение художественного перевода, перевели на наш язык многие памятники стран мира и предоставили их большой массе читателей. Общий объём этих образцов перевода составляет 1000 печатных листов. Затем были получены достойные результаты в области художественного перевода за счет таких поэтов и переводчиков, как С.Рустам, М.Ибрагимов, А.Мамедханлы, Н. Хазри, Ю.Азимзаде, О.Сарывелли, М.Сеидзаде, М. Дильбази, Г. Илькин, Дж. Багир, Дж. Новруз, М.Араз, А. Асланов, А. Бабаева, А. Джафарзаде, А. Айлисли, Г.Гусейнзаде и др. (2).

Также вызывает интерес мнение участвовавшего в дебатах переводчика Гусейн Шарифа. Он отмечает, что проблема художественного перевода является важной и ожидающей широкого обсуждения не только в советской литературе, но и во всемирной. По мнению М. Горького, "Литература лучше всего знакомит один народ с другим". Это означает, что художественный перевод зарождает между народами общение, дружбу и взаимосвязь. А это очень знаменательная и важная работа. Ввиду того, что речь идёт о художественном переводе, его проблемах и проблемах творчества, следует привлечь внимание наших дебатов на некоторые важные задачи. Он отмечал, что если мы говорим о проблеме качества перевода, то следует признать, что линейные переводы не являются целесообразными. Несмотря на это, иногда линейный перевод является необходимым (2).

Последователь этой мысли ВилаятРустамзаде пишет, что с нынешними возможностями трудно отказаться от линейного перевода, так как еще нет профессиональных переводчиков с оригинала. Также стоит отметить, что порой линейным переводом достигается настолько высокий уровень перевода, что владеющие языком оригинала могут только позавидовать (2).

Перевод на наш язык и распространение произведений видных русских писателей и поэтов получили широкий размах в 1970-80 гг. Произведения русских писателей и поэтов, а также произведения В. Маяковского были переведены на Азербайджанский язык и читались с большим удовольствием ввиду того, что в них отображались идеи исторических побед Октябрьской революции, требующие перевода и распространения в тот период.

Также в творчестве Маяковского нашли свое отражение отрадные страницы о Стране Огней. В стихах Маяковского воспеваются Баку, ("изливается столицам в сердце черная бакинская густая кровь"), и его смелый народ ("Первым на Востоке откликнулся Азербайджан сквозь золотые баррикады октября"). С этой точки зрения интересны стихотворения "Баку", "мятеж, смешанный с эхом", очерки "Америка в Баку", "Созданные центры" и другие произведения. Поэт сам признавал: "Я люблю Баку. В нём есть что-то незабываемое." Маяковский собирался написать большое произведение о Баку (4, 33).

Всё это не случайно. Он много раз был в Баку, видел его трудные и прекрасные минуты. Крепкие дружеские связи великого поэта с Азербайджанской культурой нашли свое

отражение в мемуарах, очерках, статьях и стихах Самед Вургуна, Мамед Арифа и др. В.В. Маяковский был примером всем советским поэтам своими произведениями. В революционной борьбе народа Маяковский превратился в большую силу, в поэта, ведущего разъяренную борьбу. Его традиция жива и по сей день, его произведения переводятся на разные языки, в том числе и на наш язык, и распространяются. Так, произведение поэта "Поэма Ленину" завоевало большое уважение среди читателей.

Интерес Азербайджанских читателей к произведениям одного из русских поэтов Демьяна Бедного не случаен. Пребывание Д.Бедного в Азербайджане в 1920-х гг. оценивается в нашей литературе как большое событие. Интерес к его творчеству в нашей Республике еще больше возрос. Д. Бедный оказал сильное влияние на творчество многих наших поэтов, в том числе на творчество М.С. Ордубади. Не случайно, что М.С. Ордубади уважал творчество поэта, а также с удовольствием переводил его стихи и поэмы с 1920-х гг.

Публикация книги стихов "Я верю своему народу" (1963) является проявлением глубокой любви к поэту.

Поэзия Д. Бедного, прославившегося в русской литературе 20 века своим революционным и прогрессивным духом, до сих пор не потеряла свою актуальность (5, 35).

Видные писатели и поэты азербайджана проявили большое усердие в переводе на азербайджанский язык и распространении прекрасных образцов русской художественной литературы. Ввиду этого вызывает интерес мнение Бахтияра Вахабзаде. Он пишет: "Около 30 лет наряду с художественной деятельностью я занимаюсь переводом на наш язык понравившиеся мне образцы советской и мировой литературы. И в самом деле очень важно доверить перевод прозаических произведений особому интерпретатору, знающему (не просто знающему, но и ощущающему) оба языка (17, 20).

Также в этой статье он выражает свое мнение относительно переводческой деятельности. Он пишет: "Мне кажется, что перевод поэзии нельзя доверить просто профессиональному переводчику. Стихотворение должен переводить только поэт, искусно сблизив его смысл к языку оригинала. Объяснить причину очень сложно. Поэтому здесь должны учитываться большие тонкости. Хватит и осознания того, что наряду с передачей мысли, стих-это своеобразная песня души, моральной жизни. А песня не подлежит переводу. Страсть, песню, бушующие в стихе может увидеть только чувствительный поэт-переводчик. Профессиональный переводчик же передает только тему, мысль стиха, и переводит его. А в этом случае забываются образы, подразумеваемая песня и страсть стиха. Наряду со всем этим, сокровищница поэзии одного народа должна передаваться другому народу. Это святое дело, услуга человечеству. Так как для того, чтобы узнать вкус и культурный уровень одного народа достаточно ознакомиться с его музыкой и поэзией. Именно исходя из этого, я, как гражданин и поэт, читаю переводческую деятельность своей профессией и долгом" (17, 20).

Бахтияр Вахабзаде считает необходимым перевод на Азербайджанский язык и публикацию произведений мировых классиков, поэтов, а также таких русских писателей, как Пушкин, Лермонтов, Некрасов. В статье "Главное условие перевода" Бахтияр Вахабзаде отмечает интересную мысль. Он пишет: "В самом деле, в деле лучшего знакомства народов друг с другом очень важен перевод образцов художественной литературы. Один народ может понять другой и познакомиться с ним посредством художественного творчества. Потому что литература - это лучшее выражение народного духа и морали" (17, 20).

Известный поэт так обобщил свои очень важные мысли об искусстве перевода:

"Раньше я считал, что самым главным в переводе является преданность автору. То есть переводчик должен переводить каждую строку, сохраняя художественный образ, идиомы, не выходя за пределы оригинала. Тогда я не осознавал, что этот метод делает переводчика рабом автора, превращая стих в дословный набор. Переводя "Невесту Абдидоса" я понял, что это неправильно. В переводе этого произведения я смело вышел за

пределы дословного перевода. В некоторой степени я поверил словам великого немецкого поэта Гёте, что "перевод как женщина, если она красива, то она не преданная, а если преданная, то некрасивая". Здесь можно быть нейтральным. Так, помимо преданности оригиналу следует прибегнуть к некоей свободе мысли и чувства с целью легкости восприятия. Потому что ты должен озвучивать произведение иностранного поэта на понятном твоему народу языке" (17, 21).

В статье "Гордость русской литературы" известный поэт Гасым Гасымзаде выразил интересную мысль о творчестве и литературном наследии русского писателя И.С. Тургенева. Например, он писал: "На самом деле, произведения Тургенева читаются. Язык прост и образен, а стиль очень привлекателен. Именно поэтому его произведения переведены на мировые языки и языки народов Советского Союза, а интересные рассказы, повести и романы принесли автору мировую славу.

По информации азербайджанских исследователей этого писателя становится ясно, что произведения Тургенева переводились на наш язык еще с конца прошлого века. В начале 20 века пьеса "Бедность", переведенная У. Гаджибековым, долгое время была актуальна на сцене. В 1920-30 гг. были опубликованы книги "Куропатка" и "Муму", романы "Отцы и дети", "Рудин", "Дворянское гнездо". Азербайджанские читатели много раз читали "Накануне", "Записки охотника", "Три повести", "Азия", "Первая любовь", "Весенние воды", "Стихи прозаика" и др. Также известны повторные публикации и переводы данных произведений" (9, 24).

Затем Гасым Гасымзаде уделил внимание деятельности наших переводчиков, которые перевели Ивана Сергеевича Тургенева. Он писал: "Труд наших переводчиков, писателей и поэтов, преподнесших нам эти образцы художественной литературы велик. Первые переводчики произведений "Отцы и дети", "Рудин", "Дворянское гнездо" Ахмед Джавад, Х. Азизбейли и И. Нефисли были хорошими примерами для последующего поколения переводчиков. Наряду с такими переводчиками, как М.Рзагулузаде, Дж. Мамедов, Дж. Меджнунбеков, передавшими Тургенева простым и доступным языком, проявили немалое усердие и Х.Хасилова и С.Ахундов. Особенно нужно отметить труды таких докторов филологических наук, как АкперАгаев, Хабиб Бабаев, Рафаэль Нагиев, Гусейн Шариф, Мамед ага Багиров и др., которые помимо исследования и критики глубоко изучили творческое наследие Тургенева и написали статьи, касающиеся Азербайджана (9, 24-25).

Еще одним писателем знакомым азербайджанскому читателю является Ф.В.Гладков. С его произведения азербайджанский читатель ознакомился посредством перевода. Ряд произведений писателя был переведен на азербайджанский язык и получил широкое распространение среди читательской массы. Именно поэтому художественное наследие Ф.В.Гладкова хорошо известно в Азербайджане. Такие его произведения как: "Маленькая трилогия", "Кленовый лес", "Энергия", "Клятва", "Материнское сердце" и другие посвящены строительству Социализма, теме труда и производства, имели немалое влияние на азербайджанскую социалистическую литературу и были переведены на наш язык еще при жизни автора. В одной из своих статей Ф.В.Гладков писал: "Я смею называть себя одним из самых современных, в широком смысле этого слова, и молодых писателей, потому что я не хочу стареть. Я всю жизнь хочу быть молодым. Ведь наша жизнь - многостороннее и развивающееся творчество, в творчестве нововведения, а при создании люди не стареют, наоборот молодеют с каждым днем". Литературное и художественное наследие одного из выдающихся участников великого строительства "вечно молодого" мастера слова Ф.В. Гладкова всегда будет играть значительную роль в идейно-художественном развитии последующих поколений (10, 26).

Одним из самых читаемых азербайджанским читателем писателей, произведения которого широко распространены в Азербайджане, является М.Ю.Лермонтов. Жизнь, судьба

и творчество М.Ю.Лермонтова больше всех остальных русских поэтов связано с Кавказом и на азербайджанский язык больше всех переведены его произведения. Интерес к творчеству поэта возник еще с конца прошлого века. Ф.Кочарли, С.М.Ганизаде, М.Т.Сидги и многие другие видные азербайджанские деятели говорили о нем с трогательным восхищением и высоко оценивали его художественное наследие. Первым переводчиком Лермонтова на наш язык был Рашид бек Ефендиев. Первый перевод стихотворения "Молитва" был опубликован в 1901-ом году в книге "Басиратул-етфал" под названием "Влияние молитвы". Стихотворение "Парусник" своим простым языком, историзмом и как первое переведенное стихотворение автора на наш язык очень ценно. Несмотря на то, что мы часто встречаем записи мыслей Аскер аги Адыгезалова, Ахмедбека Джаваншира, Фирудинбека Кочарли о переводах стихотворений Лермонтова, к сожалению ни одно из них у нас не имеется (8, 30).

Ф.Кочарли в 1895-ом году в Шуше опубликовал стихотворение поэта "Три пальмы" и стихотворение Кольцова "Почему ты спишь, мужик?" на азербайджанском языке в виде отдельной книжечки (Примечательно, что один из выпускников Казанского университета, один из основателей физики как науки в Азербайджане-Рагимбек Меликов, в свою карманную книжечку "Мои самые любимые строки" вписал такие стихи боевого духа Лермонтова, как "Прощай, Россия" и "Жалобы турка"). Рассказ поэта "Ашиг Гариб" и стихотворение "Ангел" было переведено на азербайджанский язык и опубликовано в виде книжечки Иреванским учителем А.М. Акперовым в 1913-ом году. После этого к творчеству поэта обратились также Абдулла Афендизаде, Алисаттар Ибрагимов, Султанмеджид Ганизаде и другие. Первым профессиональным переводчиком Лермонтова был Аббас Саххат. Переводы произведений Лермонтова во всей полноте увидели свет только в 20-е годы нашего столетия. В 1960-ом году произведения поэта были опубликованы полностью и в совершенстве, начали появляться статьи о жизни и творчестве поэта в периодической печати и в виде отдельных книг.

В 1960-ом году произведения поэта были опубликованы полностью и в совершенстве, начали появляться статьи о жизни и творчестве поэта в периодической печати и в виде отдельных книг. Интерес к наследию великого поэта не гаснет и по сей день, его творчество до сих пор привлекает исследователей и переводчиков. Недавно издательство "Гянджлик" опубликовало книгу стихов поэта "Я люблю Кавказ" (1988). С тем же названием несколько лет назад были опубликованы поэтические образцы в переводе поэта Г. Арифа. Это издание более соответствует названию книги; в нее вошли некоторые лирические произведения Лермонтова, связанные с Кавказом. В этих образцах утренний ветер Кавказа гладит лицо человека, его солнце греет кровь, журчанье воды напоминает о прошлом, шепот листьев напевает тихую песню, глубокая ночная тишина расслабляет усталые глаза. Таинственный взгляд храбрецов говорит о величественной природе Кавказа.

Al rəngə bürünüb mavi zirvələr,
Qürub şəfəqləri alay-alaydır.
Вахіб kölgəliyə dərindərələr,
Yuxulu dumanlar yenə lay-laydır (8, 30-31).

Автором книг "Я люблю Кавказ", "Предисловие", "Заметки", вновь встретившего азербайджанского читателя с М. Ю. Лермонтовым, был профессор Агиль Гаджиев.

Следует также отметить, что поэмы "Черкезовцы", вошедшая в книгу "Я люблю Кавказ" были плодом воображения 14 летнего подростка. Основной темой поэмы было осуждение несправедливой войны, из-за которой враждовали народы, а также выявление её трагедий и потерь. Подробно описаны люди, пропасть между ними в "Кавказском плену" на фоне чистой, злополучной любви между русским пленником и черкешенкой. Лермонтов

глубоко изучил философию жизни Кавказских народов, был хорошо знаком с их фольклором, ввиду чего знал их бытовую жизнь, остался равнодушен к старинным традициям, обычаям, которых они придерживались, и убедительно описал такие недостатки, как "кровная месть" и принижение женщины в поэмах "Кровавый", "Гаджи Абрек", "Аул Бастунджи". Поэт объясняет, что пора прекратить плохую традицию кровной мести (Хаджи убил муллу, за что народ прозвал его "кровавым", сожжение Акбулатом Аула, и убийство Хаджи Абреком любимой Лейлы, чтобы отомстить Полад беку). Как видно, Лермонтов познал психологию Кавказских народов так же хорошо, как и их быт. Можно смело сказать, что вершиной творчества Лермонтова был Кавказ (8, 31).

По нашему мнению, Кавказ вдохновил поэта, принес ему славу и увековечил его. Автор книги А. Гаджиев использовал это стремление, включив его в книгу Кавказских стихов:

Gümüş taclı Qafqaz dumanlı, qarlı,
Uca bir nəhəngdir sankivüqarı.
Qalxanı üstünə o əyilmıştək,
Coşan dalğaların hekayətinə,
Dağılıb qulaq asır mürgüləyərek.

Лермонтов также слушал Кавказ и выразил ему поэтическую благодарность (8, 31).

Издание книги М. Ю. Лермонтовым "Я люблю Кавказ" было большим подарком для его любителей. Помимо русского народа, наш чуткий народ также гордо и с любовью читает произведения Лермонтова, который является литературной звездой человечества.

Как видно, в связи с переводом образцов русской художественной литературы в Азербайджане, здесь развивалось искусство перевода, созревали видные переводчики. К сожалению, не была активно изучена деятельность переводчиков, занимавшихся в области русского художественного перевода. В настоящее время, в период нашей независимости, роль такой исследовательской работы особенно важна.

Литература:

1. Указ АЗ ЦК КПСС "О состоянии и действиях по улучшению переводческого искусства в Республике"// Литература и искусство, 1983. 20 май.
2. Художественный перевод: верность оригиналу, высокое качество.//Литература и искусство, 1975. 15 март.
3. Аскерли Ф. Переводная литература-наш художественный язык.//В мире книг, 1991. №1-2. с.75-76.
4. Ахмедов Т. Великий певец эпохи (Владимир Маяковский-90) В мире книг, 1983. №2. с.31-33.
5. Халилов А. Революционный пролетарский поэт (Демьян Бедный)В мире книг, 1983. №2. с.33-35.
6. Худиев Н. Переводная литература и наш художественный язык. Баку, 1991. 108 с.
7. Главное условие это качество.//Литература и искусство, 1974. 21 декабрь.
8. Гасимова Р. Влюблённый в Кавказ (М. Лермонтов-175)//В мире книг, 1989. №2. с.30-31.
9. Гасымзаде Г. Гордость русской литературы.//В мире книг, 1983. -№3. с.23-25.
10. Мамедов А. Мастер новой эпохи.//В мире книг, 1983. -№3. с.25-26.
11. Нагиева Ш. О переводах стихотворений С.Вургунa. //В мире книг, 1991. №1-2. с.77-78.
12. Рустамов Т. Перевод и культура речи.//Литература и искусство, 1983.7 октябрь.

13. Сулейманов Р. Произведения Л.Н.Толстого на азербайджанском языке (в честь 150-летия) //Научные произведения: серия библиотекведения и библиографии, 1978. №1. с.51-57.
14. Салим Бабулаоглу. Видимость со стороны: состояние переводческого дела в 1997-2004 годы// Литературная газета,2004. 5 март.
15. Усовершенствование переводческого дела//Литература и искусство,1985. 14 июнь.
16. Искусство перевода: сборник статей). Баку: Наука, 1990. 337 с.
17. Вахабзаде Б. Главное условие при переводе.// В мире книг,1983. №1. с.20-21.

ნაილია მეხრაღიევა
თარგმანის ხელოვნება და აზერბაიჯანის მთარგმნელები
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია მთარგმნელის პროფესიის მნიშვნელობა და მთარგმნელის როლი და ადგილი ამ სფეროს განვითარებაში. საუბარია რუსული ბელეტრისტიკის თარგმანის საკითხებზე და მიმოხილულია მთარგმნელობითი საქმიანობა მე-20 საუკუნის 60-70-იანი წლების აზერბაიჯანში, როცა ძირითადად ადგილი ჰქონდა ლიტერატურის თარგმნას რუსული ენიდან.

Nailya Mekhralieva
Translation and Translators in Azerbaijan
Summary

The significance of the job of translators and their role and place in formation and development of this profession are identified in the article. The article covers aspects of Russian belles-lettres translation and publishing and the author focuses on the issues of Azerbaijan translators' activities in this sphere. The features of the profession of translators, its essence and the content are also studied and summarized from the theoretical and practical point of view. Although the coverage of the article starts from the history of translation that was presented by Russian literary translations conducted in Azerbaijan. A special emphasis is made upon the measures in the field of literary translation in Azerbaijan in 1960-1970s and their essence and significance.

თეონა ბერიძე
(საქართველო)

**ქრისტა ვოლფისეული „წერის მანერა“ და
„ფანტასტიური სიზუსტე“
მის შემოქმედებაში**

ქრისტა ვოლფის შემოქმედებისადმი განსაკუთრებული ინტერესი გამოწვეულია არა მხოლოდ მისი შემოქმედების თემატიკით, არამედ მისი წერის მანერითა და სტილით. ვოლფის ნაწარმოებები გამოირჩევიან უშუალოდ და სათქმელის ავთენტურობით. მწერალი ქალი ახერხებს თავისი თანადროული ცხოვრებისეული პრობლემები, ინდუსტრიალიზებულ საზოგადოებაში ინდივიდის თვითრეალიზების სირთულეები, პიროვნების შინაგანი, მძაფრი კონფლიქტები, მისი იმედი და უიმედობა, ასევე ქალთა ემანსიპაციის საკითხები ღრმად ასახოს, მიიზიდოს მკითხველთა ფართო წრე.

საყურადღებოა, რომ მწერალი ქალი, აღიარებული გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის პარტიის იდეოლოგთა მიერ, წარმოგვიდგენდა, ერთი მხრივ, სოციალისტური საზოგადოებისათვის აქტუალურ პრობლემებს და მათი დაძლევის გზებს და იგი, ამავდროულად, დიდი პოპულარობით სარგებლობდა გაყოფილი გერმანიის მეორე მხარეს. როგორც აღმოსავლეთ, ასევე დასავლეთ გერმანიის ლიტერატურის კრიტიკოსთა ამოუხსნელ დილემად რჩებოდა ვოლფის შემოქმედებაში ლიტერატურულ-ესთეტიკური და იდეოლოგიური ასპექტების რთული, კომპლექსური ურთიერთშერწყმა, რაც ძირითადად განაპირობებდა ავტორის წერის მანერას, ანუ მისი შემოქმედების სტილურ თავისებურებებს.

მცირეოდენი ექსკურსი იმასთან დაკავშირებით, თუ რა იგულისხმება ავტორისეულ „წერის მანერაში“ და რა ადგილი უჭირავს ვოლფის შემოქმედებაში „ფანტასტიური სიზუსტის“ პოეტოლოგიურ კატეგორიას:

ცნება „წერის მანერა“ განმანათლებელთა პოეტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენდა. XVIII საუკუნეში განასხვავებდნენ „ნათელ და გარკვეულ“ („klarer und deutlicher“) და „დამთრგუნავ და გულისშემძვრელ“ („nachdrücklicher und herzberuhrender“) წერის მანერას, აქვე გვხვდება პროზაული („romanhafter“) და სატირული (satirischer) წერის მანერის ცნება. ამ დეფინიციის იგულისხმებოდა ტექსტის მხოლოდ ჟანრობრივი დიფერენციაცია, მისი მიზეზობრიობა და ესთეტიკური ზეგავლენა, მაგრამ ტექსტი არ განიხილებოდა როგორც კონკრეტული სტილის მქონე დამოუკიდებელი ერთეული. შემდგომში, როცა ლიტერატორთა ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად იქცა, გამოეხატათ ის, რასაც „არა შემოქმედი“ ვერ გადმოსცემდა, ამ ცნებამ აქტუალობა დაკარგა. შილერის „ფორმათა პრინციპი“ (Formprinzip) და შლეგელის „ფორმათა სიმბოლიკა“ (Symbolik der Form) იქცა ლიტერატურული კომუნიკაციის მთავარ მამოძრავებელ იმპულსად. სწორედ ეს კონცეფციები უნდა გამხდარიყო ლიტერატურული ნაწარმოების ავტონომიურობის გარანტი, ხოლო ნაწარმოების შინაარსმა, თემატიკამ და მისმა ზეგავლენამ მკითხველზე მეორე პლანზე გადაინაცვლა. 1830 წელს კვლავ ვხვდებით ცნებას „წერის მანერა“ ჰაინრიხ ჰაინეს შემოქმედებაში. როგორც რუდოლფ ვინბერგი აღნიშნავს, ჰაინე თავის ნაშრომში „Fharakterbild der neuen Prosa“ წერის ახალ სტილს ეძებდა: „In seinem Sinne ist „Schreibart~ gekennzeichnet durch eine Differenz zur vorhergehenden Literaturepoche, durch ein neues Verhältnis zur Politik und zur Gesellschaft, durch ein neues

Selbsterverständnis des Schriftstellers, durch andere Wirkungsabsichten und alledem folgend durch neue künstlerische und stilistische Formen der Prosa“ (Wienberg, 1964: 184).

გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ტერმინს „წერის მანერა“ (Schreibart) ჩაენაცვლა ტერმინი „ხელწერა“ (Handschrift), გერმანიის სოციალისტური ერთიანობის პარტიის მე-8 ყრილობაზე საზგასმით აღინიშნა, რომ ხელოვნების მოღვაწეები ვალდებული არიან „mit der ganzen Reichtum ihrer Handschriften und Ausdrucksweisen auf die Prägung der sozialistischen Persönlichkeit unserer Zeit zu orientieren“ (ამონარიდი SED-ს პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მოხსენებიდან, 1971, გვ. 76), რათა შეექმნათ შთამბეჭდავი ლიტერატურა, რომელიც „unserer sozialistischen Gesellschaft eigene Ausdrucksweisen zu finden, die sich nicht aus dem Modernismus einer uns fremden, ja feindlichen Welt nähern“ (ამონარიდი SED-ს პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მოხსენებიდან, 1971, გვ. 76).

საზგასმით აღსანიშნავია, რომ პარტიის ყრილობაზე წამოჭრილი მოთხოვნა, სხვადასხვა ხელწერის შემუშავების შესახებ, სულაც არ გულისხმობდა ავტორებისათვის შემოქმედებითი თავისუფლების მინიჭებას, პირიქით, წინასწარ განსაზღვრული ფუნქციონალურობა და სათქმელის სავალდებულო იდენტურობა მკვეთრად ავიწროებდა შემოქმედთა თავისუფლების ჩარჩოებს. მიუხედავად ამისა, 70-იან წლებში გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ლიტერატურაში აშკარად შეიმჩნეოდა ფორმებისა და შინაარსის დიფერენციაცია და თემატიკის დიაპაზონის ზრდა, რაც პარტიის იდეოლოგიის მიერ სახიფათოდ იქნა მიჩნეული. თუმცა, მწერალთა დიდი ნაწილი, პონეკერის ადმინისტრაციის მიერ მკვეთრად განსაზღვრული დოგმების მიუხედავად, ახერხებდა მოექმნა სათქმელის მკითხველამდე მიტანის ახალი საშუალებები და ქრისტა ვოლფი უპირველესი იყო ასეთ შემოქმედთა შორის.

ესეისტურ ტექსტებში ქრისტა ვოლფი თავადაც გეთავაზობს ტერმინის „წერის მანერა“ დეფინიციას, რომელიც ძირეულად განსხვავდება გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში აქტუალური „ხელწერის“ განსაზღვრისაგან.

1976 წელს მომხდარი მნიშვნელოვანი კულტურულ-პოლიტიკური ცვლილება, რაც ახალ საზოგადოებრივ გამოწვევებზე თემების ახალი სპექტრითა და წერის ახლებური მანერით პასუხის გაცემის მცდელობაში გამოიხატა, ზოგიერთი კრიტიკოსის მიერ ხელოვნების ლიბერალიზაციად და დასავლური ტენდენციების გამოხატულებად იქნა აღქმული, თუმცა, თავად ქრისტა ვოლფი უპირისპირდება ამ შეხედულებას და ამბობს: „Wir waren ja Sozialisten, wir lebten als Sozialisten in der DDR, weil wir dort uns einmischen, dort mitarbeiten wollten“ (Wolf, 1982: 126).

ქრისტა ვოლფი მნიშვნელოვან პოეტოლოგიურ ესეში „წერა და კითხვა“ საუბრობს ე.წ. ახალ პროზაზე, რომელსაც სიმამაცე ეყოფა, „auf Erkundung zu gehen“ და რომელიც გზამკვლევის როლს შეასრულებს სახიფათო ექსპედიციის დროს. ვოლფის აზრით, მიმდინარე მოვლენების ამომწურავად ასახვა ენობრივი საშუალებებით შეუძლებელია, მაგრამ მისდამი შემოქმედებითმა მიდგომამ მიმდინარე მოვლენების სწორად ინტერპრეტირება უნდა უზრუნველყოს: „Ahnungen ... erst durch Artikulation... zu Gewissheiten werden zu lassen“. სწორედ ამ ეპიკურმა პროზამ უნდა შეძლოს „auf noch ungebahnten Wegen in das Innere dieses Menschen da, des Prosaeslers, eindringen“, „nicht um (sich) seiner zu bemächtigen, sondern um seelische Kräfte freizusetzen“ (Wolf, 1972:207). ქრისტა ვოლფი ცდილობს წერის ახალი მანერით, მისეული სტილით ახლებურად გაიაზროს „ახალი საზოგადოების“ გამოწვევები და მოთხოვნები და მოახდინოს ძველი ლიტერატურული ნიმუშების შინაარსობრივი მოდიფიკაცია. ვოლფი საზგასმით აღნიშნავს, რომ „Zu schreiben kann (der) erst beginnen, wem die Realität nicht mehr selbstverständlich ist“ (Wolf, 1972:209).

ამრიგად, ქრისტა ვოლფი ცდილობს რეალობის ისეთი ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზოს, რომელიც მანამდე არ არსებობდა, ანუ მისეული გააზრებით გამოგვცეს ფაქტები, მოვლენები და თემები; თუმცა, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია გავანალიზოთ, თუ რა სტილისტური საშუალებებით ახერხებს მწერალი ქალი ჩანაფიქრის სისრულეში მოყვანას, რა კომპოზიციური თავისებურებებით ხასიათდება ვოლფის ნაწარმოებები.

ქრისტა ვოლფისეულ წერის მანერას თამამად შეიძლება რეალიზმის „ახალი სახე“ ვუწოდოთ, რომელშიც ერთმანეთთან თანაბრადია შერწყმული, ერთი მხრივ, ცოდნა, გაცნობიერება და, მეორე მხრივ, სულიერი სიფაქიზე. ვოლფისეული სტილი, რასაკვირველია, არ ქმნის „ახალ რეალიზმს“, მაგრამ არც „სოციალისტური რეალიზმის“ ჩარჩოში რჩება, ხოლო ერთ-ერთ უმთავრეს მახასიათებლად კი „ფანტასტიური სიზუსტე“ რჩება. მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ტერმინი „ფანტასტიური სიზუსტე“ ციტატაა რობერტ მუზილის რომანიდან „უთვისებო კაცი“. ამ ცნების უკეთ გაგებისათვის, განვიხილოთ, თუ რა კონტექსტში გვხვდება ის პირველწყაროში. რომანის 62-ე თავში, რომელიც ესეიზმის უტოპიურობას ეძღვნება, ვკითხულობთ: „In Wirklichkeit gibt es ja nicht nur die phantastische Genauigkeit (die es in Wirklichkeit noch gar nicht gibt), sondern auch eine pedantische, und diese beiden unterscheiden sich dadurch, dass sich die phantastische an die Tatsachen hält und die pedantische an Phantasiegebilde“ (Musil, 1978:247). როგორც ვხედავთ, რობერტ მუზილი ამ პარადოქსული განმარტებით აღწერს მსოფლმხედველობას, რომელიც აზრობრივი სისტემის სიზუსტისაგან მგრძნობელობითი სიზუსტით განსხვავდება, ანუ საუბარია „Geistesverfassung, die ihre Erkenntnisse von sogenannten ewigen und großen Wahrheiten herleitet“ (Musil, 1978:247), როგორც რომანის გმირი, ქალების მკვლელი მოსბრუგერი აცხადებს. თუმცა „ფანტასტიური სიზუსტე“ გულისხმობს გაცნობიერებულ ადამიანურ ესეიზმს, რომლის მეშვეობითაც ხდება რეალების დანახვა *არარეალურის*, მაგრამ *შესაძლებლის* ჭრილში; გულისხმობს დამოკიდებულებას, რომელიც სადღაც რელიგიასა და ცოდნას, ნიმუშსა და მოძღვრებას შორის შუალედურ ადგილს იჭერს; ასევე რობერტ მუზილის რომანში ვკითხულობთ „Dieses Verhalten zur Lebensgestaltung ist nun freilich keineswegs pflegend und befriedend; es würde das Lebenswürdige keineswegs nur mit Eifersucht ansehen, sondern eher wie eine Demarkationslinie, die der Kampf um die innere Wahrheit beständig verschiebt. Es würde an der Heiligkeit des Augenblickszustandes der Welt zweifeln, aber nicht aus Skepsis, sondern in der Gesinnung des Steigens, wo der Fuß, der fest steht, jederzeit auch der tiefere ist“ (Musil, 1978:304).

რობერტ მუზილის რომანის ზემოთ მოყვანილი ციტატები შესაბამის ასახვას ჰპოვებს „ფანტასტიური სიზუსტის“ ქრისტა ვოლფისეულ ინტერპრეტაციაში. ის თავადაც აღნიშნავდა სხვადასხვა ინტერვიუში, რომ რობერტ მუზილი ერთ-ერთი იმ ავტორთაგანია, რომელთა შემოქმედებამაც ზეგავლენა მოახდინა მისი, როგორც მწერლის ჩამოყალიბებაზე. ჰაინც ლიტერ ვებერის დასკვნას თუ დავეყრდნობით, სწორედ ამ გავლენის შედეგად გამოჩნდა ვოლფის შემოქმედებაში გაუცხოების თემა და გდრ-ის ლიტერატურისათვის მისი ადაპტაციის მცდელობა: „Die Begegnung mit Musil erlaubte es Christa Wolf zuerst, das Entfremdungsthema des neuzeitlichen Romans prospektiv zu wenden und damit für die DDR zu adaptieren“ (Weber, 1984:21).

რობერტ მუზილის გავლენის კიდევ ერთ დასტურად შეიძლება ჩაითვალოს ქრისტა ვოლფის ესეის „წერა და კითხვა“ ბოლო აბზაცი, სადაც ავტორი აღნიშნავს, რომ პროზა ხელს უწყობს ადამიანის სუბიექტად ქცევის პროცესს და მიჰყავს ის შეუძლებლის ზღვრამდე: „Prosa kann die Grenzen unseres Wissens über uns selbst weiter hinausschieben. Sie hält die Erinnerung an eine Zukunft wach, von der wir uns bei Strafe

unseres Untergangs nicht lossagen dürfen. – Sie unterstützt das Subjektwerden des Menschen. – Sie ist revolutionär und realistisch: sie verführt zum Unmöglichen“ (Wolf, 1972:220).

ამრიგად, ვოლფისეული „ფანტასტიური სიზუსტის“ ანალიზისას ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორისათვის ეს ცნება უშუალო კავშირშია მოგონებებთან და წარსულის არდავიწყებასთან. განვლილი ფაქტებისა და მოვლენების დიფერენციაცია და ნაკლებმნიშვნელოვანისა თუ უმნიშვნელოს მესხიერების ბნელ კუნჭულებში შემონახვა დაუშვებლად მიაჩნია ქრისტა ვოლფს და სწორედ პროზის მთავარ დანიშნულებად მოგონებების ცხადად შემონახვაა. აღსანიშნავია, რომ ეს ტენდენცია ზოგადად მე-20 საუკუნის რომანისთვის დამახასიათებელია, თუმცა, განსაკუთრებით ცხადად შეინიშნება გდრ-ის ლიტერატურაში, რაც შესაბამისად სოციალურ-პოლიტიკური ფონით იყო გამოწვეული. ვოლფთან „ფანტასტიური სიზუსტით“ გახსენება არ უნდა გავიგოთ, როგორც მისი ავტობიოგრაფიის თხრობა, არამედ იგულისხმება მისი თაობის წარსულთან ურთიერთობების სტრუქტურის გადმოცემა, მისი თანამედროვეობისათვის დამახასიათებელი ადამიანური ურთიერთობების ასახვა. სწორედ ამიტომ უწოდებენ ვოლფის სტილს „დამატყვევებელსა და არა სუბიექტურს“.

ლიტერატურა:

1. Eickenrodt, Sabine: Ein lebendiges Kunstwerk? Untersuchungen zum poetischen Ausdruck in den Prosa-Stücken Christa Wolfs, Würzburg, 1992.
2. Lutz, Bernd (Hg): Metzler Autoren Lexikon, metz, 1994.
3. Musil, Robert: Der Mann ohne Eigenschaften, München, 1978.
4. VIII. Parteitag der SED. Bericht des Zentralkomitees, Berlin, 1971.
5. Weber, Heinz Dieter: Über Christa Wolfs Schreibearbeit, Konstanz, 1984.
6. Wienberg, Ludolf: Ästhetische Feldzüge, Berlin und Weimar, 1964.
7. Wolf, Christa: Lesen und Schreiben, Berlin, 1971.
8. Wolf, Christa: Die Dimension des Autors. Essays und Aufsätze, Reden, Gespräche, Berlin/Weimar, 1987.

Teona Beridze

Christa Wolf “writing style” and “fantastic accuracy” in her creative work **Summary**

Special interest towards the creative work of Christa Wolf is caused not only by the contents of her works but her style and manner of writing as well. The article provides a brief outline of what is meant under “manner of writing” and what place the poetological category of the “Fantastic Precision” takes in her works. Analogy is given with Robert Musil’s “Fantastic Precision” and its impact on Christa Wolf. The conclusion highlights that for the author this concept is in direct relation with memories and unforgetfulness of the past.

Теона Беридзе
«Манера письма» Кристи Вольф и «фантастическая точность»
в ее творчестве
Резюме

Особый интерес к творчеству Кристи Вольф вызван не только тематикой её творчества, но и её манерой и стилем.

В статье представлены некоторые экскурсы относительно того, что имеется в виду под авторской «манерой письма» и какое место занимает в творчестве Вольф «фантастическая точность» поэтологической категории.

Проводятся параллели «фантастической точности» творчества Роберта Музиля и влияния на творчество Кристи Вольф. В заключение статьи отмечается, что для автора это понятие тесно связано с памятью о незабываемом прошлом.

სვეტლანა როდინაძე (საქართველო)

საზღვაო ტერმინებისა და კლიშირებული ფრაზების ბამოყენება მხატვრულ ლიტერატურაში

მსოფლიო ლიტერატურაში და განსაკუთრებით ინგლისურ და ამერიკულ ლიტერატურაში მრავლადაა ნაწარმოებები, სადაც ასახულია საზღვაო სფერო – საზღვაო მოგზაურობები, გემების აგებულება, დანიშნულება, პარამეტრები, ეკიპაჟი. ასეთმა ნაწარმოებებმა მიიღო მარინისტული ლიტერატურის სახელი.

ჩვენ მიერ ძირითადად გაანალიზებულია მეტორამეტე, მეცხრამეტე და მეოცე საუკუნეების ინგლისური და ამერიკული ლიტერატურა. პირველ რიგში, ჯ. ლონდონის, ჰ. მელვილის, მ. რიდის, ჯ. სვიფტის, დ. დეფოს და სხვების ნაწარმოებები. ანალიზი ცხადყოფს, რომ საზღვაო ტერმინოლოგია და ფრაზარიუმი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს. ისინი საჭიროა რეალისტური სურათის შესაქმნელად და ასევე ასრულებს სპეციალურ დამატებით ფუნქციას. ყველა განხილულ ნაწარმოებში ნახსენებია ტერმინები: პორტი, ნავსადგური, მეზღვაური, კაპიტანი, გემი, ნავი, ღუზა და ა.შ. ამ ტერმინების გარეშე მწერალმა არ შეიძლება შექმნას სამუშაო გარემო, რომელშიც მოქმედებენ პერსონაჟები. უნდა აღვნიშნოთ, რომ რადგან გაანალიზებული ნაწარმოებები სხვადასხვა პერიოდშია დაწერილი, მათში გამოყენებულია სხვადასხვა ტერმინი.

საზღვაო ფრაზარიუმი გამოიყენება გმირების დახასიათებისას. რა თქმა უნდა, რეალისტური სურათის შექმნა არის არა მარტო პროფესიული ადგილის მოვალეობის აღწერა, არამედ უნდა განვიხილოთ ხასიათი, მეზღვაურს ყველგან ახლავს საზღვაო კოლორიტი.

ნებისმიერი ტერმინოლოგია გარკვეულწილად იყოფა ორად: ვიწრო და ფართო ტერმინოლოგიად. ამჟამად განვიხილავთ მარინისტულ ინგლისურენოვან ლიტერატურას, როცა ინგლისური ყალიბდებოდა, როგორც საზღვაო კომუნიკაციის საერთაშორისო ენა. ჩვენ გავაანალიზეთ ჯ. ლონდონის, ჰ. მელვილის, დ. დეფოს, ჯ. სვიფტის, რ.ლ. სტივენსონის და სხვების ნაწარმოებები. მათში უხვადაა გამოყენებული საზღვაო ტერმინოლოგია. ჩვენი კვლევის მიზანია ლიტერატურის მიმოხილვა, რომელიც ეძღვნება პროფესიული ტერმინოლოგიის თარგმანის პრობლემას.

დღესდღეობით კარგად ჩანს, რომ საზღვაო სფეროში ინგლისური არის დომინანტი ენა მთელს მსოფლიოში. ამას ხელს უწყობს გლობალიზაციის პროცესი, საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაცია, რაც ბევრ ადამიანს აძლევს სამეცნიერო ტექნიკური ინფორმაციის გაცვლის საშუალებას. ნაწარმოებებში ჩვენ გვხვდება შემდეგი ტერმინები: *კაპიტანი captain*, *ნოსნობა navigation*, *გემის ცხვირი bow*, *შუაწელი amidships*, *დაფერდება capsized*, *მაშველი სამკერდე life-preserver*, *ხომალდი vessel*, *ზედა ერდო upper deck*, *ლოცმანის კაიუტა pilot house*, *კიხო stern*, *ბრიზი breeze*, *სამკუთხა იაღქანი triangle sail*, *დაყირავება (გემის) plug down*, *საჭე wheel*, *გემბანი deck*, *კოკი cook*, *მეზღვაური sailor*, *ლაინერი liner*, *სტიუარდი steward*, *კამბუზი galley*, *შუქურა lighthouse*, *ბანის ქვენა hatch*, *ვახტა watch*, *თანაშემწე mate*, *რიგითი მეზღვაური common sailor*, *კორპუსი hull*, *მენიხბე boat-puller*, *ღუკის სახურავი hatch-cover*, *საქარე შიპიატები lee scuppers*, *ბომ-კლივერი flying-jib*, *(გემის) სივანე beam(width)*, *(გემის) სიგრძე length* და *სხვა*.

განხილულ ნაწარმოებებში ჩვენ გვხვდება სხვადასხვა ტიპის გემები:

Japanese junks იაპონური ჯონკები;
butter-box galliots, ჯამების მსგავსი გალიოტები;
vessel, ship ხომალდი;
schooner ნუშა;
liner ლაინერი;
passenger ship სამგზავრო გემი;
captain's boat კაპიტანის კანჯო;
pilot boat ლოცმანის ნავი;
salvage მაშველი გემი;
spare boat სათადარიგო ნავი.

როგორც ვხედავთ, ამ პერიოდის მხატვრული ლიტერატურაში გვხვდება ძალიან ბევრი საზღვაო ტერმინი. მარინისტულ ლიტერატურაში გამოყენებული საზღვაო ტერმინები და ფრაზარიუმი თემატიკური თვალსაზრისით შეიძლება დავეყოს სხვადასხვა ჯგუფად. ვინაიდან ჩვენ მიერ განხილული მარინისტული ლიტერატურა მიეკუთვნება სხვადასხვა ეპოქას, მათში აღწერილია სანაოსნო საქმის განვითარება და გემებისა და ნავების სხვადასხვა ტიპი. ხშირ შემთხვევაში დეტალურადაა აღწერილი მათი პარამეტრები, სახეობა, თვისებები, მახასიათებლები. განხილულ ნაწარმოებებში ჩვენ გვხვდება სხვადასხვა ტიპის გემები, გემის პარამეტრები. ზემოთ ნახსენებ ნაწარმოებებში უხვადაა გამოყენებული საზღვაო ტერმინები. ავტორები, ხშირ შემთხვევაში, დეტალურად აღწერენ გემის ნაწილებს, გემის დანადგარებს, სხვადასხვა ადგილს გემზე. ვინაიდან საზღვაო კომუნიკაცია პროფესიული თვალსაზრისით ძალიან სპეციფიკურია, საზღვაო დისკურსში გამოყენებული ფრაზარიუმი დამოკიდებულია ადრესატისა და ადრესანტის ფაქტორებზე და მათ სოციალურ პროფესიულ იერარქიაზე. საზღვაო კომუნიკაციაში არსებობდა ორი ტიპის საზღვაო ფლოტი - სამხედრო საზღვაო და სავაჭრო საზღვაო. საკმაოდ მკაცრი იერარქია იყო ორივეში, რადგან სანაოსნო საქმის წარმოების წარმატება დამოკიდებული იყო მათი მკაცრ და სწრაფ შესრულებაზე, რადგან იქ ხშირია ავარიული, სტრესული სიტუაციები და ამიტომ საზღვაო ტერმინოლოგიის დიდ ნაწილს წარმოადგენს საზღვაო იერარქია.

- 1) *მებარჯე harpooneer*
- 2) *რივითი მეზღვაური sailor*
- 3) *მენიბე boat-puller*
- 4) *კაპიტანი captain*
- 5) *კოკი cook*
- 6) *სტიუარდი steward*
- 7) *მესაჭე helmsman*
- 8) *ბოცმანი boatswain*
- 9) *თანაშემწე mate*
- 10) *ოუნგა cabin-boy*
- 11) *ლოცმანი pilot*
- 12) *მეთვალყურე look-out*

ვინაიდან უამინდობისას, ომსა და სხვადასხვა ავარიულ სიტუაციაში უწევდათ ყოფნა, იერარქიის სხვადასხვა საფეხურზე მდგომი მეზღვაურები იყენებდნენ არა თავისუფალ, არამედ კლიშირებულ, გამზადებულ გამონათქვამებს. შეიძლება ვთქვათ, რომ საზღვაო ფრაზარიუმი შეკუმშულია და ენობრივი ეკონომიის მიზნით

არის შექმნილი. ამიტომაც ფრაზების უმეტესობა არის ბრძანებები, მოკლე და ლაკონური. თითქმის ყველა ტექსტში ჩანს საზღვაო ბრძანებები:

„ჩაუშვით ნაგები!“ (ლონდონი 1971: 154).

„დაუშვით ბომ-კლივერი მისტერ ვან ვეიდენ! – გასცა განკარგულება მგელმა ლარსენმა, - და შეემზადეთ კლივერისა და სტაკსელის დასაჭიმაგად“ (ლონდონი 1971: 155).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მარინისტული ნაწარმოებების გმირები მეზღვაურები არიან და ისინი მეტყველებაში იყენებენ ხატოვან სიტყვებს და საზღვაო ტერმინებს ეპითეტებად. ნაწარმოებებს ეს უფრო მეტ დამაჯერებლობას სძენს და უფრო მეტად გაითავისებს მკითხველი საზღვაო სფეროს. ტექსტებში ჩვენ ხშირად გვხვდება საზღვაო ტერმინები, როცა ავტორი მათ იყენებს ეპითეტებად. მაგ.: „ი, თქვენ, სერ – გაისმა ხომალდის შპანგოუტის წიბოსავით გამხდარი და გრძელი კაპიტნის შეძახილი“ (მელვილი 1983: 89).

ავრეთვე არის შემთხვევები, როცა თვით გმირები იყენებენ საზღვაო ტერმინებს ეპითეტებად: „ჩემი ხარბი, დაგრეხილი ღუზა თითებით ჯიბეები გადააქექქე“ (მელვილი 1983: 28).

ყველა მარინისტულ ნაწარმოებში ჩანს პორტი, დოკები, ნავმისადგომები. თითქმის ყველა ნაწარმოებში ისინი დეტალურადაა დახატული. პორტების აღწერის დროს აღწერილია პორტის ნავმისადგომები, გემები, რომლებიც დგანან პორტში, მეზღვაურები, თუ როგორ ამზადებენ ისინი გემებს გასასვლელად.

„ჩვენი გზა, ჩემდა სასიხარულოდ, გემების მისაბმელი სანაპიროს გასწვრივ, ყველა ზომის, აღკაზმულობისა და ეროვნების უამრავი ხომალდის გვერდით იდო. ერთში მეზღვაურები მუშაობდნენ და მღეროდნენ, მეორეში – კაცები ასულიყვნენ მალღა და ზევით ეკიდნენ თოკებზე, რომლებიც ქვევით აბლაბუდას ქსელივით ჩანდა“ (სტივენსონი 1969: 52).

მარინისტულ ნაწარმოებებში საკმაოდ კარგად ჩანს საზღვაო წესები, მეზღვაურთა ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები. ასევე გემზე გამეფებული სიმკაცრე და სხვადასხვა დაუწერელი კანონი. ასეთი დეტალები უფრო საინტერესოს და მიმზიდველს ხდის ნაწარმოებებს.

„დამემორჩილებით ისე, როგორც მეზღვაური უნდა ემორჩილებოდეს კაპიტანს?“ (ლონდონი 1971: 229).

მეზღვაურთა შორის იყო ასეთი ცრურწმენა, რომ თუ მათი პირველი რეისი წარუმატებელი იქნებოდა, აღარ უნდა გაეგრძელებინა ზღვაოსნობა. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელი იყო პროფესიის შეცვლა.

„ჭაბუკო, თქვენ არასოდეს არ უნდა გახვიდეთ ზღვაში. ეს შემთხვევა უნდა მიიღოთ აშკარა და თვალსაჩინო გაფრთხილებად, რომ მეზღვაურობა თქვენი საქმე არ არის“ ... „თქვენ საცდელი მოგზაურობის დროს ხომ ხედავთ, როგორი სიმწარე გაგემათ ზეცამ; ხოლო თუ მაინც არ დაიშლით, კვლავაც უნდა მოელოდეთ ამ უბედურებას“ (დეფო 1996: 20).

შტორმი, ცუდი ამინდი, ქარიშხალი სერიოზული პრობლემა იყო მეზღვაურებისათვის. გასულ საუკუნეებში, როცა არ არსებობდა ძლიერი საზღვაო აღჭურვილობა, რთული იყო ასეთ სიტუაციებში გემის მართვა. ძლიერი შტორმის შედეგად იღუპებოდა გემები და ხშირად – მთელი ეკიპაჟი. ამგვარად, ქარი სახეობები, შტორმი, ზღვის ქარი საკმაოდ ხშირადაა ნახსენები თითქმის ყველა მარინისტულ ნაწარმოებში:

„ბრიზი ზურგიდან შემოგვიბერავს, – ამიხსნა კაპიტანმა“ (ლონდონი 1971: 142).

მხატვრულ ლიტერატურაში აღწერილია გემის კურსი, მიმართულებები, გრძელი და განედი, კურსის აღება, შეცვლა:

„უცბად ჩემს წინ მიმავალმა ხომალდმა მძლავრად მოუხვია – ასე, ოცი გრადუსით მაინც შეტრიალდა. იმავე წამს ერთი მეორეზე მოისმა ყვირილი გემიდან“ (სტივენსონი 1969: 151).

მწერლებს აღწერილი აქვთ სხვადასხვა ავარიული სიტუაცია: გემების შეჯახება, მეჩენზე შეჯდომა, გემის დატოვება, ჩაძირვა და წყალქვეშა რიფებთან შეჯახება. დეტალურად და რეალურადაა ნაჩვენები ყველა ის საშინელება, რაც მოხდევს საზღვაო ავარიებს და ასევე აღწერილია მეზღვაურების ქცევები ავარიულ სიტუაციებში. საკმაოდ დამაჯერებლად და საინტერესოდაა აღწერილი როგორ სწრაფად და ეფექტურად მოქმედებენ ისინი. საკმაოდ კარგად ჩანს მათი პროფესიონალიზმი, იციან, თუ რა უნდა გააკეთონ, რომ გადაარჩინონ გემი, მაგრამ როცა შეუძლებელია გემის გადარჩენა, მაშინ ისინი ყველაფერს აკეთებენ, რომ გადაარჩინონ ადამიანების სიცოცხლე.

„გემები მანამ შეეჯახნენ ერთმანეთს, ვიდრე მე მოვასწრებდი მიველოდი ჩემი თანამგზავრის რჩევას. ეტყობოდა, ის გემი შიგ შუაწელში დაგვეტყერა. თუმცა მე კი ვეღარაფერს ვხედავდი. ველაფერი, როგორც იტყვიან, ჩემი მხედველობის არის მიღმა მოხდა. „მარტინესი“ ერთი მაგრად გადაფერდდა და გაისმა ლარტყის ლაწანი. მე წყლით დაფარულ გემბანზე გავიშხლართე და ვიდრე ფეხზე წამოვბობლდებოდი, ქალების კივილი შემომქსმა. ამ კივილმა, ენით აუწერელმა, ძარღვებში სისხლის გამყინავმა კივილმა შიშის ზარი დამცა. უეცრად გამახსენდა მაშველი სამკერდეები, სამკერდეები ხომ კაიუტაში ინახებოდა“ (ლონდონი 1971: 9).

ძალიან საინტერესოაა აღწერილი გემის მომზადება გასვლისათვის. თავისთავად, ეს ძალიან მნიშვნელოვანი მომენტია გემისათვის და საერთოდ საზღვაო სფეროში. გემის მომზადებას საკმაოდ ხანგრძლივი დრო სჭირდებოდა. გასვლამდე მეზღვაურები ამოწმებდნენ ყველა დეტალს, ადგილებს გემზე, მაშველ ნავეებს; იმარაგებდნენ სურსათსა და წყალს, შემდეგ პერიოდში უკვე – საწვავსა და ნახშირს. ამის გარეშე ვერცერთი გემი ვერ გავიდოდა ზღვაში.

„ღუზა ამოიღეს, გემის ცხვირზე დაამაგრეს; მალე აფრებიც დაიბერა; მიწა და გემები ამოძრავდა ორივე მხარეს და სანამ ერთი საათით თვალის მოსატყუებლად მივწვებოდი, ისპანიოლა დაადგა განძის კუნძულის გზას“ (სტივენსონი 1969: 65).

ნაწარმოებებში ხშირადაა მოცემული მეზღვაურთა დახასიათება, მათი მეზღვაურული თვისებები. ისინი ავლენენ ამ თვისებებს სამსახურის გარეთ, ხმელეთზე თუ ნაოსნობიდან გადადგომის შემდეგაც კი. მეზღვაურები მაინც იყენებენ თავიანთ პროფესიულ ლექსიკას, წეს-ჩვეულებების ერთგული რჩებიან. მაგალითად, მეღვილის „მობი დიკში“ აღწერილია ეკლესია, სადაც მღვდელი ყოფილი მეზღვაურია. ეკლესიას გემის ელფერი დაჰკრავს. თვით მღვდელი კი მეზღვაურს მოგაგონებთ და ხშირად ყველა ზღვაოსნების ამბავს წირვის დროს.

„არქიტექტორს, ალბათ მამა მეპლის რჩევით, კათედრა უკიბოდ აღუმართავს და მის ნაცვლად გვერდზე თოკიც ისეთივე დაუკიდა, როგორსაც ნავიდან გემზე ასავლელად იყენებდნენ ხოლმე. ერთ ვეშაპმონადირე კაპიტნის ცოლს სამლოცველოსათვის საუკეთესო წითელი შალის წყვილი ბაგირი შეუწირავს, რაც ახლა კიბის სახელურების მოვალეობას ასრულებდა; ეს ზევიდან ამოქარგული წყვილი ბაგირი წითელ ხისფრად იყო შეღებილი და მთელი ეს მოწყობილობა, თუ მხედველობაში მივიღებდით სამლოცველოს ერთიან სტილს, არც უადგილო იყო და არც უგემოვნო. ამა მეპლი წამით შეეოვნდა კიბესთან, მაგრად ჩასჭიდა ორივე ხელი შალის ბურთებს, ზევით აიხედა და მერე მართლაც მეზღვაურით, მაგრამ ამავე დროს დინჯად აუყვა კიბეს; თან ხელებს ისე უნაცვლებდა, თითქოს თავისი ხომალდის გროტ-ანძახე ადიოდა“ (მელვილი 1983: 62).

ამგვარად, როგორც აღვნიშნეთ, ნაწარმოებებში საკმაოდ საინტერესოდ და მრავალფეროვნადაა აღწერილი საზღვაო სფერო, მეზღვაურები, მათი წეს-ჩვეულებები, საკმაოდ საინტერესოდაა დახასიათებული გემები, მათი აღჭურვილობა. ეს ყველაფერი ლიტერატურას უფრო საინტერესოს და რეალურს ხდის.

ლიტერატურა:

1. ჯ. სვიფტი, გულივერის მოგზაურობა, თბ., 1991.
2. კ. მელვილი, მოზი დიკი ანუ თეთრი ვეშაპი, თბ., 1983.
3. ჯ. ლონდონი, ზღვის მგელი, თბ., 1971.
4. დ. დეფო, რობინზონ კრუზო, თბ., 1996.
5. რ.დ. სტივენსონი, განძის კუნძული, თბ., 1969.
6. www.americanliterature.com

Svetlana Rodinadze *The Usage of Marine Terminology in Literature* **Summary**

English and American marine literature of the eighteenth, nineteenth and twentieth centuries, first of all works of Jack London, Herman Melville, M. Reed, J. Swift, Daniel Defoe, and others are analyzed in this article. Marine field, sea voyages, ships' construction and purpose, parameters and crew are described in these texts. Marine terminology and phrases play a big role in these novels. They are used to create real pictures. Marine terminology and phrases used in these novels are divided into different groups. Marine terms and phrases played an important role in the texts. They are used to create realistic picture and also they have additional function.

Светлана Родинадзе *Использование морской терминологии в литературе* **Резюме**

Английская и американская морская литература XVIII, XIX и XX веков, прежде всего работы Джека Лондона, Хермана Мелвилла, М. Рида, Дж. Свифт, Даниэль Дефо и другие – проанализованы в этой статье. Морская область, морские путешествия, строительство судов и цель, параметры и команда описаны в этих текстах. Они используются, чтобы создать реальные картины. Морская терминология и фразы, используемые в этих романах, разделены на различные группы. Морская терминология и фразы играли важную роль в текстах. Они используются, чтобы создать реалистическую картину, а также у нее есть дополнительные функции.

CULTURAL IDENTITY OF PATRIOTISM IN POLITICAL DISCOURSE

The major for political linguistics the term "discourse" has so far no uniform definition. As Patrick Sériot in the French linguistics shows the term a discourse can designate both speech activity, the text, a context, and the statement in its interrelations with a communicative situation (2, 23).

According to the definition of T.A.van Dijk, a discourse is a complex unity of a language form, meaning and action which corresponds to the concept "communicative event" (3,7). According to Y.N. Karaulov and V. V. Petrov, a discourse is "the complex communicative phenomenon including, extralinguistic factors except the text, i.e. (world knowledge, opinions, installations, the purposes of the addressee), necessary for understanding of the text" (4,51). Figuratively speaking the discourse is "the speech shipped into life".

Political communication is a process of communication between participants of political activity. Modern experts call communication as joint activities for coding, transferring and perception of information. Two parties participate in communication: the sender (speaking or writing) and the addressee (listening or reading). The main way of transfer of political information – verbal, that is with language use, however there are also nonverbal transmission media of politically important information (images, symbols, a mimicry, gestures, poses, etc.).

One of actual problems of modern researches is language and power correlation (1, 63). The presidential discourse has definite purposes and is characterized by a constant set of the speech acts representing pragmatical structure of a discourse which reflects its ritual character. Such constant speech acts in pragmatical structure of a presidential discourse is the following: the analysis of a political and economic situation in the country, the success promise, appeals to the nation to support of the presidential course, confirmation partner and friendship with other countries. The steady set of the speech acts forming pragmatical structure of a presidential discourse, can be considered as cultural motivated.

Existence of the general subject situation connected with concepts as the homeland, national advantage, patriotism, the nation, the country, the nation, etc. which define the relation of native speakers to the nation and to other people is peculiar to a political discourse. Allocation of a patriotic discourse as the integral component of a political discourse is represented lawful because both types of a discourse include one of the central political concepts - patriotism.

In a national discourse political and patriotic discourses reflect social and linguistic changes and broadcast information, significant for all representatives of cultural space. Cultural marking of texts which serve as verbal products of political communication as a whole is accurately traced in political and patriotic discourses with different cultural backgrounds. The concept of patriotism is used as one of means of pragmatical impact on audience. Appealing to patriotism feeling, the speaker creates a favorable background for perception of speech, causes an emotional response from audience, increases trust to the words. Presidential performances differ a lot on subject, the purpose and a performance of place. Presidents should act publicly under various circumstances: in joy and a grief to express pride concerning achievements and to share grief in connection with loss. The presidential board becomes more and more rhetorical, subject of presidential public statements - more various. The patriotic discourse and its texts are part of a political discourse and political communication, so their properties can't differ considerably. At the same time the coverage of a political discourse deals with a bigger number of concepts and the concepts relating to political reality of this or that lingo-cultural space, and, unlike a patriotic discourse, is to a lesser extent limited to a thematic and temporary framework.

The patriotic discourse is understood as the communicative event occurring in a certain temporary and spatial context in the presence of verbal and nonverbal components, being shown in the written or oral texts connected with expression of feelings in relation to the country, capable to influence generation and perception of speech.

Political motivational speech of the 71st prime minister of Great Britain Margaret Thatcher (Conservative party) в1979-1990, the first and while the only woman, took this post, and also the first woman who has become the prime minister of the European state, calling her nation for a victory ***“The desire to win is born in most of us. The will to win is a matter of training. The manner of winning is a matter of honor”*** or ***“Richness of the country it is possible to build even on total absence of natural resources; the most important resource is the person. The state needs only to create to it a basis for development”*** can serve as an example a patriotic discourse. Thatcher’s premiership became the longest in the XX century. Having received a nickname of "the iron lady" for sharp criticism of the Soviet Union, she realized a number of the conservative measures which have become part of policy of so-called "Thatcherism". What puts the spine in the "Iron Lady" speech? Here's what to look for: **A strong, declarative voice:** No hesitating *"you knows" or "likes"* in this speech. *"Let us", "Let's", "we must"* are her call-to-action constructions. This is old-school rhetoric, and it works in a speech that ultimately helped her to rise to lead a nation. It's strong and confident, and doesn't back into any of its points, but meets them head-on. Her words embrace the policy and push it forward. **Using opposites to create contrast and transition:** ***"I would be the first to welcome any evidence that the Russians are ready to enter into a genuine detente. But I am afraid that the evidence points the other way"*** allows her to move from positive to negative points while appearing measured and balanced. It moves the speech forward, and the contrast helps to make this a memorable line. It also tells you where she stands, both by clarifying her position and taking the time to look at her opponent's stance--a double reinforcement of her point. **Wry humor, even when discussing serious topics:** ***"If there are further cuts, perhaps the Defense Secretary should change his title, for the sake of accuracy, to the Secretary for Insecurity"*** typifies a Thatcher tactic of looking for a laugh, even a small one, well into a speech in which she's laying down a strict policy proposal. It provides needed relief to the speech, and lets the audience release emotions that might be building--a great tactic any speaker can use to good effect.

On presidential election of 1980 **Ronald Reagan** (06.02 1911 – 05.06.2004) achieved convincing success. He wins 49 states (except the native state of Minnesota and the District of Columbia), having received 525 of 538 electoral vote. Until he became the 40th president of US, he took pride in being the author of most of his speeches. R. Reagan was a voracious reader, a persuasive logician, and a graceful writer.

*Millions have gone before us,
And millions will come behind,
So why do we curse and fight,
At a fate both wise and kind? From "Life" by Ronald Reagan.*

Continuing the American political oratory tradition, Ronald Reagan joins Abraham Lincoln and Franklin Roosevelt as one of American history's greatest orators. Earning the nickname "The Great Communicator", Ronald Reagan's rhetorical skills propelled his political career, contributing to his gubernatorial and presidential election successes. As the President of the United States, Ronald Reagan benefited from his great oratory talent to guide the nation and advance his own popularity. By creating a 'rhetorical presidency,' Reagan used his speeches to symbolize the actions that would lead the nation to prosperity through the acceptance of his administration's conservative ideologies. Such success didn't manage to achieve to any U.S. President. His skill in political debates is especially brightly shown during presidential televised debates which he considers as a necessary component of electoral process. The reason of Reagan’s success was his voice. In many

decades when he already became a president, the Times magazine wrote: *"None has ever had such a characteristic and bewitching voice since Kennedy's time. At very necessary moments it gets silent, hardly audible, and juiciness in intense situations"*. And yet Reagan differed with delightful ability to improvisation. Reagan believed that the content of his speeches is of great success. Reliving the classic debate in which the key moment came when the Democrat launched an attack on his rival's plans for Medicare, eliciting a sigh from Mr. Reagan along with the comment: *'There you go again'* sent Reagan into the White House.

Indeed, Reagan's greatest oratory achievements correlate with the moments when he conveyed his reverence and pride of American convictions and patriotism. In the first inaugural speech he declared that "great aspirations" are inherent in the great nation, and called the compatriots to start an era of national updating. His great speech *"Our best effort and our willingness to believe in ourselves and to believe in our capacity to perform great deeds, to believe that together with God's help we can and will resolve the problems which now confront us. And after all, why shouldn't we believe that? We are Americans. God bless you, and thank you."* or *"We the people" tell the government what to do, it doesn't tell us. "We the people" are the driver, the government is the car. And we decide where it should go, and by what route, and how fast. Almost all the world's constitutions are documents in which governments tell the people what their privileges are. Our Constitution is a document in which "We the people" tell the government what it is allowed to do. "We the people" are free*" is still living in hearts of Americans. R. Reagan filled his compatriots with the energy of optimism. Ronald Reagan and Margaret Thatcher share one quality more important than differences of style and temperament. Margaret Thatcher once said about Ronald Reagan: *"Reagan achieved the most difficult goal in policy: he changed concept on possibility and expanded its limits"*. Reagan's effectiveness as a public speaker earned him the moniker, "Great Communicator." Former Reagan speechwriter wrote, *"What made him the Great Communicator was Ronald Reagan's determination and ability to educate his audience, to bring his ideas to life by using illustrations and word pictures to make his arguments vivid to the mind's eye. In short: he was America's Teacher."* We can witness some great fragments from his (11.01.1989) farewell address to his nation *"I wasn't a great communicator, but I communicated great things, and they didn't spring full bloom from my brow, they came from the heart of a great nation--from our experience, our wisdom, and... the principles that have guided us for two centuries. And so, goodbye, God bless you, and God bless the United States of America»*.

Mustafa Kemal Atatürk, (19.05. 1881–10.11.1938), surname, Atatürk (meaning "Father of the Turks" who was an Ottoman and Turkish army officer, revolutionary statesman, writer, and the first President of Turkey. He is credited with being the founder of the Republic of Turkey. He delivered a patriotic and very warm speech delivered on the tenth anniversary of the foundation of the republic.

The Turkish Nation!

We are in the fifteenth year of the start of our way of liberation. This is the greatest day marking the tenth year of our Republic.

May it be celebrated.

At this moment, as a member of the great Turkish nation, I feel the deepest joy and excitement for having achieved this happy day.

My citizens,

We have accomplished many and great tasks in a short time. The greatest of these is the Turkish Republic, the basis of which is the Turkish valiancy and the great Turkish culture. I must make it clear with due emphasis, that a historical quality of the Turkish nation, which is an exalted human community, is its love for fine arts and progress in them. This is why

our national ideal is to constantly foster and promote, with all means and measures, our nation's excellent character, its tireless industriousness, intelligence, devotion to science, love for fine arts and sense of national unity.

The Great Turkish Nation, you have heard me speak on many occasions over the last fifteen years promising success in the tasks we undertook. I am happy that none of my promises have been false ones which could have shaken my nation's confidence in me.

The Turkish nation,

I express my heartfelt wish that you will celebrate, after each decade elapsing into eternity, this great national day, in greater honor, happiness, peace and prosperity.

Ataturk's statement "How happy is the one who says "I am a Turk." has been still used as a motto of Turkish people.

Türk Milleti!

Kurtulus savasina basladigimizin on besinci yilindayiz. Bugun Cumhuriyetimizin onuncu yilini doldurdugu, en buyuk bayramdir. Kutlu olsun

Bu anda, buyuk Türk milletinin bir ferdi olarak, bu kutlu güne kavusmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarıym!

Az zamanda çok büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyetidir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yurumesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasir medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce zaman olcusu, geçmiş asırların gevşetici ziyniyetine göre değil, asrimizin surat ve hareket mefhumuna göre düşünülmalıdır. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmistir. Ve çünkü, Türk milletinin yurumekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu mesale, müspet ilimdir. Sunu da ehemmiyetle tebaruz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihi bir vâfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mutemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkisaf ettirmek milli ulkumuzdur. Türk milletine çok yarasan bu ulku, onu, bütün beseriye hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır. Büyük Türk milleti, onbes yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi isittin. Bahtıyarım ki, bu sözlerimin hiçbirinde, milletimin hakkındaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı iman ve katiyetle soyluyorum ki, milli ulkuya tam bir butunlukla yurumekte olan Türk milletinin, büyük millet olduğunu bütün medeni âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş medeni vâfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkisafı ile âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti;

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim.

Ne Mutlu Türküm Diyene!

In 1953, on May 28th, the founding father of Azerbaijan Democratic Republic, Mammad Amin Resulzadeh (31. 01. 1884 - 06.01.1955) delivered his famous and patriotic speech to the Azerbaijani Nation. The speech was broadcasted on Voice of America from Washington. The founding father spoke about Azerbaijani struggle against the Russian empire:

Dear fellow citizens of Azerbaijan,

Using this opportunity given by the Voice of America radio station I would like to address to you, today on May 28th, the most important day in Azerbaijan's history. After hundreds years of Czar occupation, 35 years ago, today, the Parliament of Azerbaijan declared its independence to the world. In this day, the Azerbaijani nation was able to build own country. Using its long and rich history, in this day, Azerbaijan gained a significant political achievement.

By declaring its independence in May 28th of 1918, Azerbaijani nation made its historic dream to become a reality. Azerbaijan was able to apply the most important ideology and slogan of the times; every nation has the right for self determination. Listening to the voices of a majority of its citizens, in this day, Azerbaijan declared its independence. When the truth face up against the lie and the right against the wrong, the latter always fail. No doubt that one day, the truth will shine and the governments that adhere to principles of United Nations, human rights and freedom will prevail in this struggle. These shining lights of freedom will rise up like sun rises from horizon and enlighten our motherland suffered many years under the red evil. You have no doubt about this!

Dear fellow citizens! I would like to send a greeting from us – the people in exile, deprived of our motherland, who carry the three colored freedom flag on our hearts every day, to you – the brothers who live under oppression, deprived of freedom, who live with the great desire of independence. I also want to pay my respect to the people who died for Azerbaijani freedom on May 28th and finish my speech with a small poem, which depicts our biggest dream of united and independent Azerbaijan: As long we are alive, we love you with our hearts and souls, long live Azerbaijan!

The flag once raised will never fall! (M. Rasulzadeh)

Əziz Vətəndaşlarım!

Amerikanın Səsi Radiosunun verdiyi imkanlardan istifadə edərək bu gün Azərbaycan tarixinin ən böyük günü olan 28 mayılda Sizlərə xitab edirəm.

100 il sürən Çar əsarətindən sonra bundan 35 il əvvəl Azərbaycan Şurayi-Millisi, Azərbaycan Cümhuriyyətinin İstiqlalını bütün dünyaya elan etdi. O tarixdən əvvəl bir millət olaraq varlığını isbat edən Azərbaycan xalqı, bu tarixdən etibarən millət olaraq bir dövlət qurmuş və bu dövlətin istiqlalı bütün mövcudiyətilə meydana atılmışdır. Mədəni bütün bir tərəkəyə (mirasa) malik olan vətənimiz siyasət sahəsində çox böyük və dəyərli həmlələr göstərmişdir.

İstiqlal uğrunda yapılan tarixi savaqların ən qanlısı 19-cu əsrin başlarında Rusiya Çarlığına qarşı yapılmışdır. 30 ilə qədər sürən bu savaş qəhrəmanlıqlarla doludur. Cavad xanın 1904-də Gəncədəki şanlı qəzası dillərdə dastandır. "Ölmək var, dönmək yoxdur". Bu həqiqi vətənpərəstlərin tətbiq etdikləri ən müqəddəs bir şüardır.

28 Mayıs 1918-də, İstiqlalını elan etməklə Azərbaycan tarixinin təbii bir nəticəsini fikirdən işə keçirdi. Eyni zamanda, o zamanəyə hakim olan əsrin böyük şuarından istifadə edirdi.

"Hər millət öz müqəddəratını özü həll etməyə səlahiyyətdardır" düsturunu xalqın ümumi rəyinə uyaraq istiqlalını elan edirdi. İstiqlal elanı üzərinə qurulan milli Azərbaycan Hökuməti, az zamanda məmləkətdə çox böyük işlər gördü.

100 ildən bəri əsgərlikdən mənedilən (qadağan edilən) Azərbaycanda bir ordu yaratdı. Çarlıq zamanında Dövlət idarəsinə yaxın buraxılmayan Azərbaycanlılardan zabita və əmniyyət qüvvətləri vücuda gətirdi. Sosial sahədə əsaslı islahata girişdi. Kəndlilərə torpaq vermək üçün qanunlar hazırladı. Fəhlələrin haqlarını qorumaq üçün tədbirlər aldı. Xalqı az zamanda oxutmaya başladı. Türkcəyi dövlətin rəsmi dili elan etdi. Orta və ali məktəblər açdı. Qərbi Avropa demokrasiyaları tipində, xalq nümayəndələri cavabdeh bir hökumət üsul-idarəsi yaratdı.

Hakimiyyət, Millət Məclisinin əlində idi. Parlamentdan etimad almadiqca heç bir Hökumət iş başında qala bilməzdi. Məmləkətdə tam bir azadlıq vardı. O zaman indi Sovet zamanında olduğu kimi terror deyilən şeydən heç bir əsər yoxdu. Şəxslər də, məskənlər də əmin və amanda idi. Vətənin qapıları indi olduğu kimi bütün dünyaya qapalı deyildi. Hər Azərbaycanlı, istədiyi zaman hara istərsə gedərdi. Qonşu və Avropa Dövlətləri ilə dostluq münasibətləri təsis edilmişdi. Bütün millətlərlə alış-veriş vardı.

Bütün bunların nəticəsində idi ki, Cümhuriyyətimizin istiqlalı Avropa Dövlətləri ilə Birləşik Amerika tərəfindən tanındı. Onları təqibən böyük bir çox dövlətlər dəxi İstiqlalımızı tanıdılar. Türkiyə ilə İran, Azərbaycanla münasibətə gəldilər. Aralarında dostluq və qardaşlıq muahədələri (əhdnamə, müqavilə) imzalandı. 12 yanvar 1920 Cümhuriyyətin dövlətlər tərəfindən tanınması günü idi. Bu günü Azərbaycan xalqı candan bayram etdi.

Bu, həqiqətən böyük bir bayramdı. Çünki bu gündən etibarən Azərbaycan Davası, Rusiyanın bir iç məsələsi olmaqdan çıxmış, millətlərarası bir məsələ olmuşdu. Mədəniyyət tariximizin şanlı fikir adamları tərəfindən alqışlanan azadlıq və istiqlal fikri məmləkətimizdə yerləşdi və bu illər dünya demokrasiyası tərəfindən təqdir ilə qarşılandı. 100 ildən bəri üstümüzə çökən istibdad və istila xəyuləsi (xəyal) artıq bizdən uzaqlaşdı.

Heyhat! Qədər (tale) imtahanları tamam deyildi. Qanlı Çar istibdadının yerini bu dəfə ondan daha qanlı bolşevik istibdadı tutdu. Bala azadlıq istiqlalımız qızıl istilaçıların ayaqları altında əzildi. Müqavimət edən məmləkətdə qan gövdəyə çıxdı. Bundan bir ay əvvəl 28 aprelə Sovet propaqandaçıları bu qanlı istila hərəkətini sizə azadlıq və istiqlal hadisəsi kimi göstərdilər.

Sizə dünyanın ən azad və demokrat rejimi kimi kəlame verilən Sovet quruluşu, işdə qəddar və ən yalançı bir istibdad rejimidir. Müqayisə etmək imkanında olsaydınız bunun nə qədər doğru olduğunu gözünlə görürdünüz. Azadlığımızı əlimizdən alanlar, millətdən qorxmurlarsa dəmir pərdəni qaldırınsınlar, azadlıq elan etsinlər. Edə bilməzlər. Çünki ağla qara meydana çıxar. Onlar səptərə (yarasa) kimidilər, günəşdən qaçarlar.

Azərbaycan, onunla bərabər bütün Qafqasya Cümhuriyyətləri həqiqi azadlıq və istiqlalına 1918-in mayısında qovuşdular. 1920-də isə bu azadlıq və istiqlal, qızıl Rus ordusu tərəfindən üstün qüvvələrlə, qanla və atəşlə basdırıldı. Faciələr və qəhrəmanlıqlarla dolu olan bu mücadilədə on minlərcə vətəndaş şəhid oldu. 1920 istilasına qarşı 1918 istiqlal haqqını müdafiə edən Qafqasya millətləri indi 33 ildir ki, müxtəlif vasitələrlə mücadilə edirlər.

Zaman-zaman dramatik şəkillər alan bu mücadilədə vaxtı ilə yalançı kommunist şüarlarına aldanan yol azmış bəzi vətəndaşlar belə, bu gün həqiqi milliyyətçilər və vətənpərvərlər cəbhəsinə keçmişlərdir. Yabançı istilasını üzərinə əcnəbi məmləkətlərə çıxmış olan Qafqasya mühacirləri, milli istiqlal davasını mədəni dünya əfkarı-ümmiyyəsinə (ictimai fikir) anlatmaqdadırlar.

Bu vəzifəni ifa edərkən nə kimi müşküllərə uğradığımızdan bəhs etməyin burada yeri deyildir. Bu qədər demək lazımdır ki, Sovetlərdə kommunist rejiminə düşən millətlərin hər dürlü haqq və hüquqdan məhrum qullardan ibarət cəmiyyətlər halına gəldiyini azad dünyaya anlatmaq çox çətin olmamışdır.

Şükür ki, hadisələr bizə kömək edir. Dünya Sovet həqiqətini görməyə başlayır. 8 ildən bəri hərbi bitirmişkən sülhə qovuşa bilməyən dünya, artıq məsələni anlayır. Bilir ki, azadlıq və insan haqlarını inkar edən kommunistlər, müəzzəm bir dövlət halında ayaqda durduqca və dünyanı inqilab atəşilə yandırmaq üçün könlü çəkdikcə yer üzündə heç bir zaman sülh və asayiş buluna bilməyəcəkdir.

Azadlıq, cahanşümul bir fikirdir. Bir tək əsir insan, bir tək əsir millət qaldıqca, dünya həqiqi azadlıq və əmniyyət üzü görə bilməz. 1918 mayısındakı tarixi qərarları ilə azadlıq denən (deyilən) millətlər cəbhəsində yer alan Qafqasya millətlərinin müqəddəratları, azad millətlərin müqəddəratları ilə bağlanmışdır. Rusiyadan ayrılmanın bir irtica, başqalarından ayrılmanın bir inqilab olduğunu söyləyən Sovet diktatoru Stalin ölmüşdür, amma onun iki üzli sistemi, Stalinizm, hələ ayaqdadır.

Bu sistem gün keçdikcə dünya həqiqətləri ilə qarşılaşmaqda, haq ilə batıl, yalan ilə doğru üz-üzə gəlməkdədir. Şübhəsizdir ki, bir gün həqiqət parıldayacaq, azadlıq əsasını, Birləşmiş

Millətlər prinsipini və insan haqlarını tutan tərəf qalib gələcəkdir. Bu qalibiyyət günəşi, qızıl istibdad zülmü altında inləyən əziz vətənimizdə 1918-in 28 mayısı kimi yenidən doğacaqdır. Buna qətiyyənlə şübhə etməyiniz.

Vətəndaşlar! Üçrəngli İstiqlal Bayrağını döşlərinə gəzdirən buradakı vətən ayrısı bizlərdən, orada hər dürlü qorxu və təhdid altında qəlbləri İstiqlal eşqiylə çırpınan azadlıq ayrısı sizlərə candan salamlar göndərir, 28 Mayıs İstiqlal qurbanlarının əziz ruhları hüsurunda hörmətlə əyilir və hər iki tərəfi birləşdirən milli böyük həsrəti, şairin deyişiyə dilə gətirirəm:

Sən bizimsən, bizimsən, durduqca bədəndə can, Yaşa, yaşa, çox yaşa, ey şanlı Azərbaycan!

Bir kərə yüksələn bayraq, bir daha enməz! (Məhəmməd Əmin Rəsulzadə)

Patriotic and famous speech of the prominent politician, the architect of modern Azerbaijan Democratic Republic, national leader of the Azerbaijan Republic, pride of the Azerbaijani people, the greatest speaker Heydar Aliyev (10.05.1923 – 12.12.2003), the third president of the Republic of Azerbaijan: **"Everyone is proud of its national identity. I have always been proud and am proud today that I am an Azerbaijani"**- **"Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam"** united all Azerbaijanis of the world. Speaking about Heydar Aliyev's rich political heritage in the field of statehood, the great leader laid the foundation for policy of national development of Azerbaijan. Heydar Aliyev, unlike many statesmen of the 90th years, didn't join any rhetoric school and didn't receive the higher authority in the country in "inheritance" from the left Soviet era. He didn't fight at all for this power. It was handed over to it by the people in fatal days of summer of 1993. Heydar Aliyev with his charisma, steadfastness and fortitude, strong will and personal integrity took top positions in the security and power system of the then world's one of the two mighty powers of the XX century " *Dear fellow citizens! Today is the most remarkable and historical day for me. The Azerbaijani people endure the most difficult, most tragic period of the history, - were spoken in his speech. – "I with all depth do realize responsibility of the tasks assigned to me and I want to assure you that I will devote all the activity, all the life to justify this trust, to put all hopes of the people into life"*

"Əziz və hörmətli həmvətənlər!

Bu gün mənim üçün tarixi, əlamətdar bir gündür. Mənə göstərilən bu böyük etimada görə Azərbaycan vətəndaşlarına, Azərbaycan xalqına bir daha dərin minnətdarlığımı, hörmətimi, məhəbbətimi bildirir və əmin etmək istəyirəm ki, həyatımın sonuna qədər xalqıma sədaqətlə xidmət edəcək və bütün fəaliyyətimi Azərbaycan Respublikasının gələcək inkişafına sərf edəcəyəm. Azərbaycan xalqı öz tarixinin ən mürəkkəb, faciəli dövrünü yaşayır. Məhz bu dövrdə mənim üzərimə qoyulan bu vəzifənin məsuliyyətini dərinləndirən dərk edirəm və əmin etmək istəyirəm ki, bütün fəaliyyətimi, bütün həyatımı bu etibar doğrultmaq, xalqın ümidlərini doğrultmaq işinə həsr edəcəyəm." H. Aliyev was able to feel moods and had the gift to speak with people, motivating them to the independent solution of arising problems. Remembering H. Aliyev, the doctor of historical sciences Dilyara Seyidzadə wrote: "... The word is the most powerful Aliyev weapon. He uses it both as the speaker, and as the diplomat, and as the shrewd psychologist. He uses the word perfectly, on the verge of the highest art. Talking to the people so that each citizen of your country perceived told as the address personally to them: it is not given to everyone. But it was given to him, as well as tremendous accuracy of response to the smallest nuances of his interlocutor's mood. Equally as the super intuition allowing him to find amazingly right decisions in the most fatal the moments of the Azerbaijani people".

Conclusion

National character, deep mentality, culture of any people is reflected in speech of its strongest leader. Powerful, patriotic and cultural motivated speech becomes imperious thanks to the

strongest and patriotic personalities. Traditional determination of patriotism as love to the country assumes that the lexicon of a patriotic discourse possesses bigger estimation, positive coloring and an emotional height. These parameters serve as the main differentiation of lexical and semantic plans of political and patriotic discourses. Despite all variety of means and forms of political communication, a patriotic discourse is more positive on nature of action and it is directed on consolidation of representatives of this or that lingo-cultural space.

Literature:

1. Fairclough N. 2001 Language and power, 2nd. London: Longman.
2. Seriot, Patrick. Analyse du discours politique sovietique. Paris: Institut d'etudes slaves. 1985.
3. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. М.: Прогресс, 1989. С. 5-11.
4. Караулов Ю. Н., Петров В. В. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса: вступ. статья.

სევინჯ ალექპერზადე *პატრიოტიზმის კულტურული იდენტობა პოლიტიკურ დისკურსში* რეზიუმე

სტატიაში განხილულია პოლიტიკურ დისკურსში ცნება „პატრიოტიზმის“ სხვადასხვა ენობრივი წარმოდგენის კულტურული ასპექტები. პატრიოტული დისკურსის გამოყოფა, როგორც პოლიტიკური დისკურსის განუყოფელი ნაწილის, გამართლებულია, რადგან დისკურსის ორივე ტიპი მოიცავს ერთ-ერთ ცენტრალურ პოლიტიკურ კონცეპტს – პატრიოტიზმს. ამ ცნების როლი პოლიტიკურ დისკურსში მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც ხელს უწყობს ენებსა და დისკურსში გამოხატული საზოგადოების კულტურისა და იდეოლოგიის იდენტიფიცირებას. მიუხედავად პოლიტიკური კომუნიკაციის საშუალებებისა და ფორმების მრავალფეროვნებისა, პატრიოტული დისკურსი გამოირჩევა მოქმედების ხასიათის პოზიტიურობით და მიმართულია ამა თუ იმ ლინგოკულტურული სივრცის კონსოლიდაციისაკენ.

Севиндж Алекперзаде *Культурная идентичность патриотизма в политическом дискурсе* Резюме

Статья исследует культурные аспекты различных языковых представлений понятия "патриотизм" в политическом дискурсе. Выделение патриотического дискурса как неотъемлемой составляющей политического дискурса представляется правомерным в связи с тем, что оба типа дискурса включают один из центральных политических концептов - *патриотизм*. Роль этого понятия в политическом дискурсе очень важна, поскольку оно способствует идентификации культуры и идеологии общества отраженным в соответствующих языках и дискурсах. Несмотря на все разнообразие средств и форм политической коммуникации, патриотический дискурс является более позитивным по характеру действий и направлен на консолидацию представителей того или иного лингвокультурного пространства.

Виктория Ситникова
(Грузия)

ПЕРЕВОД КАК ИНТЕРАКЦИЯ КУЛЬТУР

Одной из актуальных проблем художественного перевода является трансляция культурологического аспекта, так как передача из одной культуры в другую способа мышления, организации окружающей действительности и жизнедеятельности является неотъемлемым составным переводом. Каждая культура имеет свое пространство, в котором определенные явления обозначаются конкретными речевыми единицами.

Перевод является одним из древнейших видов человеческой деятельности, который в значительной мере способствовал формированию национальных культур, внося в них культурные достижения иных этносов. И на сегодняшний день разные культуры воздействуют друг на друга, так как ни одна культура на земле не существует изолированно. Значительную часть современного культурного пространства занимает интернациональная культура. Однако, не смотря на это, неизбежный процесс интеграции культур в одну общую мировую, вызвал ответную реакцию, в результате которой различные народности стали обращать все больший интерес к своей самобытности. Каждая отдельно взятая культура наиболее полно проявляет свой контраст и специфичность присущего ей мировоззрения только при взаимодействии с другой культурой. Именно через призму диалога культур можно выявить как общие, так и отличительные черты, а также прочувствовать понимание самого слова «культура».

Целью нашей статей является проследить специфику перевода оригинального романа Нодара Думбадзе «Закон Вечности» на русский и английский языки. Роман вначале был переведен на русский язык и далее перевод на английский язык был сделан по изданию «Советский писатель». Нашей задачей было проследить, как транслируются культурные аспекты текста в текст перевода, что сохраняется, а что подвергается трансформации, определить передачу национального колорита в воспроизведении понимания представителем другой культуры.

Нодар Думбадзе жил и творил во второй половине XX века. В тот период Грузия входила в состав СССР и межкультурные отношения находились в тесном взаимодействии, что находит отражение в переводном тексте.

В ходе анализа романа нами было выявлено, что в русской и английской версии наблюдается большая внутренняя взаимосвязь, нежели связь с оригиналом, что обусловлено выполнением перевода через перевод. Русскую версию перевода осуществил З. Ахвледиани, а английскую – Эндрю Бромфилд, который является известным британским редактором и переводчиком.

С точки зрения передачи национального колорита, мироощущения, нравов, традиций, на наш взгляд, более близок текст, созданный Ахвледиани, т.к. он является сам носителем этнокультуры. Однако, и он внес ряд неточностей и дополнений, которые не просто отсутствуют в оригинале, но и не свойственны грузинской культуре. Следуя русскому переводу, Эндрю Бромфилд создал текст, в котором отразились вкрапления Ахвледиани, больше свойственные русской, нежели грузинской культуре.

Интересен пример подмены национального колорита, который вызвал, на наш взгляд, нежелательный эффект несоответствия общему фону текста. Фраза из известного грузинского стихотворения В. Пшавела „სრვოვო“, используемая в романе – „ვაი, დედასტყვებსა, ყოვე-ღო!“ заменена строчкой известной русской народной песни «Ты не вейся надо мною, черный ворон, я не твой!», что не имеет никакого отношения к грузинской культуре. Подмена

национального колорита в данном примере очевидна. Вслед за переводом З. Ахвледиани, Э. Бромфилд вносит в свой текст дословный перевод русской народной песни. “Hover not above me, black raven, I am not yours”. Описываемый пример может ввести читателя в замешательство, почему грузин восклицает слова русской народной песни?

Фраза „ღარბაზივით გაშლილ მკერდზე“ компенсирована известным в принимающей русской культуре выражением «богатырская грудь», что повлекло за собой утрату национально-культурного элемента оригинала. Мы полагаем, что таким образом переводчик стремился передать ассоциации для принимающей культуры, используя способ адаптации перевода. «Богатырская грудь» - это выражение, присущее только лишь славянской культуре, является характерным описанием былинных образов древних славян.

Естественно, при переводе смысл не меняется, однако национально-культурная специфика исчезает. Более того, переводчик вносит в свой перевод славянский национально-культурный оттенок. В грузинском языке фраза „ღარბაზივით გაშლილი მკერდი“ используется для описания широкой мужской груди, которая сравнивается с „ღარბაზი“. Как известно „ღარბაზი“ – это древний тип жилища горных районов Южной и Восточной Грузии с деревянным ступенчатым покрытием.

В английском переводе используется фраза “manlychest” – дословно «мужественная грудь». При переводе еще на один язык возникает новый вариант адаптированного понятия, характерный новой культуре перевода. Хотя здесь национальная специфика утеряна однозначно.

В следующем примере нами была выявлена потеря культурно отмеченной единицы языка, а именно пословицы. Пословица является частью общественного сознания и народным достоянием определенного этноса. Пословицы отражают языковую картину мира и восприятие окружающей действительности носителями языка.

Пословица „ძალა ხნავს აღმართს“ воссоздается в переводе как «сдали силенки». Таким образом, использованное в переводе русское просторечие приводит к потере культурного колорита. Следовательно, восприятие сказанного при чтении иностранным читателем нарушается. То же самое происходит и в английском тексте “Are you getting a little bittired?”. Ни в первом, ни во втором случае не происходит трансляции культурной единицы текста оригинала.

При анализе переводных текстов, мы также выявили авторское добавление, уводящее читателя в пространство другой культуры.

Из контекста нам известно, что Булика говорил медсестре Жене „გადაბრუნდი კარგია, თუ ბიჭი ხარ, შენ გადაბრუნდი და მე დაგარჯობ მაგ სადგისს...“. Переводчик З.Ахвледиани, в смысловом плане, верно употребил выражение - «...в чужом пиру – похмелье». Однако использование в переводе русской поговорки, на наш взгляд, не является вполне целесообразным, т.к. вносится в текст русский культурный элемент, отсутствующий в оригинале.

Не смотря на то, что перевод на английский язык выполнен с русского текста, мы считаем, что переводчик Эндрю Бромфилд оказывается ближе к оригиналу, т.к. не вносит в свой текст нехарактерный грузинской речи элемент. “Why don’t you try it? And see how you like it...”

Грузинский язык – язык эмоциональный. Для передачи эмоционального состояния используются различные междометия, которые носителями того или иного языка воспринимаются по-своему.

„აჲ, რა ახლოს ვარ ღმერთთან!“ Здесь грузинское „აჲ“ в тексте оригинала выражает восторг. В переводе, это восклицание передано приемом транслитерации. «Ау, как мы близки к богу!». Хотя в русском языке «ау» используется в качестве звукового знака в

поиске людей. Поэтому, на наш взгляд, переводчику необходимо было внести комментарий, раскрывающий значение этого восклицания, чтобы сохранить эмоциональный окрас грузинской речи в переводе.

В английском же варианте перевода передача этого междометия полностью отсутствует - "How close we are here to God".

Интересная, на наш взгляд замена произошла при трансляции фразеологической единицы с элементом соматизма. Соматизм – это название частей тела человека. Данный компонент встречается в составе устойчивых сочетаний любого языка мира и несет в себе символический характер.

В примере „უბეჭდო ვაგზბრდო“ – мы сталкиваемся с таким компонентом - дословно обозначает «взращу тебя на груди». Под этой фразой мы понимаем очень трогательную и бережную заботу о ком-либо. Переводчик передал эмоциональную нагрузку этого выражения с помощью очень распространенного устойчивого сочетания «беречь как зеницу ока». В мировой культуре эта фраза также маркирована коннотацией особой заботы и бережности. "I'll cherish you like the apple of my eye!". Однако национально-колоритная образность при переводе теряется.

Яркий контраст культурных традиций проявляется и в мыслительных образах, существующих в разных культурных пространствах. Главным образом они отпечатаны в описании естественной природной действительности и в тезаурусном описании слов-концептов народной культуры. Описание действительности во многом обуславливает то, с чем она отождествляется у представителей той или иной культуры, какого ее вещественное наполнение. В примере „და რთვობა დასუბრა ვა შავი ნაბადო“ – мы сталкиваемся с концептом «небо». Способ описания концепта вносит в текст отрезок реальности, к которому проявляется перцептивный интерес грузинской лингво-культуры. Дословный перевод этой фразы – «Небо затянулось черным «набади»». «Набади»- это предмет древне-грузинской одежды. Переводчик переводит эту фразу так «...и стало затягиваться небо черным покрывалом». В данном случае происходит адаптированный перевод. В языковом сознании русской культуры такое описание явления уместно, так как образ воссоздан русской категорией восприятия. Однако при этом утрачивается грузинский национальный компонент мироощущения.

Выводы:

Перевод художественных текстов заставляет переводчика брать на себя двойную ответственность, так как результат его работы влияет не только на понимание, но и на публичный имидж национально-культурного произведения литературы.

Исходя из данного положения, мы предлагаем классификацию переводческих ошибок, выявленных в данном переводе, с целью проиллюстрировать непонимание, объяснить его причины и подобрать эквивалентный перевод в каждом отдельном случае.

В ходе исследования исходных примеров и их перевода была выстроена следующая классификация допущенных переводческих ошибок:

- 1) транслитерация и транскрибирование без соответствующего пояснительного комментария;
- 2) авторские добавления переводчика, явившиеся излишними;
- 3) подбор неверного эквивалента, уводящего читателя в иное культурное пространство.

Анализ переводных текстов романа Н.Думбадзе подтвердил тот факт, что между явлением непереводимости и лингвокультурными факторами существует определенная взаимосвязь. Национально маркированная лексика являет собой пласт культуры. Порой она кажется удивительной и непостижимой, так как отражает чуждый национальный дух и ментальность. И именно переводчику предстоит решать, сохранить ли эту уникальность или

отказаться от нее. На наш взгляд, профессиональной обязанностью переводчика является преодоление культурного барьера различными способами, в частности теми, которые мы описали в данной работе.

Литერატურა:

1. Бахтин: Бахтин М.М., Эстетика словесного творчества, М., Искусство, 1979.
2. Галеева: Галеева Н.Л., Критика и семиотика, Вып. 9, 2006.
3. Ларин: Ларин Б.А., Эстетика слова и язык писателя, избр. статьи. Л., Худож. лит. Ленингр. отд-ние, 1974.

Интернет-ресурс:

<http://human.snauka.ru/2012/02/654>

<http://www.sworld.com.ua/simpoz1/15.htm>

<http://regionalstudies.ru/journal/homejournal/rubric/2012-11-02-22-15-01/163--1-r-.html>

ვიქტორია სიტნიკოვა თარგმანი როგორც კულტურული ინტერაქცია რეზიუმე

თარგმანის კულტურული ასპექტი წარმოადგენს ლიტერატურული თარგმანის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას. როგორც ცნობილია, ყოველ კულტურას გააჩნია საკუთარი სივრცე, სადაც მეტყველების სპეციფიკური ერთეულების მეშვეობით კონკრეტული ფენომენებია აღნიშნული. კულტურული ტრადიციების აშკარა კონტრასტი ასევე ასახულია სხვადასხვა კულტურული სივრცის გონებრივ სურათებში/გამოსახულებებში. რეალობის აღწერა დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ განსაზღვრავენ მას კონკრეტული კულტურის წარმომადგენლები. ნ. დუმბაძის რომანის „მარადისობის კანონის“ მნიშვნელობა რუსულ და ინგლისურ თარგმანებში თითქმის არ არის შეცვლილი, მაგრამ ორიგინალი ტექსტის კულტურული იდენტურობა მნიშვნელოვნად არის დაკარგული.

Viktoria Sitnikova *Translation as the Cultural Interaction* Summary

One of the actual problems of literary translation is the cultural aspect of translation. As it known every culture has its own space where certain phenomena are indicated by specific speech units. A vivid contrast of cultural traditions is also reflected in mental images of different cultural spaces. Description of reality largely depends on how the representatives of particular culture determine it. The meaning of the novel Dumbadze "The Law of Eternity" in Russian and English translations basically does not alter, but the cultural identity of original text largely disappears.

Нана Каджая
(Грузия)

**БАТУМИ В АСПЕКТЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ОППОЗИЦИИ
«ВОСТОК -ЗАПАД»
(ПО ПРОИЗВЕДЕНИЯМ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX В.)**

Общеизвестно, что Кавказ, в частности Грузия, занимает в русской литературе особое место. Для мастеров русского художественного слова Грузия была непосредственным олицетворением свободы, гостеприимства, душевной теплоты и доброго юмора. Признание литературной роли Кавказа и его национальных ценностей – заслуга, в первую очередь, русских романтиков. Начало традиции романтического восприятия Кавказа «как оазиса свободы в реакционной Российской империи» положили Пушкин, Лермонтов и другие поэты XIX столетия. Эта традиция была продолжена и в XX веке, особенно в постреволюционный период, когда исходя из социально-политического и исторического контекста Грузия стала для многих русских поэтов и писателей временным пристанищем. В тяжелые минуты Грузия и грузины стали для них новым источником вдохновения.

Как отмечает М. Гиголашвили, «без Грузии не было бы русского романтизма, не было бы таких великих творений Толстого, как «Казачья», «Хаджи-Мурат», да и весь XX век русской поэзии выглядел бы по-иному. Грузия манила русских поэтов своеобычностью, непохожестью на то, что они видели у себя дома. Почитайте записки каждого из них. Их строки проникнуты любовью к Грузии, к ее пленительной природе, бесподобной музыке, к благородным и щедрым жителям этой страны древнейшей культуры, 16-векового христианства. Вот почему Грузия в частности и Кавказ в целом занимают ключевые позиции как в раннем, так и в позднем – советском – периоде русской литературы» (Гиголашвили. <http://www.2000.net.ua>).

Контакты между двумя мирами, имеющими совершенно полярную этноментальность и мировоззрение, развивались с разной интенсивностью. Однако следует отметить важную особенность русско-кавказского культурного диалога. Антиномия «Восток-Запад» на фоне отмеченных взаимоотношений постепенно оформилась в виде конкретной дихотомии – «Петербург-Кавказ». Кавказ в данной социокультурной оппозиции всегда осмысливался духовно-эстетической и идеологической оппозицией Петербурга, источником неподдельных чувств, «дикой вольности» и непосредственности. А Петербург представлял собой русский вариант западноевропейской цивилизации. Подобный характер отмеченной социокультурной оппозиции наблюдается в русской литературе в течение всего XIX века.

Исходя из сказанного, весьма интересно проследить направление русско-грузинских взаимосвязей в XX веке, когда коренные социально-политические изменения заставили многих русских литераторов покинуть Россию и эмигрировать в Грузию. Некоторые из них оказались в городе Батуми. Наша цель – проанализировать, выполняли Батуми, как «восточная» часть оппозиции, такую же важную роль или же он представлял лишь незначительный географический пункт в маршруте путешествий русских писателей в 20-ые годы XX столетия.

Известный поэт О. Мандельштам в Батуми оказался не в результате романтического путешествия, революция заставила поэта покинуть родные места. Летом 1920 года он оказался в Батуми. «Я от красных бежал в Крым. В Крыму меня арестовали белые, будто я большевик. Из Крыма пустился в Грузию, а здесь меня приняли за белого. Какой же я

белый?... Теперь я сам не понимаю, кто я – белый, красный или какого еще цвета. А я вовсе никакого цвета. Я поэт, пишу стихи...» (Нерлер П. <http://berkovich-zametki.com>).

В очерках «Батум», «Батум (Дождь, дождь, дождь...», «Меньшевики в Грузии», «Возвращение» он описывает свой приезд, впечатления от Батуми 1920-х годов, на фоне описания жизни маленького приморского города он передает и свое отношение к происходящему, к новой жизни.

Пребывание Мандельштама в Батуми в 1920 г. было недолгим, но оно оставило свой след в литературном наследии поэта. Поэт беспристрастен в оценке богатейшей грузинской культуры. Его раздражение от современных политиканов, переворошивших мирную, спокойную жизнь, не распространяется на восприятие многовекового культурного прошлого Грузии. Его бесит «поверхностное невежество» и презрение к старой, вековой культуре западного политика, рассуждавшего о том, как цивилизовали этот уголок Азии.

В очерке «Кое-что о грузинском искусстве» Мандельштам говорит о грузинском мифе русской литературы. При этом весьма интересно выражает свое отношение к грузинской культуре. Он сравнивает грузинскую культуру и гостеприимство с вином, любовным опьянением, именно здесь ищет истоки грузинской культуры: «Да, культура опьяняет. Грузины сохраняют вино в узких длинных кувшинах и зарывают их в землю. В этом – прообраз грузинской культуры: земля сохранила ее узкие, но благородные формы художественной традиции, запечатала полный брожения и аромата сосуд» (Мандельштам 1990: 308). По мнению поэта, грузинская культура представляет собой «сплав Востока (персидская миниатюра) и Запада (глубокий статический покой немецкой живописи)» (Адеишвили 2000: 37).

Поэт верно заметил общую тенденцию Грузии 20-х годов отмежевания от Востока и вместе с этим он, представитель культурной России, выражает свою тревогу по поводу того, не изменит ли Грузия своему культурному призванию. Наивные лозунги – «мы не азиаты – мы европейцы, парижане!» - вызывают у поэта беспокойство, он считает, что народ, у которого имеются такие таланты, такие «европейские ценности» как Важа Пшавела, Нико Пироманашвили, не нуждается в «окультуривании». «Берегите же свое искусство – зарытый в землю узкий глиняный кувшин» - так образно оценивает поэт грузинскую культуру и, одновременно, напоминает нам о необходимости сохранить истинную национальную культуру. Пророческими оказались слова поэта: сегодня, как никогда, остро стоит вопрос о сохранении своего лица, культурного достояния, своих ценностей, складывавшихся веками.

Следует отметить один факт, который еще раз подчеркивает значение батумского периода в творческой биографии не только Мандельштама. Здесь поэт встретился с другим известнейшим русским писателем М. Булгаковым, которого судьба забросила в наш город. Батуми суждено было стать переломным пунктом в творческой судьбе Булгакова, и не без участия Мандельштама. Именно О. Мандельштам посоветовал Булгакову не покидать родину (ведь с этой целью и приехал в Батуми будущий автор «Мастера и Маргариты»). «О. Мандельштам, один из первых русских писателей, предугадавших талант Булгакова, умом и сердцем почуял в нем будущего Мастера... Батумская встреча повернула судьбу Булгакова вспять» (Микадзе 1999: 56). М. Булгаков в мае 1921 года приезжает в Батуми. Его цель попасть в Турцию. «Вперед. К морю. Через море и море, и Францию - сушу - в Париж!». Однако писатель совершенно сознательно принял решение не покидать родину и посвятить себя литературному труду. Именно здесь произошла судьбоносная для писателя встреча с Маргаритой Петровной Архангельской, прототипом своей Маргариты.

У Мандельштама Батуми ассоциируется с комнатой: «Бегаешь по нему, как по комнате: к тому же и воздух всегда какой-то парной, комнатный» (Мандельштам 1990: 317). Его восприятие весьма схоже с впечатлением К. Паустовского, который называл Батум

«неприбранной проходной комнатой». Оба писателя верно уловили атмосферу портового города, ставшего своеобразным распутьем между Севером и Югом, Западом и Востоком.

Подобный образ Батуми как места, где сходятся и расходятся пути, чувствуется и у Есенина. Вспомним: «Корабли плывут в Константинополь // Поезда уходят на Москву...». Батуми С. Есенину представлялся городом, где сливаются воедино два мира, два совершенно разных мира со своими этноментальными и мировоззренческими особенностями. Попав в такой город, человек, как на перекрестке, невольно становился перед выбором... Перед такой альтернативой оказались русские писатели, выбравшие свой нелегкий творческий путь.

Таким образом, социально-политические катаклизмы первой трети XX века определили значимость Батуми, ставшим своего рода перекрестком между Востоком и Западом. Русские писатели приезжали в Батуми, надеясь попасть в Европу. Однако нашему городу выпала гораздо важная функция. Именно в этом приграничном городе, где лишь шаг оставался до неопределенного будущего, где можно было навсегда отказаться от собственного прошлого, именно здесь фильтровались не до конца оформленные надежды русской интеллигенции и принимались решения, в результате которых русская литература сохранила такие имена, как М. Булгаков, О. Мандельштам, С. Есенин и другие.

Литერატურა:

1. Адеишвили И. Русская проза о Грузии. Кутаиси, 2000.
2. Мандельштам О. Стихотворения. Переводы. Очерки. Статьи. Тбилиси, 1990.
3. Микадзе М. М. Булгаков и О. Мандельштам в Батуми // Актуальные вопросы межнациональных филологических общений. Тбилиси, 1999.
4. Нерлер П. "Мне Тифлис горбатый снится..." Осип Мандельштам и Грузия. <http://berkovich-zametki.com>
5. Гиголашвили М.. О России и Грузии, о юности в Тбилиси и знаменитом венгерском предке, о деде и Шеварднадзе. <http://www.2000.net.ua>

ნანა ქაჯაია

ბათუმი სოციო-კულტურული წინააღმდეგობის ასპექტში „აღმოსავლეთი-დასავლეთი“ (XX საუკუნის პირველი ნახევრის რუსი მწერლების ნაწარმოებების მიხედვით) რეზიუმე

XX საუკუნის პირველი მესამედის სოციო-პოლიტიკურმა კატაკლიზმებმა ცხადყო ბათუმის მნიშვნელობა, რომელიც გახდა გზაჯვარედინი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. ბევრი რუსი მწერალი ცდილობდა გასულიყო საზღვარგარეთ ბათუმის გავლით. თუმცა ბათუმი ასრულებდა უფრო მნიშვნელოვან როლს მათთვის. მხოლოდ ერთი ნაბიჯი აშორებდა მათ უცნობ მომავალს და შესაძლებელს ხდიდა წარსულის სამუდამოდ დავიწყებას. მაგრამ, მიუხედავად ამ ფაქტისა, ზუსტად აქ, სასაზღვრო ქალაქში, რუსმა ინტელექტუალებმა უარი თქვეს ბოლომდე არფორმირებულ იმედებზე და მიიღეს გადაწყვეტილებები, რომელთა მეშვეობით რუსულმა ლიტერატურამ შეინარჩუნა ისეთი მწერლების სახელები, როგორებიცაა ბულგაკოვი, მანდელშტამი, ესენინი და სხვ.

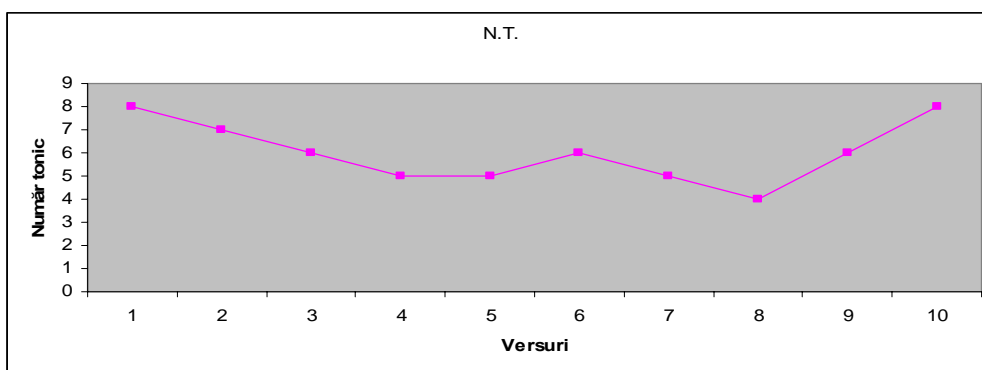
Nana Kajaia
Batumi at the Aspect of “East-west” Sociocultural Opposition
(Works of Russian writers of the first half of the 20th century)
Summary

The socio-political cataclysms of the first third of the twentieth century have identified the importance of Batumi which became a crossroad between East and West. Many of Russian writers were trying to get abroad through Batumi. However, Batumi had played more important role for them. There was only one step to unknown future and it was possible to permanently give up the past. But despite this fact, right here, in this border city the Russian intellectuals has refused from not fully formed hopes and has accepted solutions through which Russian literature has kept such names as Bulgakov, Mandelstam, Yesenin and others.

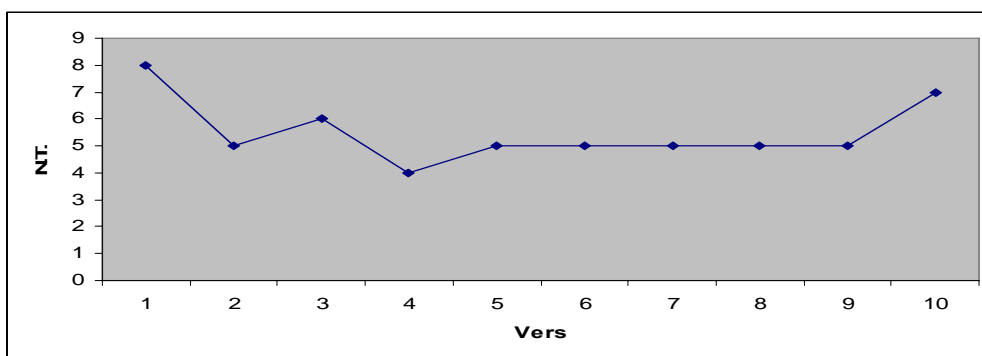

S. S.	N. T.	N. S.	F. S.	Количество отклонений – 20 Коэффициент ритмичности – 0,33
1	60	10	0,16	
2	60	21	0,35	
3	60	13	0,22	
4	60	12	0,20	
5	60	4	0,07	

Действие в романе начинается с изображения неба, выступающего как символ смерти: небо, как огромный стеклянный колокол (другой, нежели колокол церкви, оповещающий о переходе кого-то в иной мир), стоит как бы на страже над виселицей, которая ждет очередную жертву. Новая виселица господствует не только над селом, ее огромный рукав простирается над всем полем. Не обращая внимание на горизонт, она как бы готова унести больше чем просто одну человеческую жизнь. Единственное потенциально светлое прилагательное – *noi* «новая» – относится к виселице, но в данном контексте и оно имеет негативную коннотацию, опосредованную согласованием с прилагательным *sfidătoare* «вызывающая». Это обуславливает наличие пейоративной окраски и у других прилагательных: *cenușiu* «серый», *uriaș* «огромный», *aburită* «запотевшее», *înfipță* «вбитая», *neagră* «черная», *arămii* «бронзовые», *negricios* «черноватые», *scund* «маленького роста», *părtoasă* «волосатый», *roșie* «красный», *bătrâni* «старые», *galben* «желтый», *lipicios* «липкий». Образ виселицы на окраине села (как на краю света), высветившиеся цвета (впечатление, создающееся, несмотря на присутствие красного и желтого из-за запотевшего стекла), тупые звуки лома (инструмента, который используется для долбления камня или очень твердой земли) и человеческое побряхтывание вводят читателя в текст в момент максимального напряжения, который обозначен на уровне ритма низким коэффициентом ритмичности – коэффициент 0,33. Напряжение поддерживается внезапным вступлением в текст строки длиной в 8 ударов, медленным переходом на более короткие слоги в строках 1-4, в росте и снижении в 5-7 строках, после которого следует двухшаговый переход в следующей части: 4 – 6 – 8. Между *небом* (первая строка) и *землей* (последняя строка), символами, которые выявляются в строках одинаковой длины в 8 ударений, - образ человека. И здесь ритм отображает человека, своей волей нарушающего ритмы жизни, присвоившего себе право решать вопросы жизни и смерти. Образ весьма удручающий, что находит воплощение в ритмической структуре:

Доминирующая слоговая структура первой строки – 42 (с вариантами 41; 32), которая характеризуется двухшаговой длиной, повторятся во всем отрывке:

Сравнение этих и других фрагментов романа *Лес повешенных* в оригинале и переводе позволяет говорить о возможности эквивалентного перевода на уровне ритма и в прозаическом тексте.

ალა საინენკო
პროზის რიტმის კვლევა ორიგინალურ და თარგმნილ ტექსტებში
 რეზიუმე

ორიგინალისა და თარგმნილი ტექსტის შედარება იძლევა შესაძლებლობას, რიტმის დონეზე, შეფასდეს თარგმანის ხარისხი. ამასთან, გამოვლინდეს სხვადასხვა ენაზე დაწერილ ტექსტში რიტმის გამოვლენის საშუალებები.

Ala Sainenco
Study of the Prose Rhythm of Original and Translated texts
 Summary

The comparison of the translation and original text lets us assess the quality of the translation in terms of rhythm, and at the same time, identify the means of the rhythm development in the texts written in different languages.

მარინე სიორიძე (საქართველო)

ზრანბული „ახალი რომანის“ თეორიული საფუძვლები და არქიტექტონიკა

საუკუნეების განმავლობაში რომანი, როგორც ლიტერატურული ჟანრი, ასახავდა ობიექტურ რეალობას, იმ სინამდვილეს, რომელშიც მწერალი ცხოვრობდა. როგორი მიმართულების და მსოფლმხედველობისაც არ უნდა ყოფილიყო მწერალი, გვაძლევდა იგი ეპოქის კრიტიკასა თუ ქებას, ღმერთის რწმენასა თუ უარყოფას, პესიმისტური იყო მისი ნაწარმოები თუ ოპტიმისტური, რომანის სპეციფიკა ყოველთვის იყო აესახა ეპოქა, საზოგადოება, ადამიანი.

ძველ მწერლებს ყოველთვის მტკიცედ სჯეროდათ ადამიანის, მისი შესაძლებლობის, იმედინად შეჰყურებდნენ მას, როგორც სამყაროს ცენტრში ამაყად მდგარ არსებას, რომელსაც თავისი არსებობითა და შემოქმედებით გარკვეული მისია ჰქონდა დაკისრებული.

ტრადიციულ რომანში მკითხველი ხედავს გმირებს, მათ ინდივიდუალურ ტიპიზაციას, მათ განსხვავებულ ფსიქოლოგიას, მოქმედებებს, ქცევას, ჩაცმულობას. რომანიდან მოსჩანან სისხლჭარბი ადამიანები, ხორცშესხმული ვნებანი, სიცოცხლით სავსე გმირები, ანდა პირიქითაც, სუსტი, უნებისყოფო ადამიანები. ავტორი გვამცნობს პერსონაჟების ფიქრებს, ტანჯვას, სიყვარულს, წარსულს, მომავლის რწმენას, იმედის გაცრუებას და ცხოვრების სხვადასხვა პერიპეტიას. მათი ემოციები მკითხველისას ემთხვევა. მკითხველი თითქოს ესწრება სინამდვილეში მომხდარ ამბავს. მოკლედ, ტრადიციული რომანის გმირები სინამდვილეში არსებულ ადამიანებს გვანან, ხოლო აღწერილი რეალობა თუ საზოგადოება იმ გარემოს, რომელსაც იცნობს მწერალი და მკითხველსაც იცნობს.

მე-20 საუკუნის 50-იან წლებში, დასავლეთ ევროპაში, კერძოდ, საფრანგეთში, რომანმა სახე იცვალა. ეს, ცხადია, არ ნიშნავს, რომ ტრადიციული რომანი გაქრა. ტრადიციული რომანი მოიცავს სრულიად სხვადასხვა სტილისა და მრწამსის მწერლებს, როგორებიც არიან: მორიაკი, არაგონი, მონტერლანი, ბერნანოსი, სარტრისა და კამიუს ჩათვლით. ამის შემდეგ გაჩნდა მეორე მიმართულება, რომელიც საფრანგეთში „ახალი რომანის“ სახელითაა ცნობილი. „ახალი რომანი“, რომლის წარმომადგენლებს რომანის განახლება, „გაჯანსაღება“ სურთ, ქმნიან ახალ თეორიებს და რომანის ახალი ფორმების ძიებაში არიან.

საინტერესოა, რას წარმოადგენენ ეს მწერლები, რა თეორიულ საფუძვლებს ეყრდნობიან? რას სთავაზობენ მკითხველს და რისი თქმა სურთ? რატომ იყო და არის მათი შემოქმედების გარშემო ასეთი ცხარე და გადაუწყვეტელი კამათი, სრულიად საპირისპირო აზრები? რატომ ასწორებენ ერთნი მიწასთან და მეორენი კინოვატორებად მიიჩნევენ? საინტერესოა, შეიტანეს თუ არა რაიმე სიახლე ლიტერატურაში ან კანონზომიერია თუ არა ფრანგული ლიტერატურისათვის მათი ხელოვნება? ფრანგული რომანის ტრადიციების გამგრძელებელია თუ სრულიად ახალი მოვლენა? დაბოლოს, „ახალ რომანი“ რომანია თუ, როგორც ხშირად უწოდებენ „ანტი-რომანი“?

ძნელია ყველა ამ საკითხზე ამომწურავი პასუხის გაცემა, რადგან თითოეული შეკითხვა ცალკე კვლევის საგანია. ჩვენი ნაშრომის მიზანია ზოგადად მიმოიხილოს „ახალი რომანის“ თეორიული საფუძვლები, მისი მთავარი წარმომადგენლები

ბის შემოქმედება და ზოგიერთი მწერლის ნაწარმოები, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს ამ მიმართულების წინამორბედად.

მე-20 საუკუნის ბურჟუაზიული სამყაროს მწერლების ერთი ნაწილი ფიქრობდა, რომ სამყარო ქაოსად იქცა (ჯერ კიდევ საუკუნის დამდეგს ვალერიმ გამოთქვა ეს აზრი), ადამიანს დაეკარგა თავისი არსებობის აუცილებლობის შეგრძნება და სამყარო აბსურდულად ეჩვენება. დიდი მეცნიერული მიღწევები, რომლებსაც ყოველთვის იმედიახად უყურებდნენ, დღეს მას აშინებს. ადამიანი კრიზისს განიცდის და ეს კრიზისი რეალობას კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს. თუ წინათ ადამიანი სამყაროს ბატონად თვლიდა თავს, დღეს მისთვის სამყარო აუხსნელი და აბსურდულია. მან დმერთიც უარყო და დარჩა ისეთ გარემოში, რომელიც იმედის ნაცვლად შიშსა გვრის. ადამიანი კატასტროფის წინაშე დგება. ის კარგავს სახეს, სახელს (კაფკა, ბეკეტი), მარტოა, ჩაკეტილი თავის თავში ან ათქვეფილი სხვებში, ისე, რომ საკუთარ სახეს კარგავს. პიროვნება ქრება.

ზოგი თანამედროვე რომანისტიც აზრით, დიდი განსხვავებაა თანამედროვეობის შინაგან რეალობასა და ტრადიციული რომანის შინაგან რეალობას შორის, მის პერსონაჟებს, ამბებსა და ფსიქოლოგიას შორის. ამიტომ თანამედროვე ადამიანი არა ჰგავს ძველი რომანების პერსონაჟებს. ადამიანის გაგება უძნელესი საქმეა, აცხადებენ ახალი მწერლები, მაგრამ თუ ცოტათი მაინც გინდა მიუახლოვდე ჭეშმარიტებას, მეთოდები უნდა შეცვალო; უნდა დაარღვიო ტრადიციული ფორმები, რომელთაც არ ძალუძთ თანამედროვე ადამიანის ნამდვილი სახის მოცემა.

მე-20 საუკუნის დამდეგს უკვე ჩნდებიან მწერლები, რომელთა რომანები არ ექვემდებარებიან ტრადიციული რომანის სქემას. რომანი იგება ისეთ საფუძველზე და იძლევა ისეთ რეალობას, რომელიც ერთბაშად ძნელი გასაგებია. ამგვარ რომანში პერსონაჟის შინაგან ხმას ეძლევა უპირატესობა. ავტორი კი არ გვიყვება რაიმე ამბავს, არამედ პერსონაჟი საუბრობს თავის თავთან, – იქნება ეს გამოხატული შინაგანი მონოლოგით, ცნობიერების ნაკადით თუ სხვა საშუალებით. ამგვარი რამ ძველ რომანებშიც გვხვდებოდა ხოლმე. გმირის შინაგანი განცდები, მისი ბუნდოვანი და გაურკვეველი რეაქციები სტენდალსაც შესანიშნავად აქვს გადმოცემული. ფაბრიციოს ოცნებას, მაგალითად, მკითხველი აღიქვამს როგორც გმირის შინაგან მონოლოგს, მხოლოდ მესამე პირის ნაცვალსახელი მიგვანიშნებს, რომ გმირის შინაგანი მდგომარეობა ავტორის მიერ არის აღწერილი. ის, რაც მე-19 საუკუნის მწერლებისათვის გამონაკლისი შემთხვევები იყო, თანამედროვე რომანში სისტემად იქცა – უპირატესობა მიენიჭა პერსონაჟის შინაგან ხმას და არა ავტორისეულ თხრობას.

ისევე, როგორც ყველა ლიტერატურულ მიმართულებას და სკოლას „ახალ რომანსაც“ თავისი წინამორბედები ჰყავს. მისი წარმომადგენლები ასახელებენ პრუსტს, ჯოისს, მუზილს, კაფკას, ფოლკნერსა და სხვ. ზოგიერთი უფრო შორს მიდის და ფლობერს თვლის „ახალი რომანის“ პირველ წინამორბედად. ამის საფუძველად ისინი ფლობერის დღიურებს ასახელებენ, რომელშიც ბევრი საინტერესო მოსაზრებაა მომავლის რომანის შესახებ და იმოწმებენ მის უკანასკნელ რომანს „ბუვარ და პეკიუშეს“.

მე-20 საუკუნის დამდეგიდან რომანის ფორმის ცვალებადობა ძირითადად ორი გზით წარიმართა: ერთი მხრივ, შეიცვალა რომანის არქიტექტონიკა და, მეორე მხრივ, თავი იჩინა დეტალების სრულიად ახლებურმა ხედვამ.

მკითხველი მიჩვეული იყო ისეთ რომანს, რომელიც ჰომოგენურ რეალობას ასახავდა სიუჟეტით, კვანძითა და ფინალით; შეჩვეული იყო თხრობის მანერას, აღწერებს, ფსიქოლოგიურ ანალიზებს, ავტორისეულ რემარკებს; ცხადია, ამგვარ

ტრადიციაზე აღზრდილი მკითხველისათვის სრულიად უცხო, მოულოდნელი და გაუგებარი აღმოჩნდა პრუსტისა და ჯოისის რომანები; და არამარტო მკითხველისათვის – ცნობილმა ფრანგმა მწერლებმა, გონკურის პრემიის ჟიურის წევრებმა, მათ შორის ანდრე ჟიდმა, ვისი შემოქმედებაც მოიხსენიება როგორც ერთ-ერთი სათავე „ახალი რომანისა“, პრუსტის გრანდიოზული რომანის პირველი ნაწილი „სვანის მხარეს“ უკუაგდეს, როგორც უვარგისი. ამჟამად პრუსტის რომანის გაგება სიძნელეს აღარ წარმოადგენს და მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიაში პრუსტი კლასიკოსად არის აღიარებული...

პირველი საგრძნობი მეტამორფოზა რომანისა სწორედ პრუსტით დაიწყო. მისი დიდი რომანი „დაკარგული დროის ძიებაში“ პირველად ქრონიკად მიიჩნის უჩვეულო კომპოზიციის გამო. სინამდვილეში ეს რომანი არც ქრონიკაა, არც აღსარება და არც მემუარები, რადგან მთხრობელი არ იძლევა ფაქტების, მოვლენებისა და ადამიანების ობიექტურ ასახვას, არც თავის სულიერ ტანჯვასა და განცდებს გვიხატავს ძველი მწერლების მსგავსად. ეს არის მთხრობელის თვალთ დანახული სამყარო, მეხსიერებაში აღდგენილი და ხელმეორედ განცდილი. მართალია, რომანში არის გარეშე სამყარო, არისტოკრატთა საზოგადოება, უამრავი გროტესკული პერსონაჟი, მრავალრიცხოვანი სურათები და ფაქტები, მაგრამ ყოველივე ეს მთხრობელის სუბიექტური განცდითა და ხედვით მოცემული რეალობაა და არა ობიექტურად არსებული, როგორც, მაგალითად, ბალზაკისა თუ ფლობერის რომანებში.

პრუსტმა გვერდი აუარა ტრადიციული რომანის კომპონენტებს. მისი კომპოზიცია დროის ქრონოლოგიურ დინებას არ ემსახურება. დრო არ არის დადგენილი და განსაზღვრული. დროის მსვლელობა სწორხაზოვანი კი არ არის რაიმე კონკრეტული დროიდან დასასრულამდე, არამედ იგი დატეხილი და აღრეულია. ბავშვობის, სიყრმისა თუ სიბერის მოგონება ჩახლართულია მკითხველის ცნობიერებაში. მაგალითად, „სვანის მხარეს“ იწყება მთვლემარე ადამიანის ოცნებების აღწერით, მკითხველის წინ ნელ-ნელა აღდგება კომბრე, ბალბეკი, ბავშვობის სურათები, მშობლები, ნათესავები. მერე აღმოჩნდება, რომ ყოველივე ეს მომხდარა კარგახნის წინათ, რადგან მთხრობელი მარსელი უკვე დიდია. ხოლო უკვე ხანში შესულია მარსელი, როდესაც გაიხსენებს ახალგაზრდა მარსელს (ამ შემთხვევაში რეალურია მხოლოდ მარსელი – მთხრობელი).

პრუსტის რომანი ეს არის რთული არქიტექტონიკური კომპლექსი, რომლის ერთიანობის ერთბაშად განჭვრეტა ძნელია. მწერალმა უგულებელყო დროის თანმიმდევრობა. რომანში არ არის არც თავი, არც ბოლო, არამედ ლაბირინთის მსგავსი ერთიანობაა. გმირი თითქოს ცნობიერების ამ ლაბირინთში ხეტიალობს. მაგრამ პრუსტის მთელი რომანის წაკითხვის შემდეგ იგრძნობა ურღვევი ერთიანობა, ყველაფერი თავის ადგილას აღმოჩნდება, ნათლდება ცნობიერების ქაოსი და წარმოიშვება მთლიანობა – აღდგება განვლილი არსებობის დაკარგული დრო.

პრუსტის რომანმა გვიჩვენა, რომ შესაძლებელია დროსა და სივრცეში რამდენიმე პლანის მოცემა და ამით ის პირველი ახალი (არატრადიციული) რომანის ნიმუშია.

პრუსტის შემდეგ ახალი ტიპის რომანს დასაველეთის ბევრ მწერალთან ვხვდებით: ჯოისის „ულისე“, მუზილის „უთვისებო ადამიანი“, ჰაქსლის „კონტრაპუნქტი“, ჟიდის „ყალბი ფულის მჭრელები“ და სხვა.

ჰაქსლის სურდა დაეწერა რომანი მუსიკის კანონების მიხედვით, მაგრამ „არა სიმბოლისტების მსგავსად, რომლებმაც მნიშვნელობა ბგერებს დაუჭვემდებარეს“, არამედ უფრო ფართო გაგებით, ისე, რომ რომანის კომპოზიცია მუსიკალური ნაწარმოების მსგავსი ყოფილიყო.

ამისათვის კი მას სჭირდება ბევრი პერსონაჟი, პარალელური, კონტრაპუნქტული ამბები. პერსონაჟების რაოდენობით, მათი შეხვედრებითა და განშორებით, რომანის აგებით, როგორც ფუგასა და მუსიკალურ კონტრაპუნქტშია, ავტორს სურს შექმნას ახალი, პოლიფონიური რომანი.¹ ჟიდიც იმისაკენ მიისწრაფვის, რომ შექმნას „რადაც მსგავსი ფუგის ხელოვნებისა... თუ ეს მუსიკაშია შესაძლებელი, რატომ უნდა იყოს შეუძლებელი ლიტერატურაში“, – კითხულობს მისი რომანის ერთ-ერთი პერსონაჟი მწერალი ედუარდი. 1925 წელს გამოსული რომანი „ყალბი ფულის მჭრელები“ „ახალი რომანის“ უშუალო წინამორბედი. მასში უარყოფილია სიუჟეტი და ხასიათები: „რომანს უნდა მოვაცილოთ ყველა ის ელემენტი, რომელიც მისთვის სპეციფიკური არ არის. ისევე, როგორც ფოტოგრაფიამ გაათავისუფლა ფერწერა სიზუსტეებისაგან, ასევე გაწმენდა ალბათ მომავალში ფონოგრაფი რომანს იმ ზედმეტი დიალოგებისაგან, რომლებიც ხშირად სახელს უხვევენ რეალისტ მწერლებს. გარეშე მოვლენები, ინციდენტები კინოს საქმეა. რომანმა კინოს უნდა დაუთმოს ისინი. მე ვფიქრობ, რომ პერსონაჟების აღწერაც არ ეკუთვნის წმინდა რომანს. სიუჟეტის, სოციალური თუ ფსიქოლოგიური ფაქტორების მოცილების შემდეგ დარჩება წმინდა რომანი, რომლის მხატვრული ღირებულება მისმა კომპოზიციამ უნდა შექმნას“, – ამბობს მწერალი.

ავტორი წინასწარ დასახული გეგმით არ ხელმძღვანელობს. მან არ იცის, რას მოიმოქმედებენ მისი პერსონაჟები. ერთი გმირის ნაცვლად გამოჰყავს მრავალი პერსონაჟი, რომლებიც ერთმანეთს ხვდებიან, სცილდებიან, ემატებათ ახალი პერსონაჟები. ავტორი გვიჩვენებს რას აკეთებს სხვადასხვა პერსონაჟი ერთსა და იმავე დროს, ერთმანეთთან კავშირის გარეშე. „ცუდი რომანისტი თვითონ წარმართავს თავის პერსონაჟების მოქმედებას, ხელმძღვანელობს და ალაპარაკებს მათ. ნამდვილი რომანისტი კი მათ უსმენს და უყურებს, რას გააკეთებენ. სანამ გაიცნობდეს პერსონაჟებს, ის უსმენს მათ საუბარს და მხოლოდ ამის შემდეგ ხვდება, ვინ არიან ისინი“. კიდევ ერთი მთავარი ნიშანი, რომლითაც ჟიდი „ახალი რომანის“ ნამდვილი წინამორბედი – არის რომანში რომანის შეტანა. რომანში ორი პლანია: ჟიდის რომანის სახელწოდებაა „ყალბი ფულის მჭრელები“, ხოლო რომანის პერსონაჟი მწერალი ედუარდი ამ ნაწარმოებში ქმნის ამავე სახელწოდების რომანს. რომანის მსვლელობაში ჩართულია ედუარდის დღიური, ჩანაწერები, რომლითაც იგი რომანის დაწერას აპირებს. ასევე ორმაგი მნიშვნელობის მატარებელია თვით სათაურიც; რეალურია ახალგაზრდათა ჯგუფი, რომელიც ყალბ ფულს ჭრის, ხოლო სიმბოლურად კი ყალბი ფულის მჭრელებად გამოყვანილნი არიან საზოგადოების ყალბი და თვითკმაყოფილი წევრები. ამგვარი გაორმაგებით ჟიდს სურდა მოეცა რომანი, რომელიც „ერთდროულად იქნებოდა ისევე მართალი და რეალობას მოკლებული, ისევე კერძო და ზოგადი, ისევე ადამიანური და ფიქტიური, როგორც „ატალა“, „ტარტიუფი“ და „სინნა“.

რ. მარტენ დიუ გარი თავის მოგონებებში მოგვითხრობს, როგორი სახის რომანის შექმნა სურდა ჟიდს. „უფრო კარგად რომ გამეგო, მან სუფთა ქალაქი აიღო, ჰორიზონტალური ხაზი გაავლო და შემდეგ ჯიბის ფარნით გაანათა მთელი ხაზი თავიდან ბოლომდე. „აი, თქვენი ბარუა, აი, თქვენი ტიბოები... თქვენ წინასწარ წარმოდგენილი გაქვთ ერთი პერსონაჟის ბიოგრაფია, ან ოჯახის ისტორია.

¹ 1939 წელს თომას მანმა ამერიკაში წაკითხულ მოხსენებაში უფრო ნათლად და დამაჯერებლად გამოთქვა იგივე აზრი: „დიდი ხანია, რაც მუსიკა აქტიურ გავლენას ახდენს ჩემს შემოქმედებაზე და მეხმარება საკუთარი სტილის გამომუშავებაში... ჩემს თავს მწერლებს შორის მუსიკოსად ვთვლი... რომანი ჩემთვის ყოველთვის სიმფონია იყო, რომელიც კონტრაპუნქტულ ტექნიკას ეყრდნობა. თემების გადახლართვაში მუსიკალური მოტივების როლს იღებენ ასრულებენ“.

პატიოსნად და ზუსტად ჰყვებით მათ ამბავს წლიდან წლამდე. მე კი აი როგორ მინდა შეექმნა ჩემი რომანი „ყალბი ფულის მჭრელები“. მან გადააბრუნა ფურცელი, მოხაზა ნახევარი წრე, ჯიბის ფარანი შუაში მოათავსა და ისე, რომ ფარანი არ გაუნძრევია, ცენტრიდან სხივი მთელ ნახევარწრეს მოაფლო... „თქვენ არასოდეს არ ჰყვებით წარსულ მოვლენას აწმყოთი ან და იმ პერსონაჟით, რომელიც მთავარი არ არის. თქვენთან არაფერი მოცემული არ არის შემოვლის გზით, მოულოდნელად, ანარქიულად...“ „რომანს სიუჟეტი არ ექნება, ვიცი, უაზრობად გენვებებათ ჩემი ნათქვამი... ცხოვრების ერთი მონაკვეთიო, ამბობდნენ ნატურალისტები; მათი ძირითადი შეცდომა იყო ის, რომ ამ მონაკვეთს მხოლოდ ერთ განზომილებაში იძლეოდნენ – დროში, სივრცე. რატომ არ შეიძლება იგივე გამოვხატოთ ყოველმხრივ, სივრცეშიც, სიღრმეშიც“.

ჰაქსლის რომანის „კონტრაპუნქტის“ პერსონაჟი – მწერალიც ოცნებობს რომანში რომანის შეტანას: „რატომ უნდა დავეჯერდეთ რომანში მხოლოდ ერთ რომანისტს. რატომ არ შეიძლება ამ რომანისტის რომანში კიდევ გამოჩნდეს ახალი რომანისტი და ა.შ. დაბოლოს, მივიღებთ რომანისტს, რომელიც ალგებრული სიმბოლოებით მოგვიყვება ამბავს“ (შემდეგ ვნახავთ, რომ „ახალი რომანის“ ზოგ მწერალს გეომეტრს უწოდებენ).

ამგვარად, მე-20 საუკუნის დამდეგს, როცა ტრადიციული რომანი ბატონობს (რ. როლანი, რ. მარტენ დიუ გარი, ა. ფრანსი და სხვ.) ჩნდება ცალკეული ნიშნები, რომლებიც რომანის ცვალებადობას გვიჩვენებს. პრუსტი საფრანგეთში, ჯოისი ინგლისში, მუზილი და კაფკა ავსტრიაში და სხვ. ტრადიციული რომანისაგან განსხვავებით სხვა ტიპის რომანებს ქმნიან. ისინი ცვლიან რომანის ძირითად სქემას და სამყაროს და ადამიანს სუბიექტურად ასახავენ. მათთვის „რეალური სამყარო არსებობს იმდენად, რამდენადაც ის გმირის ცნობიერების ანარეკლია“. ობიექტური და სუბიექტური, ცნობიერი და ქვეცნობიერი, უშუალო შთაბეჭდილებები და შეგრძნებები ისეა ერთმანეთში შერეული, რომ მკითხველი გაუგებარი გამოცანის წინაშე დგება. ადამიანი მუდმივ ცვალებადობაშია, აცხადებენ ეს მწერლები, ამიტომ საჭიროა მომენტალური, გარედან შეუმჩნეველი ცვლილებების გადმოცემა და თანაც არა ქრონოლოგიურად (როგორც ამას კლასიკოსი რომანისტები აკეთებენ), არამედ ისე, როგორც ეს ხდება ადამიანის ცნობიერებაში. მხოლოდ ამ მანერით შეიძლება მწერალი ოდნავ მაინც მიუახლოვდეს ადამიანის ჭეშმარიტ სახეს, ჩასწვდეს მის საიდუმლოებით მოცულ არსებას.

პრუსტი ალბათ პირველთაგანია, რომელმაც პირველი „შინაგანი რომანი“ მოგვცა. მისი დევიზი „რეალურია ის, რაც ხდება ცნობიერებაში იმ მომენტში, როცა საგანი რაღაც შთაბეჭდილებას იწვევს ჩვენში“, ახალმა რომანისტებმა ძირითად მეთოდად აქციეს. მათი აზრით, ტრადიციონალისტ მწერლებთან დროის პრობლემაც გაყალბებულია, რადგან სინამდვილეში ადამიანი კალენდარული დროის მიხედვით არ ცხოვრობს. დრო, რომელსაც იყენებს ფლობერი ემა ბოვარის ამბის თხრობისას, გარეშე, ზედაპირული დროა, ხოლო ის, რაც ხდება ინდივიდის ცნობიერებაში, გარეშე დროს არ ექვემდებარება. სამყაროსა და ადამიანის ობიექტური აღწერა სინამდვილეს არ ასახავს. აი, რა დაუტოვა პრუსტმა შემდეგ თაობებს, რომლის ერთმა ნაწილმა მტკიცედ ჩასჭიდა ხელი ამ ანდერძს, ახალი მეთოდები და თეორიები გამოიმუშავა და ახალი ტიპის რომანების შექმნა დაიწყო.

30-იანი წლებიდან და მეტადრე მეორე მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ საფრანგეთში დიდი პოპულარობა მოიპოვა ეგზისტენციალურმა ლიტერატურამ. ეს ნაკადი უშუალოდ წინ უძღვის „ახალი რომანის“ აღმოცენებას; მიუხედავად იმისა,

რომ ეს მიმართულებები პრინციპულად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, „ახალი რომანი“ უდავოდ ეგზისტენციალური ლიტერატურიდან გამომდინარეობს.

ეგზისტენციალური ლიტერატურის წარმომადგენლები აღიარებენ იმას, რომ სამყარო მოუწესრიგებელი, ქაოტური და აბსურდულია, რომ ადამიანი გადაგდებულია უაზრო სამყაროში და ცხოვრების აზრი დაკარგული აქვს. წინა საუკუნეებისაგან განსხვავებით, ისინი ადამიანს სულ სხვა მეტაფიზიკური ცნებებით განსაზღვრავენ. ამ მიმართულების მოძღვრების ძირითადი პრობლემა ადამიანის არსებობაა და ამ არსებობის პირველადობა არსებასთან მიმართებაში.

ეგზისტენციალურ ლიტერატურაში არის ორი მომენტი, რომელიც ახალმა რომანისტებმა ფართოდ გამოიყენეს, მაგრამ სხვაგვარი ინტერპრეტაცია მისცეს. ეს არის ნივთების სამყაროს მნიშვნელობა (რობ-გრიე, ბიუტორი) და ადამიანთა „არანამდვილი არსებობის“ პრობლემა (*l'existence inauthentique*). სარტრთან ადამიანის მიერ თავისი არსებობის აღმოჩენის მომენტი დაკავშირებულია ნივთების არსებობასთან. ნივთები, საგნები ყოველთვის „თავისთავად“ არიან და ადამიანი მათ ჩვეულებრივ უყურებს, მაგრამ არის მომენტი, როცა ადამიანი მათ დაინახავს არა „ჩვეულებრივად“, არამედ სხვა თვალთ და ნივთები მასზე ზემოქმედებას ახდენენ. ორივე უაზრო, შემთხვევითია და ხდება გაიგივება ადამიანისა ნივთთან, რადგან ჯერ ადამიანიც „არ არსებობს“. იგი მხოლოდ „ნამდვილი არსებობისაკენ“ მიმავალ ეტაპზეა. ამ დროს ნივთები ადამიანს თავზარს სცემენ და ისიც ნივთად იქცევა, რადგან თვითონაც პასიური და ინერტულია ნივთის მსგავსად. როცა ადამიანი ნივთის დანახვით არსებობას (ყოფნას) შეიგრძნობს, ნივთს ერთმევა ნამდვილი მნიშვნელობა, ეკარგება ოდითგანვე შერქმეული სახელი, შიშვლდება, უმნიშვნელო ხდება. ადამიანი შეიჭრა მათ სამყაროში და ნივთებს დაეკარგათ თავისთავადობა. ასე უცქერის სარტრის რომანის გმირი როკანტენი ბაღში წაბლის ხის ძირებს: „ხის ფესვი მიწაში იყო ჩაზრდილი... მე დამაეიწყდა, რომ ეს ფესვი იყო. სიტყვები გაქრნენ და მათთან ერთად საგნების მნიშვნელობაც... მათი გამოყენების საშუალება... მე ვიჯექი... სულ მარტო ამ შავი და დახლართული ნედლი მასის წინ, რომელიც შიშს მგვრიდა“. ადამიანის დრამა იმაში მდგომარეობს, რომ ის სურეალისტების მსგავსად ნივთს ნამდვილ მნიშვნელობას აცლის და ისეთ რეალობამდე დაჰყავს, რომ ის აბსურდად იქცევა. ნივთები გათავისუფლდნენ თავიანთი სახელებისაგან და ჩვენს მიღმა რჩებიან, „გროტესკულები, ჯიუტები, უმნიშვნელონი... უაზროა მათ შეარქვა სკამი ან და რაიმე სხვა სახელი. მე ვარ აურაცხელ საგნებს შუა. მარტო, უსიტყვოდ, უმწოდ, ისინი ყოველმხრივ მეწვიან. ისინი არიან ჩემ ქვეშ, ჩემ უკან, ჩემ ზემოთ. არაფერს მთხოვენ, არაფერს მახვევენ თავზე“. როკანტენი ამ უსახელო საგნების წინაშე დეპერსონალიზაციას განიცდის და ასკვნის მათ შემთხვევითობას, ზედმეტობას და უაზრობას. ადამიანის არსებობა და ნივთების ყოფნა ერთნაირად აბსურდულია (შემდგომ ახალ რომანისტებთან ადამიანის სრულ დეპერსონალიზაციას ვნახავთ).

ეგზისტენციალისტებისათვის და, კერძოდ, სარტრისათვის ადამიანი მთელი რიგი ეტაპების გავლის შემდეგ „არჩევანს“ ახდენს, მოქმედებაში ებმება და ამით „ნამდვილ არსებობას“ აღწევს. მაგრამ ადამიანების უმეტესობას არ სურს გააცნობიეროს ცხოვრება. მას ურჩევნია მისდიოს ცხოვრების მდორე, ნაცრისფერ ყოფას და „არჩევანს“ გაურბის. პატარა, პირადი ინტერესებით იფარგლება და თავის თავს ატყუებს. სარტრის ეს პრობლემა ნ. საროტის შემოქმედებაში ძირითად ხაზად იქცევა.

1950 წლიდან იწყება რეაქცია აქამდე გამეფებული ეგზისტენციალური ლიტერატურის წინააღმდეგ. ომის შემდგომი მძიმე წლების დროს ახალგაზრდა მწერლების ერთი ნაწილი უარყოფს უიმედობისა და აბსურდის კონცეფციებს და სურს

ლიტერატურას დაუბრუნოს რომანტიკული სული. ამავე დროს უკვე ცნობილი მწერლები მორიაკი, გრაკი, არაგონი და სხვები აქვეყნებენ სხვადასხვა სტილის რომანებს, მაგრამ ერთნიც და მეორენიც რომანს ტრადიციულ ფორმას უნარჩუნებენ. ეგზისტენციალურმა რომანმა, რომელმაც დიდი კამათი გამოიწვია, ძირითადად მაინც ტრადიციული ფორმა შეინარჩუნა.

50-იან წლებში დაიწყო „ახალი რომანის“ ტრადიციული რომანისაგან გამოყოფა. „ახალი რომანი“ შეიძლება განვსაზღვროთ, როგორც ტრადიციული რომანის მოწინააღმდეგე და უარმყოფელი. ამ მიმართულების მწერალთა ცალკეული ნაწარმოებები კი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც რომანები, სადაც არაფერი არ ხდება, ყველაფერი ანონიმურია, დაწყებული პერსონაჟით და დამთავრებული გარემოთი. აღარ არის გმირი, პერსონაჟს (უმრავლეს შემთხვევაში) არა აქვს სახელი და გვარი, დაბოლოს, ზოგ რომანში პერსონაჟიც ქრება (საროტის „ოქროს ნაყოფი“, რობ-გრიეს „მოშურნეობა“ და სხვა).

„ახალი რომანის“ დაბადების თარიღის დადგენა ძნელია. ეს სახელი შეარქვეს 1950 წელს გამოცემულ რამდენიმე წიგნს. პირველად კი ამგვარი ტიპის ნაწარმოები „ტროპიკები“ ნატალი საროტმა 1939 წელს გამოსცა. ამ რომანმა შეუმჩნევლად ჩაიარა. რვა წლის შემდეგ იმავე მწერალმა გამოსცა „უცნობის პორტრეტი“ (საროტის წინასიტყვაობით), შემდეგ წლებში გამოვიდა ბეკეტის რომანი „მოლო“,¹ რობ-გრიეს პირველი რომანი „საშლელები“, ამას მოჰყვა ბიუტორის „მოდულიკაციები“, რობ-გრიეს „მოშურნეობა“ და „ლაბირინთში“, საროტის „პლანეტარიუმი“, მორიაკის „სადილი ქალაქში“, სიმონის „ფლანდრიის გზები“, დიურასის „oderato cantabile“, სოლერსის „პარკი“, „დრამა“, პენუეს „ვიდაც“, სიმონის „ისტორია“ და სხვა.

1953-1965 წლებში ახალი ტიპის რომანები დიდი რაოდენობით გამოიცა. ამ რომანებმა თავდაპირველად დააბნია არა მარტო საშუალო მკითხველი, არამედ სხვადასხვა ლიტერატურული წრის წარმომადგენლებიც. მაგრამ ლიტერატურული პრემიების მინიჭებამ, საროტის წინასიტყვაობამ, უამრავმა სტატიამ ჟურნალ-გაზეთებში, სრულიად საწინააღმდეგო შეფასებებმა, ინტერესი გააღვივა და ყურადღება გაამახვილა ამ ახალ ფენომენზე. კრიტიკოსების შეკითხვებმა აიძულა ავტორები განემარტათ სრულიად გაუგებარ და უხვეულო სტილში დაწერილი ნაწარმოებები და დაეცვათ საკუთარი თეორიები, თუკი გააჩნდათ. დობ-გრიემ გამოაქვეყნა არაერთი წერილი: „გზა მომავალი რომანისათვის“, „ზოგი მოძველებული ცნების შესახებ“, „ახალი რომანი, ახალი ადამიანი“ და სხვა, რომლებიც შემდგომ ერთ წიგნად გამოსცა სათაურით „ახალი რომანისათვის“. ნატალი საროტმა გამოსცა „ექვის ერა“, ბიუტორმა „რომანი, როგორც ძიება“ და სხვა მრავალი. სპეციალურმა ლიტერატურულმა ჟურნალებმა დიდი და სერიოზული დისკუსია მოაწვევეს ამ რომანების გარშემო.

ახალ ჯგუფს ყოველნაირი სახელი შეარქვეს: „მოზისტები“ (ფრანგულად „chose“-ნივთს ნიშნავს), „მზერის სკოლა“, „უარყოფის სკოლა“, „ახალი რომანი“, „ანტი-რომანი“, ანტე-რომანი“, „ალიტერატურა“ და სხვა; და ყველანი ერთი სკოლის მიმდევრებად გამოაცხადეს. მაგრამ მათი თეორიული ნაწერებისა და რომანების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ნათელი გახდება, რომ მათ სრულიად განსხვავებული თეორიები და წერის მანერა აქვთ. „დადებითი ელემენტები თითოეულ ჩვენგანს საკუთარი აქვს. თუ შეიძლება რამდენიმე რომანისტი ერთი სკოლის მიმდევ-

¹ ცნობილი ფრანგი კრიტიკოსი ბ. პენუო ფიქრობს, რომ ეს ახალი ტენდენცია განმტკიცდა „მოლოის“ გამოცემის შემდეგ. ამ წიგნის ბოლოსიტყვაობასაც „ბეკეტ-წინამორბედი“ უწოდა.

რად იქნეს მიჩნეული, ეს მხოლოდ მათი ნეგატიური ელემენტების მსგავსებით და ტრადიციული რომანის უარყოფით“ (რობ-გრიე). ამიტომ სამართლიანად აღნიშნა ბევრმა კრიტიკოსმა, „ახალი რომანის განსაზღვრება უფრო ადვილია იმით, რასაც ისინი უარყოფენ, ვიდრე იმით, რასაც ისინი გვთავაზობენ“. პირველი და ძირითადი, რაც მათ აერთიანებთ, არის პერსონაჟის და ისტორიის (ამბის) უარყოფა. „ჩვენი რომანების მიზანი არ არის შექმნას პერსონაჟები და მოყვეს ამბავი“ (რობ-გრიე).

ამგვარი განცხადება, რა თქმა უნდა, გაკვირვებას იწვევს. მაშ, რა არის რომანი? ბალზაკმა და მე-19 საუკუნის დიდმა რეალისტებმა დაგვიხატეს თავისი დროის ადამიანები, მათი გარემო, უამრავი დაუფიქვარი ტიპი, მათი ბედი და თავგადასავალი.

პერსონაჟისა და მისი ისტორიის ტრადიციული იდეა, ამბობენ ახალი რომანისტები, ეკუთვნის სამყაროსა და ადამიანის იმდროინდელ ხედვას. დღევანდლობისათვის იგი სრულიად მიუღებელია, რადგან ხედვა შეიცვალა. მათი აზრით, დღევანდელი სამყარო აგონიაშია და მხოლოდ მოჩვენებით დგას ფეხზე. ადამიანიც აღარ არის ყოველისშემძლე. პიროვნება დაიკარგა და ფიქვით იქცა. ამიტომ რომანში აღარ შეიძლება მთლიანი, ძლიერი პიროვნების ან საერთოდ პიროვნების ხატვა. „ახალი რომანის“ ზოგიერთი წარმომადგენელი პერსონაჟს უბრალოდ იცილებს თავიდან და მას ანონიმურს ხდის (რობ-გრიე, საროტი, დიურასი), სხვები კი თვალწინ გვიჩვენებენ პერსონაჟის დაცემას, ნგრევას (ბეკეტი).

ახალი რომანისტებისათვის რომანი ამბავი როდია, ამიტომ მათ რომანებში არ არის არც დასაწყისი (ტრადიციული გაგებით), არც სიუჟეტი, არც კვანძი, არც სიუჟეტის განვითარება (ტრადიციული გაგებით ხომ უპერსონაჟოდ სრულიად წარმოუდგენელია რაიმე ქარგა), არც დასასრული. რომანის დამთავრების შემდეგ არაფერი ირკვევა. ჩვენ ვერასოდეს ვერ გავიგებთ რობ-გრიეს „მოშურნეობის“ უჩინარ პერსონაჟს ჰქონდა თუ არა რეალურად ეჭვის საბაბი, ანდა საროტის „ოქროს ნაყოფში“ ანონიმური მწერლის ნაწარმოები შედევრი იყო თუ სისულელე. „ახალ რომანს“ დეტექტივის ელემენტები ურევია, იმ განსხვავებით, რომ დეტექტივში ყველაფერი ირკვევა ბოლოს, „ახალ რომანში“ კი – არაფერი: არც მკვლელობა, არც ეჭვი, არც ძიება. არამც თუ მკვლელის აღმოჩენა, არამედ ისიც ბუნდოვანი რჩება, მოხდა თუ არა მკვლელობა. მკითხველს ნებისმიერი ინტერპრეტაციის საშუალება ეძლევა.

ამბისა და პერსონაჟის უარყოფიდან გამომდინარეობს, რომ „ახალ რომანს“ არ აინტერესებს სოციალური, ფსიქოლოგიური, იდეოლოგიური, მორალური ამბები; ყველაფერი ის, რაც ძველ რომანს აძლევდა სიღრმესა და პერსპექტივას. სარტრის, მალროს, ბერნანოსის და კამიუს რომანები მეტაფიზიკური, მორალურ-ეთიკური პრობლემების გამოთქმის საშუალება იყო. მათი რომანები იძლეოდა ადამიანური ყოფის ტრაგედიას და აქედან თავის დაღწევის შესაძლებლობას ეძებდნენ. ყოველი ლიტერატურულ ნაწარმოებს და განსაკუთრებით რომანს ყველა დროში ერთგვარი მოვალეობა ეკისრებოდა. მას რაღაც უნდა მიეცა მკითხველისათვის. ახალი რომანისტები აუჯანყდნენ ამ მოვალეობას, პრობლემის დასმას, პასუხს, გამოსავლის ძიებას. იმ დროისათვის მისი აღმოცენება, ეტყობა, რეაქცია იყო ეგზისტენციალისტური ლიტერატურის წინააღმდეგ. ახალმა რომანმა მიზნად დაისახა გაეწმინდა ლიტერატურა ყოველგვარი ზედმეტი ელემენტებისაგან და შეექმნა ე.წ. „წმინდა ლიტერატურა“. მან რომანის ხელოვნება შეზღუდა რომანის ფორმის ძიებით და გვერდი აუარა მეტაფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ პრობლემებს. ყოველ შემთხვევაში, ამ აზრს ატარებენ თავის თეორიულ ნაშრომებში.

ამ კატეგორიული განცხადებების საფუძველზე ზოგმა კრიტიკოსმა მიიჩნია, რომ რომანი მოკვდა, რომ ახალი რომანისტები წმინდა ფორმალისტები არიან,

რადგან სათქმელი არაფერი აქვთ. ერთ-ერთმა მათგანმა დამცინავად ასე განსაზღვრა „ახალი რომანი“: ფრანგულ „ახალ რომანში“ ნათელია მხოლოდ ის, რომ მასში არ არის – არც ისტორია, არც შინაარსი, არც სიყვარული, არც ცხოვრება, არც სიკვდილი, არც პერსონაჟი, არც სიტუაცია, არც საგანი, – არის მხოლოდ რომანისტიკის ტექნიკა“.

„ახალი რომანის“ თხრობის მსვლელობა დატეხილია. ფაქტები, აღწერები ერთმანეთს არ მისდევს. ზოგთან აწმყო, წარსული, წარმოდგენა, ოცნება ერთმანეთში შერეულია, ზოგთან ყველაფერი – აწმყო, წარსული, მომავალი მხოლოდ აწმყოთია გამოხატული. კომპოზიცია ქრონოლოგიური კი არ არის, არამედ ასოციაციურია. იქმნება შთაბეჭდილება არეულობის, კომპოზიციის სრული დარღვევის. ავტორი არ ცდილობს მკითხველი დაარწმუნოს, პრობლემა გააშუქოს, ის თითქოს მკითხველს აბნევს. ერთ-ერთ სტატიაში სარტრმა თავისივე ტერმინის „ანტი-რომანის“ ნაცვლად იხმარა „ანტი-რომანი“, ე.ი. რომანზე ადრეული. ამით იმის თქმა უნდოდა, რომ ყველაფერი, რაც მოცემულია ახალ რომანში, არის ის, რაც ხდება რომანის დაწყებამდე (კლასიკური გაგებით), სანამ გამოჩნდებიან პერსონაჟები და დაიწყება ამბის თხრობა; საკითხი თითქოს ასე იხმის: შეიძლება თუ არა დაიწეროს რომანი. „ახალი რომანი“ ჰგავს ლაბორატორიულ, მოსამზადებელ სამუშაოს, რომელსაც უნდა მოჰყვეს ნამდვილი რომანის შექმნა. მაგრამ ყველა ავტორი ასე არ ფიქრობს. „თუ რომანი ძიებაა, ხომ არ შეიძლება ითქვას, რომ ახალი რომანი იქმნება ერთგვარ ინტელექტუალურ ლაბორატორიაში?“ ამ კითხვაზე ნატალი საროტმა გადაჭრით უპასუხა: „არა, ეს არ არის ლაბორატორიული მუშაობის ნაყოფი. ჩემთვის ეს ნამდვილი რეალობაა, რადგან თვითონ განვიცადე. ჩემთვის სწორედ ეს არის ნამდვილი რეალიზმი“.

ლიტერატურა:

1. Allemand, Roger-Michel. Le Nouveau Roman, éd. Ellipses, 1996.
2. Macé, Marie-Anne. Le Roman français des années. Rennes, Presses universitaires de Rennes, 1995.
3. Oriol-Boyer, Claudette. Nouveau Roman et discours critique, Grenoble, Ellug, 1990.
4. Ouellet, Réal. Les Critiques de notre temps et le Nouveau Roman, Paris, Garnier, 1972.
5. Moreau, Jean-Luc. La nouvelle fiction, Paris, Criterion, 1992.
6. Murcia, Claude. Nouveau roman, nouveau cinéma, Paris, Nathan, 1998.
7. Ricardou, Jean. Problèmes du Nouveau Roman, Paris, Seuil, coll. «Tel Quel», 1990.
8. Ricardou, Jean. Pour une théorie du Nouveau roman, Paris, Seuil, coll. «Tel Quel», 1971.
9. Simonin, Anne. La littérature saisie par l'histoire. Nouveau Roman. Actes de la Recherche en Sciences sociales, n° spécial «Littérature et politique», n° 111-112, mars 1996.
10. Toonder, Jeanette. Qui est-je?: l'écriture autobiographique des nouveaux romanciers, Bern, P. Lang, 1999.

Marine Sioridze
Theoretical Basis and Architectonics of the French "Nouveau Roman"
Summary

The *nouveau roman* is a type of 1950s French novel that diverged from classical literary genres. Émile Henriot coined the title in an article in the popular French newspaper *Le Monde* to describe certain writers who experimented with style in each novel, creating an essentially new style each time. Alain Robbe-Grillet, an influential theorist as well as writer of the *nouveau roman*, published a series of essays on the nature and future of the novel which were later collected in *Pour un nouveau roman*. Rejecting many of the established features of the novel to date, Robbe-Grillet regarded many earlier novelists as old-fashioned in their focus on plot, action, narrative, ideas, and character. Instead, he put forward a theory of the novel as focused on objects: the ideal *nouveau roman* would be an individual version and vision of things, subordinating plot and character to the details of the world rather than enlisting the world in their service. Despite the assertions of *nouveauté*, this vision of the novel can be construed as developing from earlier writers' suggestions and practice.

Марине Сиоридзе
Теоретические основы и архитектоника во французском «Новом романе»
Резюме

Само выражение «новый роман» впервые употребил критик Эмиль Анрио в газете «Монд», в рецензии на только что появившиеся романы «Ревность» Алена Роб-Грийе и «Тропизмы» Саррот. Кроме перечисленных, к данному литературному направлению причисляют Мишеля Бютора, Маргерит Дюрас, Робера Пенже, Жана Рикарду, Клода Симона. Определяющими для самопонимания приверженцев «нового романа» выступили такие тексты-манифесты, как эссе Натали Саррот «Эра подозрения» и сборник статей Алена Роб-Грийе «За новый роман». «Новый роман» или «антироман» название литературного направления во французской прозе, противопоставившего свои произведения социально-критическому, с разветвленным сюжетом и множеством персонажей, роману бальзаковского типа, который было принято считать одной из стержневых традиций французской литературы. Камю и Сартр поддерживали «новых романистов», Сартр использовал для их характеристики термин «антироман» в предисловии к роману Н. Саррот «Портрет неизвестного».

Матанат Вахидова
(Азербайджан)

МЕСТО МИСТИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ В ЛИРИКЕ СЕИДА АЗИМА ШИРВАНИ

Суфизм, на протяжении веков служивший направлением классической восточной поэзии, оказал влияние на формирование творчества сотен мастеров. На протяжении многих лет мистическая литература рассматривалась не как пример художественного творчества, созданный под влиянием древнего религиозно-философского течения, а просто как литература, присущая религиозной секте. По этой причине к мистическому мировоззрению поэтов относились плохо и это явление, по мере возможностей, отрицалось. Дело в том, что первые суфии так же, как и представители некоторых других сект, вели затворнический образ жизни, поэтому в исследованиях советского периода к мистической литературе, возникшей под влиянием суфизма, относились с точки зрения его первой формы – аскетизма; то, что это было художественно-философское, просветительское течение, во внимание не принималось.

Суфизм и мистика, по своей сути, являются понятиями, выражающими одинаковое значение, и существуют различные мнения об их происхождении.

«Мистика» – общее название, данное суфиями путём достижения Бога, объединяющее их религиозное, общественно-философское течения. Являющейся внутренним кодексом (фигхом) мистике были даны сотни определений, каждый суфий оценивал ее согласно своему внутреннему состоянию. «По мнению некоторых суфиев, мистика рассматривалась как непрекращающаяся борьба, неподчинение страстям, неподчинение шайтану (дьяволу), отречение от удела страстей и поиск божьей доли, удаление от внешнего и приближение к внутреннему, скрывание трудностей, благородство, мягкость и чистота» (3, 319).

Возникший и развивающийся как форма мирного сопротивления несправедливости в обществе, где материальные блага ставятся превыше всего, суфизм, хотя и имел сходство с религиями и философскими взглядами, существовавшими до него, в основном сформировался на основе Исламской религии, Корана и хадисов Пророка. Как и в Исламе, в мистике бытие, будучи материальным и духовным, делится на две части: Божественное бытие является духовным, а весь мир, созданный Богом, – это материальное бытие. Теория «вахдати-вуджуд», занимающая особое место в мистике, основывается на теорию товхид в Исламе, т.е. на мысль о единстве Бога. «По учению вахдати-вуджуд, бесчисленные материальные существа и тела возникли в результате отражения Бога. То есть все, что мы видим, состоит из облика Аллаха в различных видах, формах и цвете» (1, 28).

Классическая восточная поэзия всегда была связана со своими корнями, в этом смысле азербайджанская поэзия не является исключением. Являющийся поэтом XIX века Сеид Азим Ширвани также продолжил путь своих предшественников в творчестве, создал лирику на основе традиций классической восточной поэзии, учился у таких мастеров, как Низами, Хагани, Физули, Руми, Саади, Хафиз. Мастера классической поэзии широко использовали в своих произведениях символы. Отметим, что исследуя жизнь и творчество любого литератора, нужно учитывать возрастившую его среду и общественно-политическое положение того периода, потому что убеждения, мировоззрение, философский взгляд мастера на жизнь зависят также от сформировавшего его общества. Как известно, потерявший в 7 лет отца Сеид Азим Ширвани жил несколько лет вместе со своей матерью у деда в дагестанском селе Ягсай. Изучив здесь от деда Моллы Гусейна азербайджанский, персидский и арабские языки, С.А.Ширвани позднее отправился в арабские страны с целью

усовершенствования образования. Сеид Азим Ширвани жил в Ягсаес 11 лет и вернулся в Шемаху в 18 лет. Годы, проведенные им в Дагестане, совпали с периодом движения Шейха Шамиля против русской империи. Шейх Шамиль является выдающейся личностью, который долгие годы боролся за свободу и независимость кавказских народов под флагом мюридизма. Мюридизм основывается на принципы древнего суфийского учения; хотя его распространению впервые на Кавказе способствовал Шейх Мансур чеченского происхождения, возродил это движение Шейх Молла Мухамед и Шейх Шамиль являлся одним из его учеников. Так как Молла Мухамед был хорошо осведомлен об основывавшемся на простых принципах суфийском учении, широко распространенном на исламском Востоке, позже он объяснил эти положения горцам и смог уверить их в святости этих принципов. Корни мюридизма, точно так же, как и суфизма, держатся на четырех основах Ислама – шариат, таригат, марифат и хагигат. «Получив распространение на этих основах, мюридизм видел причину всех человеческих бед в сворачивании со священного пути, указанного Аллахом. Он учил, что усвоивший шариат мусульманин вышел на священный путь для единения с Аллахом, он владеет сектой и возвышается до степени валийства» (7, 19). Только сумевший овладеть этой высшей степенью мюрид воспринимается как мусульманин, достигший совершенства. Как видно, принципы мюридизма были очень простыми и на первом этапе не имели политического и военного значения. Однако во время национально-освободительной борьбы на Кавказе мюридизм превратился в «газават», то есть в средство призыва к священной войне.

Несмотря на предположения многих исследователей, что в XIX веке суфизм как учение сдал свои позиции или вовсе исчез, исследующий суфизм как художественно-философское течение Карл Эрнст отмечает, что техническое развитие и прогресс способствовали широкому распространению этого учения именно в XIX веке: «Так же, как звукозаписывающая промышленность способствовала доведению до широких масс слушателей закрытых церемоний “сема”, так и возникновение печати и литографии дало возможность широкому распространению суфийских учений по сравнению с периодом переписывания рукописей» Автор пишет, что в XIX веке большинство заказчиков печатавшихся в крупных печатных центрах многих мусульманских столиц, таких, как Каир, Стамбул, Тегеран и Дели, наряду с правительственными чиновниками составляли суфийские общины. Он отмечает, что представление суфизма широким слоям населения произошло именно в то время, когда он оставался вне внимания как неисламское течение. Интересно, что путешествие С.А.Ширвани в религиозные центры Востока совпало с этим периодом. Во время первого путешествия поэт получил религиозное образование в Шаме и Багдаде, а до второй поездки он побывал в Мекке и Медине, а затем поехал в Египет и Сирию. «Во время путешествия в страны Ближнего Востока он встречался с различными арабскими учеными и поэтами и углублял свои знания. Из рубаи поэта становится очевидно, что он побывал и в Иране и Южном Азербайджане» (6, 13). Значит, Сеид Азим побывал в некоторых мусульманских центрах распространения суфизма в XIX веке. Мы считаем, что одной из причин широкого отражения в творчестве поэта мистических взглядов являются знания, приобретенные им во время тех путешествий и общение с передовыми просветителями этих восточных стран.

Одно из стихотворений, лучше всего отражающее мистическое мировоззрение Сеида Азима – это начинающая с бейта газель.

«Мы очарованы таким недугом, что исцелит чаша вина,
Страдаем вечно, наша лечебница – кабаки»

Мы думаем, что эта газель является самым весомым аргументом против мнений тех авторов, которые исследовали творчество С.А.Ширвани, отрицая влияние мистики и полностью связывая его творчество с любовью к жизни и реальной красавице.

Являющийся сведущим безразличен к любви,
Кто безразличен себе, тот наш друг (8, 264).

Это стихотворение может считаться одним из самых лучших ответов на вопрос «Кто суфий?» Так, автор газели в каждом бейте, говоря «мы», раскрывает, каким мировоззрением, мышлением обладают эти люди. Исследователь К. Эрнст в конце своего широкого, глубокого исследования о суфизме приходит к такому лаконичному заключению: «Суфий – это тот человек, которого нет» И правда, влюбленный в Создателя суфий, который полностью отдает себя в его власть, забыв о себе, входит в мир небытия, физические и телесные желания приобретают для него второстепенное значение, на первом месте – единение с Богом, желание заслужить его любовь.

Мы сдались любимой, отреклись от своей жизни,
Наша цель – быть павшим шехидом, хунризом.
Сеид, как бы ни труден был путь до мечты,
Уповай на шейха, он покажет нам дорогу (8, 264).

Влюбленный (ашиг), готовый подарить свою жизнь любимому – Создателю, готов пролить свою кровь для этого. Естественно, эта мысль, изложенная в бейте, имеет переносное значение.

Следуя за указывающим праведный путь мюридом (шейхом), человек достигает степени разума, только занимаясь самовоспитанием, он стремится к высоте; только забыв о себе, найдя Бога и дойдя до душевной чистоты, человек может достичь высшей степени разума. Суфий – путник, бытие которого состоит из любви к Богу, стремящийся достичь высшей степени непорочности, чистоты, нравственной безупречности. Суфий – борец (моджахед), который отрекся от этого бренного мира, строит надежды на загробный мир, стремится к вечности, посвящает свою жизнь борьбе со своими страстями и желаниями.

Если пойдем за внешним обликом, не достигнем загробной жизни,
Наша гибель обязательна, но она ведет к бессмертию (8, 264).

М. Кязимов в книге «Из истории суфийской мысли», наряду с произведениями прочих суфийских мыслителей X века, дал перевод произведения одного из видных ученых-суфиев Абдуллы Ансари «Мунаджат». Здесь отражены интересные мысли автора, в связи с понятиями «фена» и «бека»: «О Боже! Я долгое время Тебя искал, но нашел себя, сейчас я ищу себя и нахожу Тебя» (12, 17). То есть человек, чтобы дойти до высшей степени разума, Божественных образов, в первую очередь должен этого хотеть, стараться найти Бога. Суфий, который хочет этого от всей души, не боится потерь на пути к достижению желаемого, в результате исчезновения может достичь вечности. Итак, положение «фена» достигается исчезновением «эго» раба и осуществлением воссоединения.

Несмотря на то, что произведения Сеида Азима, написанные в различных классических формах, особенно в жанре газели, отличаются тематическим многообразием, в его творчестве преобладает любовная тематика. Это связано с тем, что поэт оценивал чувство любви как самое высшее, божественное чувство в жизни.

Любовные стихи поэта, провозглашающего, что
Любовь – искусный проводник, вселенная мюрида,

Ее ученики – обитатели вселенной, она – искусный мастер (8, 124), отличаются своей значимостью. Часть любовных произведений поэта, многократно отмечающего в своих произведениях, что человек может возвыситься только настоящей любовью, посвящена реальным любовным отношениям, другая часть посвящена любви к Богу.

Мы - сокровищница, в которой хранится любовь,
Создатель поместил этот ларец в нашу душу (9, 97).

Часто слово «эшг», воспринимаемое как чувство между двумя людьми, в мистической и духовной литературе обозначает любовь к Богу. В мистической литературе

любовь бывает двух видов: настоящая любовь, направленная к Богу, относящаяся к мирскому чувству иная любовь. Вторая считается второстепенной потому, что любовь между мужчиной и женщиной, между влюбленными – всего лишь малая часть божественной любви. Любовь к представителю противоположного пола – лестница на пути любви человека к Создателю. Поэтому в конце пути эта любовь приводит сведущего, разумного человека к своей великой цели – к Богу. А. Шиммель о роли любовной философии в мистической литературе отмечает следующее: «Великие мастера любовного мистицизма – М. Газали, Дж. Руми, Ф. Ираги считали мирскую любовь педагогическим опытом в преклонении Богу; так, мирская возлюбленная (женщина) так же, как и Бог, требует абсолютного преклонения» (10, 228). В продолжении касыды Сеида Азима, повествующей о божественной любви, говорится:

Не будь любви, не преобладала бы красота,
Не будь красоты, любовь потеряла бы свою славу.
Заявила красота на весь мир о первичности любви,
Любовь приняла ее печаль... (9, 97).

Поэт, обращаясь «эй, шейх», отмечает, что любовь, о которой он повествует, не выдумана, ее правда состоит в иносказании. Как видно, в этой касыде Сеид Азим, хорошо осведомленный об основах суфийской литературы, с помощью мирской любви рассказывает о достижении божественной любви.

Человек влюблен в простую красоту,
Если нет влюбленного, красота неполноценна. (8, 267).

Бог создал вселенную для того, чтобы показать Себя, довести свою мудрость до людей. Как говорится в аяте Корана: «Я создал людей и джинов только для того, чтобы они поклонялись мне» (5, 524). Сеид Азим также отмечает, что для того, чтобы показаться и полюбить образ Бога, важно существование влюбленного человека. Если не будет любящего человека, не будет и любимого, если не будет влюбленного, не будет и славы красоты любимой. В продолжении газели поэт отмечает, что красоту Юсифа на весь мир прославила любовь Зулейхи.

Везде есть чарующий свет Бога,
Смотри одним взглядом, чтобы узнать тайну единения (9, 98).

«Вахдат» в переводе с арабского означает «единение»; понимается в значении «единого Бога». Слово «вахдат» в бейте – знак на единство Бога: куда ни помотришь, увидишь Бога, поймешь тайну единства, потому что Создатель повсюду. Так же в 115-м аяте суры Корана «Аль-Багара» говорится: «И Восток, и Запад – собственность Бога! Куда бы ни направились, там лик Бога. Правда, Аллах окружает все, все знает» (5, 16). Человек, достигший вахдати-вуджуда, знает, что настоящее бытие едино, оно состоит из бытия Бога, нет ничего, кроме Бога и Его проявлений» (3, 281). Согласно этой теории, Бог един, а материальный мир – ничего, кроме иллюзии; это – всего лишь тень Бога. Тот, кто разумом находит Бога, любит его большой любовью, освобождает свою душу от всех зол и возвращается к своему началу.

Так как издавна я был любителем веселья,
Опьянел, испив вина единства.
... Увидел образ мечети в кабаке,
Стал то набожным в мечети, то безбожником (8, 413).

«Момент узнавания человеком Бога и единения с Ним совпадает с днем создания вселенских духов. Этот день создания, наступивший задолго до телесного создания человека, носит название «рузи-аласт» или «рузи-азал» (1, 26). В связи с этим моментом в суре «Аль-Араф» есть аят: «Однажды Создатель вынул из тела сыновей Адамовых их потомков, обратившись к ним с вопросом: «Разве я не ваш Бог?», противопоставил их самим

себе. Они ответили: «Да, мы свидетели». Это для того, чтобы вы в Судный день не говорили: «Мы этого не знали!» (5, 7, 172). Этот диалог между Богом и человеком носит название «Первая священная клятва» (по-арабски «мисаг»). Этот начальный диалог – одна из тем, к которой чаще всего обращаются в мистической литературе.

Слово «дейр» арабского происхождения имеет два значения: первое – монастырь, церковь, второе – место, где продается вино. Оба значения, которые обозначают места, неприемлемые для мусульманам, «в мистике используются как положительные значения, такие, как мир значений, дворец единства, очаг просвещения, чистый внутренний мир обладателя истины и знаний и другие» (2, 49).

Сеид Азим отмечает, что стремление влюбленного состоит в том, чтобы отдать жизнь и воссоединиться с любимой, с этой целью я говорю о ее волосах, родинках, лице. В придворной литературе слово «джанан», означает любимую, возлюбленную, а в мистике оно относится к Аллаху. Цель воссоединения с любимой путем называния ее имени поэт отражает и в другом своем стихотворении:

Я сказал: много молился для достижения мечты.

Она сказала: дошла до тебя до твоей молитвы (8, 174).

Обратим внимание на раскрытие этого бейта: влюбленный говорит о том, что молится для единения с любимой, а любимая указывает на то, что влюбленный достиг своей мечты еще до этой молитвы. Потому что если бы влюбленный не вспоминал любимую и не думал о ней, он бы не мечтал. Значит, он считается достигшим своей мечты даже тогда, когда только вспоминает о ней и молится во имя единения. Похожая мысль отражена и в другой газели поэта:

Если стремление сделать всех влюбленных несчастными,

Это одно желание, клянусь, лучше этого желания быть не может. (8, 132).

Если цель любимой оставить несчастными всех влюбленных, то само это значит достичь желания. Здесь также желание достигается путем постоянного вспоминания любимой, путем хранения ее облика в памяти.

Исследующий исламский мистицизм А. Д. Кныш по этому поводу пишет: «Эстетическая значимость поэзии состоит в ее многозначительности и способности создавать противоречия, в результате чего читатель или слушатель могут по-разному понять одну и ту же мысль» (11, 172). Нельзя забывать, что поэзия – пример художественного искусства, а искусство всегда открыто фантазиям, различным вариациям. Ее нельзя создавать на основе точной логики так же, как и нельзя объяснять и комментировать на основе той же логики. Как поэтический, так и мистический опыт имеет не фактическое, а эмоциональное содержание. Итак, ее влияние на читателя в то же время очень зависит от того, как ее воспримет сам читатель. Иногда читатель так понимает поэтическое произведение, что мысленно полностью присваивает его и убеждается именно в таком его создании, как он понимает. То же самое можно отнести и к читателям Сеида Азима. Мы можем объяснить его поэзию только на основании понятных нам моментов, хотя, быть может, поэт вкладывал в них более глубокий или, напротив, более простой смысл.

Мы не можем точно сказать, был ли Сеид Азим Ширвани по своим убеждениям суфием, потому что, кроме его стихов, у нас для этого нет других доказательств. Однако с уверенностью подчеркиваем, что большая часть его творчества отражает его мистическое мировоззрение.

Литература:

1. Бабаев Я. (2007) *Сектантская литература: суфизм и хуруфизм*. Баку: Нурлан.
2. Эрнст К. *Суфизм*. www.sufism.ru
3. Гаджиева М., Рыхтым М. (2009) *Словник фольклорной и мистической литературы*. Баку. 4. Институт фольклора НАНА.

5. *Коран и его смысловой перевод на азербайджанский язык.* (2007) Перевел с арабского Мусаев А. Баку.
6. Мирбагиров К. (1959) *Сеид Азим Ширвани*. Баку: Издательство детской и юношеской литературы.
7. Мустафаев И., Муртузаев С. (1993) *Имам Шамиль*. Баку: Ветен.
8. Ширвани С.А. (1967) *Произведения*. Баку: Издательство АН Азербайдж. В 3-х томах, т. I.
9. Ширвани С.А. (1969) *Произведения*. Баку: Издательство АН Азербайдж. В 3-х томах, т. II.
10. А.Шиммель. *Мир иранского мистицизма*. Москва, «Энигма», 2000, 414 с. Перевод с английского Н.И.Пригариной, А.С.Раппопорта.
11. Кныш А. Д. (2004) *Мусульманский мистицизм*. Москва - Санкт-Петербург: Диля.
12. Кязимов М. Д. (2001) *Из истории суфийской мысли*. Баку.

მატანატ ვაჰიდოვა
მისტიციზმი სეიდ აზიმ შირვანის ლირიკულ პოემებში
რეზიუმე

მრავალი საუკუნის განმავლობაში მისტიციზმი იყო კლასიკური აღმოსავლური პოეზიის განუყოფელი ნაწილი და არც აზერბაიჯანის პოეზია დარჩა გვერდზე. აზერბაიჯანული კლასიკური პოეზია მუდამ უბრუნდებოდა თავის ფესვებს და ამ თვალსაზრისით, სეიდ აზიმ შირვანის ლირიკულმა ნაწარმოებებმაც იგრძნეს მისტიციზმის გავლენა. საბჭოთა კავშირის ეპოქაში ლიტერატურის კრიტიკოსები გამორიცხადნენ მისტიკურის არსებობას შირვანის პოეზიაში. წარმოდგენილ ნაშრომში გაანალიზებული და დამტკიცებულია, რომ პოეტი თავის შემოქმედებაში ითვალისწინებდა წინამორბედების გამოცდილებას და ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებად სეიდ აზიმ შირვანის შემოქმედებაში გამოყოფილია სწორედ იმ ნაწარმოებების ჯგუფი, რომლებშიც ადგილი აქვს მისტიკურის გამოვლინებას.

Matanat Vahidova
Mysticism in the Lyric Poetry of Seid Azim Shirvani
Summary

For many centuries mysticism directing classic oriental poetry, did not keep apart from Azerbaijani poetry being one of the branch of this literature. Our classic poetry has always been attached to its roots and from this point of view Seyid Azim Shirvani's lyric works don't make exception. During the years of Soviet epoch the investigators being under the influence of materialist ideology either denied the existance of the tendencies in Seyid Azim Shirvani's poetry like other poets completely or noted the least influence of mysticism in his creation.

In this article the author proves that one of the significant directions in the lyric poetry of Seid Shirvani who followed his predecessors presents a group of poems reflecting mysticism views.

ნინო გურგენიძე
(საქართველო)

ლიბერალური ონიგები როგორც ოიკონომია
გამომხატველობითი სახესხვაობა

ენა წარმოადგენს არა მარტო კომუნიკაციის და შეცნობის საშუალებას, არამედ ის ერის მახასიათებელიცაა. ენა ყოველთვის გამოხატავს ეთნოსს, კულტურის ცვლილებასთან ერთად ხდება ენის მოდიფიცირება, რის საფუძველზეც იქმნება სხვადასხვა ლიტერატურული შედეგები. ყოველდღიურ კომუნიკაციაში ვიყენებთ საკუთარ სახელებს, რომლებსაც მიეკუთვნება რეალურად არსებული ადამიანის, ქალაქის, მდინარის, მთისა თუ ნებისმიერი ობიექტის სახელი, რომლითაც მწერლები ლიტერატურულ პერსონაჟებს, საგნებსა და სიუჟეტებს ქმნიან.

ოიკონომი საკუთარი სახელია, მიუხედავად იმისა, ბუნებრივადაა შექმნილი თუ ადამიანის წარმოსახვის ნაყოფია. ლიტერატურაში ოიკონომების საშუალებით მწერალი ქალაქის ღირშესანიშნაობებს ან ისტორიას გადმოგვცემს. პარიზი მკითხველის ცნობიერებაში ასოცირდება ეიფელის კოშკთან, ლუვრის მუზეუმთან, პარიზის ღვთისმშობლის ტაძართან. ქუთაისი მკითხველის ცნობიერებაში ასოცირდება გელათთან, დავით აღმაშენებელთან, ბაგრატის ტაძართან ქმნის ანუ ქალაქის სახელით მწერალი, გადატანითი ხერხით, გადმოგვცემს მოკლე, ძირითად ინფორმაციას. ოიკონომების გამოყენება შემოქმედს ზუსტი, კონკრეტული ადგილის თუ ფაქტის გამოსახატავად ეხმარება, რადგან ყოველ ქვეყანას თავისი მახასიათებელი კულტურა და ტრადიციები გააჩნია.

ლინგვისტური თვალსაზრისით, ოიკონომები სხვადასხვა მეცნიერების სინთეზის შედეგად ფორმირდება. ყველაზე მეტად საინტერესოა ოიკონომების კვლევა ფსიქოლინგვისტიკაში. ადამიანის ფსიქიკის სპეციფიკური თავისებურება და მისი უდიდესი მონაპოვარი სწორედ ისაა, რომ ცნობიერების აქტივობით „აღქმული ინფორმაცია განწყობას დაუმორჩილოს და ემოციური გამოხატულება მისცეს“ (უზნაძე 1998: 90). მწერლის შემოქმედებაში უნდა გავმიჯნოთ მის მიერ შექმნილი ორი „სამყარო“-წარმოსახვა:

1. **„ვიზუალური წარმოსახვა“**, რომელშიც ვიზუალური გარემოს, ღირშესანიშნაობებით აღქმულის წარმოსახვა იგულისხმება.

2. **„კოგნიტიური ანუ შემეცნებით/შინაგანი წარმოსახვა“**, რომელშიც ტერიტორიაზე მოცემული ეთნოსის მახასიათებელი ადათ-წესები და ტრადიციები იგულისხმება.

ნაწარმოების შექმნა რთული, ხანგრძლივი პროცესია, რომელშიც ნებისმიერი დეტალი მნიშვნელოვან ელემენტად ითვლება. საინტერესოა ნაწარმოების შექმნის დროს ამოცანა ისაა, რომ უკვე არსებული, ან ზოგჯერ არარსებული სიუჟეტი მკითხველის წარმოსახვისა და განწყობის მიზეზი გახდეს. განსაკუთრებით საინტერესოა წარმოსახვისა და ფანტაზიის შექმნა ზღაპრებსა და საბავშვო ლიტერატურაში. ავტორი თვით ქმნის ქალაქებს, ირეალურ პერსონაჟებს, რომლებიც ბავშვებს ფერად სამყაროში ამოგზავრებს და „ხელოვნურ წარმოსახვას“ უქმნის. ამ შემთხვევაში მწერალი ფსიქოლინგვისტურ ჭრილში ბავშვურ „ინტელექტს“, სურვილებს, მისწრაფებებს „ზონას“ და ფსიქოლოგიას აერთიანებს. საბავშვო ლიტერატურაში შექმნილი ირეალური სამყარო, მხატვრული ფანტაზიის ლექსიკოლოგიური ბაზაა. „ფსიქიკური მასალიდან განსაკუთრებით დიდ როლს ხელოვნებაში გრძნობა, აფექტი ასრულებს“ (უზნაძე, 1998: 599).

მხატვრული ფანტაზია თავის მიზნებს იმით აღწევს, რომ იგი, ჩვეულებრივ, ემოციური განცდების ობიექტივაციას იძლევა. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ კავშირს, რომელიც ბავშვთა ემოციურ განცდებსა და განწყობას შორის არსებობს, მაშინ ბავშვებისათვის წარმოდგენილი და აღქმული ორივე ერთნაირად, რეალურად განიცდება. სწორედ ბავშვთა ფსიქოლოგიური აღქმა და წარმოსახვა აძლევს მწერალს საშუალებას, შექმნას ილუზიური სამყარო - ზღაპარი, სადაც ყველა ბავშვისათვის მოგზაურობა სასიამოვნოა (უზნაძე, 1998: 517).

მეზღაპრე ქმნის უხილავ, საოცნებო სამყაროს ოიკონიმის საშუალებით, რომელშიც ბავშვები ოცნების რეალიზაციას ახდენენ, პოულობენ და ქმნიან საკუთარ ხედვას, გარემოს. მაგალითად: **ფერია, კონკია, წითელქუდა, ჯუჯები, მზეთუნახავი, პიტერ პენი, ჰარი პოტერი**, ზემოსხენებული ნომინაციები ემოციურ ზემოქმედებას ახდენს ბავშვებზე, რომელიც წარუშლელ კვალს ტოვებს გონებაში. **„გულივერის მოგზაურობა“** გრანდიოზულ, უკიდევანო სამყაროს ილუზირებს, უქმნის ინტელექტუალურ (არამატერიალურ) სივრცეს, სადაც ფიზიკური არსებობის გარეშეც ყოფნა შესაძლებელია. **„ყინულის სასახლე“** კი ცივ, მიუსაფარ ადგილს, სადაც მხოლოდ ბოროტებს შეუძლიათ სახლობა. როგორც უკვე ვნახეთ, შეიძლება ითქვას რომ, ონომასტიკა მართლაც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ლიტერატურის ღირებულებაში და ფასეული ადგილი უჭირავს ფსიქოლინგვისტიკაში (ზინინი, 1960: 56).

მწერალი სხვადასხვა სტილისტურ ხერხს იყენებს, რომლის ფონზე შესაძლებელია გამოვეყოთ:

- **„ეპითეტური ტოპონიმები/ოიკონიმები“**, ონიმები, რომლებსაც ავტორი რაიმე ნიშნით ახასიათებს. მაგალითად: „საოცრებათა ქვეყანა“.

- **„შედარებითი ტოპონიმები/ოიკონიმები“**, ონიმები, რომელთა სახელდება რომელიმე საგნიდან ან მოვლენიდან აირეკლება. მაგალითად: „ყინულის სასახლე“.

- **„ჰიპერბოლური ტოპონიმები/ოიკონიმები“**, ონიმები, სადაც ავტორი გაზვიადებულად, გადაჭარბებულად აღწერს სახელდებას (კუზნეცოვა, 1998: 53). მაგალითად: „გულივერის მოგზაურობა“.

ზღაპრებში ძირითადად ზოგადად სამყაროს ნომინაცია ხდება, სადაც ირეალური გმირები ცხოვრობენ, სამყაროს სახელდება შესაძლებელია პირობითად მაკროტოპონიმიკად ჩავთვალოთ და ერთ ონიმად განვიხილოთ. **„ალისა საოცრებათა ქვეყანაში“**, სამყარო, რომელიც სავსეა სასწაულებით, უცნაური სათავეგადასავლო ამბებით, რეალური ცხოვრების საწინააღმდეგო არსებებითა და თვისებებით. ზღაპარში სიტყვა „ქვეყანა“ კონკრეტულ ტერიტორიულ მოცულობას განსაზღვრავს, მაგრამ ეტიმოლოგიურად ზოგად უსაზღვრო, ტერიტორიულ ერთიანობას წარმოადგენს. ავტორი მიზანმიმართულად სიტყვა „ქვეყანას“ იყენებს, რადგან ბავშვის ცნობიერებაში ნახსენები სიტყვა იგივეა, რაც „ყველგან“ „მთელ დედამიწაზე“, ამით ის უქმნის ერთ, მთლიან წარმოსახვას - მთელი დედამიწა საოცრებაა, საოცრება ყველგანაა. ამრიგად, **„საოცრებათა ქვეყანა“**, **„ჯადოსნური სამყარო“**, **„ტკბილი ქვეყანა“**, **„შოკლადის ქალაქი“** შესაძლებელია **ჰიპერბოლურ** ნომინაციად ჩავთვალოთ, როგორც „გულივერის სამყარო“, რადგან მწერალი ტერიტორიას გაზვიადებულად წარმოადგენს (ზინინი, 1960: 63). მაგალითად: «Il était une fois un prince qui s'appelait imitri Galhouzof qui habitait le Pays du Bonheur, par delà cinq royaumes et cinq océans.....Il a trouvé sa bien-aimée dans son Pays du Bonheur, Ils vécutent heureux longtemps...» (ხალხური 2010: 24) - იყო და არა იყო რა, იყო ერთი პრინცი დიმიტრი, რომელიც ბედნიერებათა ქვეყანაში ცხოვრობდა, ხუთ სამეფოსა და ხუთ ოკეანეს შორის... მან თავისი გულის სწორი ბედნიერებათა ქვეყანაში იპოვა და

დიდხანს ცხოვრობდნენ ბედნიერად...“ სიტყვა „ბედნიერება“ ზოგადი განსაზღვრებაა, ამიტომაც მას ყოველი ბავშვი ინდივიდუალურად აღიქვამს, მას თვით პიროვნება აყალიბებს საკუთარი კრიტერიუმების მიხედვით, ამიტომაც „ბედნიერება“ შესაძლოა სხვადასხვა ჭრილში განისაზღვროს. ეს დამოკიდებულია ბავშვის აღქმაზე. მწერალი მთავარ კვანძს ხსნის, რომ სიყვარული, სიბო - ბედნიერებაა, დანარჩენი თვით ბავშვის წარმოსახვაზეა დამოკიდებული.

ამ ტიპის სახელდებები შესაძლებელია **შედარებით** ოიკონიმთა რიგს მივაკუთვნოთ. განსაზღვრული ტოპონიმი, ამ კონკრეტულ მომენტში შესაძლებელია როგორც დამოუკიდებელი ონიმა წარმოვადგინოთ, რომელიც ფსიქოლინგვისტურ ჭრილში განიხილება და ზოგადი, მატერიალური სამყაროს ნაცვლად, შინაგან სულიერ წარმოსახვას ანვითარებს (ბელენსკაია, 1969: 24).

მწერალი იცნობს ბავშვთა ფსიქოლოგიას და მათი წარმოსახვის ასოციაციაზე დაქვემდებარებით, ქმნის ლექსემებს, რომლებსაც ბავშვი წარმოსახვაში განავითარებს. მაგალითად: “Il y avait un garçon qui s'en alla seul dans **le monde des animaux**“ - იყო და არა იყო რა, იყო ერთი ბიჭი, რომელიც სამოგზაუროდ ცხოველთა სამყაროში წავიდა. ზღაპრის ამ ნაწილში მოცემულია, შედარებითი ოიკონიმი. ტერიტორია, სადაც უამრავი ცხოველია შედარებული ცხოველთა სამყაროსთან მიუხედავად იმისა, რომ იქ, ადამიანებიც სახლობენ. განსაზღვრულ ადგილს ბავშვი უამრავი ლამაზი, მრავალფეროვანი ცხოველებითა და ფრინველებით წარმოიდგენს, ამით ბავშვთა გონებაში საშიში ცხოველების მიმართ დადებითი განწყობა ვითარდება. ავტორი შეამავალია ბავშვსა და სამყაროს შორის, მას ერთი და იმავე საგანი ან ინფორმაცია შეუძლია სხვადასხვა ემოციით მიაწოდოს და შესაბამისი განწყობა შეუქმნას (უზნაძე, 1998: 302).

დასკვნა: ამრიგად, შესაძლებელია ითქვას, რომ მწერალი თავისი ჯადოსნური კალმით, ტოპონიმებისაგან მოცემულ, უკიდევანო ფანტაზიებითა და მხატვრული ნიჭიერებით ბავშვს გარკვეულ ასაკამდე უქმნის დიფუზიურ სინამდვილეს, სადაც აღქმითი სინამდვილე, მეხსიერებაში მოცემული სინამდვილე და ფანტაზიაში ნაგულისხმევი სინამდვილე, ფენომენოლოგიური წარმოსახვაა. ამ მდგომარეობას, პირობითად, შესაძლოა ინსპირაცია, მხატვრული შთაგონება ვუწოდოთ (უზნაძე, 1998: 319). მწერლები არსებითი მნიშვნელობების გარდა „ლიტერატურულ სისტემებს“ იყენებენ, რომელიც შემოქმედებას გამოსატყულების პრაგმატიკულ და კოგნიტიურ ღირებულებას ანიჭებს და ნაწარმოებს საინტერესოს ხდის.

ლიტერატურა:

1. უზნაძე დ., ზოგადი ფსიქოლოგია, აღმაშენებელი, თბილისი, 1998.
2. Беленская В.Д., Топонимы в составе лексической системы языка, Высшая школа, Москва, 1969.
3. Зинин С.И. Поэтической ономастике, издания А. С. Пушкина, Москва, 1960.
4. Кузнецова И Н., Теория лексической интерференции, Уфа, Москва, 1988.
5. Кацнельсон С.Д., Содержание слова, значение и обозначение., Гнозис., Москва., 1965.
6. Потебня А.А., Мысль и язык, Одесса, 1922; Синто, Киев, 1993.
7. Уфимцева А.А., Семантический аспект языковых знаков, Принципы и методы семантических исследований, Наука, Москва, 1977.
8. Jonasson K., E nom propre, constructions et interprétations, Duculot, Lavain-la-Neuve, 1994.
9. Kripke S., La logique des noms propres, Seuil, Paris, 1982.

Nino Gurgenidze
Literary Onyms as the Expressive Variety of Oikonyms
Summary

Each literary work has different, specific pattern, in which the individualism and originality of writer is revealed. Literary Onyms is one of the ways to express creativity which conveys the real and cognitive nature of literary work. The author converts passive thinking into the active one with the help of literary Oikonyms which gives grounds for imagination and association. Thus, the Oikonyms which are used in literary works are basis for identity of symbols and different stylistic methods of comparisons, which makes them interesting for readers, as well as for linguists and literary critics.

Нино Гургенидзе
Литературные онимы как разновидности выражения ойконимов
Резюме

Каждое литературное произведение носит специфический характер, в котором проявляется оригинальность и индивидуализм писателя. Литературные онимы одно из выражений творчества, которая передает реальный и когнитивный характер произведения. Автор так с помощью литературных ойконимов конвертирует пассивное мышление в активное, что дает почву для выражения и ассоциации.

Итак, употребляемые в произведениях символы, сравнения и другие стилистические средства являются той основой, которые интересны, как для читателя, так и лингвистов и литературоведов.

Зульфия Ибрагимова
(Азербайджан)

ВОПЛОЩЕНИЕ ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗА ТИМУРА ВЕЛИКОГО В ТВОРЧЕСТВЕ ГУСЕЙНА ДЖАВИДА

Осмысление богатой духовной культуры средневекового Востока как историко-литературного процесса глобального характера выдвигает перед современными исследователями ряд актуальных проблем.

Азербайджанский мыслитель Гусейн Джавид воссоздал бессмертный образ в трагедии «Хромой Тимур». При воссоздании облика выдающегося восточного правителя он подошёл с иных критических позиций, утверждая принципиально новые эстетические критерии в этой трагедии.

Творчество азербайджанского поэта-драматурга Гусейна Джавида пронизано национальным духом, теми общечеловеческими идеями, которые были высоко оценены современниками ещё прижизненно, а в последние два-три десятилетия тем более последовательно и интенсивно привлекались к научному исследованию. И с каждым новым обращением к народным истокам творчества Г. Джавида учёные открывают всё новые пласты бесценных эстетических завоеваний.

В наши дни литературная трактовка образа Тимура получает уже принципиально иное освещение, чем это было раньше. В этих произведениях Теймур – кровавый завоеватель, у которого «для любых случаев один закон», но в то же самое время – он умный государственный деятель, который правит государством с помощью собраний и советов, покровитель науки и культуры, ведущий значительные работы по благоустройству своей родины и расширяющий её границы.

Но совершенно очевидно, что наибольший вклад в разработку образа Тамерлана внесли именно азербайджанские филологи, поэты и писатели. Скажем, упомянутое противоречие личности Теймура пытался по-своему разрешить выдающийся азербайджанский поэт-романтик Гусейн Джавид. В своей широко известной драме «Хромой Тимур» («Топал Теймур»). Это противоречие он передаёт через острый, напряженный конфликт.

Гусейн Джавид по праву принадлежит к блестящей плеяде поэтов первой половины XX века, одним из основоположников «восточного романтизма». В его творчестве получила яркое отражение сложная и противоречивая эпоха великих социальных потрясений.

«Г. Джавид никогда не отрывался от национальной почвы, напротив, в основе этой трагедии – высокие мечты и чаяния свободолюбивого, героического, человеколюбивого, азербайджанского народа. Те мечты и чаяния, которые, начиная с великого Низами, были блестяще выражены во многих произведениях азербайджанской литературы» (2, 27).

«Невзирая на внешние покровы, идеи Джавида в своей сущности совершенно противостояли панисламизму и отражали подлинную любовь гуманистического мыслителя к своему народу и ко всем трудящимся массам» (1, 122).

В XX столетии он являлся зачинателем философской и любовной лирики, принесшей ему подлинную славу в азербайджанской поэзии. Но приверженность к любовно-аллегорическим сентенциям не мешало Г. Джавиду обращаться также и к исторической тематике.

По вышеназванным причинам и эстетическим критериям творчество великого романтика Гусейна Джавида и в частности его историческая драма «Хромой Тимур» подлежит изучению с тех же принципиальных и объективных позиций, что и произведения, написанные по методу реализма. Однако, нельзя не учитывать тот факт, что Гусейн Джавид в своей трагедии всё же не поднимается до высот политической деятельности Тимура по расширению своего централизованного государства. Объективно он этого не мог сделать ни как поэт-романтик, ни как историк, подаривший нам блестящий художественный образец величайшего из правителей в крайне смутное время первой половины XX века.

По замыслу Гусейна Джавида, Тимур должен был предстать перед читателем и зрителем в облике небесного противника Бога на земле. Великий и тщеславный властолюбец, завоеватель новых земель, представленный в ореоле восточного романтизма, «... должен в мире быть единственным, как в небесах бог; что целый мир перед властелином, который приумножает свою славу?». «Подготовка к войне», продолжает свою мысль Гусейн Джавид, вызывает в нём такой же высокий душевный настрой, как «подготовка к празднику».

Фабула «Хромого Тимура», в основном, сводится к мотивам развязывания известной в Средневековье Чалдыранской войны. Причём, если следовать исторической хронологии, то Гусейн Джавид в своих упорных художественных и документальных поисках оказался правым: Чалдыранская битва – единственная военная неудача Тимура. Собственно говоря, и сам правитель воспринимал эту войну как горькое и досадное поражение. У Г. Джавида с уничтожающим сарказмом Тимур самолично издевается и над победителем, и над побеждённым.

Даже многие солдаты воинства Тимура тоже ропщут, нередко намекая на его физическую неполноценность, т.е. хромоту. Но при этом хотелось бы зафиксировать пусть и немногочисленные, но все же откровенные и сильные высказывания во славу некоторых полководческих и человеческих достоинств восточного предводителя.

Отталкиваясь от основных теоретических положений и манеры письма азербайджанского романтика, мы пытаемся подойти к истокам его собственной героической концепции выдающегося полководца Средних веков. Драма «Хромой Тимур», бесспорно, ознаменовала собой известный поворот в его творчестве. Критики неоднозначно отнеслись к выходу в свет этой пьесы. Мамеда Джафара к примеру, несколько удивляло, что драматург в середине 1920-х годов обратился к данной исторической тематике. В работе «Гусейн Джавид» он пишет: «На первый взгляд, казалось неожиданным и даже странным то, что Г. Джавид избрал такую тему. Как случилось, что Г. Джавид, который всегда выступал против захватнических войн, ненавидел «шахов, хаганов, злобных королей, сеющих огонь», вдруг задумал и создал произведение о таком жестоком, кровавом завоевателе, каким был Тимур?» (3,119).

Перед нами яркий, типичный образ и обобщённый портрет завоевателя. Так как звенья философской цепочки драматурга позволяют на едином уровне ужиться строгому, объективному историку и субъективному художнику-романтику с присущим ему полётом фантазии, то в зависимости от создаваемой им ситуации в авторе доминирует то одно, то другое начало. Поясним нашу мысль: как художник-романтик, Г. Джавид решительно осуждает бесчинства Тимура; пролитая кровь вызывает к отмщению со стороны порабождённых им народов. Не может тонкая душа поэта мириться с кровожадностью человека, алчущего передела географической карты мира ценой многочисленных человеческих жертв.

Вероятно, для более ясного утверждения своей художественной позиции по этому вопросу, Джавид и вводит в свою пьесу поэта Кирмани. В то же самое время в нашем соотечественнике просыпается строгий судья-учёный, который, оценивая исторические события согласно своему мировоззрению, выступает за единство народов Востока.

Известно, что произведение «Хромой Тимур» на сегодняшний день не переведено на русский язык, и мы имеем возможность исследовать тропы, опираясь на подлинник. Так, одним из героев оказывается недомерок, шут с характерным для лилипута прозвищем «Птенчик». На протяжении всей пьесы он несколько раз имитирует голос и манеру поведения правителя, а именно: переодевается в шахские одежды, хромает и в высокопарной и саркастической манере, в которой читатель и зритель мог бы без особого труда узнать самого Тимура, произносит монолог «Кто я?». Языком клоунады Г. Джавид пародирует некоторые наиболее важные на его взгляд вехи правления Тимура. Этот «птенчик» кричит со сцены в зал: «Да, я великий завоеватель!», «Я – бог войны!», «Я непобедимый император» и т.д.

«Можно сказать, что пафос дистанции, отдалённые абстракции и символы, увлечение феноменами истории из прошлого и, как естественное продолжение этой увлеченности,

использование библейской легенды или фигуры из летописи ислама в качестве завесы дерзкого гуманистического содержания глобально-эпической формы – всё это весьма характерно для поэтики классического романтизма вообще и романтизма Джавида в частности» (4,42).

Однако Тимур – лицо абсолютно конкретное. К XX столетию мировой художественной и историко-документальной литературой уже был накоплен некоторый опыт в описании военной деятельности восточного правителя, известна хронология его многочисленных походов и т.д. Поэтому для нас представляется очевидным, что всех этих фактических данных азербайджанский поэт просто не мог не знать. Вопрос же об оригинальной интерпретации образа Тимура в его трагедии можно считать субъективным, согласующимся с основами романтического мировоззрения нашего поэта.

Теймур со свойственным ему мировоззрением противоположного типа в принципе оказывается способным оценить идею поборника всеобщей любви, однако, принимает рассуждения Кирмани со снисходительной улыбкой. Ему как военному правителю явно не по душе пассивность и созерцательность. Он хорошо осознаёт, что поэт лелеет в душе сладостные, но абсолютно аморфные и бесплодные мечтания. Для истинного воина проповедь высоких моральных качеств личности носит односторонний характер, свидетельствует о слабости духа.

Всё вышесказанное базируется на особом отношении Гусейна Джавида к героическим деяниям восточного полководца. Здесь следует напомнить, что его романтическое мировоззрение строится на принципах эстетизма. Иными словами, Г. Джавид воспринимает действительность сквозь призму прекрасного. Для многих романтиков, основу мировоззрения которых составляет мечта о реализации идеала, не окружающий мир с его случайными и низменными чертами, не событийная сторона жизни, с её «каждодневностью» и будничностью, но именно символический идеальный прообраз мира, его богатая внутренняя духовная сущность, выраженная в категории прекрасного, становится идеалом художника.

Гусейн Джавид воспринимает красоту и любовь в неразрывном единстве. Его идеал – это царство любви и красоты, где подлинная любовь существует благодаря красоте, а красота в свою очередь благодаря любви. Почти все положительные герои Джавида в той или иной степени преклоняются перед красотой и любовью, нередко даже клянутся ими.

Понятие героического в искусстве Гусейна Джавида прежде всего обусловлено тем, что именно герой является носителем идеала. Чаще всего перед нами выступает мятежный герой, обуреваемый стихией страстей, поиски и горения которого нередко оканчиваются трагически. Создание царства красоты и любви обуславливает борьбу героя за претворение в жизнь высоких целей. Это означает, что красота и любовь, составляющие суть философско-эстетического идеала Джавида, могут реализоваться, способны приобрести жизненную силу только в результате определенного героического акта.

Вот где истоки героико-романтической философской концепции и связанная с ней оригинально разработанная тема поэта и поэзии в противоборстве двух противоположных начал. Эта тема, как видим, под пером азербайджанского поэта целиком и полностью оказывается связанной с завоевательными походами Тамерлана Великого.

В свое время Гусейн Джавид, в корне не соглашаясь с некоторыми теоретическими положениями Ницше на роль личности в истории, предлагает в данном отношении свою философскую концепцию. Многие противоречия личности Теймура в произведении Джавида переданы через острый, напряженный конфликт. Джавид обосновывает ошибочность, ложность реакционной философии о незаурядной личности вселенского масштаба, которой все дозволено.

Г. Джавид, обращаясь к историческим фактам, стремится к объективности, не подтасовывает и не подгоняет их к своим художественным задачам. По нашему мнению, игнорирование исторически известных положительных сторон личности Теймура, обеднило бы художественный образ, сделало бы его односторонним. К примеру, при сопоставлении исторических документов самим Теймуром (5) его положительные стороны как художественного образа, оказываются обусловленными исторической правдой, а не сугубо художественной фантазией Джавида. Однако

эта «прогрессивность» не могла иметь ничего общего и со светлым будущим человечества. Это качество Теймура «работало» на его идею стать «Императором мира».

Как видим, Теймур против насилия над бедняками, но при этом преследует не гуманистические цели, а собственное самовозвеличение. Гусейн Джавид, по нашему убеждению, создал художественный образ, в котором сконцентрирована вся суть исторической деятельности Теймура, его противоречивое мировоззрение, и, безусловно, сумел показать общественно-экономический и политический климат той далекой эпохи. Реальные и живые образы солдат Теймура показывают важную роль народных масс в войнах и последствия их для простого люда. Двойственность военных набегов – оборонительных и завоевательных, – это важная характеристика политической сути войн того времени. В образах солдат поэт в художественно-эстетическом ключе раскрывает противоречия в мировоззрении эпохи военного феодализма. По мнению Джавида, «сумасшедшие хаганы», «вероломные везири», «жестокие беки» используют для своих прихотей и увеселений «разутую и голодную чернь». В действительности, бедняки «сражаются и умирают», а счастья достигают «распутные эмиры». Чрезвычайно показательна фраза первого солдата: «Хромой будет зарабатывать себе славу, а мы будем тратить свои собственные жизни». Поэт как бы говорит, что славу полководцу который мнит себя исторически незаменимым, создает именно народ. В этом плане Теймур изображается Джавидом как полководец, которого не останавливает не пролитие безвинной крови, ни уничтожение ни в чем не повинных людей. Еще более отчетливо оттеняет это качество личности Теймура – последовательно жестокого и кровавого человека выразительный образ поэта Кирмани, выполненный на высоком идейно-художественном уровне.

Литература:

1. Гасанов Э., Мустафаев Г. Сущность ислама. Баку: Маариф, 1967.
2. Джафар М. Гусейн Джавид и романтизм в азербайджанской литературе. 1905-1917 гг. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Баку, 1961.
3. Джафар М. Гусейн Джавид. Баку: Элм, 1982.
4. Караев Я. Гусейн Джавид (К столетию со дня рождения) Баку: Общество «Знание», Азерб. ССР, 1982.
5. Уложение Тимура / Предисловие И. Муминова. Факсимильное издание рукописи. Ташкент: Фан, 1968.

ზულფია იბრაგიმოვა თემურ დიდის ლიტერატურული სახე ჰუსეინ ჯავიდის შემოქმედებაში რეზიუმე

სტატიაში ავტორი ახანალიზებს თემურ დიდის სახეს ცნობილი აზერბაიჯანელი დრამატურგის ჰუსეინ ჯავიდის შემოქმედებაში; განიხილავს აზერბაიჯანელი დრამატურგის მიერ ლეგენდარული გმირის მხატვრული წარმოსახვის თავისებურებებს.

Zulphya Ibragimova Personification of Timur the Great image in Gusein Javid's Creative Work Summary

The article touches upon analysis of the Timur the Great in literary works of a famous Azerbaijanian dramatist Gusein Javid and studies of the legendary hero accomplished by the dramatist.

ინგა ადამია
(საქართველო)

მითოლოგიური ტექსტის ინტერპრეტაცია
ამბივალენტურ თარგმანში

ტექსტი ესაა ინტერტექსტი, რომელიც ერთმანეთისაგან თანასწორუფლებიანი კულტურული ხმებისაგან შედგება და ჯერ კიდევ ათვისების სტადიაში მყოფ ტექსტებს მიყვავართ ლინგვოკულტურული ცნობიერების კოლექტიური მითების წარმოქმნამდე, რომლებიც ახდენენ სინამდვილის თავისებურ დეფორმირებასა და მოდელირებას. თავის წერილში „მითი დღეს“ რ. ბარტი მჭიდროდ უკავშირებს მითს ენას და ინფორმაციას. იგი მითოლოგიას განიხილავს როგორც სემიოტიკის ნაწილს, რომელიც შეისწავლის მნიშვნელობებს მათი შინაარსისგან დამოუკიდებლად. ის, რაც ენაში ნიშანია, მითში იქცევა აღმნიშვნელად. მითები წარმოადგენენ ლინგვოკულტურული ცნობიერების არქექტიპებს.

რ. ბარტი განსაზღვრავს ძლიერ და სუსტ მითებს. „ძლიერ მითებში პოლიტიკური მუხტი უშუალოდაა მოცემული და მისი დეპოლიტიზირება დიდ ძალისხმევას მოითხოვს“ (კინწურაშვილი 2010: 194-96).

აქედან გამომდინარე, ბერძნული მითი ჰეროსა და ლეანდრეს შესახებ ძლიერ მითებს შეგვიძლია მივაკუთნოთ, რომელიც ბაირონმა თავისი ტექსტუალური ინტერპრეტაციით ენის, საზოგადოების ანუ კულტურის მატარებელთა ცნობიერებაში სწორედ ტექსტების მეშვეობით დაამკვიდრა. პოემა „აბიდოსელი საპატარძლო“ და ლექსი „სესტოსიდან აბიდოსამდე“ სწორედ ჰეროსა და ლეანდრის მითზე დაყრდნობით შეიქმნა, ხოლო ჩვენს ქართულ სინამდვილეში ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშმა შემოგვინახა „თავფარავნელი ჭაბუკის“ სახით, რომელიც ქართული ხალხური პოეზიის თვალმარგალიტია და რომელიც ასევე ზემოთ ხსენებული მითის ინტერპრეტაციაა. იგი 1882 წელს ჩაიწერა და გავრცელდა აღმოსავლეთ საქართველოში.

როგორც პ. გრინცერი აღნიშნავს, «проникновение мифологической композиционной схемы в литературу происходит и за пределы эпической поэзии. Схема эта присутствует в разного рода фольклорных жанрах» (გრინცერი 1971: 181) და მართლაც, ბაირონამდე და მის შემდეგაც ევროპული ლიტერატურა არაერთხელ დაბრუნებია არა მარტო სიუჟეტს, არამედ სახელებსაც – ჰერო და ლეანდერე. იგივე მითის ბალადის სახით დაწერა შილერმა – „ჰერო და ლეანდერი“, რომელიც ტექსტუალურად ახლოს დგას ბაირონის ლექსთან „სესტოსიდან აბიდოსამდე“ და პოემასთან „აბიდოსელი საპატარძლო“.

მაგრამ როგორია ამ ბერძნული მითის სიუჟეტი? ჰელესპონტი, იგივე დარდანელის სრუტე, ევროპასა და აზიას შუა მდებარეობს. მითის თანახმად, აზიის ნაპირზე, პატარა ქალაქ აბიდოსში სიმამაცითა და სილამაზით განთქმული ჭაბუკი, სახელად ლეანდრი, ცხოვრობდა. ლეანდრს გატაცებით შეუყვარდა უმშვენიერესი ჰერო, რომელიც ჰელესპონტის მეორე ნაპირზე, ევროპის ქალაქ სესტოსში ცხოვრობდა.

ყოველ ღამით ლეანდრი აპობდა ჰელესპონტის ყინულივით ცივ ტალღებს, რათა მეორე ნაპირამდე მიეღწია. იქ მას ჰერო ელოდა. ცივი დეკემბრის ერთ ავბედით ღამეს ლეანდრი სწრაფმა დინებამ შთანთქა. დილით მისი სხეული ტალღებმა სესტოსის ნაპირზე გამორიყა. მიჯნურის დაღუპვით სასოწარკვეთილმა ჰერომ თავი მოიკლა.

ორი ახალგაზრდის სიყვარულის ამბავმა, რომელთაც მარტო ზღვის სტიქია აშორებდათ, დაატყვევა ბაირონი. ბაირონს სურვილი გაუჩნდა ლეგენდარული ლეანდრის გმირობა საკუთარ თავზე გამოეცადა და ჰელესპონტის – დარდანელის სრუტის გადაცურვით გააცოცხლა ლეანდრისა და ჰეროს სიყვარულის ლეგენდა.

ამ გმირული ნაბიჯიდან ექვსი დღის შემდეგ ბაირონი დაწერს მხიარულ სტრიქონებს: "WTITTEN AFTER SWIMMING FROM SESTOS TO ABYDOS" – „სესტოსიდან აბიდოსამდე“. ბაირონი ამ ლექსით ლეანდრისა და ჰეროს მითს ეხმიანება.

ბერძნული მითით დაინტერესება გამოსჭვივის ასევე ბაირონის პოემიდან „აბიდოსელი საპატარძლო“ – „THE BRIDE OF ABYDOS“:

**The winds are high on Helle's wave,
As on that night of stormy water
When Love, who sent, forgot to save
The young, the beautiful, the brave,
The lonely hope of Sestos' daughter.**

**«Над Геллеспонтом ветер дует,
Клубит волнами и бушует,
Как бушевал перед грозой,
Когда погиб вночи ужасной
Тот юный, смелый и прекрасный,
Что был единственной мечтой
Сестоса девы молодой.**

ბერძნულ მითოლოგიაში გავრცელებული არაერთი ამბავი, როგორც ვთქვით, ანალოგიას პოულობს ქართულ და კავკასიურ ფოლკლორში. ასეა პრომეთე-ამირანის მსგავსება, არგონავტიკა და მედეა. ხოლო ს. ყაუხჩიშვილის აზრით კი, შესაძლებელია იმის დაშვება, რომ აღნიშნული თქმულება ჰეროსა და ლეანდრზე საბერძნეთში მას შემდეგ გაჩნდა, „რაც ბერძნული სამყარო მჭიდროდ დაუკავშირდა აღმოსავლეთს ალექსანდრე მაკედონელის მეშვეობით. საგულისხმოა, რომ ამგვარი თქმულება შემოგვინახა ქართულმა ფოლკლორმა „თავფარავნელი ჭაბუკის“ (A Handsome Lad of Paravani) თავგადასავლის სახით, რაც უნდა მოწმობდეს ბერძნული თქმულების აღმოსავლურ წარმომავლობას“ (ყაუხჩიშვილი 1973: 59-60).

„თავფარავნელი ჭაბუკი
ასპანას ქალსა ჰყვარობდა
ზღვა ქონდა წინად სავალი
გასვლას შიგ არა ზარობდა.
ქალი ანთებდა სანთელსა
სანთელი კელაპტარობდა,
ერთი ავსული ბებერი
ვაჟისთვის ავსა ლამობდა
სარკმელზე ანთებულ სანთელს
აქრობდა აბეზარობდა,
თან ამას ეუბნებოდა
წინადაც ევა გეყვარობდა.
ვაჟი მიანგრევს ტალღებსა
გულმკერდი არა ჩქამობდა.
ცალხელით დოლაბი მიაქვს
ცალხელით ნიავექარობდა,
ზღვის გაღმა ერთი სანთელი

გამოდმა კელაპტარობდა.
ღამე ჩამოდგა წყვილი
უკუნს რამესა ჰგვანობდა,
ტალღა ტალღაზე ნაცემი
ვაჟის ჩანთქმასა ღამობდა.
დაჰკარგა ფონი, შესჭირდა,
მორევი ბობოქარობდა,
გათენდა დილა ღამაში
კეკლუცის თვალებს ჰგვანობდა,
წყალსა დაეხრჩო ჭაბუკი
ჭოროსზე ეგდო, ქანობდა,
წითელი მოვის პერანგი
ზევიდან დაჰფარფარობდა,
ღემს დასჯდომოდა ზედ ორბი,
გულს უგლეჯავდა, ხარობდა“.

„თავფარაფნელი ჭაბუკის“ განხილვისასა მკვლევარი ვ. კოტეტიშვილი ყურადღებას ამახვილებს სამ საკითხზე, ესენია: თვით სახელი „თავფარაფნელი“, „დოლაბი“, რომელიც ცურვის დროს „ცალ ხელით მიაქვს“ და „წითელი მოვის პერანგი“. ის აღნიშნავს, რომ როგორც მსოფლიო მითოლოგიაში, ჩვენშიც „თავს“ გარკვეულწილად საკულტო დანიშნულება აქვს, რომელთა მაგალითებს მრავლად ვხვდებით ქართულ ზღაპრებში, რომ სიტყვა „თავფარაფნელში“ ჭაბუკის „თავი“ გადაქცეულია საკრალურ მოვლენად, რომელთა ანალოგიებიც უხვადაა ფოკლორში. რაც შეეხება თავფარაფნელი ჭაბუკის დოლაბს, ესეც მისი ატრიბუტია: დოლაბის, ანუ წისქვილის ქვა, ჭექა-ქუხილის გამომწვევი სიმბოლიკაა და დაკავშირებულია იმ ადელეგებსა და წყვილიდან, რომელმაც გამოიწვია „ტალღის ტალღაზე ცემა“: „წითელი მოვის პერანგი“ კი ამ შემთხვევაში ჭაბუკის სიკვდილთანაა დაკავშირებული და სიკვდილის სიმბოლოა. სიკვდილის დემონი წითელი ტანისამოსითაა მოსილი, წითლად ჩამავალ მზეს მკვდრის მზეს ვეძახით.

სიტყვა „დოლაბის“ ვ. კოტეტიშვილისეული ინტერპრეტაცია მრავალ ფილოლოგთან ერთად გაიზიარა ამ ლექსის მთარგმნელმა ინგლისურ ენაზე ქვეინ თუითმა, როდესაც დოლაბი თარგმნა, როგორც “millstone”, ე. ი. „წისქვილის ქვა“.

თარგმანმცოდნეობის თვალსაზრისით ჩატარებულმა კვლევამ საშუალება მოგვცა, დაგვედგინა, რომ „თავფარაფნელი ჭაბუკის“ ვ. კოტეტიშვილისეული ინტერპრეტაცია არ შეესაბამება ლექსის შინაარსსა და მასში ასახულ ექსტრალინგვისტურ სინამდვილეს.

აქ მინდა მიმოვიხილო თარგმანის დამოკიდებულება მითოლოგიურ ტექსტებთან, რადგან თარგმანში ყველაზე მეტად ვლინდება ენის ამბივალენტურობა, რომ თარგმანი ორი სტრუქტურის ანალიზია, სადაც უცხოური და მშობლიური ერთ მხატვრულ ოდენობადაა ქცეული. ცნობილია, რომ ხელოვნების ნაწარმოებში მოცემული მხატვრული სიმართლე ცოცხალი სინამდვილის ზუსტი განმეორება არ არის. იგი ყოველთვის გულისხმობს როგორც სინამდვილის წვდომას, ისე მის გარდასახვას ხელოვნების ნაწარმოების ენაზე. და მთარგმნელი კი არ ასახავს, არამედ გადმოსცემს დედანში ასახულ სინამდვილეს. იგი სინამდვილეს იმ ავტორის თვალთ უნდა უცქერდეს, რომელსაც თარგმნის, რადგანაც მის წინაშე უკვე დგას ასახული სინამდვილე. და კიდევ მთარგმნელის თეზაურუსზეა დამყარებული თარგმანი, თუ რამდენად სწორადაა სიტყვის მნიშვნელობა შერჩეული. თუკი მივიხნევთ, რომ დედანსა და ორიგინალს შორის მიღწეულია დინამიკური ეკვივალენტობა, მაშინ მკვირვოლენი გადახვევები, განპირობებული ჩვენი მშობლიური ენის, ლიტერა-

ტურის ან ლიტერატურული ტრადიციების თავისებურებებით. ეს არის სწორედ თარგმანის ამბივალენტობის გამოვლენის ფორმა.

სიტყვის ზემოაღნიშნული ინტერპრეტაციის წინააღმდეგ გამოვიდა პროფესორი ინესა მერაბიშვილი. დაისვა კითხვა: როგორი გოლიათი უნდა ყოფილიყო ჭაბუკი, რომ „ცალხელით დოლაბ“, ანუ წისქვილის ქვა ხელში სჭეროდა და „ცალხელით ნიაკქარობდა“? სტილისტურად განსაკუთრებით შეუთავსებადი ჩანდა სწორედ ზმნა „ნიაკქარობდას“ „წისქვილის ქვასთან“ თანაარსებობა, მით უმეტეს, რომ „თავფარავნელი ჭაბუკი“ სიტყვის, აზრისა და ემოციის წარმატებული შერწყმის ერთ-ერთი საუკეთესო მაგალითია.

ი. მერაბიშვილმა საფუძვლიანად შეისწავლა ეს საკითხი და აღმოაჩინა, რომ ჯერ კიდევ XX საუკუნის 60-იან წლებში ვახტანგ კოტეტიშვილის საპირისპიროდ, ილია მაისურაძემ გამოავლინა „დოლაბის“ ჯავახეთში გავრცელებული შემდეგი მნიშვნელობა: ეს არის ხისგან გამოთლილი რგოლი, რომელსაც დოლაბის მსგავსად, შუაგულს ამოუჭრიდნენ და ხელზე იცვავდნენ ცურვის დროს, როგორც მაშველ რგოლს. ამ მოკვლევებიდან გამომდინარე ი. მერაბიშვილმა თავად შეასრულა ლექსის ინგლისური თარგმანი, რომელიც პირველად დაიბეჭდა ბრიტანეთში ამ საკითხისადმი მიძღვნილ ჩვენს პუბლიკაციაში.¹ აქვე გთავაზობთ ლექსის „თავფარავნელი ჭაბუკის“ ი. მერაბიშვილისეულ თარგმანს:

The Handsome Lad of Paravani

The Handsome Lad of Paravani
Loveth a maid from Aspara village
Ne'er daunted was to swim great waves
Across the sea to meet his lover.
The maid used to light a candle,
The candle lit up as a marvel.
An ugly crone of wicked soul
Intended evil for the couple.
She, when in fury, reached the casement,
Snuffed out the light to harm, to humble,
The wicked crone to her oft murmured:
“You never had the same lover”.
By then the lad met billows high,
His breast heaved smoothly, had no troubles,
With one hand carried he a lifebelt
And wafted air with the other.
A single candle on one shore
Could well throw light far on the other.
But moonless night came o'er the lake
With total darkness all to cover.
And wave on wave did pound him strongly
To swallow up, devour the lover.
He lost the ford, the storm went higher,
The toil for him became thus harder.
The morning broke so full of beauty

¹ Inga Adamia, A Poem by Byron against the Backdrop of Georgian-Greek Mythology.

Like eyes of damsels fair that sparkle.
The lad was drowned, his lifeless body
Over the waters floated upper.
And near the shore of Aspara
In breeze his crimson silk shirt fluttered.
His loving heart, his poor body
Were torn up by a vulture.

ამასთანავე, დაზუსტდა ლექსში ნახმარი ისეთი ტოპონიმი, როგორიც გახლავთ „ასფარა“, რომელიც სხვადასხვა რედაქციაში სხვაგვარად იხმარებოდა.
კვინ თუითისეულ თარგმანში ვკითხულობთ:

A lad from Tavparavani,
Was loved by a maid of Aspidza.

ყოველივე ამან განაპირობა ის, რომ საჭირო გახდა ტოპონიმის დადგენაც და შემდგომში კვლევებმა ცხადყო, რომ „რაკი ბაღაღის მთავარი გმირის საცხოვრისი ნაწარმოებში ზედმიწევნით არის ლოკალიზებული (იგი თავფარავნელი ჭაბუკია), ცხადია, რომ მისი სატრფოს ადგილსამყოფელიც თავიდანვე გარკვეული იქნებოდა. ის ვერ იქნებოდა ვერც უცნობი აშკარეთი, ვერც ასპანა და, მით უმეტეს, ვერც ასპინძა, რომელიც უდიდესი მანძილით არის დაშორებული თავფარავანს. ეს პუნქტი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ და მხოლოდ ასფარა, ის მცირე სოფელი, რომელიც თავფარავნის პირდაპირ, ტბის ჩრდილო ნაპირზე მდებარეობს და დღემდე ამავე სახელს ატარებს¹. ამ ფაქტზე სათანადოდ მიუთითა პროფ. ს. ჯიქიამ, რომელმაც ჯავახეთის ტოპონიმიკური რეალიების გაცნობის შედეგად ასფარა აღიარა ლექსში მოხსენებულ სწორ გეოგრაფიულ პუნქტად“ (მაისურაძე 1969: 210).

ყოველივე ზემოთ ხსენებულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ რომ ვ. კოტეტიშვილისეული კვლევა სცილდება იმ მითოლოგიურ სივრცეს, რომლის მიხედვითაც „თავფარავნელი ჭაბუკი“ უახლოვდება მსოფლიო ფოლკლორს და ბაირონის მითოლოგიურ სამყაროს.

ბერძნული მითის ქართული ვარიანტის ზოგიერთი დეტალი ახლოს დგას გერმანულ ხალხურ ლექსთან არნიმის და ბრენტანის „ყმაწვილი ჯადოსნური ბუკიდან“ (გელოვანი 1983: 277): Des Knaben Wunderhorn or The Boy's Magic Horn (Achin von Arnim and Clemen Brenton)

„ერთი გულქვა მონაზონი
ბნელთან იყო შეფიცული
დაუშრიტა კელაპტრები
და წყალს მისცა უფლისწული“.
„თავფარავნელ ჭაბუკში“ კი ნათქვამია:
„ერთი ავსული ბებერი
ვაჟისთვის ავსა ლამობდა
სარკმელზე ანთებულ სანთელს
აქრობდა აბეზარობდა“.

¹ ასფარა თითქოს იმ კაცის ზედმეტი სახელი იყო, რომელიც ას ფარა ცხვარს ფლობდა. ამ მდიდარი კაცის სახელი შემდეგ თურმე მის სოფელსაც დაერქვაო, – გადმოგვცემს ხალხური თქმულება. სამწუხაროა, რომ დღეს ამ ქართულ სახელს დამახინჯებული სახით ასპარად წარმოთქვამენ და წერენ კიდევ (იხ. გაზ. „ასპინძა“, №28, 5. 111, შ. ზურაბიშვილის სტატია „ცოტა რამ ხალხური ბაღაღის შესახებ“ და სხვ.).

ამრიგად, მითის ემანაცია ხდება მხატვრულ სახეებში, პოეტურ ხილვებში და ილუზიებში მხატვრული ტექსტების მეშვეობით. მითი აბსოლუტური სინამდვილეა, რომელიც დროისა და სივრცის გარეთ არსებობს, რომელიც „არ მომხდარა“, მაგრამ მაინც იყო. ლიტერატურულ ტექსტებში მათი რეალიზებით კი გვახსენებენ, რომ მითი კვლავ იქნება თანამგზავრი მხატვრული ნაწარმოებისა, არა თვითმიზნური და არა ტენდენციური თანამგზავრი, არამედ როგორც წყარო შთაგონებისა და ამაღლებულისა. და თუ ხელოვნება დროთა კავშირია, მითი ხელოვნების წყაროა.

ლიტერატურა:

1. ბაირონი 1981: ბაირონი, აბიდოსელი სარძლო, თარგმანი ივანე კოზლოვისა. ტომი 3. Байрон. Абидоская Невеста. Собрание сочинение в четырех томах. Т.3. Перевод Ив. Козлова.
2. Byron 1970: Byron. Poetical Works, Edoted by Frederick Page, A New Edition Revised by John Jump, Oxford University Press. 1970.
3. გრინცერი 1971: გრინცერი პ., უძველესი დროის ეპოსი, Гринцер П.А. Эпос древнего мира. В сб. Типология и взаимосвязи литератур древнего мира.
4. გელოვანი 1983: გელოვანი ა., მითოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი.
5. კინწურაშვილი 2010: კინწურაშვილი მ., ინტერტექსტუალობის პრეზუმპცია და სტრატეგია, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა და კულტურა“.
6. კოტეტიშვილი 1961: კოტეტიშვილი ვ., ხალხური პოეზია, მე-2 გამოცემა, თბილისი.
7. მაისურაძე 1969: მაისურაძე ი., „თავფარავნელი ჭაბუკის“ ზოგი სიტყვის განმარტებისათვის, ქართული ფოლკლორი, ტ. 3, თბილისი.
8. მერაბიშვილი: მერაბიშვილი ი., თარგმანი, როგორც ლექსიკოგრაფიული გამოკვლევა (ერთი სიტყვის მაგალითზე).
9. შიღერი 1961: შიღერი ფრ., რჩეული თხზულებანი, ლირიკა. გამომცემლობა „ნაკადული“. თბილისი.
10. ყაუხჩიშვილი 1973: ყაუხჩიშვილი ს., ბიზანტიური კულტურის ისტორია, თბილისი.

Inga Adamia

Interpretation of the Mythological Text in Ambivalence Translation **Summary**

Mythology in Byron's works is converted into reality. The impressive, even mythical and legendary imagination of past, revives reality in the poet's perception and arouses his desire to take part into it.

The imagination of mythical heroes took him to the banks of the Hellespont, where he managed to immortalize the myth of Hero and Leander. Byron had himself accomplished the feat of legendary Leander. After crossing the stream, he wrote the merry verse *Written after Swimming from Sestos to Abydos* and *the Bride of Abydos*. Some of the details of the Georgian version of the Greek myth find parallels with Byron's verse. By crossing the mythological Hellespont, Byron launched a marathon crossing of streams, through which he reanimated the legendary love between Leander and Hero. The analogue of the mentioned poem by Byron can be found in Georgian

mythology (*Tavparavneli Tchabuki – The Lad from Tavparavani*). The similarities between the plots of these poems are based on mythological roots.

Investigation carried out in respect of translatology enabled us to ascertain that the interpretation of “The Handsome Lad of Paravani” of Vakhtang Kotetishvili does not comply with the content of the poem and with its extra-linguistic reality, whereas according to our conclusion, this folklore masterpiece fully complies with the European myth of Hero and Leander.

Инга Адамия

Интерпретация мифологического текста в амбивалентном переводе

Резюме

Мифологические истоки в творчестве Байрона возведены в жизненный ранг. Впечатляющее воспроизведение прошлого, мифологический и легендарный мир, перед ним оживает как реальность, более того, у него у самого появляется желание принять участие в этой реальности.

Воображение мифологических героев привело к берегам Геллеспonti, где он смог увековечить миф о Гере и Леандре. Байрон на себе испытал героизм легендарной Леандры. После того как он переплыл пролив, написал веселые строки от "Сестоса" до "Абидоса" также поэма "Абидоская Невеста". Некоторые детали Греческого мифа в грузинском варианте стоят очень близко к стиху Байрона, который марафонским плаванием оживил миф о любви между Леандрой и Герой. В Грузинской мифологии аналогом упомянутого стиха является "Тавпаравнели юноша". В обоих стихах сюжетное сходство опирается на мифологию.

По взглядам переводознания, исследования позволили считать что перевод "Тавпаравнели юноша" по интерпретации В. Котетишвили не соответствует изложению стихотворения и экстралингвистической реальности.

На почве полученного заключения выяснилось, что жемчужина грузинского фольклора абсолютно соответствует европейскому мифу о Гере и Леандре.

Хатуна Табатадзе
(Грузия)

О НЕКОТОРЫХ ТРАДИЦИОННЫХ ЭЛЕМЕНТАХ Ф. СОЛОГУБА В ЛИТЕРАТУРЕ РУССКОГО ЗАРУБЕЖЬЯ

Традиции Сологуба молниеносно внедрились в литературу русского зарубежья. Несмотря на ход времени, проблема «передоновицины» и «маленького человека» сохранила свою актуальность и в литературе XX столетия. Кроме того, авторы эмиграции продолжали в изгнании развивать в своих произведениях ставшие к тому времени в их сознании, питавшемся нотами ностальгических мелодий о России, классическими. Прерванный «на полуслове» событиями октября 1917 года взлет русской литературы Серебряного века в творчестве культурных апатридов вновь обретает жизнь.

Одним из перспективных направлений прочтения прозаического наследия писателя является нарративно-рецептивное сопряжение этого наследия как с предшественниками Ф.Сологуба по литературному ряду, так и с его последователями, каковыми явились в основном писатели-эмигранты.

В литературоведении период первой волны русской эмиграции XX века изучен подробно в отношении «старшего» поколения писателей. По сравнению с ними творчество «молодых» авторов, которые оказались в эмиграции будучи еще подростками и формирование мировоззрения которых состоялось за границей, в целом менее изучено.

Тема несовместимости русского национального характера и «поддельного», «пошлого» европейского сознания не раз звучала в прозаической литературе русского зарубежья. Писатели младшего эмигрантского поколения изображают русского человека в чужой культурной среде. Этот образ удачно воссоздан в произведениях Г.Газданова («Ночные дороги») и Б.Поплавского («Аполлон Безобразов», «Домой с небес»).

Более подробно следует остановиться на творчестве Б.Поплавского. Литературная судьба художника слова сложилась удачно: необширный корпус написанного им был опубликован в Париже в конце 1920-х и в 1930-ые годы, то есть еще при жизни и сразу после смерти писателя.

Следовало бы отметить, что младшее эмигрантское поколение было в более плачевном состоянии, чем их старшие братья по перу. «Жалостливое сочувствие», которое питал В.Ходасевич к автору «Аполлона Безобразова», в той или иной степени было присуще эмигрантским «мэтрам» в отношении «детей» эмиграции. Это чувство усиливалось комплексом вины вместе с благородным переживанием ответственности «старших» перед поколением «детей», попавших «в эмиграцию недоучившимися подростками» (В.Варшавский). «Настоящий страдалец», - выразился о Поплавском Н.Бердяев, и это осознание мучительности удела всегда присутствовало в отзывах о нем, располагая к особой к нему чуткости. Даже таких бесприютных сверстников, как Г.Газданов, пробирала «пронзительная жалость» к поэту-страстотерпцу; «мы все чувствуем присутствие <...> существа одинокого и несчастного» (3).

В основном же творчество и личность Поплавского были оценены его современниками уже после его смерти. Работы Г. Газданова, Н. Бердяева, В. Ходасевича, Г. Струве, Г. Иванова, Ю. Иваска, В. Варшавского. Ю. Терапиано, А. Бахраха, Н. Берберовой, И. Одоевцевой, А. Седых, Н. Татищева и других собраны в вышедшей в 1993 году книге «Борис Поплавский в оценках и воспоминаниях современников». В этих преимущественно мемуарных очерках не содержится глубокого анализа прозы писателя, однако они фиксируют биографические особенности и дают многое для понимания личности поэта и

писателя. Д. Мережковский же, по воспоминаниям Г. Адамовича («*Одиночество и свобода*»), отмечал, «что если эмигрантская литература дала Поплавского, то этого одного достаточно для ее оправданий на всяких будущих судах» (1).

На сегодняшний день творчество Поплавского, как одного из самых талантливых представителей эмигрантской «литературной молодежи», ведущего поэта «парижской ноты», в зарубежном и российском литературоведении активно изучается.

На сегодняшний день известно два крупных прозаических текста писателя – романы «*Аполлон Безобразов*» и «*Домой с небес*», которые создают диалогию.

Следовало бы отметить, что поэтическая структура романа Б.Поплавского «*Аполлон Безобразов*» отражает наиболее яркие черты прозы 1920-х – 1930-х годов «молодого» поколения первой волны русской эмиграции. Художественное пространство для социально неукорененных писателей-эмигрантов становится территорией реализации личностных возможностей самопознания и самоидентификации, а также условием сохранения человеческой целостности в общей культурной ситуации «*распада*» начала XX века.

В сознании Поплавского происходил напряженный процесс самоидентификации в «чужой» стране, им явно ощущалась «*граница*», которая порождала изоляцию и отчуждение. В сознании писателя наблюдалось сворачивание психологического и творческого пространства «внутреннего "я"», к пустоте. Данная тенденция, имевшая «поколенческие» тенденции, была выражена в прозе Б. Поплавского в стремлении автора создать герметично замкнутую художественную реальность, построенную по автокоммуникативной модели, где герои сосредотачиваются исключительно на субъективных переживаниях, а сознание автора как будто растворяется в сознании персонажа.

В романе «*Аполлон Безобразов*» перед нами одна реальность – продукт одного авторского сознания. Наблюдается самоирония героев, авторская самоирония. Следовало бы выделить символистские категории «*неба*» и «*земли*». Двоемирие, принадлежность к небу и земле и метания между ними составили содержание целого направления в русской поэзии и прозе младшего поколения эмиграции, получившего с легкой руки Поплавского название «парижской ноты». Поэт охарактеризовал его как метафизическое состояние души, в котором соединяются «торжественная, светлая и безнадежная» ноты (Числа. 1930. № 2-3).

Для Б.Поплавского, как и авторов-модернистов, важным является не только «выражение» действительности в своем творчестве, но и желание «выразиться», запечатлеть свой вариант реальности. То есть «*расправиться, наконец, с отвратительным удвоением жизни реальной и описанной*», как писал в дневнике Поплавский. Роман «*Аполлон Безобразов*» - это вариант лично пережитого бытия, то есть «реальность», через которую смог выразиться автор. На таком понимании творческого процесса настаивал сам писатель.

В «*Аполлоне Безобразове*» развертывается заложенный в имени главного героя оксюморон. Герой несет в своем имени два начала: красоту и уродство, гармонию и разложение. Автор то напрямую отождествляет его с фигурой дьявола, то превращает Безобразова в своеобразного Мефистофеля, насыщая сюжет реминисценциями из гётевского «*Фауста*», то передоверяя Аполлону сокровеннейшие истины – плод долгих авторских поисков. Обрастая культурологическими реминисценциями, герои превращаются в архетипы, а затем становятся лишь отдельными гранями, воплощениями и проявлениями универсальной человеческой сущности – раздробленной личности – героя XX века.

Исходя из данного предположения, мифологизированный герой мельчает наподобие сологубовского мифологизированного героя. Мономиф Поплавского становится идентичным мономифу Сологуба. Художественное воплощение личности Аполлона Безобразова можно считать продолжением традиций мифологической философии Сологуба,

ведь оба анализируемых автора принадлежат к одному направлению и периоду развития русской культуры. Их творчество имеет достаточно оснований для соположения. Оба писателя совпадают по мироощущению. Несмотря на близость художественных методов и систему образов, очевидны также противоречия. Именно этот ракурс ориентирует интерпретатора при рассмотрении творчества Ф.Сологуба и Б.Поплавского. Противоречия заключаются в следующем: мифологизированный герой (герои) Поплавского более трагичен, находясь в изгнании, на чужбине превращается в «вечного странника».

Мифологизированные герои прозы Поплавского сохраняют в себе эту «национальную уникальность». Оба главных героя (Аполлон Безобразов и Олег) как бы трансформируются один в другого. Аполлон Безобразов, «сутулый юноша в грязном воротнике», во втором романе превращается в скроенного по аполлон-безобразовским лекалам Олега. Современники Поплавского не раз педалировали данную версию. С одной стороны, проза писателя, его дневники, статьи и письма тематически совпадали. Бытовало мнение, что Аполлон Безобразов и его двойник Олег (Васенька) – «в сущности сам Поплавский» (2, 152).

Писатель неоднократно заявлял, в дневниковых записях: *«Персонажи моих двух романов, все до одного выдуманы мною, но я искренно переживал их несходство и их борьбу, взял ли их из жизни, скопировал, развил, раздул до чудовищности? Нет, я нашел их в себе готовыми, ибо они суть множественные личности мои <...> Я посреди них – никто, ничто, поле, на котором они борются, зритель. Зритель еще и потому, что из тьмы моей души все они и многие другие выступили навстречу людям меня любившим»* (4, 166-167).

Следовало бы отметить, что поэтическая структура романа Б.Поплавского «Аполлон Безобразов» отражает наиболее яркие черты прозы не только 1920-х – 1930-х годов «молодого» поколения первой волны русской эмиграции, но также прослеживается преемственность традиций Ф. Сологуба. Романы «Аполлон Безобразов» и «Домой с небес» следует причислить к типу символистского романа. Художественное пространство для Поплавского становится территорией реализации личностных возможностей самопознания и самоидентификации. Если в прозе Сологуба наблюдается только лишь духовное и физическое падение главного героя, то Поплавский верил в духовное и моральное возрождение своих героев. Именно в этом аспекте происходит явное различие между поэтикой данных авторов. Мифологизированные герои обоих писателей резко разграничены. Если Передонов становится жертвой своего же амбициозного характера, то Аполлон Безобразов не имеет права даже на малую амбицию. Находясь далеко за пределами родного края, у него была лишь одна мечта, мечта возвращения на родину. *«А потом бросим их всех, уедем в Россию. ... Будем ходить рванные... Хорошо <...>. Среди рваных... Ах Россия, Россия... Домой с небес...»* (5, 107).

Основной темой второй части дилогии (роман «Домой с небес») становится раздвоение мира и человека, Бога и Дьявола, тема утраты Бога не только разуверившимся героем, но и оставленным Богом миром. Жизнь главных персонажей, рефлексирующих Олега и Аполлона Безобразова, - блуждания по временам, пространствам, культурам и книгам, единственной целью которых становится постижение законов мироздания. Автор пытается в смехе преодолеть трагедию оторванных от культурных корней людей и оправдать их вынужденную опустошенность, навязанную им необходимость начать постижение окружающего мира с нуля, с «чистого листа». Эмиграция оказывается одновременно Апокалипсисом и временем творения нового мира, что позволяет Поплавскому совместить два истолкования судьбы героев «незамеченного поколения»: бесперспективное и обращенное к поискам истины. *«А вот консьержу умудрились напоить и она, пьяная, кричит: «Да здравствует святая Русь!» и обнимает доктора Фауста, который ... читает на дне парижского Иерусалима зарю «Апокалипсиса Терезы»* (5, 146).

Интересно проследить за функционированием мифологической модели пространства в произведениях Поплавского. В обоих романах нет конкретизации пространства. Монпарнас часто фигурирует, однако действия романа разворачиваются в разных пространствах бытия. Именно Монпарнас становится мифологическим пространством бытия. Раз мотив изгнанничества является центральным мотивом для писателей-эмигрантов, то не удивительно скитание главных героев, которые в своих мечтах и в сновидениях могут быть как в Париже, так и в России. Если для Сологуба Петербург подразумевался Эдемом, а провинция Эребом, то для Поплавского Париж ассоциировался с Эребом, для них этот город был также метрополией. «... *Человек наследовал два ада, переливающиеся один в другой: ад моральный, носимый каждый в сердце своем от юных дней, и ад огненный, в который через краткий срок выливается первый, как масло в жаровню*» (5, 157), - именно об этом говорит один из героев романа.

Мифологическая модель пространства у Поплавского имеет следующее строение: в нем выделяются сферы «*подземного*» (пространство Парижа, точнее Монпарнаса) и «*небесного*» (пространство России). Пространственная сфера России для писателя, представленная Раем, путь к которой в силу «обратной» логики пролегает через Ад. Поиски недостижимого Эдема остаются лишь в фантазиях писателя. Г.Адамович в своем стихотворении справедливо заметил о напрасных поисках Рая авторами эмиграции:

*Осенним вечером, в гостинице, вдвоем,
На грубых простынях привычно засыпая...
Мечтатель, где твой мир? Скиталец, где твой дом?
Не поздно ли искать искусственного рая?*
[Адамович Г. На Западе. 1939]

Хотя для Поплавского эмиграция представляет хаос, её смысл он видит в пути преображения. Экзистенциальное мышление Поплавского можно считать своеобразным продолжением сологубовского мышления с его пристальным вниманием к поиску мистического сознания. Однако писатель-эмигрант пытается по-своему реализовать тайные смыслы бытия. Ведь литература Русского Зарубежья от экзистенциального миропонимания неотделима. Еще в 1930 г. Г.Адамович писал о конце в русской литературе периода «*тяжб с Богом*» и наступлении в ней новой эпохи, той, что обязывает литературу «*быть с человеком с глазу на глаз*». А молодым авторам Зарубежья экзистенциальный взгляд на мир был присущ органически. И недаром, оглядываясь уже в середине 1950-х годов в ретроспективу «опыта молодых», В.Варшавский называет их творчество «*экзистенциальным беспокойством*». Именно «*экзистенциальное беспокойство*» и присуще творчеству Поплавского.

Итак, мифологическая модель прозы Поплавского имеет моменты схождения с мифологическими моделями Сологуба. Хотя в творчестве писателя-эмигранта данные модели наряду с эсхатологическими признаками в литературу русского зарубежья вносят и глубоко ностальгический элемент.

Литература:

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского. Москва. 2002.
2. Бердяев Н. По поводу дневников Поплавского // Б.Поплавский в оценках и воспоминаниях современников. СПб., Дюссельдорф, 1993.
3. Варшавский В. Незамеченное поколение. Нью-Йорк, 1956; Москва, 1992.
4. Поплавский Б. Неизданное: Дневники, статьи, стихи, письма. М. 1996.
5. Поплавский Б. Аполлон Безобразов. Домой с небес: Романы. М. Согласие, 2000.

ხათუნა ტაბატაძე
ფ. სოლოგუბის ზოგიერთი ტრადიციული ელემენტის შესახებ რუსული
ემიგრაციის ლიტერატურაში
რეზიუმე

ფ. სოლოგუბის ლიტერატურული ტრადიცია, რომელიც აისახა ბ. პოპლავსკის შემოქმედებაში, გაშუალებულ ხასიათს ატარებს, თუმცა ამ უკანასკნელის ცენტრალური სტილისტური და ნარატიული ხერხების სათავეს სოლოგუბის პროზის სტილური ასპექტები წარმოადგენს.

Khatuna Tabatadze
About the F. Sologub's Some Traditional Elements in Literature
on the Russian Emigration
Summary

Though the works of B.Poplavski, where Sologub's literary tradition is also reflected, have their distinctiveness from the central stylistic and narrative techniques of the latter, they take their source from stylistic aspects of Sologub's prose.

მარინე ტურავა
(საქართველო)

**„სხვაბზარი ჟინოი უხვართ პოეტებს“
(მანონ ბულისკერიას ლექსების კრებული „ნედლი ნამხრევი“)**

გამომცემლობა „საუნჯემ“ კიდევ ერთი კეთილი საქმე გააკეთა და პოეზიის მოყვარულებს შესთავაზა მანონ ბულისკერიას ლექსების ახალი კრებული „ნედლი ნამხრევი“ (წიგნის გამომცემელია ვაჟა წოწკოლაური, რედაქტორი სოსო მეშველიანი, მხატვარი გოგი წერეთელი). საინტერესო და კულტურული წიგნია მაღალი პოლიგრაფიით, მხატვრობით, პოეზიით. ნამხრევი – ნათიბს, ახალ მოთიბულ ბალახს ნიშნავს, სინედლე კი მის სურნელებას უსვამს ხაზს, განსაკუთრებული არმატი და გემო აქვს მანონის ლექსებს. მისი პოეტური დებიუტი ამ ათიოდე წლის წინ შედგა, იმთავითვე კულტურული, დახვეწილი, გემოვნებიანი ახალგაზრდა ავტორი წარსდგა მკითხველის წინაშე, რომელიც მზად იყო პოეზიისათვის ბევრი რამე გაეწირა... მას მერე არაერთი პუბლიკაციით, კრებულით შეგვახსენათავი, „ნედლი ნამხრევი“ – ერთგვარად აჯამებს გზას – დებიუტიდან დღემდე, ეს არის სტაბილური პოეტური კრებული, სუსტი ლექსებისა და სახეების გარეშე, გამორჩეული ტროპული მეტყველებით, განწყობით, ინტონაციით, სულით...

პოეტურ ასპარეზზე ტრადიციული კონვენსიული ლექსით გამოვიდა, დღეს კი მანონ ბულისკერია თანამედროვე სალექსო საზომის – ანჟანბემანის ოსტატად გვევლინება. ანჟანბემანი ლიტერატურისმცოდნეთა პროფესიული ჟარგონის ენაზე პოეტური გამოსახვის ერთ-ერთი ხერხია და გადახტომას, გადაბიჯებას ნიშნავს. უფრო ზუსტი, ალბათ, გადატანაა, წინადადების ნაწილის გადატანა ხდება ტაეპიდან ტაეპში, რაც ხაზს უსვამს ცალკეულ სიტყვებს, გამოკვეთს მათ მნიშვნელობას, აძლიერებს მეტყველების ექსპრესიულობას, ლექსში შემოაქვს სასაუბრო ინტონაცია. ანჟანბემანის შემოტანა ქართულ პოეზიაში ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელს უკავშირდება. გადატანის კლასიკური მაგალითებია გალაკტიონის ტაეპები: „შორეული ქალის ეშხი მოვა, მაგრამ როდის?!“ ან „მაქვს მკერდს მიღებელი ქნარი როგორც მინდა“... დღეს ანჟანბემანი არ არის მხოლოდ გამოსახვის ხერხი და ინტონაციურ-ფრაზობრივი და მეტრული თვალსაზრისით არათანაბარ სალექსო საზომს ნიშნავს. დროა ის ჟარგონის ფარგლებს გასცდეს და ლიტერატურულ ქართულშიც დაიმკვიდროს ადგილი, მითუფრო, რომ მისი შესატყვისი სიტყვა ჯერ არც გვაქვს... მიუხედავად იმისა, რომ ანჟანბემანის სტრუქტურა საკმაოდ ცნობილია, ტექნიკურად მისი შესრულება მაინც რთულია. ეს არის ემოციის ცოცხალი ჯაჭვი, რომელიც ხშირად ინერციით ვითარდება, ამიტომაც მთავარია ემოციური და ინტონაციური სიმწყობრის ბოლომდე შენარჩუნება და ლექსის დროული დასრულება. მანონ ბულისკერიას ანჟანბემანი ფინალამდე ინარჩუნებს ემოციურობასა და პოეტურ განწყობას, მუსიკალურ პაუზებს პირობითი რითმა და აზრობრივი აქცენტები ქმნის. ყველაზე დიდ ლექსებშიც კი არ იგრძნობა ინერცია, მანონ ბულისკერიას პოეტური ენერჯიაცაც და სათქმელიც საკმარისად აქვს, რასაც კარგად გრძნობს არა მხოლოდ პროფესიონალი მკითხველი... ჩემი აზრით, ანჟანბემანის ტექნიკის ამგვარი ფლობა კლასიკური ლექსის დამსახურებაცაა, შეუძლებელია ტრადიციული საზომების გვერდის ავლით, პირდაპირ არატრადიციულზე გადახვიდე და ეს ოსტატურად, მაღალპროფესიულად მოახერხო... პიკასო ჯერ ტრადიციული ხერხებით ხატავდა და მერე გახდა კუბისტი, ჯეიმზ ჯოისი ჯერ რეალისტურად წერდა და მერე შექმნა „ულისე“...

ამ კრებულში არ არის ხატწერის, მეტაფორული აზროვნების სიტყვები, თუმცა არც მათი დეფინიტი იგრძნობა – „არაფრის შიში ასვენია სულის ტაძარში“, „ცას მე ვაჩუქე შენი კაშკაში“, „მე აღარა ვარ თავისუფალი, უსამშობლობამ დამისაკუთრა!“ „წვიმა მოლიმარ სახეს გილოშნის“, „სხვა ნათება აქვს ცრემლის აღმასებს“, „ლამაზად თოვს, მე კი სადამო მამახსოვრდება უშენო“, „დაკარულ სხეულზე ყვავილობს პირიმზე“, „ყველა ზამთარი თითქოს ხრიოკ სულში დავანდა“, „სხვა სატივიარი არა მაქვს ახლა – კირიან ხელებს ვერ გრძნობს კედელი“, „ვით ტაღდა, ზღვის სიღურჯეს გამოქცეული, გიახლოვდები!“ „გაზაფხულობით, ვიცი, სევდა გიმარტოხელებს“, „მე მომწონს როცა ფერს ვაძაღვებ უძილარ თვალებს“, „როგორი მღვრიე გამოხედვა იცი ხანდახან, ცას სანამ წვიმა ჩამოსკდება, რაღაც იმგვარი“, „შენი სიცილი ჩემი ფრთებია“... ყველაფერი ზომიერი და გემოვნებიანია. პოეტის შინაგანი სამყარო რაფინირებული და დახვეწილია, ზომიერება მანონ ბულისკერიას პოეზიის ერთი უმთავრესი ნიშანია. მის პოეზიაში არ არის ნაცრისფერი, ბოლმიანი, ბრაზიანი სტრიქონები, მიუხედავად იმისა, რომ სევდა მისი პოეზიისათვის სრულიად ბუნებრივი და ორგანული განწყობაა... მის ყველაზე ნაღვლიან, მეღანქოლიურ, ტრაგიკულ ლექსებშიც კი უმთავრესი ზომიერებაა, რაც ასე აკლია თანამედროვე ქართულ პოეზიას. ამიტომაც არასოდეს ითრგუნება მკითხველი, მანონ ბულისკერიას ყოფნის შინაგანი კულტურა იმისათვის, რომ თავისი ტკივილი სხვას არ მოახვიოს, არ გადახდოს, არ დაღალოს, ეს ტკივილი მხოლოდ სტრიქონებს შორის, მარცვალ-მარცვალ იკითხება...

ეს ტკივილი ოდენ ჩემია,

რადგან მე აქ მარტო დავსახლდი.

პოეტები მარტო სახლობენ დედამიწაზე და სხვანაირი, გამორჩეული, განსხვავებული, ოდენ საკუთარი სევდა სტივიათ...

მომკლავდა სევდა, დროზე ხელი არ ამეჭნია.

ხელის აქნევასთან ერთად, მას ქარიც, თოვლიცა და წვიმაც აქრობს:

რა მიხარია?

ხედავთ? როგორ აიმღვრა ცა და

საცაა წვიმა გამიქარგებს შემოჩენილ სევდას.

მანონ ბულისკერია სინათლის პოეტია, სიყვარულის პოეტია:

სხვაგვარი ჟინით უყვართ პოეტებს,

სურვილი მზეა მარადახალი.

კრებულში შემავალი ლექსებისათვის ასევე ორგანულია სიღრმეში ჩასვლა, თვითხსნეკა, რეფლექსია, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია თანამედროვე პოეზია.

კი არ დაფარეს, ცა წამართვეს ახლა დრუბლებმა,

ამ ლურჯის სულში ჩაგუბება იქნებ არც ღირდეს...

მოვდივარ, მაგრამ... როგორ გითხრა, კი არ ვბრუნდები,

უბრალოდ... რაღაც გაფჯიუტდი... რაღაც გავნშირდი.

რომ გითხრა ახლა – ვარ რამეთი უკმაყოფილო –

მოგატყუებ... ან გითხრა – რამე მაფორიაქებს...

ყელზე დამგარი არაერთი ლუკმა ყოფილა,

იყო ლოცვები... ბევრი ცრემლი, ცოტა თრიაქი.

დღეს ასევე იშვიათია იმპერსონალური პოეზიაც, პოეტთა უმრავლესობა პერსონალურია. „ჩემს ლექსებში ყოველივე ჩემ გარშემო ტრიალებს, ყოველივე ჩემშია კონცენტრირებული, ყოველივე ჩემგან ასხივებს. მე მხოლოდ ერთი ცენტრალური ფიგურა მყავს. ეს არის ზოგადი ადამიანური პიროვნება, რომელიც ჩემშივეა განსახიერებული“, წერდა უოლტ უიტმენი. მისი მოდელი ბევრმა პოეტმა გაიმეორა, მათ შორის ქართველმაც. მანონ ბულისკერია აქაც ახერხებს „ოქროს შუალედის“

მოხელთებასა და საკუთარი პოეზიის პოვნას: „ასე მარტივად გიხსნი სიყვარულს, ვარ გულწრფელი და... რა არ ვიღონე, ამ ერთხელ მაინც, შენი სახელი არ დარქმეოდა ლექსს და სტრიქონებს...“ ავტორის პერსონასთან ერთად ყოველთვის მოიახრება მისი პოეზიის ადრესატი, მარადიული სიყვარულის ანარეკლი, რომლის გარეშეც წარმოდგენილია ლექსის მთლიანობა, სიტყვისა და სამყაროს ჰარმონიულობა... ამ ლექსებში ჭეშმარიტი სიყვარულის სული ტრიალებს...

განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვს პოეტს სამშობლოსადმი – სათუთი, ფაქიზი, ცოცხალი. ამ სიყვარულსაც შეფარვით, სტრიქონებს შორის გვთავაზობს და არა ტრაფარეტულად, ლოზუნგებით! ეს ტკივილიანი, კაემნიანი სიყვარულია – „აწეწილ-დაწეწილი სამშობლო მაქვს და მშვენიერი ნურც შენ იქნები“, მიმართავს პოეტი ლექსს. ქაოტური, კალეიდოსკოპური პოეზია ასეთივე რეალობის ამსახველია, მხატვრული ქრონოტოპი ეპოქის დროსა და სივრცესაც აირეკლავს... დაკარგული აფხაზეთის სევდა დაგვიხატა ავტორმა შვილისადმი მიძღვნილ ლექსში, ილიაცა და აფხაზეთიც მისთვის ერთნაირად ახლობელი და მშობლიურია:

**შენს თვალებში რომ საბერიოს ცის ფერი ჩადგა,
ჯერ ხომ არ იცი, რატომ! მაინც, ტიტინებ როცა,
ასე მგონია, ყველა ბგერა იქით გეწევა,
საითკენ ილტვის ჩემი ფიქრი და ჩემი ლოცვა.
გზა ბევრია და ერთადერთი – სამურზაყანო,
იქ ჩემი (შენი მამიკოსიც) ბავშვობა დარჩა.
ხვდები, პატარავ? ცამ გაჩუქა თვალების ფერი,
ცამ, სულ რომ ფხიზლად დაგყურებს და აქიდან არ ჩანს!**

მანონ ბულისკერიას პოეტური ენა რეალისტურია, სიურეალისტურ ხილვებთან და იმპრესიონისტურ განწყობასთან შეხავებული... მრავალფეროვნების მიუხედავად, ეს ენა არ არის ეკლექტური, ამორფული... პოეტი ერთგულად მიუყვება თავისი პოეზიის გზას და მკითხველის სინათლისა და სიკეთის, სიყვარულისა და ერთგულების მსახურად და აღეპტად ევლინება.

„ჯერ ლექსით გამოსთქვა აღამიანმა თავისი ტკივილები, გატაცებანი თავისი, აღარ ეყო ლექსი და დრამა მოიშველია, პროზა მოიშველია, – აღარ ეყო, საგულისხმოც ეს გახლავთ, რო აღარ ეყო, აღარ დააკმაყოფილა მხოლოდ ლექსმა, მხოლოდ პოეზიამა, ახალი ფორმები მოიგონა, თავის განცდათა, გატაცებათა, ოცნებათა გამოსათქმელად, მოიგონა და გამოსთქვა კიდევაცა, გამოსთქვა ყველაფერი, უთქმელი რო აღარ დარჩენია და გამოსთქვა თითქმის თანაბარი სიძლიერითა, როგორც რო ლექსმა, ისე დრამამა, ისე პროზამა. აქ დაჯიბრება თუ გარჩევანი ამო საქმიანობაა. აქ მხოლოდ თავისი გემოვნების დამოწმება თუ მოუხერხდება თვითეულსა, გემოვნება მისი ნებაა“, – ეს სიტყვები მეოცე საუკუნის ერთ-ერთ გამორჩეულ და უკომპრომისო მწერალს ოთარ ჩხვიძეს ეკუთვნის. მანონ ბულისკერიას პოეტური კრებულის კითხვისას, გემოვნების მიუხედავად, პოეზიის უპირატესობას უკრიტიკოდ აღიარებ და იჯერებ, რომ ჯერ კიდევ შეიძლება უკვე მრავალგზის გამოთქმულის ახლებურად, თავისებურად, გემოვნებით გამოთქმა. ამისათვის მთავარი გულწრფელობაა: „არც ამადლებული განწყობილების, აღარც ფერების, ცის ან მიწის სურნელის გამო... იქნებ, მხოლოდ და მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ გულწრფელი ხარ, მე შენ პოეზია დაგარქვი!“ მანონ ბულისკერიას ლექსს არ აკლია ამადლებული განწყობილება, ფერები, მიწისა და ცის სურნელი, მაგრამ მთავარი მაინც გულწრფელობაა. ამ უსათაურო ლექსს ეპიგრაფად უძღვის პოლ ვალერის სიტყვები: „ნამდვილად მშვენიერი ლექსი ჩემია“.

„ნედლი ნამხრევი“ მშვენიერი ლექსების საუფლოა...

Marine Turava
“Poets Love with Different Ardour”
(Collection of Manon Buliskeria’s poems “Raw Furrow”)
Summary

The new collection of poems by Manon Buliskeria is a certain summary of her creative activity - from debut to the present. This is a conservative poetic collection without weak poems and characters, marked out by peculiar style, mood, intonation and spirit.

She entered the poetry scene with conversion verse and today Manon appears before public as a master of modern metre of enjambment. Her poems are full of euphoric mood, colors, fragrance of the sky and ground. But the principal value of her poems is in their sincerity. Manon Buliskeria is a poet of light, love and hope.

Марина Турава
С другим рвением любят поэты
Резюме

Новый поэтический сборник Манон Булискерия как бы подытоживает дорогу от дебюта до сегодняшнего дня. Это стабильный поэтический сборник без слабых стихов и образов, с выраженной мимикой, настроением, интонацией, душой....

На поэтическую арену поэтесса вышла традиционным конверсированным стихом, а сегодня Манон Булискерия предстает перед нами мастером современного стихотворного размера.

В стихах Манон Булискерия много высокого настроения, цветов, запаха земли и неба, но главное, все же, искренность. Она – поэт света, любви и надежды.

ლამარა გერგედავა
(საქართველო)

**დონკიხოტური სიკეთე და ოცნება -
ბურამ დონანაშვილის პერსონაჟების იდეალი**
(„ვატერ(პო)ლო...“)

მოთხრობა „ვატერ(პო)ლო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“ დაიწერა 1980-81 წლებში.

ნაწარმოებში პოსტმოდერნისტული ტენდენციებია გამოკვეთილი: „გადაწერა“, ციტაცია, ავტორის ნიღაბი, ინტერტექსტუალობა: „... თავად გურამ დონანაშვილი უწოდებს საკუთარ თავს გადამწერს... „გადაწერა“ პოსტმოდერნიზმში სხვისი ტექსტების სიტყვასიტყვით გადაღებას არ ნიშნავს. როცა „გადაწერაზე“ ლაპარაკობენ, გულისხმობენ პაროდირებას, არანაწივრებას, სხვა ავტორთა ცნობილი ლიტერატურული პერსონაჟების საკუთარ თხზულებაში გადმონერგვას...“ (1, 92).

„მოდერნიზმისა და პოსტმოდერნიზმის ერთ-ერთი განმასხვავებელი ნიშანია სიმულაკრა. პოსტმოდერნიზმის ძირითადი მეტაფორა კვლავაც პლატონისეული სიმულაკრაა, ასლი რომელსაც ორიგინალი არ გააჩნია“ (2, 269).

თ. აბრამიშვილი მოუთითებს, რომ პოსტმოდერნისტულ ეტაპზე ხელოვნებას: „... აღარა აქვს არანაირი მიმართება სიღრმისეულ რეალობასთან...“ და „პოსტმოდერნისტულ ხელოვნებას ერთადერთი დასაბამი შეიძლება ჰქონდეს, ეს არის თავად ხელოვნება, აქამდე არსებული გამომსახველობითი ფორმები, რომელთა მოხმარებას, გადამუშავებას და გადაწერასაც ახდენს იგი. უპირველეს ყოვლისა, არსებული ხელოვნებისა და გამომსახველობის ფორმებს პოსტმოდერნიზმი იმეორებს ისე, რომ აცლის მათ მთავარ შინაარსს, იმ შინაარსს, რომლის გაცხადების მიზნითაც იქმნებოდა ეს ხელოვნება“.

მოთხრობაში „ვატერ(პო)ლო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“ ნაჩვენებია ღარიბი მწყემსის, ბესამეს, თავგადასავალი, რომელსაც მკითხველს აფრედერიკ მე (ავტორი) უყვება, გზადაგზა რთავს მიმართვებს, მონოლოგებს პროსპერ მერიმეს ნაწარმოებიდან „კარმენი“, ანუ, ძირითადად, ლ. მირცხულავას აზრით, ნაწარმოებში ორი სიუჟეტური ხაზია მოცემული. მკვლევარი აქვე დასძენს: „ამ სიუჟეტური ხაზის შესახებაც არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა სამეცნიერო კრიტიკაში: ე. ჯაფელიძე ამ მოთხრობას დასავლური ლიტერატურის მიბაძვით შექმნილ ნაწარმოებად მიიჩნევს. იგი ასეთ მხატვრულ ხერხს „აბსურდის ხელოვნებას“ უწოდებს, მაგრამ, როგორც ლ. ბრეგვაძე აღნიშნავს, აბსურდული ხელოვნების წარმომადგენლები განსაკუთრებით უსვამდნენ ხაზს სამყაროს ქაოტურობას, ადამიანის სიცოცხლის უაზრობას, რასაც თვით კრიტიკოსი არ ეთანხმება, რადგან მიაჩნია, რომ „აბსურდის ხელოვნების წარმომადგენლები თავიანთი შემოქმედებით იმას კი არ ქადაგებენ მთელი სამყარო აბსურდია და არსებობა უაზრობააო, ისინი მშვენივრად გრძნობენ, რა არის ამქვეყნად აბსურდული და რა გონივრული, მხატვრული აბსურდით ისინი ცხოვრებისეულ აბსურდს ებრძვიან“. სწორედ ამიტომ, ვერ დავეთანხმებით ე. ჯაფელიძის მოსაზრებას, გურამ დონანაშვილის მოთხრობის შესახებ გამოთქმულს“ (1, 99).

გ. დონანაშვილმა ზემოხსენებულ მოთხრობაში „გადმონერგვა“ კარმენის: „... მთავარი სიმბოლური სახე – თავისუფლება და სიყვარული“ (1, 101).

„ავტორის ნიღბის საქრესტომათიო ნიმუშს ქმნის გურამ დონანაშვილი მოთხრობაში „ვატერ(პო)ლო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“. აქ ორმაგ ნიღბთან

გვაქვს საქმე: ესეისტურ-თეორიული ჩანაწერების ავტორი ფორმალურად (გრამატიკულად) თითქოს პიროვნებაა და არა ამ მხატვრული ტექსტის შემოქმედი, რადგანაც ამ უკანასკნელზე ჩანართ კომენტარებში მესამე პირშია საუბარი“ (3).

არსებობს, კარმენის სახესთან დაკავშირებით, აზრთა სხვადასხვაობა. ნაწილი მიიჩნევს, რომ: „... თითქოს ეს სიუჟეტური ხაზი კიდევ ერთხელ მიგვანიშნებს, რომ ხელოვნება და, საერთოდ, ცხოვრება აბსურდია“... (1, 101).

კრიტიკოს ლ. ბრეგვაძეს მიაჩნია, რომ კარმენის სახე მხატვრული იდეის გამოკვეთას ემსახურება.

მწერალი ბესამე კაროს თავგადასავლის გაცნობით გვიჩვენებს, რომ ცხოვრება უამრავ სიურპრიზს გვთავაზობს და ადამიანები მის საფეხურებზე არბიან და ჩამორბიან. გზასაცდენილი პიროვნების გარდაქმნა შესაძლებელია და პირიქითაც...

მოთხრობაში უამრავი ქვეტექსტი და სიმბოლოა. ბესამე კარო ოცნებობს მუსიკაზე, მაგრამ ბედის ირონიით, მოხვდება „აღსადგენლებთან“, ვატერ(პო)ლოოზე, სადაც ვარჯიშობს მწვრთნელ რექსაჩეს უჩვეულო მონდომებით. ის კარგავს პიროვნულ ღირსებებს, მაგრამ გამოჩნდება მოხუცი მუსიკოსი, რომელიც ნამოწაფარზე ზეგავლენას მოახდენს და ეხმარება მას დაიბრუნოს ადამიანური სახე.

მოთხრობაში გამოკვეთილია რამდენიმე საკითხი, შეიძლება ითქვას, რომ არახალია, ლიტერატურა, ხელოვნება, საერთოდ, ხშირად მიმართავს მსგავს თემებს, მაგრამ საინტერესო სწორედაც იმითაა, რომ მარადიულია და სხვადასხვა ქვეყნის კულტურას, ხელოვნებას აკავშირებს ერთმანეთთან.

სერვანტესის „ღონ კიხოტი“ და გ. დოჩანაშვილის „ვატერ(პო)ლოო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“ ერთმანეთს ენათესავენ თემებით: ოცნება, თავისუფლება, უსამართლო ცხოვრება - ერთი მხრივ - „ღონ კიხოტი“, მეორე მხრივ - „ვატერ(პო)ლოოში“... (რომელიც ასევე ცხოვრების სიმბოლოა). განსაცდელი ცხოვრებამ, გარემომ გადაატანინა ღონ კიხოტს (განსაცდელი უნიადაგო ოცნებისა და ფუჭი, უშედეგო ბრძოლებისა) და განსაცდელი იყო ბესამე კაროსთვისაც ის, რომ ერთ პერიოდში, ასევე, გარემოს, ბუნების წყალობით დაკარგა მან ადამიანური სახე.

ორივე პერსონაჟს, ღონ კიხოტსა და ბესამე კაროსაც, მაღალ იდეალებზე ოცნების შემდეგ ითრევეს ცხოვრება თავის ტალღებში, იცვლებიან, სხვა პიროვნებებად გარდაისახებიან, მაგრამ ისევ ცხოვრება, გარემო აძლევს მათ საშუალებას, მიხედნენ, გამოფხიზდნენ შექმნილი სიტუაციიდან და გააცნობიერონ ყოველივე. სერვანტესის „ღონ კიხოტი“ გამათრახებულა უსამართლობა, დაუნდობლობა, ძალადობა, ასევეა გ. დოჩანაშვილის მოთხრობაში „ვატერ(პო)ლოო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“.

ღონ კიხოტი ოცნებობს შეცვალოს გარემო, ქვეყანა, ამით ის სიკეთისთვის მებრძოლ, უანგარო პიროვნებად წარმოგვიდგება. სიკეთის უმაღლეს გამოხატულებას წარმოადგენს მოხუცი მუსიკოსი გ. დოჩანაშვილის ზემოსხენებულ ნაწარმოებში, მისი მეშვეობით, ბესამე კარო მეტამორფოზას განიცდის, განიწმინდება.

სერვანტესის „ღონ კიხოტი“ პერსონაჟის, ღონ კიხოტის, სამოსელში გახვეული გვევლინება ავტორი.

გ. დოჩანაშვილის „ვატერ(პო)ლოო ანუ აღდგენითი სამუშაოების“ ფანტასტიკითხრობელის, აფრედერიკ მეს სამოსელშიც ავტორია შეფუთული.

ნიშანდობლივია ის, რომ ამ ნაწარმოებში ორი ერთმანეთს მიმსგავსებული, სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვა ფიგურირებს: ვატერლოო - ვატერ(პო)ლოო.

ვატერლოოს ბრძოლა, ქალაქ ვატერლოოსთან, ბელგიაში, 1815 წლის 18 ივნისს მოხდა, ეს იყო ნაპოლეონ ბონაპარტის ბოლო ბრძოლა, რომელმაც წერილი დაუსვა მის იმპერატორობას საფრანგეთში.

ვატერპოლო კი წყალბურთია (წატერპოლო<წატერ – წყალი, პოლო – სპორტის სახეობა), გუნდური თამაში წყალში, ბურთით. თავდაპირველად, ინგლისის საკურორტო ქალაქ ბორნმუთის ნინბოსანთა კლუბის წევრების მიერ გამოგონილი თამაში მონათლეს სახელებით: „წყლის ფეხბურთი“, „წყლის რაგბი“, „წყლის ხელბურთი“. ევროპის ჩემპიონატი 1926 წლიდან იმართება მამაკაცთა შორის, 1985 წლიდან – ქალთა შორის.

„... თამაშს სჯის 5-7 მსაჯი, შეხვედრის დაწყების წინ გუნდები საკუთარი კარის ხაზზე ეწყობიან. ამ დროს ბურთი მოედნის ცენტრში, სპეციალურ ტივტივაზე დევს. მსაჯის სასტვენის ხმაზე ტივტივა იძირება, ბურთი კი წყლის ზედაპირზე რჩება...“

მოთამაშეებს აუხის ფსკერზე დგომა და ბორტების შეხება ეკრძალებათ. აკრძალულია აგრეთვე ბურთზე ორივე ხელით შეხება (გარდა მეკარისა), ბურთის წყალქვეშ გაჩერება, უბურთო მეტოქეზე თავდასხმა, ხელის ან ფეხის კვრა. პენალტი ინიშნება იმ შემთხვევაში, თუ თამაშის წესები დაცვის 5 მეტრიან ზონაში დაირღვევა. იმარჯვებს გუნდი, რომელიც მეტოქის კარში მეტ გოლს გაიტანს...“

შესაბამისად, ორი ზემოხსენებული სიტყვისა: ვატერლოო - ვატერ(პო)ლოო, მოთხრობაში ფიგურირებს ნაპოლენ ბონაპარტის სახელი და ორივეს სიმბოლური დატვირთვა აქვს.

მოთხრობა „ვატერ(პო)ლო ანუ აღდგენითი სამუშაოები“ იწყება აფრედერიკ მეს სიტყვებით. მან გაითვალისწინა, რომ ეროვნულ ლიტერატურაში ფანტასტიკური ნაწარმოებების ნაკლებობა იყო და გადაწყვიტა თვითონ შეექმნა: „... ამა მიმართების ნაწარმოები...“ (5, 419).

ამბავი ხდება ესპანეთში. ბესამე კარო ანდალუზიაში, ღარიბი გლეხის ოჯახში დაიბადა. XIX ს. I ნახევარში, ის პროვინცია მურსიის ქალაქ ალკარასში, კონსერვატორიის სტუდენტი გახდა. მაშინ თხუთმეტი წლისა იყო.

ბესამე სამი წლის ასაკში დაობლდა. ჯერ დედა, მერე კი მამა გარდაეცვალა. მისთვის ქვეყნიერებაზე მხოლოდ ორი ამხანაგი არსებობდა: ტბა და სალამური.

ერთ დღეს ბესამე კარო ცხვარს მწყემსავდა, მერე ტბაში შეცურდა. გზაზე ეტლი მიდიოდა, რომელსაც წინა თვალი დაუზიანდა. შიგ მსხდართაგან, სანამ შეაკეთებდნენ ეტლს, „პირქუში მოხუცი“, ცოტას გავივლიო, ტყისკენ გაემართა. შუა ველზე, ბრჭყვიალა ტბაში, შენიშნა ბესამე, რომელიც ცოტა ხანში ამოვიდა და სალამურზე დაუკრა. ხეს ამოფარებული უსმენდა მოხუცი, მერე გამოეცნაურა, მუსიკოსობა შესთავაზა. ურჩია ცხვრის ფარა თავისი პატრონისთვის ჩაებარებინა, დაითანხმა.

გაემგზავრნენ: მოხუცი, ბესამე, „წანწალში გამობრძმედილი“ სოტო და აფრედერიკ მე (აღვენებული უჩინრად).

ბაენას დაბლობი გაიარეს, ესიხას ბორცვიდან ოთხბურჯა ხიდს მიადგნენ, მერე კი ქალაქ კორდოვაში შეჩერდნენ. ბესამე ლამაზ აგურის სახლში შეიყვანეს. იქ ორი ქალი შეხვდა. ერთი ახალგაზრდა, გრძელსამოსიანი, მეორე – მოხუცი, რომელიც ზურგში მუჯლუგუნებს სთავაზობდა. ახალგაზრდამ, რომელსაც ტერეზა ერქვა, ბესამე წყალში განბანა, შემდეგ კი ის მოხვდა ოთახში, სადაც მოხუცი მუსიკოსი და სოტო იყვნენ. გაუმასპინდლდნენ, შემდეგ ეტლში ჩასვეს, მთელი დამე მგზავრობდნენ, იყვნენ უბედაში, უსტეში და „კიდევ სადღაც“, გამოენიისას, ქალაქ ალკარასს მიადგნენ. დილით მოხუცმა ბესამეს უთხრა, ყველაზე მაღალ სახლს უნდა მიაშურო, იკითხავ ქრისტოვალდ როხასს და შეგიშვებენო.

ბესამე გუმბათისებურ ოთახში მოხვდა, ქვემო სართულზე იდგა რამონა, თეთრი მოხუცის შვილიშვილი გოგონა.

აღკარასი აფრედერიკ მეს სატახტო ქალაქია. რიკარდოს ქუნაზე, თეთრ შენობაში, მუსიკალური საკრავების ხმა ისმოდა: კლარნეტის, ვიოლინოსი, ბოლოს კი ორკესტრისა. ბესამეს ჩაესმა, თითოეულ საკრავს შეახეო ხელი. ისევ ჩაესმა, ამოდიო. აიარა მარმარილოს საფეხურები. დაინახა სავარძელში მჯდარი ის მოხუცი, რომელმაც სოფლიდან წამოიყვანა. ქრისტობალდ დე. როხასმა კითხვა დაუსვა, მუსიკოსობა თუ გინდაო?

ბესამე უკრავდა ფლეიტაზე, ცნობილი მუსიკოსი გახდა. გაიცნო რამონა. ერთხელ, კონცერტის შემდეგ (ბეთჰოვენს უკრავდნენ), ბესამე კარო გახდა ცუდად, ეს იყო მუსიკისგან გამოწვეული „... ესე ტკივილი ბეთჰოვენია...“ (5, 448).

ნაწარმოებში ნაჩვენებია ბესამეს კონფლიქტი ისტორიის მასწავლებელთან, კარტუზო ბაბილონიასთან, ნაპოლეონის გამო. კარტუზო ბონაპარტეს აფასებდა, ბესამე კი უპირატესობას ბეთჰოვენს ანიჭებდა. ნაპოლეონ ბონაპარტის ბრძანებით ბესამეს პაპა ხიშტზე აავეს.

ბესამე კარო ამ „ურჩობისთვის“, მასწავლებელთან კონფლიქტისთვის, დაისაჯა. ის მოხვდა აღდგენით სამუშაოებზე, სადაც ემზადებიან, ვარჯიშობენ ვატერპოლოსთვის: „... ისეთი ძალადობისმიერი მეთოდებით, რომლის ძირითადი მიზანია „გააძლიეროს“, სულიერად ძირს დასცეს პიროვნება, დააკარგვინოს ყოველგვარი ადამიანური თვისებები. ამის მისაღწევად ჯუსტინო რექსაჩეს შემუშავებული აქვს ორიგინალური მეთოდები...“ (1, 103).

„... რთული თამაშის ვატერპოლოს შემსწავლელი იგივე რექსაჩი ჭერის სარკმლიდან კბილებდაძრობილ ვირთხებს აყრიდა...“ (5, 473).

რექსაჩი მოცურავეებს ვიწრო საკანში ყრიდა, აღსადგენლები, წყალში, „წვრთნის“ შედეგად, ერთმანეთს უსწორდებოდნენ. რექსაჩი აუზში მყოფებს „ამტანობას უვარჯიშებდა“, მიმოდიოდა კიდეზე და არიგებდა: „... თვით ცხოვრებაა ვატერპოლო, თვითონ ცხოვრება და ყოველი მოქალაქის მთავარი მიზანი რადგან ისაა, ცხოვრებაში რომ გამარჯვებული გამოვიდეს, გამარჯვებული კი ისე ვერ გამოხვალ, სხვას თუ არ დაამარცხებ და სხვა რომ დაამარცხო, ათასნაირი ხერხი და ხრიკია საჭირო და ამეებს კი ვატერპოლოზე უკეთესად სხვა ვერაფერი შეგასწავლით, გგრიტნო...“ (475) რექსაჩე: „... ვისმე თითებზე შედგებოდა, შეჩერდებოდა, მიმოდიოდა...“ (475)

„...დაუნდობლები უნდა იყვნეთ, ჩემო კარგებო, სხვას თუ დაინდობ, ის არ დაგინდობს და ის არ სჯობია შენ არ დაინდო?...“ (5, 475) წვრთნიდა იგი.

ლიტერატურა:

1. დოხანაშვილი გ., მოთხრობები, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1987.
2. ჩხეიძე რ., აღსარება გურამ დოხანაშვილის, თბ., „აღექსანდრე ორბელიანის საზოგადოება“, 2011.
3. როდონია ვ., ვაშაკიძე ლ., ნაკუდაშვილი ნ., მშობლიური ლიტერატურა, თბ., „ლოგოს პრესი“, 2002.
4. ბაქრაძე აკაკი სკოლას, თბ., „უნივერსალი“, 2004.
5. ვასაძე თ., შარაშენიძე ნ., ქართული ენა და ლიტერატურა, თბ; „დიოგენე“, 2007.

Lamara Gergedava
Don Quixote Goodness and Dream- the Ideal for Guram Dochanashvili's Characters
("Water(po)loo")
Summary

Don Quixote, the main character from the novel "Don Quixote" by Cervantes, the distinguished representative of Spanish Literature, and Besame Karo, the hero from "Water(po)loo or Restoration Works" by eminent Georgian Writer - Guram Dochanashvili, are archetypes.

The ideal of Besame, the hero of Guram Dochanashvili's novel, is kindness and dreams like Don Quixote.

Ламара Гергедава
Мечтательность и доброта по Дон-Кихоту – идеал персонажей
Гурама Дочанашвили («Ватер(по)лоо...»)
Резюме

Главный действующий герой произведения выдающегося представителя испанской литературы Сервантеса «Дон Кихот», Дон Кихот и герой рассказа известного грузинского писателя Г. Дочанашвили «Вотерполо или восстановительные работы», Бесаме Каро являются архетипами.

Идеалом героя произведения г. Дочанашвили, Бесаме является доброта и мечтательность Дон Кихота.

Георгий Масалкин
(Грузия)

КОММУНИКАЦИОННАЯ ПАРАДИГМА ПОСТМОДЕРНА

В статье на основе, в основном, грузинских реалий предпринята попытка анализа постмодернистской симуляционной активности и современных проблем с коммуникацией, диалоговой культурой.

Постмодернистскую виртуально – информационную среду характеризует наличие огромного потока несистемной информации. Культура, которая хочет быть современной и адекватной времени, должна быть способна как к переработке этой информации, так и к ревизии своих мифов и символов в этом информационном потоке.¹ Возможность цивилизованного ответа грузинского общества на эти и другие вызовы современности осложняется тем обстоятельством, что наша ментальная культура не является рационально – рефлексивной. Она пытается осознать и разрешить проблемы на основе уже существующих схем и стереотипов. Она испытывает дискомфорт и, соответственно, не хочет жить в мире, где, как писал М. Мамардашвили, смыслы делаются ежеминутно, в мире, в котором востребованы новые схемы. Это «иудаизм» в нас – выведение всего и приведение всего в соответствие с неким «главным» текстом. Постмодерн устраняет «главные тексты», метанарративы. В этой ситуации, в поисках утерянного уюта, мы вновь прибегаем к испытанному средству – к новому активному мифотворчеству. Существует весьма интересное определение мифа: миф – это то, чего никогда не существовало, никогда не будет существовать, но всегда существует. Национальная мифология, как один из продуктов симуляционной активности, есть реальность, которая воспринимается не на когнитивном уровне, а на уровне чувств, желаний, мечтаний. Эта реальность непобедима, потому что логика бессильна перед эмоциями. Грузинам в своей истории часто приходилось смиряться с нежелаемой реальностью. В результате, в грузинской культуре всегда присутствовал феномен компенсаторского мифа. Наша культура полна историческими персонажами, по отношению к которым у нас нет никакого критического или аналитического суждения.² Нам, живущим в окружении симулякров, симуляционная активность пришлась ко двору.

Симуляционная активность, прежде всего телевизионная, создает реальность со своими правилами и законами, со своей «материальностью», которая оказывает такое же воздействие на индивида, как физическая или социальная среда. Модель поглощает реальность, пишет Бодрийяр. Новая реальность – модель предоставляет ясное и всем понятное знание о мире, дает простые ориентиры в жизни, в отличие от специального знания, которое не для всех. Поэтому она и обречена на доминирование...³

Мамардашвили пишет, что размещение большого и сложного мира в маленькие головы (головы Шариковых – от авт.) требует режима упрощенных схем и однозначных ответов на любые вопросы. Массовый человек предпочитает жить в упрощенном мире, где за него думают и решают. Рациональность и творчество же, как минимум, требует

¹ Георгий Маисурадзе. «Монархическая Грузия или начало нового средневековья»//«Цхели Шоколади», 2009, Март, № 47,стр. 116.

² Там же.

³ Карл Ясперс. Жан Бодрийяр. Призрак толпы. Москва, 2007, стр. 204.

соучастия, требует выбора в плане принятия – неприятия той или иной точки зрения, требует «дисциплины мыслей», что не всегда благоприятствует комфортности существования обывателя.

Речь не идет о существовании двух реальностей – виртуальной и настоящей. В наше время сам мир приобретает образ картины, модели. Это не изображение мира, а мир, понятый как изображение, как картина.¹ Мы можем перефразировать тезу – существует лишь то, что воспринимается человеком – в тезу: существует лишь то, что воспринимается человеком на экране. Виртуальная реальность есть уже не дополнительный слой «настоящей реальности», а единственная реальность, в которой мы живем. Эта реальность становится определяющей и обуславливающей, как наши желания, так и наши представления и суждения.

Рационализации ментальности общества (любого) не способствует и такая особенность использования информационных средств, как симуляционное моделирование реальности, «насилие над реальностью» активно используемое политическими элитами. При этом, общество не является невинной жертвой симуляционной активности. Бодрийяр пишет, что еще не известно, какая симуляция оказалась в выигрыше, та, которой элиты наступают на массы, или же ответная симуляция, со стороны масс.² Массу «устраивает» реальность им предоставляемая. Симуляционная активность на фоне молчания масс... Феномен «насилия над реальностью», особенно приживается в среде, где наблюдается дефицит диалога, где не стимулируется потребность множественных интерпретаций, где доминирует лишь одна «единственно верная интерпретация». Не случайно, что в плане моделирования реальности пальма первенства принадлежит тоталитарно – авторитарным режимам, создающим свои «идеологические сверхреальности».

Симуляционная активность, которая по мнению Умберто Эко наличествовала во все кризисные эпохи, всегда имела сильного оппонента в лице интеллектуала, в лице «философствующего». Сегодня интеллектуала, философа сменил университетский профессор (по мнению Ясперса, философия стала лишь университетским предметом, где обучают лишь истории философии), который не может играть роль демифологизатора, не может и не ставит радикальных философских вопросов.³ Тех вопросов, обсуждение и ответы на которые препятствовали бы абсолютному доминированию симуляционной реальности. Родная стихия интеллектуала – стихия упорядоченного диалога, все более сужается в эпоху «зрелого постмодерна. Мир стал слишком прагматичен, слишком сложен, слишком атомарен, слишком технологичен и, наконец, слишком подвержен влиянию масс – культуры. Интеллектуалы вряд ли смогут стать такими же властителями дум, какими в свое время были Вольтер и Гегель, или в совсем недавнее время Камю и Сартр. Закончилась эпоха «больших людей», метанарраций, пансистем, везде: в литературе, в музыке, в кино, в науке. Постмодерн не любит приставки «мета». В условиях перехода от слова к образу, от слова к аудиовизуальным средствам, в условиях формирования новой экранной информационной реальности фокусирование внимания публики зачастую успешнее удается не тому, кто лучше, глубже понимает, а тому, кто лучше (эффектнее) подает себя. «Понимание» – требует книги и публичного диспута по определенным правилам. «Подавание себя» - современных электронных аудиовизуальных средств и правил игры, в которых иногда главным правилом является отсутствие всяких правил. Книга, академическая наука, теоретический публичный диспут интеллектуалов уступает место телевидению и «телевизионным экспертам». В современном информационном мире, когда

¹ Каха Кацитадзе. „Мартин Хайдеггер о современности“//Афра. Кавказский дом, 1997, II, Тбилиси.

² Карл Ясперс. Жан Бодрийяр. Там же.

³ Там же.

«информация упраздняет знание», главными акторами производства «смысла» становятся с одной стороны - средства массовой коммуникации и телекоммуникаций, с другой – «молчаливое большинство массы», которая, по мнению многих несовместима с рациональной коммуникацией. По мнению Хабермасса, приводящие к «беспримерному уплотнению коммуникационных сетей» современные технологии делают общественный диалог более интенсивным, но при этом интеллектуалы захлебываются в этой, казалось бы, дающей им жизнь, но вышедшей из берегов стихии. Причину он видит в том, что публичная сфера стала менее формализованной, а существующие в ней роли – менее дифференцированными. Если раньше (до интернета) внимание публики концентрировалось на неких избранных сообщениях, так чтобы граждане в один и тот же момент могли быть заняты одними и теми же критически отфильтрованными темами, то децентрализация доступа к неотредактированным темам в условиях интернета привела к тому, что высказывания интеллектуалов теряют способность фокусировать внимание публики. Сцена для элитарных выступлений тщеславных интеллектуалов еще остается, пишет Хабермасс, но происходит переход от слова к образу, со смещением баланса сил между прессой и телевидением.¹ На баланс сил между словом и образом оказывает влияние и политическая ориентационная потребность в экранной реальности, «виртуологии». Здесь книга, печатное слово уже даже не соперник... Современные информационно - технологические средства, в силу своей всеядности, всеобщности, в силу легкости и удобства в плане потребления, в принципе подрывают авторитет, аристократический принцип устройства культурной пирамиды. Они, по меньшей мере, расплывают эти авторитеты, делают их анонимными, десакрализуют их. Крушение аристократического принципа устройства культурной пирамиды приводит к «ограблению» повседневного сознания, к его культурному обнищанию, лишает его способности к синтезированию, делает его фрагментарным. Оставшись один на один с виртуальной гиперреальностью, без авторитета интеллектуала, обыватель в поисках комфортности существования вынужден прибегать к апробированным средствам – мифотворчество, «сон разума», «герметизация сознания» и т.д.

В случае с грузинской культурой, приспособлению к симуляционному феномену постмодернистской парадигмы способствует также разрывность грузинского сознания на европейский и азиатский составляющие. Мы являемся носителями разорванного, мозаичного сознания (к тому же транзитного времени), которое является благодатной почвой для усвоения процесса отмирания панидеологий и метанарраций, характерного для эпохи постмодерна.

Данному приспособлению способствует и такая этноконфессиальная черта, как интенция все превращать в спектакль, в перфоманс. Г. Робакидзе пишет: «... истинное, но тщательно скрытое лицо грузина – это лицо вечного игрока, которым движет постоянное неутолимое желание превратить действительность в сцену, жизнь в спектакль».² В мире, где все виртуализированно, где моделированная реальность становится единственной реальностью, общество превращается в зрителя, в публику (Бодрийяр). Автор термин «общество спектакля» Ги Дебор пишет, что превратившееся в публику общество создает особую симулятивную реальность, в котором оно помещает участников спектакля. Постепенно зрители подчиняют свою жизнь правилам спектакля. В «обществе спектакля» вместо реальности существует шоу – политика. Как только спектакль прекращает говорить о каком-либо явлении или индивиде, он как бы перестает существовать.³

¹ Хабермасс Ю. «Первым почуть важно. Что отличает интеллектуала». <http://74.125.77.132/search?qcache:-94iWKJxEaqgJ:=magazines.russ.ru/nz/2006/47/h>

² Карл Ясперс. Жан Бодрийяр. Призрак толпы. Москва, 2007.

³ Юрий Кеинашвили. «Мохетиале бецвмосили», Тбилиси, Сиеста, 2007, стр. 120.

Вытекающая из особенностей «общества спектакля» специфика коммуникации явно не адекватна уровню проблематичности мира, в котором мы живем. Задача расширения поля рациональной коммуникации равнозначна задаче совершенствования культуры диалога. Именно проблемам диалога, диалоговой культуры и посвящена вторая часть статьи.

Проблема первая: в теории и практике диалога (например, в межкультурных, в межгосударственных отношениях) существует парадигмального рода установка на компромисс, на нахождение сходного, взаимоприемлемого. Данная установка, абсолютно необходимая и полезная в определенных рамках, может быть выражена тезой – «нас так многое объединяет!» В угоду этой установке акцентируется то, что действительно является общим, схожим, и затушевывается, нивелируется то, что рознит, то, что различает. А эти «разности» лезут со всех щелей. И так как не совсем понятно, что с этими разностями делать, то зачастую другое, разное воспринимается именно как враждебное.

Если говорить языком логики, то установка на компромисс является необходимой, но недостаточной для установления режима диалога. Требуется дополнение данной установки установкой плюрализма, что означает допущение сосуществования взаимоисключающих, но равно приемлемых, точнее, равно уважаемых, равно допускаемых истин. Установка на мировоззренческий плюрализм способствует формированию реального пространства «взаимопонимающей коммуникации», диалоговой системы, допускающей равную ценность различных точек зрения. Формированию системы, характеризующейся наличием не столько общих, сколько разделяемых ценностей, для которой важен не столько компромисс, сколько готовность участников диалога понимать друг друга.

Если использовать музыкальную терминологию, то консенсус – это уровень и прерогатива простой полифонии, в то время как поле уважительного сосуществования взаимоисключающих истин – полифонии сложной. М. Бахтин пишет о простой, то есть имитативной полифонии, где мелодии повторяют друг друга (или же весьма схожи), но вступают в полифоническую текстуру в разное время, и о полифонии сложной, то есть не имитативной, где мелодии существенно разнятся и несводимы друг к другу. Это тот вид полифонии, где одновременно существует множество независимых и не сливающихся голосов и сознаний. При этом, несмотря на независимость, голоса эти не изолированы, - они нуждаются друг в друге, не могут быть произнесены, не могут случаться друг без друга.¹

Интересный материал для понимания не имитативной, сложной полифонии дает феномен грузинской фольклорной песни, когда поют в 3, а то и в 4 голоса. Одна из таких песен – «Криманчули». В ней человеку непосвященному исполнение непосредственно «Криманчули» (одна из четырех голосовых партий в одноименной песне) может показаться лишней, нарочитой. Непосвященному уху трудно уловить, воспринять уровень наивысшей гармонии.

Формирование установки плюрализма, установки сложной полифонии носит вовсе не отвлеченно-теоретический характер и многими осознается, как насущная потребность для выхода из тупиков как материального, так и духовного порядка.

Л. Бердзенишвили пишет о сообществе свободных людей, которых характеризуют не столько общие, сколько разделяемые ценности, для которых важен не столько компромисс, сколько готовность понимать друг друга. Это сфера сосуществования множества истин, различных интересов. Мир, где каждое "я" имеет право на поиск, нахождение и установление своей истины. Практически речь идет о гражданском обществе, которое не является продуктом одноразового гражданского согласия. Оно есть процесс постоянного творческого поиска этого согласия, и лучшим поводом в этих поисках может служить

¹ D. Nikulin. Mikhail Bakhtin: A Theory of Dialogue. Constellations Volume 5. No 3. 1998. Blackwell Publishers).

гуманитарное образование, когда, как писал А. Мень, на высотах культуры чужое, другое становится интересным.

Проблема вторая. На процесс диалога в мире негативное влияние оказывает феномен так называемого «обеднения диалога», или же процесс формирования псевдо - или квази - диалога с соответствующим псевдокультурным полем коммуникации. Образно этот обедненный диалог можно сравнить с английским, на котором в глобальном мире общаются те, для которых английский не родной. Или же с «Globish» - прагматической формой английского языка со словарем в 1500 слов, коротких предложений и базового синтаксиса без всяких идиоматических выражений. «Globish» не создан для глубокого культурного взаимопонимания. Он создан для простой эффективности общения – всегда, везде, со всеми. Создан даже Software, который проверяет текст и удаляет слова, не включенные в Globish. Теперь уже знающие английский вынуждены говорить на нем, как все... Мы ищем схожее, мы пытаемся ориентироваться, действовать на основе и исходя из привычной нам «сетки координат». Это универсальная ментальная установка. Это некое прокрустово ложе для диалога. Стремление найти общее приводит к срезанию углов, округлению, к подтягиванию к какому-то, в принципе, несуществующему стандарту, к некоей «норме», к «унификации множественности». Нам так понятнее и нам так проще. Это наименее содержательная, наименее культурная часть культуры, ибо в этом коммуникационном поле господствуют общие стереотипы, общие оценки, общие параметры требуемого поведения. Это создает массу удобств, но одновременно лишает диалог между культурами истинного смысла. К тому же, сужение области неодинакового в различных культурах может вести их к подчинению некоей искусственной интегративной суперкультуре (например, компьютерная графика с фактически единым языком). Возможности диалога в современном мире растут, но он упрощается, что можно считать одним из проявлений кризиса культуры, полагает В. Миронов.

Настоящий диалог подразумевает наличие определенных взаимоуважаемых правил игры, правил упорядоченной полемики. Предполагает определенную степень доверия, без которого он просто теряет смысл. Участники диалога «ответственно говорят и слушают друг друга», а также обмениваются доводами. Если ты не вступаешь в упорядоченную полемику, то, тем самым, ты не стремишься к правде и являешься «интеллектуальным варваром» (не умеешь играть в крикет). Цивилизация не есть данность. Она есть искусственное создание, и требует постоянной творческой заботы, требует воли к сосуществованию, воли к диалогу, иначе тотчас же окажешься без нее (Ортега-и-Гассет). И это может случиться с любым обществом, которое откажется от диалога, или что то же самое - перестанет заботиться о цивилизации.

Соотношение в обществе диалоговости – монологичности определяет уровень его цивилизованности – нецивилизованности. Цивилизационные процессы на Западе в силу ряда исторических причин начались раньше, в результате у них уже на институциональном уровне оформилась воля к сосуществованию, воля к диалогу, воля и способность вступать в упорядоченную полемику. Конечно же, участники диалога западного образца также нарушают правила упорядоченной полемики, но западные общества, западная демократия обладают работающими механизмами по восстановлению этих правил, по урегулированию тех или иных кризисных ситуаций в плане коммуникации.

Помимо феномена «обеднения диалога» и процессов формирования псевдо - диалога требует анализа и такое, в принципе не новое явление, как имитация диалога, которая в каждой социокультурной единице носит уникальный характер. Так, в Грузии, например, одной из имитаций диалога и упорядоченной коммуникации является вся архитектура грузинского застолья, которое, по сути, репрезентирует особую модель социальности. В застолье грузин «вспоминает» о необходимости упорядочения коммуникации, о

существовании на то закона и пытается следовать определенным, освященным временем и традициями правилам. Пространственно – геометрическая конфигурация грузинского застолья определяется необходимостью наличия ведомого - тамады. Джгереная правильно замечает о «страданиях» грузин в условиях фуршета, где нет тамады, где приходится общаться, и говорить, и поддерживать диалог на различные темы на трезвую голову.¹ За классическим застольем же, где всем заправляет тамада, можно вступить в долгую, задушевную, ни к чему не обязывающую коммуникацию, как правило, с желательными людьми. В обоих случаях мы имеем дело лишь с суррогатом диалога, но во втором случае («классическое застолье») все понятнее, проще и душевнее! Общества с «фуршетной» (расколотой, расчлененной) конфигурацией стола более диалогичны и более, тем самым, демократичны.

Еще одна причина неладов с диалогом связана с «герметизацией сознания», которое случается с человеком тогда, когда он принимает свой уровень за норму, когда он считает имеющуюся у него информацию и убеждения достаточными. Именно таким образом характеризует «восставшего» массового человека Ортега-и-Гассет. Духовный и интеллектуальный герметизм и порождаемое им «райское сознание» не настроены вступать в настоящий диалог. Это не означает, что массовый человек глуп. Уровень его информированности может быть очень высок. Но его информированность носит несистемный характер, она полна характерными для «замусоренного сознания» стереотипами. Наличие идей недостаточно, пишет Ортега: чтобы стать искателем истины, ты должен признать определенные правила игры, среди которых главные – правила упорядоченной полемики. Для Ортеги наступление масс отождествляется с варварством, что, в свою очередь, отождествляется с утверждением недиалоговости.

Диалог напрямую связан с политическим либерализмом, поскольку либеральный режим обеспечивает защиту всех позиций в обществе, в том числе и нелиберальных, тем самым способствуя их коммуникации. Тоталитарный или же авторитарный системы это, напротив, режим монолога, режим вертикальной коммуникации и непререкаемых, необсуждаемых истин. Мамардашвили полагает, что точность мышления есть моральная и профессиональная обязанность интеллектуалов. Когда интеллектуалы становятся проводниками идеологии они, тем самым, совершают интеллектуальное предательство. Проблема совершенствования коммуникации, диалога не есть лишь проблема теоретическая или же гносеологическая. Отказ от правил упорядоченной полемики, равнозначный интеллектуальному предательству, неизбежно наносит человеку нравственный ущерб, ведет к общему понижению уровня общественной морали.

В деле совершенствования диалога и формирования режима надлежащей коммуникации в мире свое веское слово может сказать гуманитарное образование. Через внедрение принципиальной установки на диалог оно способствует созданию формализованной упорядоченной интеллектуальной среды, где общаются по определенным правилам. Альтернативное «будущее» для гуманитарных наук, это, в условиях нарастающего культурно – цивилизационного противостояния, в условиях современной «неоварваризации» и герметизации сознания массового человека, - влачить судьбу служанки политики, проводника национальных (и только) нарративов и актора мифологизации сознания обществ в мире, в котором вместо диалога окончательно утвердился монолог, монологический принцип коммуникации. Каждый из представителей гуманитарной науки прокладывает дорогу либо к диалогу, либо к монологу.

¹ Э. Джгереная. «Социофилософия грузинского застолья и кое-что еще». <http://lib.ge/book.php?author=1456&book=8977>

გიორგი მასალკინი
პოსტმოდერნის კომუნიკაციური პარადიგმა
რეზიუმე

სტატიაში, ძირითადად ქართული რეალობის საფუძველზე, მოცემულია პოსტმოდერნის სიმულაციური აქტივობისა და კომუნიკაციის, დიალოგური კულტურის თანამედროვე პრობლემების ანალიზის მცდელობა. პირველ ნაწილში განხილულია პოსტმოდერნის ინფორმაციული ნაკადისა და ვირტუალური რეალობის რაობა, ინტელექტუალის როლი სწორი კომუნიკაციისა და მოწესრიგებული პოლემიკის სივრცის მოწყობაში; მეორე ნაწილში საუბარია დიალოგურ კულტურაზე.

Giorgi Masalkin
Post-modernistic Communication Paradigm
Summary

The article is an attempt to analyze the contemporary problems of the post-modernistic simulative activity and communication, and the dialogue culture. The first part of the article defines the notion of the the post-modern information flow and virtual reality, as well as the role of an intellectual in formation of the proper communication and ordered polemic. The second half of the article discusses the problems of a dialogue and the culture of the dialogue, and the means for extending the communication focus area.

Ирина Сикорская, Оксана Чугрина
(Украина)

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В современном мире происходит множество взаимосвязанных процессов, которые существенно влияют на духовно-культурную сферу человеческого бытия. Одним из них является процесс глобализации, который усиливает взаимосвязь и взаимозависимость всех стран и этнокультурных сообществ.

Межкультурная коммуникация занимает одно из центральных мест при изучении и оценке современного состояния человеческого общества, когда особенно важно определить оптимальные границы между глобализацией и сохранением национальной идентичности. В процессе межкультурной коммуникации между участниками данного процесса происходит осознание социальных норм своей и чужой культуры.

Глобализация всех сторон человеческой жизнедеятельности, характеризующая современное состояние общества, представляет собой утверждение нового этапа в развитии социальных связей в общемировом масштабе. Как известно, наступление глобализации обусловлено множеством причин – промышленной и электронной революциями, формированием общего рынка труда и сбыта товаров, миграцией населения в планетарном масштабе, невиданным ранее расширением международных контактов. Человечество переживает социальные трансформации во всех сферах своей жизнедеятельности, проявляющиеся в возникновении единого информационного и экономического пространства, взаимодействии культур, сломе привычных стереотипов поведения, изменении морально-ценностных норм, образовательных и профессиональных стандартов. Глобализация влияет как на целые государства и народы, так и на индивидов, обуславливая необходимость для каждого человека осознать глобальные изменения и иметь возможности для успешной социализации в новых условиях.

Глобализация противоречива и многоаспектна и, вследствие этого, обладает позитивными и негативными характеристиками, влияющими на жизнь людей. Положительный аспект заключается в создании и функционировании новых средств связи и передвижения, облегчении доступа к инновациям, знаниям, культурным, научным и экономическим достижениям, открытости границ, осознании людьми своего единства и ценностей свободы, изменении качества их жизни.

Существующие риски глобализации проявляются, прежде всего, в унификации стиля жизни представителей разных социокультурных сообществ, исчезновении локального своеобразия, поляризации неравенства населения. Расширение международных социокультурных контактов сопровождается, с одной стороны, стремлением к контакту с другими культурами и установлению равноправных отношений между индивидами, группами и государствами. С другой стороны, возрастает неприятие «чужих» социокультурных ценностей, утверждение «своего» как приоритетного, самого лучшего и достойного подражания. Нередко происходит переоценка ценностей своей культуры, вплоть до ее отрицания и признания «чужих» социокультурных установок в качестве образцов. Основные концепты межкультурной коммуникации: «свой» – «чужой», «конфликт», «толерантность», «стереотип» получают новое содержание, обусловленное появлением феномена глобальной культуры как одного из важнейших результатов глобализации.

Сегодня есть все основания говорить об этнополитической глобализации, как одной из относительно новых и чрезвычайно важных форм глобализации и связанных с ними

процессов. А именно: рост этнического возрождения, увеличение политизации этнической принадлежности, взрывом национализма, углубление политической раздробленности, а также осуществление принципов этнического плюрализма, мультикультурности, автономии и регионализации.

Усиление межкультурного взаимодействия этносов является характерным признаком современности, однако не следует забывать, что данная тенденция в разных социальных условиях может проявляться по-разному. В одних случаях она может стать источником обострения этнокультурных противоречий, а в других – наоборот, ярким проявлением одной из объективных закономерностей сближения этнических культур. Постоянная или частая взаимодействие этносов приводит к более быстрому усвоению инокультурных элементов. Но насильственное навязывание культуры неизбежно вызывает отторжение и, как дальнейшее развитие событий, – чрезмерную акцентуации собственной самобытности. То есть, процесс глобализации имеет две стороны: с одной стороны – это унификация, с другой – этническая самоидентификация.

Культура как неотъемлемая часть человеческой жизни наиболее чувствительна к проявлениям глобализации и модернизации. Глобализационный характер современного мира обуславливает пересечение жизненных и культурных смыслов как отдельных людей, так и цивилизаций. Именно в цивилизационном измерении особый статус приобретают проблемы общения разных народов и культур общин, включая проблему сосуществования в одном мире. Укрепление межкультурного взаимодействия национальностей является характерной чертой современной эпохи, но не нужно забывать, что эта тенденция при различных социальных условиях может проявляться по-разному. В некоторых случаях она может быть источником обострения этнокультурных различий, в других – наоборот, ярким проявлением одной из объективных закономерностей сближения этнических культур.

Можно констатировать наличие двух наиболее распространенных моделей межкультурного взаимодействия этносов – инструментальной и динамической. Первая модель в значительной степени ориентирована на адаптивные механизмы тех или иных компонентов культуры. Чаще в данном случае задействованы оказываются язык, образцы и нормы поведения. Вторая модель – стратегической направленности позволяет сосредоточиться на изменениях в структуре взаимодействия, опираясь на потенциальные возможности межкультурной коммуникации.

Межкультурная коммуникация осуществляется в процессе взаимодействия глобальной и локальной культур, между «открытым» сообществом индивидов и фундаментальными социокультурными установками. Глобализация представляет собой, по своей сути, новый этап взаимодействия социальных общностей как характеристику современного развития социальной коммуникации.

В процессе межкультурной коммуникации происходит инкультурация – приобщение личности к культурному наследию не только своей национальной культуры, но и к культуре других народов, т.е. к культурному наследию человечества. Обучение человека традициям и нормам поведения в конкретной культуре. Культура в разных странах более специфична, чем социальная структура. К ней труднее адаптироваться, полноценно включиться и привыкнуть. Таким образом, процесс инкультурации представляет собой сложный механизм, довольно длительный во времени результатом работы которого является присвоение стиля жизни, норм традиций чужой для человека культуры. Происходит переоценка ценностей, изменение сознания и привычек, что влечет за собой присвоение черт «чужой» культуры.

В случае, если процесс коммуникации происходит успешно, создаются условия для социализации и аккультурации, способствующих развитию современной, открытой к сотрудничеству и созиданию мультикультурной личности.

Преодоление старых стереотипов, внедрение толерантности в социум, уточнение самоидентификации всех слоев общества невозможно без межкультурной коммуникации как социального механизма преодоления противоречий между глобальными и локальными аспектами человеческой жизнедеятельности в современном мире.

Значимость межкультурной коммуникации в жизни любого современного общества усиливается в процессе преодоления устаревших стереотипов межкультурного взаимодействия при росте социальной миграции, увеличении числа конфликтогенных ситуаций на межэтнической почве. Необходимость межкультурной коммуникации как неперемного условия успешной социализации индивида в глобальном мире актуализирует осмысление этого процесса в ракурсе социальной коммуникации представителей разных культур. Важность роли межкультурной коммуникации возрастает при формировании толерантных отношений между представителями разных социокультурных сообществ с целью предотвращения разного рода конфликтов.

Главным механизмом межкультурных контактов является стереотипизация определяющая границы «своей» культуры, в рамках которой индивид ощущает безопасность и комфорт, а «чужое» культурное пространство характеризуется как неправильное и непонятное.

Первым шагом в преодолении политических, идеологических, философских, религиозных, психологических ограничений и барьеров в современной практике является диалог. Особой формой диалога является диалог культур. В наше время широко используется понятие «диалога культур». Под этим словосочетанием понимается такая форма и способ коммуникации двух или более культур, когда каждая сторона признает другую, как равную, проявляет к ней интерес, признает ее отличие, уважает ее уникальность и, одновременно, с процессом познания и признания характеристик другой культуры углубляет представление о себе, более четко осознает себя, свои контуры и качества, при этом углубляет самоидентичность.

Глобализация современной жизни проявляется в усилении потребностей в социокультурном релятивизме, основным механизмом которого является язык международного общения как ответа сообщества людей на новые риски прогресса во всех сферах человеческой жизнедеятельности, обеспеченных развитием средств электронной коммуникации, объединившими весь мир в единое целое. Таким образом, многоязычие современного мира отражает сложность и противоречивость мультикультурного сообщества, где особенную остроту приобретает знание условий достижения межкультурной коммуникации.

Литература:

1. Глобализация и мультикультурализм / Гречко П.К., Мальковская И.А., Нижников С.А. и др.; Отв. Ред. Н.С. Кирабаев. М.: РУДН, 2005. 331 с.
2. Дойч К. Народи, нації та комунікації // Націоналізм: Антологія. К.: Смолоскип, 2000. С. 546–566.
3. Могилевич Б.Р. Межкультурная коммуникация в системе социологического знания / Б.Р. Могилевич. Саратов: Изд-во «Научная книга», 2008. 275 с.
4. Семенов И.С. Глобализация и социокультурная динамика: личность, общество, культура. <http://www.politstudies.ru/fulltext/2003/1/2.htm>
5. Holton R. Globalization and the nation-state. N-Y., 1998. 173 p.

ირინა სიკორსკაია, ოქსანა ჩუგრინა
კულტურათაშორისი კომუნიკაცია გლობალიზაციის პროცესების პირობებში
რეზიუმე

სტატიაში წარმოდგენილია გლობალიზაციის პირობებში კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პროცესის რამდენიმე ასპექტი. კულტურათაშორისი კომუნიკაციის მნიშვნელობა ნებისმიერი თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრებაში სოციალური მიგრაციისას კულტურათაშორისი ურთიერთობის მოქვეყნებული სტერეოტიპების დაძლევის პროცესში იზრდება. თანამედროვე სამყაროს მულტილინგვიზმი ასახავს მულტიკულტურული საზოგადოების სირთულეს და წინააღმდეგობებს, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ეფექტური კულტურათაშორისი კომუნიკაციის მიღწევის პირობებს.

Irina Sikorskaya, Oksana Chugrina
Intercultural Communication in Terms of Globalization Processes
Summary

The article presents some aspects of intercultural communication process under modern condition of globalization. The authors state that the significance of intercultural communication in the life of any modern society is in the process of overcoming obsolete stereotypes within intercultural social growth of migration, increasing the number of conflicting situations of inter-ethnic violence. Thus, the multilingualism of the modern world reflects the complexity and contradictions of the multicultural community with especial focus on the conditions for achieving effective intercultural communication.

Ульвия Абдуллаева
(Азербайджан)

РОЛЬ ЖУРНАЛИСТИКИ В СМИ

Телевидение, занимающее особое место в системе современных средств массовой коммуникации, играет важную роль в распространении информации, демократических ценностей и ускорении глобализации. В настоящее время динамическое развитие любого общества непосредственно связано с информацией. Естественно, различного рода изменения, происходящие в обществе, влияют на сущность, роль и характер средств массовой информации (СМИ). Современная технология, влияя на социально-политическую жизнь, ставит новые цели и задачи перед СМИ и возлагает на них более значимую миссию. Эта историческая миссия тесно связана с широтой сферы охвата ТВ и специфическим влиянием на аудиторию в условиях нового общения. Согласно социальной психологии, по мере возрастания роли ТВ в общественной жизни усиливается и влияние голубого экрана на сознание, мышление и социальное поведение зрителей.

В настоящее время экран стал общественной трибуной, с которой обсуждаются многие проблемы социальной жизни. В журналистской деятельности основными принципами являются свобода слова, мысли и печати, и в силу этого в телевизионном творчестве актуализируется проблема соблюдения этических норм. С другой стороны, тележурналистика является весьма специфической областью публицистики. При подготовке программ, различающихся по содержанию и формату, возникают разные ситуации. Именно ведущий и репортер должны придерживаться принятых этических правил. Данная проблема актуализируется и тем, что система масс-медиа, перешедшая от авторитаризма к демократии, т.е. в политическую сферу, полностью отличающуюся от Советского режима, начинает действовать по новым правилам и стандартам. Среди этих стандартов на первый план выдвигается деятельность СМИ, в том числе телевидения, соответственно принятым этическим правилам и нормам поведения. Поэтому проблема этических норм в телевизионной деятельности является самой актуальной темой современной журналистики и экранной публицистики.

Современный опыт журналистики показывает, что активизация этических проблем в условиях независимости непосредственно связана с расширением свободы слова и печати, т.е. ситуация, обусловившая свободу слова и печати в Азербайджане, отмена государственного контроля и цензуры над печатью требовали регулирования данной сферы с точки зрения правовых и этических норм. Специальная статья Конституции Азербайджанской Республики, касающаяся свободы мысли и слова, отмена государственной цензуры над печатью (ст. 47 и 50 Конституции) диктовали принятие специального закона о СМИ. В настоящее время благодаря применению современного законодательства, которое вывело Азербайджанскую Республику в число цивилизованных государств, в стране функционируют десятки газет, журналов, радио, телевидение, интернет. Новая журналистика проявляет себя как в творческой деятельности, так и в современной организации СМИ. В данном процессе формирование профессиональной этики журналистов и создание правовой базы СМИ могут расцениваться как новый этап в развитии азербайджанской журналистики.

Как уже отмечалось, этические особенности деятельности журналиста непосредственно связаны со свободой слова и печати в демократическом обществе. Эта свобода всегда опирается на правовые основы и сознательную общественную ответственность. В этом плане в ТВ журналистике имеется множество точек соприкосновения между правовым регулированием и этическими нормами. Они имеют схожие объекты влияния, оба носят нормативный характер, и это затрудняет дифференциацию правовых норм и этических принципов. Профессиональное поведение тележурналиста – яркий показатель выполнения его общественного долга. Соблюдение тележурналистом этических норм – довольно нелегкий труд, однако выполнение этих правил способствует повышению рейтинга программы.

Многие исследователи приходят к такому выводу, что соблюдение этических норм труднее, чем подчинение законам, и порой журналисту это не совсем выгодно. Неслучайно американские тележурналисты, берущие на себя высокое обязательство, не очень придерживаются профессиональной этики (3, 8).

Однако, «невозможно представить свободу печати, изолированную от стоящих перед СМИ конкретных, задач, занимающих особенно приоритетную позицию в Американском обществе». (A. Free and Responsible Press; Report of the Commission on Freedom of the Press. M. Hutehns, Chair. (Urbana: unit of Illinois Press, 1956, 74-78). В современном обществе социальная ответственность печати, телевидения ощущается все более, т.к. главная задача и социальная миссия ТВ - информирование членов общества об интересующих их проблемах». При выполнении этой задачи журналист должен соблюдать правила профессионального поведения. Каковы же источники профессиональной этики журналиста, и, в частности, тележурналиста? «Существуют по крайней мере два таких источника: теории общей морали; официальные и неофициальные медиа кодексы» (4, 490). Изучение и применение их в деятельности – обязанность журналиста, репортера. Вообще, профессиональная этика тележурналиста включает его ответственность перед обществом.

Телевидение – средство распространения различных идей, общества, и Генеральная Ассамблея ООН руководствуется лозунгом «Свобода как эталон всех свобод». В действительности это право подразумевает постановку какой-либо проблемы, обсуждение серьезных социальных проблем и т.п. на телевидении.

Телевидение дает возможность выражения мнения не только какой-либо партии, общественного деятеля, государственного чиновника, но и обычного зрителя. Оно в целом представляет мнение общества. Ответственность тележурналиста перед обществом формируется на этой основе. Участники какой-либо телепрограммы, различаясь по социальному составу, имеют и разные мнения. «Аудитория имеет право на знание, журналист же обязан показывать и сообщать. Ситуация между этим правом и обязательством требует принятия этического, морального и социального решения. Тележурналист несет ответственность перед:

- обществом;
- телезрителями;
- участниками программы;
- телекомпанией
- своей совестью» (9, 46-47)

Следует учесть, что в настоящее время в условиях социального расслоения общества любая информация может легко стать пропагандистско-манипуляционным материалом и привести к конфронтации.

«Известно также, что вопреки нашему представлению телевидение не всегда является орудием политической пропаганды. Оно является особым не имеющим аналога средством общения. Его основная задача способствовать взаимопониманию между людьми (10, 155) и

эта задача исключает его деятельность по указке. Тележурналист должен особо учитывать эту особенность в своей работе, а это возможно лишь при строгом соблюдении профессиональной этики.

Телевидение несет этическую ответственность перед зрителями еще в нескольких аспектах. Следует придерживаться этических норм при показе откровенных эротических сцен в фильмах, сцен насилия, травмирующих психику и вызывающих стрессовое состояние, и других ситуаций (например, также при показе дорожно-транспортных происшествий, аварий, преступлений и т.д.). Журналистская ответственность подразумевает уважение к личности, недопущение искажений, опровержение ложных сведений, порочащих честь и достоинство граждан» (2, 14).

Человек, выбравший профессию журналиста, несет ответственность перед обществом независимо от того, в каких конкретно СМИ он работает. Эта ответственность прежде всего подразумевает своевременную информацию о самых важных фактах и событиях в рамках принятых этических правил. «Тиражируемое слово требует большой ответственности. В эту категорию ответственности входят такие качества, как правдивость и объективность, благородство и порядочность, верность общечеловеческим ценностям, профессиональная солидарность, уважение личной жизни, беспристрастность, честность» (8, 99).

Из всего этого можно прийти к заключению, что профессиональная этика и социальная ответственность журналиста – взаимообусловленные понятия, т.к. «ответственность регулирует поведение журналиста перед обществом, читателем, слушателем, зрителем (1,30)». Все это находит отражение в творчестве журналиста.

Есть еще один момент, свидетельствующий об особых отношениях между телевидением и обществом. Источниками финансирования частных каналов являются в первую очередь спонсоры и заказчики рекламы. В этой реалии перед западными телеканалами ежедневно стоит вопрос: «учитывать пожелания и потребности общества или интересы заказчиков рекламы?» В своей книге «Этика в новостных телепередачах» М.Дж.Мательски, говоря об актуальности проблемы «профессиональная этика и экономические взгляды», приводит интересный пример. Один из каналов решил продемонстрировать фильм об обеспечении безопасности в автомобилях. В одном из эпизодов этого фильма содержалась информация о том, что производители автомобиля поставили дорогостоящие предохранительные части в новые модели. Один из местных заказчиков рекламы, занимающийся продажей автомобилей, потребовал остановить показ этого фильма. В такой ситуации телеканал либо должен был продемонстрировать этот фильм, невзирая на позицию общества, либо потерять выгодного клиента. Телеканал выбрал первый путь и продолжил демонстрацию фильма (5, 25). Этот случай, характерный для современного телевидения, служит поучительным примером того, что лица, ответственные за подготовку и распространение новостей, должны учитывать позицию не отдельных влиятельных и власть имущих лиц, а всего общества. Следует отметить, что такие случаи наблюдаются на телевизионном пространстве Азербайджана, и при столкновении личного и общественного интересов дело решается не в пользу последнего.

Все вышеизложенное – этические моменты, реализующиеся как в мировой телепрактике, так и на телевизионном пространстве Азербайджана. Все это происходит перед камерой, на глазах у зрителей, общества.

Видеокамера «не является лишь аппаратом, передающим изображение и звук на магнитную ленту» (6,308). Видеокамера, в первую очередь, - видящее око зрителя. Следует отметить, что камера -техническое средство, к которому люди еще полностью не привыкли и перед которым они испытывают определенное психологическое напряжение.

Во время различных телепросов (на улице, при проведении определенных мероприятий и т.д.) на помощь приходят мобильные видеокамеры. «Видеокамера

профессионального журналиста должна быть на «профессиональном» уровне, т.к. журналист может выполнить свою обязанность лишь при наличии камеры такого уровня» (7, 119). Конечно, это всего лишь технические стороны профессии. Основная проблемы – общение перед камерой.

Есть такое выражение: «Во время съемок важнее быть человеком нежели профессионалом». Известный телетеоретик С.А.Муратов так перефразирует это выражение: «Во время съемок быть человеком и означает быть профессионалом» (10, 174). Требование «быть человеком во время съемок» включает проблему нравственных норм тележурналиста. Здесь подразумеваются многие этические моменты: этическое обращение с приглашенным на интервью, признание его профессионализма в данной области, оценка его как источника информации, знание уровня его компетентности, беспристрастность при задавании наводящих вопросов и т.д.

Обращение с собеседником - главная особенность, определяющая профессиональную этику и общественную ответственность журналиста. Поэтому данная проблема всегда находится в центре внимания тележурналиста.

Литერატურა:

1. Абрамов Д.С. Профессиональная этика журналиста. М., Изд. МГУ, 1999.
2. Ответственность журналиста. Опыт мировых советов печати. Баку, 2002 (на азербайджанском языке).
3. Журналистская этика. Баку, 2000 (на азербайджанском языке).
4. Средства массовой информации. Введение в современную коммуникацию. Баку. Изд. Университета Хазар, 2005 (на азербайджанском языке).
5. Марилин Дж. Мателски. Этика в новостных телепередачах. Стамбул, 1995 (на турецком языке).
6. Магеррамлы Г.М. Толковый словарь кино-, теле- и радиотерминов. Баку, 2000 (на азербайджанском языке).
7. Мамедли Дж. Введение в журналистику. Баку, 2001 (на азербайджанском языке).
8. Мамедли Дж. Современная журналистика. Баку, 2006 (на азербайджанском языке).
9. Муратов С.А. Нравственные принципы тележурналистики. М., Изд. МГУ, 1998.
10. Муратов С.А. Телевизионное общение в кадре и за кадром. М., 2003.

უღვია აბდულაევა ტელეჟურნალისტის როლი მასმედიაში რეზიუმე

სტატიაში განხილულია პრესის, ტელევიზიის სოციალური პასუხისმგებლობა თანამედროვე საზოგადოებაში. ხაზგასმულია, რომ ეკრანი არის სოციალური ტრიბუნა, საიდანაც მრავალი საკითხი განიხილება და, აქედან გამომდინარე, სიტყვის თავისუფლების, იდეის და პრესის პრინციპები ყველაზე მნიშვნელოვანია ჟურნალისტის საქმიანობაში. ასევე ძალზედ მნიშვნელოვანია, რომ მასმედია იცავდეს ეთიკურ ნორმებს. ჟურნალისტი პასუხისმგებელია საზოგადოების წინაშე და მისი ძირითადი ვალდებულებაა მიღებული ეთიკური ნორმების ფარგლებში მნიშვნელოვანი ფაქტების და მოვლენების შესახებ დროულად, ობიექტურად და მიუკერძოებლად ინფორმაციის მიწოდება საზოგადოებისთვის. ჟურნალისტის ძირითადი მახასიათებლებია: სამართლიანობა, ობიექტურობა, პატიოსნება, წესიერება, ერთგულება

ბა ადამიანური ფასეულობების მიმართ, პროფესიული სოლიდარობა და პირადი ცხოვრების პატივისცემა.

Ulyya Abdullaeva
The Role of Journalist in Media
Summary

The article deals with the social responsibility of the press, television in the modern society. It is emphasized that the screen is a social tribune from which many urgent problems are discussed, so the principles of freedom of speech, idea, the press are main for journalist's activity, and it is very important for mass media including television conform to the ethical norms. Journalist is responsible to society and his main duty is timely, objective, impartial information about important facts and events within the framework of accepted ethical rules. Principal qualities are truthfulness, objectivity, honesty, decency, devotion to human values, professional solidarity, respect to private life.

Key words: telejournalism, ethical norms, society, journalist, responsibility, professional ethics, audience, news, TV channel.

ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY – ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ

თამარ კიკნაძე
(საქართველო)

უნივერსიტეტი და სოციალური მენეიერების სწავლების პრობლემა

უნივერსიტეტები წმინდა ევროპული პროდუქტია. ისინი შუა საუკუნეების ევროპაში წარმოიშვა. ზოგიერთი ავტორი თვლის, რომ მათი წარმოშობა უფრო ადრეულ ხანასთან არის დაკავშირებული, მაგრამ საკმაოდ ავტორიტეტული მკვლევარების აზრით, ასეთი ინფორმაცია სინამდვილეს არ შეესაბამება. მანამდე იყო სრულიად უნიკალური სასწავლებლები კონფუციური ტანის იმპერიის ხანაში, სუნის იმპერიის პერიოდში და უფრო ადრე, ცნობილი სკოლები კონსტანტინეპოლში, მედრესეები ისლამურ ცივილიზაციაში. ისინი საკმაოდ დიდ როლს თამაშობდნენ ადამიანების განათლების საქმეში, მაგრამ ეს არ იყო უნივერსიტეტები (1).

უნივერსიტეტი კონკრეტულ პერიოდში წარმოშობილი დაწესებულება არ არის. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მისი წარმოშობა დაკავშირებულია შუა საუკუნეებთან, კერძოდ, ეს არის 1000 წლის შემდგომი პერიოდი, მე-11 საუკუნე, როდესაც დასავლეთი შვეიცია აღმავლობის პერიოდში, ფეოდალიზმისთვის დამახასიათებელი ყველა ატრიბუტიკით. ეს არის გრიგორიანული რეფორმის, დასავლური ქრისტიანობის აღმოსავლურ ქრისტიანობასთან ალტერნატიული დაპირისპირების და ქალაქების აღზევების ხანა.

უნივერსიტეტების წარმოშობის წლებით დათარიღება საკმაოდ რთული საქმეა. როდესაც ამბობენ, მაგ., ფილიპე ავეუსტმა 1200 წელს დაარსა პარიზის უნივერსიტეტი, ან მე-11 საუკუნეში ფრიდრიჰ ბარბარისამ დაარსა ბოლონიის უნივერსიტეტი – ეს ინფორმაცია სინამდვილეს არ შეესაბამება.

უნივერსიტეტები წარმოიშვა ძალიან მიმზიდველი ფორმით და ეს იყო ურთიერთის მიმართ ფიცის დადების – „kurfuracio“-ს ფორმა, რომელსაც შემდგომ „universitas“, ანუ თანაბარუფლებიანთა თანამეგობრობა ეწოდა. თანაბარუფლებიანი ადამიანები ერთმანეთთან დებდნენ ფიცს და ამ ფიცის საფუძველზე მათ იურიდიული პირის სტატუსი ენიჭებოდა. „universitas“-ის სტატუსი ჰქონდა არა მარტო სტუდენტების და მაგისტრების გაერთიანებას, არამედ ნებისმიერი ქალაქის კომუნას, ხელოსანთა კორპორაციას და სხვ., მაგრამ უკვე მე-13 საუკუნეში აღნიშნული სახელწოდება მხოლოდ საგანმანათლებლო ორგანიზაციებს შერჩა (2).

მე-11, მე-12 საუკუნეებში მოხდა რომის სამართლის რეცეფცია, შეიქმნა კანონიკური სამართალი, რაციონალური თეოლოგია. ახალი ტიპის ინტელექტუალები ქალაქებში, მეფის, დიდებულების კარზე ან მონასტრებში ცხოვრობდნენ და საგანმანათლებლო საქმიანობას ეწეოდნენ. მათ სწავლებას სქოლასტიკას უწოდებდნენ. ეს იყო რაციონალური ლოგიკა. მათ არისტოტელეს ფორმალური ლოგიკა მიუსადაგეს ცოდნის ახალ დარგებს. მათი მსმენელების რიცხვი თანდათან სულ უფრო და უფრო იზრდებოდა.

შუა საუკუნეებში ავტორიტეტული ადამიანების აზრს დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. რა უნდა ექნა ადამიანს, თუ სხვადასხვა ავტორიტეტების შეხედულებები განსხვავებული იყო? გარკვეული ლოგიკური პროცედურების საშუალებებით გაწერილი იყო, თუ რის საფუძველზე და როგორ უნდა ყოფილიყო მიღებული გადაწყვეტილებები (3).

ამ დროის ადამიანები სხვა კანონებით ცხოვრობდნენ. არ იყო, მაგალითად, საჭირო რომის სამართლის ცოდნა, რომ გლეხების დავის საქმე განეხილათ; მაგრამ ის, ვინც ამ სკოლას გაივლიდა, ლოგიკურად აზროვნებდა და გადაწყვეტილებებსაც ლოგიკის შესაბამისად იღებდა. ადამიანები, რომლებიც ასეთ განათლებას იღებდნენ, ახალი ფორმაციის ადამიანები იყვნენ. სწორედ ამ ლოგიკას ექვემდებარებოდა შემდგომში დასავლური განვითარება.

მე-13 საუკუნეში გაჩნდა პარიზის, ბოლონიის, მონპელიეს, ოქსფორდის უნივერსიტეტები. გერმანელმა მეცნიერმა ექსლერმა მშვენივრად გადმოსცა უნივერსიტეტის არსი: „უნივერსიტეტი – ეს არის ცოცხლების და მკვდრების თანამეგობრობა“. პირველი საუნივერსიტეტო წესდება 1214 წელს პარიზში შეიქმნა, რომელიც იუწყებოდა ასე: „თუ მოკვდა მაგისტრი, მის დაკრძალვას უნდა დაესწროს ... კაცი“, დასახელებული იყო ჩაცმულობის ფორმა და ა.შ. წესდებაში ასეთი ჩანაწერები იმ ხნის ადამიანებისთვის ძალზედ ლოგიკური იყო (5).

შუა საუკუნეების ადამიანებისთვის სიკვდილს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა და ბევრად განაპირობებდა მისი სულის შემდგომ არსებობასა და მდგომარეობას. ერთი იყო, როდესაც იგი სახლში გარდაიცვლებოდა. თუ იგი უცხოეთში მოკვდებოდა, სწორედ ეს შეფიცული ადამიანები იზრუნებდნენ მის სამშობლოში გადმოსვენებასა და შესაბამისი წესის აგებაზე. ადამიანები დებდნენ ფიცს იმის თაობაზე, რომ იცხოვრებდნენ თანხმობაში და არ ექნებოდათ კონფლიქტი. სწორედ ამ პირობებში წარმოიქმნა კორპორატიული ფორმა, რომელიც შემდგომში ბევრისთვის მისაღები აღმოჩნდა. უნივერსიტეტები ამ ფორმით არსდებოდა ადგილობრივი ხელისუფლების თანხობით, მაგრამ მეფეების, დიდებულების და რელიგიური ინსტიტუტებისაგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებდნენ, თუმცა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ისინი აკონტროლებდნენ სწავლების პროცესს და დოცენტის ლიცენზიის გაცემას (4). კორპორატიული ფორმა იძლეოდა ამის საშუალებას – გამოცდის შედეგად, ლიცენზიას ანიჭებდა კორპორაცია (თანაბართა ერთობა), ხოლო ხელისუფალი ან პაპი ადასტურებდა ამ გადაწყვეტილებას. კორპორაცია წყვეტდა ესა თუ ის ადამიანი ღირსი იყო თუ არა ყოფილიყო ამ კორპორაციის წევრი – მიეღო ბაკალავრის, მაგისტრის, დოცენტის ან დოქტორის ხარისხი. ამ პროცესს სიცოლოგები, მაგ., დიდი ფრანგი სოციოლოგი ბურდიე „სოციალურ მაგიას“ უწოდებდა. ადამიანები ამ კორპორაციის წევრებად ხდებოდნენ არა წარმომავლობის, არამედ განათლებაში წარჩინებულობის მიხედვით. მაგ., არავინ იცოდა, ვინ იყო წარმომავლობით თომა აქვინელი. მამამისი გრაფი იყო. ჟან-ჟაკ რუსო გლეხის შვილი იყო, ერაზმ როტერდამელი უკანონოდ შობილი მღვდლის შვილი. უპირველეს ყოვლისა, მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ ყველა ისინი ცოდნის ადამიანები იყვნენ და უნივერსიტეტი მათ ანიჭებდა ხარისხს. უნივერსიტეტების კურსდამთავრებულებს უდიდესი ავტორიტეტი ჰქონდათ. ეს მათ აძლევდა საშუალებას სოციალურად აქტიურები ყოფილიყვნენ. ხშირად ისინი მეფეების, წარჩინებულთა, პაპების მრჩეველები იყვნენ.

უნივერსიტეტებს ერთი უნიკალურობაც ახასიათებს. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი დასავლური ცივილიზაციის პროდუქტია, უნივერსიტეტები კარგად იქნა შეთვისებული სხვადასხვა არაევროპული ქვეყნის მიერ. მაგ., თუნდაც ისლამურ ქვეყნებში. დემოკრატია, პარლამენტარიზმი და სხვ. ევროპული ღირებულებები შეიძლე-

ბა იქ ვერ განვითარდა, მაგრამ უნივერსიტეტები თითქმის ყველგან არსებობს – ისლამაბადში თუ დუბაიში, დოჰაში თუ პეკინში და სხვ.

მე-18 საუკუნის დასასრულს ევროპაში დაიწყო სერიოზული მსჯელობა უნივერსიტეტების გაუქმების შესახებ. ისინი აღიქმებოდა, როგორც შუა საუკუნეების ბნელი გადმონაშთი. ამ იდეას მხარს უჭერდა განმანათლებელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი, რამაც შედეგად ის გამოიღო, რომ ევროპაში მკვეთრად შემცირდა უნივერსიტეტებისა და სტუდენტების რაოდენობა.

არგუმენტი, რომელიც უნივერსიტეტების გაუქმებას ასაბუთებდა, იმაში მდგომარეობდა, რომ უნივერსიტეტი არ იძლეოდა საზოგადოებისა და ეკონომიკისთვის სასარგებლო განათლებას; ანუ განათლებას, რომელიც სასარგებლო პროფესიების შექმნას უზრუნველყოფდა. სწორედ ამ მიმართულებით განხორციელდა რეფორმა საფრანკეთში, რომელსაც ნაპოლეონის რეფორმას უწოდებენ.

უნივერსიტეტი, როგორც განათლებისა და შემეცნების მთავარი ინსტიტუტი, მხოლოდ იმ ისტორიული სასწაულის გამო გადარჩა, რომ პრუსიის განათლების მინისტრად დაინიშნა ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლტი და 1810 წელს ბერლინში გაიხსნა ახალი უნივერსიტეტი, რომელსაც დღეს ჰუმბოლტის უნივერსიტეტს უწოდებენ. მისი ინოვაციის არსი მეტად მნიშვნელოვანი იყო. ჰუმბოლტის მიერ შემოთავაზებულ იქნა უნივერსიტეტის ახალი მოდელი და რამდენიმე მარტივი, მაგრამ მეტად მნიშვნელოვანი წესი. პირველი მათგანი დაკავშირებული იყო ავტონომიის პრინციპთან: უნივერსიტეტში პედაგოგები და მეცნიერები თავისუფალნი და დამოუკიდებელნი უნდა ყოფილიყვნენ. სახელმწიფოს მათზე ზეწოლის მოხდენა არ უნდა შეძლებოდა. პედაგოგებს უნდა ესწავლებინათ, რაც უნდოდათ და როგორც უნდოდათ. თავის მხრივ, სტუდენტებსაც შეუზღუდავი თავისუფლება უნდა ჰქონოდათ. შეზღუდვა ითვალისწინებდა მხოლოდ მათი სპეციალობის ჩარჩოში საგნების არჩევანს. ანუ უნივერსიტეტი ექვემდებარებოდა ავტონომიურობისა და თავისუფლების მნიშვნელოვან პრინციპებს.

მეორე უმნიშვნელოვანესი პრინციპი იყო სწავლებისა და კვლევის ერთობლიობა. ამ პრინციპით, უნივერსიტეტი განსხვავდებოდა სკოლისაგან. უნივერსიტეტში ასწავლიდა არა ის, რომელიც მხოლოდ კარგად ასწავლიდა, არამედ ის, ვინც იკვლევდა. ამით, ჰუმბოლტის აზრით, იქმნებოდა ისეთი გარემო, როდესაც პედაგოგი და სტუდენტი ერთად ერთვებოდნენ ჭეშმარიტების ძიებაში.

ეს მოდელი, რომელიც გერმანიაში მე-19 საუკუნის დასაწყისში შეიქმნა, მსოფლიო მოდელად იქცა და ნაყოფიერი განვითარება პოვა ამერიკულ და ინგლისურ საუნივერსიტეტო მოდელებშიც (6).

შუა საუკუნეების საუნივერსიტეტო მოდელები არ იყო მოტივირებული ცოდნის გაფართოებაზე. მაშინდელი უნივერსიტეტები უზრუნველყოფდა ცოდნის გადაცემასა და კომენტირებას. რა თქმა უნდა, გარკვეული ცვლილებები ხდებოდა, მაგრამ ეს ცვლილებები ძალიან ნელი ტემპით მიმდინარეობდა. ჰუმბოლტისეული მოდელი მოდერნიზებული უნივერსიტეტის მოდელს წამოადგენდა. დროთა განმავლობაში ამ მოდელმაც ტრანსფორმირება განიცადა. მაგ., საბჭოთა კავშირის დროს არსებობდა ე.წ. კლასიკური უნივერსიტეტები, რომლებშიც შერწყმული იყო სწავლება და კვლევა. ზოგიერთ ქვეყანაში (მათ შორის სსრკ-ში) შეიქმნა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, მაგრამ დღეს უნივერსიტეტები მაინც ცოდნის წარმოების ძირითად ინსტიტუტებად მიიჩნევა.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღეს მსოფლიოში ძირითადად გავრცელებულია ე.წ. მასობრივი უნივერსიტეტები. ასეთი უნივერსიტეტები შემოსავლის საკმაოდ კარგი წყაროა და ამიტომაც ვერ უძლებს მასობრიობის ცდუნებას, მაგრამ მსოფლიოს საუკეთესო კვლევითი უნივერსიტეტები უარს ამბობენ მასობრივ დაკვეთაზე და

კვლევებზე არიან ორიენტირებული. ამასთან, არსებობს დახურული ტიპის უნივერსიტეტები, რომლებშიც სწავლა ძალიან ძვირია. ისინი მსოფლიო უნივერსიტეტების 2%-ს შეადგენს და ელიტას ქმნის. ასეთი დახურული ტიპის უნივერსიტეტებში სტუდენტები განსაკუთრებულ განათლებას იღებენ და ინფორმაცია ასეთ უნივერსიტეტებზე ძალზე მწირია.

დღეს საქართველოში ჩამკვდარია კვლევითი ცოდნის სული. ჩვენი უნივერსიტეტები მასობრივი ტიპის უნივერსიტეტებად არის ქცეული, რომლის ძირითადი ფუნქცია არა კვლევისა და სწავლების შერწყმაა, არამედ სოციალიზაცია და, სამწუხაროდ, ეს სოციალიზაციაც არასწორი მიმართულებით წარმოებს იმის გამო, რომ ნაციონალების მმართველობის პერიოდში ისინი მკვეთრად იდეოლოგიზირებული გახდა. მათ ფორმალური ავტონომია გააჩნდათ. სინამდვილეში ხელმძღვანელ თანამდებობაზე ხელისუფლების ერთგული ადამიანები ინიშნებოდნენ, რომლებიც ნაციონალებისთვის სასურველ პოლიტიკას ახორციელებდნენ. არავისთვის არის საიდუმლო, რომ პროფესორები უნივერსიტეტებიდან პოლიტიკური ნიშნით იდეენგობოდნენ. ასე რომ, 9 წლის განმავლობაში ჩვენ მივიღეთ კურსდამთავრებულების საკმაოდ დიდი რაოდენობა, რომლებმაც სწავლის დროს საექვო ღირებულებები შეიძინეს და დიდი ალბათობით მათი რესოციალიზაციაა საჭირო.

ცალკე პრობლემაა უნივერსიტეტებში სოციალური მეცნიერებების სწავლება, უკანასკნელი 20-30 წლის განმავლობაში მსოფლიომ მნიშვნელოვანი ცვლილება განიცადა, რაც ადეკვატურად არ არის ასახული თვით დასავლურ სახელმძღვანელოებშიც. ბევრ საგანში არ არსებობს ადგილობრივი სახელმძღვანელოები, რომლებიც ჩვენი ქვეყნის სინამდვილეს ასახავდნენ. ნაკლებობაა ისეთი პედაგოგებისა, რომლებიც თანამედროვე პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პროცესების შესაბამის ინტერპრეტაციას მოახდენენ და ადეკვატურ დასკვნებს გამოიტანენ. არასწორად მიგვაჩნია, აგრეთვე, დასავლეთის სოციალური მეცნიერებების წარმომადგენლებზე აპელირება, რადგანაც ჩვენ განსხვავებული პრობლემები გვაქვს და ჩვენი მეცნიერები არა მხოლოდ მათ მიერ შემოთავაზებული მოდელებით უნდა კმაყოფილდებოდნენ, არამედ ადგილობრივ რეალებს სწავლობდნენ, ითვალისწინებდნენ მათ გამოცდილებას და ქართულ სინამდვილეზე მორგებულ მოდელებს გვთავაზობდნენ.

არახალია, რომ დღეს ჩვენი ქვეყნისთვის ყველაზე დიდი პრობლემაა რუსეთი და მასთან ურთიერთობა. ამ ფონზე ჩვენს უნივერსიტეტებში გააუქმეს რუსული ენისა და რუსეთის ისტორიისა და პოლიტიკის შემსწავლელი საგნები და სპეციალობები. მაგალითისთვის, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რომლისთვისაც დღეს ჩინეთი განსაკუთრებულ სახელმწიფოს წარმოადგენს, ჩინეთის 8000 მკვლევარია და უამრავი სპეციალიზებული გამოცემა, რომლებიც ცალკეულად სწავლობენ ჩინეთის განვითარების სხვადასხვა ეტაპს.

გამართლებულია დღევანდელი ხელისუფლების გადაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ რექტორს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს სამეცნიერო ხარისხი და იგი კარგად უნდა იყოს ჩახედული საუნივერსიტეტო ცხოვრებაში. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი უნდა წარმოადგენდეს კვლევისა და სწავლების შერწყმულ დაწესებულებას. ასეთ დაწესებულებას კი სამეცნიერო ხარისხის მქონე რექტორი სჭირდება, რომელიც სასწრაფოდ განახორციელებს საუნივერსიტეტო რეფორმებს, რადგანაც სწავლებისა და კვლევით დაწესებულებასთან ერთად, უნივერსიტეტი მნიშვნელოვანი სოციალური გავლენის აგენტია და ჩვენი ისტორიის განმავლობაში ქართული სულისა და იდეის მატერებელი იყო.

უნივერსიტეტის აღორძინების იდეას საქართველოსთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს. საქართველო არ არის მატერიალური რესურსებით მდიდარი ქვეყანა. მის ყველაზე დიდ სიმდიდრეს ტრადიციულად განათლება, მეცნიერება და კულტურა წარმოადგენდა. 21-ე საუკუნე კი ინფორმაციასა და განათლებაზე დაფუძნებული საზოგადოების ხანაა. ჩვენ მსოფლიოში სწორედ ამ პარამეტრებით უნდა დავიმკვიდროთ თავი და არა სხვადასხვა პოლიტიკური ცენტრის დაპირისპირების ეპიცენტრებით (7).

ლიტერატურა:

1. www.polit.ru/article/2010/02/04/university/
2. იქვე.
3. Röhrs, The classical Idea of the University, Tradition and Reform of the University under an International Perspective.
4. Rüegg, «Themes», A History of the University in Europe, Vol. I.
5. Rudy, The Universities of Europe, 1100-1914.
6. Липатникова Г. И. Документы по истории университетов Европы XII-XV вв.
7. თამარ კიკნაძე, ვერ დაკარგავ ავტონომიას, რაც არ გაქვს, გაზ. „რეზონანსი“, 21.06.2013.

Tamar Kiknadze
University and the Problems of Teaching Social Sciences
Summary

The article describes a brief history of the origin and development of universities, discussing their roles at different stages of their existence, as well as problems of university and teaching of social sciences in contemporary Georgia.

Тамар Кикнадзе
Университет и проблема обучения социальных наук
Резюме

В статье передается краткая история происхождения и развития университетов, обсуждается их роль на разных этапах их существования, а также проблемы университета и преподавания социальных наук в современной Грузии

Асиф Имамалиев
(Азербайджан)

ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗАПАДНЫХ МОДЕЛЕЙ ОРГАНИЗАЦИИ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

Власть, как основной элемент управления обществом, в то же время является основным объектом исследования политической науки. С точки зрения масштаба и полномочий, она проявляется в двух дополняющих друг друга ступенях: центральной и местной власти. Местная власть, в свою очередь, делится на две ветви: местное управление и местное самоуправление.

Местное управление – это государственное правление, осуществляемое представителями, назначенными либо посредством центральной государственной властью, непосредственно либо по соответствующим административно-территориальным единицам. Этот институт считается составной частью единой государственной власти, а местные органы продолжением центральной власти. Органы местного самоуправления, финансируясь государственным бюджетом, органы местного управления строятся на основе соподчинения снизу доверху, входят в единую систему государственных органов и на местах обеспечивают претворение в жизнь политики центральной власти. На местах местное самоуправление есть самостоятельное решение местных задач со стороны населения. Органы местного самоуправления независимы в решении вопросов, относящихся по закону вправе решать самостоятельно вопросы, по закону относящиеся к их компетенции (1, 3).

Русский исследователь М. Чудаков привлекает внимание к двум отличительным чертам между местным управлением и местным самоуправлением. Он пишет: «Органы местного самоуправления формируются гражданами на основе прямых выборов, а органы местного управления - центральной властью путем назначения. Это и есть основная разница между ними. Однако, это не единственная разница. Органы местного самоуправления самостоятельны в рамках своих полномочий, а органы местного управления подчиняются органам государственной власти (7).

А французский правовед Ж. Ведель отмечает, что децентрализация, являющаяся важнейшей особенностью местного самоуправления, подразумевает передачу полномочий принятия решений органам, которые избираются заинтересованными в принятии этих решений гражданами и не подчиняются центральным органам власти. По сравнению с органами центральной власти эти органы являются более гибкими и работоспособными (5).

В разных странах можно встретить различные формы местного самоуправления. Однако, между ними хотя имеются различия, но есть и общие особенности. Эти общие особенности по определенным системам группируют модели местных самоуправлений, существующих в разных странах. В этом смысле независимость или уровень полномочий органов местного самоуправления является важным показателем.

Р.Уэлс и Н.Бондарь самый высокий и самый низкий уровни независимости органов местного самоуправления описывают таким образом: «Если местное самоуправление строго подчинить центральной власти, то оно потеряет свою автономность, и его существование подойдет к концу» (4, 203).

А по мнению американского исследователя Р. Уэлса, если местному самоуправлению будет дана абсолютная независимость, это может привести к снижению авторитета государственной власти, бессилию органов центральной власти в решении общенациональных вопросов, произволу, анархии на этой территории, анархии органов

центральной власти на той территории и даже может повлиять на территориальную целостность (5).

Таким образом, выявляются разные модели или системы местного самоуправления. Среди них самой популярной в мире является англосаксонская модель, важными особенностями которой являются следующие;

- отсутствие на местах уполномоченных представителей центральной власти, контролирующей законность деятельности органов местного самоуправления;
- формирование органов местного самоуправления гражданами на основе прямых и осуществление ими независимой деятельности: в рамках своих полномочий;
- опосредованный характер контроля над деятельностью местных органов, который, как правило, осуществляется со стороны центральных (отраслевых) министерств;
- сколько бы не были самостоятельны органы местного самоуправления, они подчинены единым национальным интересам и законам и т. д. (8).

Другая важная особенность англосаксонской модели в том, что в этих странах политические процессы изолируются на общенациональном и местном уровнях и не вмешиваются друг друга. Но, в общенациональных вопросах они выступают из единых позиций и в своей деятельности дополняют друг друга. Английский исследователь П.М. Слоу отмечает, что местное управление является составной частью «гегемона национального государства». Оно, ради интересов общенациональной политики, местную инфраструктуру содержит в хорошем состоянии, обеспечивает на местах нормальный оборот капитала, охраняет спокойствие общества, на местах контролирует правильное осуществление законов. В этой модели широко практикуется принцип «позитивного» регулирования деятельности местных органов. Так, их права и обязанности ясно излагаются в соответствующих актах. Местные органы занимаются только делами, которые по закону непосредственно входят в их компетенцию. В противном случае, они считаются превышающими свои полномочия (принцип «ultra-vires»), а это считается незаконным (6). Англосаксонская модель впервые сформировалась в Великобритании и именно эта страна считается самым лучшим образцом данной модели.

В Великобритании еще с древних времен существовало городское самоуправление, имеющее относительную свободу от центра, что стало причиной приобретения богатого опыта и усовершенствования. В начале XX века в Англии местное самоуправление достигло высокого уровня своего развития, его роль и авторитет в обществе, а также финансовые ресурсы возросли. Однако, с 30-х годов прошлого столетия началась противоположная тенденция. Местное самоуправление начало терять свой авторитет не только в Великобритании, но и во всем мире. Удушающая экономику большая инфляция еще более ускорила этот процесс. Чтобы выйти из этого положения, вооруженные теорией Дж. Кейнса западные страны начали повышать роль центральной власти в регулировании социально-экономических отношений. Находящиеся в те годы у власти лейбористы считали, что социальная сфера обязательно должна быть под контролем центральной власти. В результате национализации в 1946-м году у местных органов было отнято право на обеспечение населения электричеством, в 1947-м году - газом, а в 1973-году водой. Параллельно созданные различные местные и региональные учреждения отнимали полномочия у органов местного самоуправления. Это приводило к тому, что местные органы постепенно теряли свои права и полномочия, финансовую независимость и, в результате, они попадали в зависимость от субсидий, оказываемых со стороны правительства. Центральные органы, пользуясь положением, увеличивали контроль над местными органами (8).

В 70-80-х годах XX века система местного самоуправления в Великобритании подверглась серьезной критике. Ее обвиняли в закрученности, неэффективности, сохранении

до сих пор устаревшей системы олдерман, в неравноправном разделении полномочий между графствами, повторении органов друг друга.

Одним словом, для соответствия новым требованиям в системе местного самоуправления в Великобритании возникла потребность серьезных реформ. В этой связи именно принятый в 1972 году и вступивший в силу в 1974 году «Акт о местном управлении» открыл путь ряду реформ в системе местного самоуправления Великобритании (8). В результате этих реформ в Англии и Уэльсе образовалась двухступенчатая система местного самоуправления. Эти страны разделились на графства (countries) они же в свою очередь – на округа (districts), а Шотландия соответственно regions и округа.

В современной Англии местная власть находится в руках выборных Советов различного уровня (графство, город, район). Можно сказать выборы в эти Советы проводятся в одно время с парламентскими. Срок их полномочий составляет четыре года. Советы выбирают своих руководителей - председателя или же мэра. Они стараются сохранять свою политическую нейтральность. Возникающие в центре межпартийные разногласия на деятельность местных органов, можно сказать, не влияют. В Англии, Шотландии и Уэльсе управление местными органами осуществляется членами советов, через комиссии и административный аппарат. Члены советов формируют

участковые и функциональные комиссии, комитеты. Отметим, что в Великобритании сегодня существуют 440 муниципальных советов (3,42).

Структура органов местного самоуправления Великобритании состоит из двух основных элементов – Совета, формирующегося путем выборов и состоящего из председателя и членов, а также из бюрократического аппарата. В результате формирования кадрового аппарата местного самоуправления и определения правового положения муниципальных служащих возник термин «муниципальная служба». Чиновники, работающие в аппарате местных органов, считаются не государственными служащими, а служащими совета, который их назначил (10). В этой стране контроль над муниципалитетами поручается Министерству Местного Жилищного Хозяйства и Местного Управления (7).

В полномочия графств входят дороги (за исключением магистральных дорог и мостов), образование, библиотеки, социальное обслуживание и другие вопросы, в полномочия округов входят здравоохранение, строительство жилых зданий, сбор мусора, налогов и др. а в полномочия сельских собраний входят распределение земельных участков, места для отдыха, автобусные остановки и др. (10).

Возникшая в Великобритании эта модель сформировалась и в США, Канаде, Индии, Австралии, Новой Зеландии и других странах.

Сегодня в мире другой популярной моделью организации местного самоуправления является континентальная (или романо-германская) модель. Отличительная особенность этой модели состоит в том, что она основывается на принцип соотношения деятельности представительных и исполнительных ветвей органов местного самоуправления с деятельностью представителей государственной администрации, назначенной центром.

Последние (т.е. представители государственной администрации) контролируют деятельность местных органов, на местах представляют центральные государственные органы, осуществляют государственную политику на соответствующей территории, постоянно информируют правительство о положении дел на местах, координируют деятельность местных подразделений министерств и выполняют другие важные функции (3,18).

Самый очевидный пример системы континентального местного самоуправления был сформирован во Франции. В этой стране еще в средние века, особенно в городах, сформировалась усовершенствованная для той эпохи самоуправления. В XI-XIII веках в начале «муниципальной революции» города получили право на самоуправление. Завоевание

свободы привело к возникновению во Франции уникальной модели самоуправления. Так, у каждого города были свои полномочия, не было единого принципа для всех городов. Вместе с тем были и некоторые общие черты. Городские собрания формировали высшее собрание, где обсуждались наиболее важные вопросы, осуществлялось текущее управление, выбирались местные должностные лица, организовывалась городская коллегия, один из членов которой избирался мэром.

Основные принципы местного самоуправления во Франции сформировались в XVIII-XIX веках. Они коренным образом отличались от принципов, существовавших в то время в Великобритании и США (9). После революции 1789-года межобластные различия, характерные государственному строю Франции того периода были ликвидированы, а их заменили департаменты, возглавляемые членами центральной власти. В это время за основу брались принципы унитарного государственного устройства и такая сильная централизация здесь продолжалась 200 лет.

Возникший в 1963 году Совет регионально-экономического плана положил начало реформам в государственных органах. В 1972 году возникли региональные советы. В тот период находящиеся у власти консервативные силы старались дать больше полномочий муниципалитетам. В результате в этой области был принят ряд законов, дающих толчок серьезным реформам (2, 34). Современная система местного самоуправления Франции берет свое начало именно с этого времени. Так, в результате этих реформ органы местного самоуправления отделились от государственных структур и контроль над ними стал на правовом уровне, этим органам дали широкие полномочия (9).

Французская Республика имеет четырехступенчатую систему управления (Коммуна, Департамент, региональная и национальная). Основу местного самоуправления составляют коммуны (или муниципалитеты). В 1989 году в этой стране уже существовало 36394 муниципалитетов. Численность населения в 22731 муниципалитетах составляло менее 500. Страна была подразделена на 22 региона, 96 департаментов, они же в свою очередь делятся на 325 округов и 4016 кантонов. 8. Хотя по закону, они должны были путем выборов сформировать Совет, состоящий из 9-и человек. Страна была подразделена на 22 региона, 96 департаментов, они же в свою очередь на 325 округов и 4016 кантонов (8). Другая особенность системы управления Франции, состоит в том, здесь отсутствует отдельное понятие «муниципальная служба» и местное самоуправление выступает, как одна из форм государственной службы. В каждой коммуне, составляющих основу местного самоуправления, из рядов депутатов своего представительного органа – Совета избирается мэр, выступающий одновременно как государственный служащий и главой местного самоуправления. Работающие на постоянной основе мэр и депутаты муниципального совета управляют муниципалитетом. Деятельность мэра осуществляется под контролем муниципального совета и административным контролем комиссара республики. Последний контролирует за законностью принятых коммуной решений и, если это необходимо, обращается в суд с целью их ликвидации (3, 18-19).

К полномочиям коммун входят следующие: положение граждан (регистрация рождаемости, брака и смертности); организация выборов и составление списков избирателей; в социальной сфере – детские сады, дома для престарелых, помощь пожилым, поддержка общественных организаций, образование, строительство и т.д.; разрешение на строительство, подготовка строительных планов и чертежей; строительство парков, зеленых насаждений, освещение улиц; общественный транспорт; подача воды, охрана окружающей среды; строительство музеев, библиотек, спортивных залов и т.д.

Одним из наиболее важных звеньев системы местного самоуправления Франции является департамент, который организуется приблизительно из 400 коммун или 35 кантонов. В полномочия департаментов в социальной сфере входят: забота о детях,

опекунство, поддержка малообеспеченных семей, помощь пожилым, дома для престарелых, забота об инвалидах, их социальная адаптация, санитарный контроль; ремонт дороги на территории департамента и внутренних дорог; школьный транспорт, присмотр за подачей воды в школах; охрана природных территорий; в сфере образования - строительство колледжей; в сфере культуры - охрана библиотек, архивов и музеев, памятников, находящихся в собственности департаментов; поддержка экономики, сельского хозяйства, туризма; финансовая помощь коммунальным и т. д.

Самые большие административно-территориальные единицы Франции – это регионы. В регионах существуют региональные советы. Регионы были созданы на месте провинций и их названия взяты из названий этих провинций (например; Аквитания, Бургундия, Пикардия, Нормандия и т. д.). В полномочия регионов входят: поддержка экономического развития, координация межкоммунальных отношений; подготовка и реализация схемы пятилетнего экономического развития региона; развитие территорий, а также сотрудничества органов местного самоуправления с государственными структурами.; транспорт; образование; культура, спорт, музеи регионального значения, спортивные комплексы, культурное наследие, памятники и т. д; здравоохранение; оказание финансовой помощи коммунальным и департаментам (7).

Континентальная модель местного самоуправления получило распространение в Италии, Испании, Бельгии и в ряде других континентальных европейских стран, а также во франкоязычных странах Латинской Америки, Ближнего Востока, Африки.

Сравнение англосаксонской и континентальной моделей местного самоуправления показывает, что различия между ними не носят принципиального характера. Реформы в сфере местного самоуправления, усовершенствование их структуры, деятельности, правовой базы дает возможность говорить об определенном сближении значительно отличающихся друг от друга муниципальных систем. Развитие в англосаксонской модели присущих континентальным качеств, а в континентальной модели - англосаксонских качеств создает мысль о возникновении новой, конвергенционной модели.

Таким образом, как видно, в развитых западных странах, где существуют и англосаксонская, и континентальная модели, организации местного самоуправления, роль муниципалитетов в общественной жизни велика. В этих странах муниципалитеты, взяв на себя часть нагрузки государственного управления, значительно повышают эффективность общего управления, а это дает государству возможность направлять свои ресурсы в другие области. Все это показывает полезность изучения этого положительного опыта для государств, имеющих небольшой опыт местного самоуправления, в том числе и для успешно развивающейся по пути строительства демократического, правового государства Азербайджанской Республики.

Формирование и развитие местного самоуправления в Азербайджанской Республике является важной составной частью стратегии национального развития общенационального лидера Гейдара Алиева. Государственная политика в данной сфере, развиваясь, успешно продолжается Президентом Азербайджана Ильхамом Алиевым. Нет сомнения в том, что осуществляемая последовательная политика в этом направлении с использованием международного опыта обеспечит становление в Азербайджане эффективной системы местного самоуправления.

Литература:

1. Органы местного управления и местного самоуправления. Баку, Центр Плюрализма «Инам» 1998 (на азербайджанском языке).
2. Органы местного управления и местного самоуправления. Международный опыт. Баку, «Центр плюрализма «Инам» 1998 (на азербайджанском языке).

3. Салимзаде М.И., Халилов Г.Р. Местное самоуправление: понятие, практика, сотрудничество, правовые основы. Баку, «Наука и образование», 2010 (на азербайджанском языке).
4. Бондарь Н.С. Муниципальное право Российской Федерации: Учебник для студентов вузов (2-ое изд. Перереаб. и доп.)/ Под ред. Н.С.Бондаря. М.: Юнити-Дана: Закон и право 2006.
5. Еникеева Д.Р. Местное самоуправление как элемент системы управления государством. // Материалы всероссийской заочной научно-практической конференции «Юриспруденция в современной России» 05 марта 2011 г. http://sibac.info/files/2011_03_05_Urisprudencaiya_Enikeeva.pdf
6. Черкасов А.И. Местное управление в зарубежных странах: модели и тенденции эволюции //Государство и право. 2011, № 3.
7. Чудаков М. Местное самоуправление и управление за рубежом (некоторые вопросы теории). //Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998, №4. <http://evolution.info/content/view/199/49/>
8. <http://all-politologija.ru/kniqi>
9. <http://www.coopregion.ru/ru/resources/les-collectivites-territoriales-en-france/>
10. http://srduma.ru/2_1690.html

ასიფ იმამალიევი
ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანიზების დასავლური
მოდელების პოლიტიკური ანალიზი
რეზიუმე

აზერბაიჯანში ადგილობრივი თვითმმართველობის შექმნა და განვითარება წარმოადგენს ეროვნული მეთაურის ჰეიდარ ალიევის მიერ შემუშავებული ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს. ეს სტრატეგია განავითარა და წარმატებით გააგრძელა პრეზიდენტმა ილხამ ალიევმა. უდავოა, რომ ამ მიმართულებით უცვლელი კურსის შენარჩუნება და საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინება ხელს შეუწყობს ადგილობრივი თვითმმართველობის ეფექტური სისტემის დანერგვას აზერბაიჯანში.

Asif Immamaliyev
Political Review of Western Models of Local Government Institutions Establishment
Summary

The formation and development of local government in Azerbaijan is an important part of the national development strategy of our national leader Heydar Aliyev. There is no doubt that the implemented consistent policy in this direction with the use of international experience will ensure the establishment of an effective system of Azerbaijan in local government.

Камиль Сеидов
(Азербайджан)

ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО И ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО

В процессе развития современного общества выявляются некоторые проблемы, имеющие немаловажное значение. основополагающую роль в развитии стран мира играет вступление их на демократический путь, на путь создания ими поистине демократического правового государства. Современная модель правового государства вбирает в себя не только прошлый опыт, но и демократические принципы, являющиеся достижением последних лет.

В конституциях ряда передовых стран прямо указано на их правовой опыт. В связи с этим общенациональный лидер Гейдар Алиев отмечал, что «создание правового государства в нашей республике, создание демократического, цивилизованного общества, обеспечение свобод граждан - вот принципы, которые приняты нами прежде».

Для того, чтобы осознать значимость правового государства, принципиальное значение имеет правильное понимание взаимоотношения понятий «право» и «закон». С этих позиций не всякое государство, опирающееся на определённое законодательство, является поистине правовым.

К основным принципам правового государства относятся:

- верховенство закона;
- целостность закона;
- непоколебимость прав и свобод граждан.

Верховенство закона прежде всего предполагает то, что законы правового государства основываются на конституцию страны и по сравнению с другими нормативными актами обладают высшей силой. Законы не могут быть ликвидированы, отменены или приостановлены ни актами учреждения или организации, ни постановлениями правительства.

Аргентинский политолог Г. Доннелл определил нижеследующие аспекты, конкретизирующие принципы верховенства закона:

- прозрачность закона и относительная постоянность, отсутствие в нём противоречия;
- ясность и прочность основ принятых законодательных норм;
- возможность судебным путём ликвидации законов, не отвечающих правовым принципам;
- отсутствие в правоохранительных органах возможности ... законы.

Целостность закона определяется тем, что действие закона распространяется на всё общество и все его структуры, начиная с каждого гражданина и до представителей высших эшелонов власти. Они все равны перед законом, никакое физическое или правовое лицо не обладает преимуществом над другими.

В современном мире в развитии государства самой важной вехой является создание правового государства и гражданского общества. В основе принципа об идее создания правового государства является соблюдение в государстве правил гражданами и их защита. Каждый человек в правовом обществе способен делать выводы, осознавать последовательность и учитывать универсальность принятых законов, а также понимать свои собственные права и обязанности. Главная цель правового государства - это обеспечение прав и свобод граждан во всех сферах общественной жизни. Для проведения в жизнь этой цели нужно также осознание и уважение гражданами принятых со стороны государства законов. Одна из важнейших черт, определяющих значимость правового государства - это

попытка создания единых правовых норм для всех граждан. Не случайно, что на современном этапе развития демократического общества определяется принцип обеспечения равенства между всеми гражданами и их правами.

К основным столпам и принципам правового государства относятся: создание с помощью различных политических партий и организаций представительства: избирательная система (выборная), парламентаризм; разделение конституции и правительства, отделение церкви, религии от государства, преобладание свободы над равенством.

В правовом обществе граждане при помощи избирательной системы и избирательного процесса приобретают возможность контролировать правительство. Одним словом, и как правовое лицо, и как гражданское они должны подчиняться закону. В правовом государстве право выступает как страж свобод гражданина. Охрана прав человека заключается прежде всего в том, что гражданин свободен в выборе места проживания, образа жизни, определения сферы и характера деятельности. Право служит реализации вопросов, относящихся к гражданскому обществу. Право узаконивает неприкосновенность личности, владения имуществом, недвижимостью, особым образом жизни, нравственной свободой и т.д. В обществе, в котором действуют законы, функция государства заключается в том, что граждане регулируют отношения между собой в правовом порядке. К характерным признакам демократического правового государства относятся: право участия в политических процессах, политические партии, соблюдение определённых правил между различными заинтересованными группами, в общем процессе выборов смены власти, парламентаризм, плюрализм и другие нормы и принципы демократии. Ценность правового общества заключается в том, что независимо от неприкосновенности личности, владения имуществом, недвижимостью, особым образом жизни, нравственной свободой все граждане несут одинаковую ответственность перед законом. В процессе своего формирования и утверждения правовое государство предусматривает не только обеспечение в законодательстве свобод и прав граждан, но и обеспечивает нормальное существование, развитие, утверждение принципов и ценностей гражданского общества. Правовое общество взаимосвязано с гражданским обществом целым рядом общих и взаимосвязанных друг с другом начал, которые носят значительный характер.

В гражданском обществе сталкиваются противоположные друг другу позиции. Правовое общество, отражающее общие настроения и волю граждан в реальной жизни должны служить как примирению, так и взаимному согласию этих настроений. Демократические принципы, составляющие основу структуры государства, в значительной степени обеспечивают суверенность государства, деятельность его структур в экономической и социально-классовой сфере. Эта зависимость определяется существованием гражданского общества и соотношением его с государством.

В современном мире обобщая опыт создания и развития различных правовых государств, можно определить их нижеследующие признаки:

- 1) Наличие высокоразвитого гражданского общества,
- 2) ограничение сферы деятельности правового общества путём создания благоприятной правовой среды и правовой сферы деятельности государства, прав и свобод личности,
- 3) личностность мировоззрения, несение ответственности за беспорядки,
- 4) равенство всех граждан, преимущество закона о правах человека над законом о государстве,
- 5) общность права, соотнесение его ко всем гражданам, всем организациям и учреждениям, а также к государственным органам,
- 6) суверенность народа, приведение в конституционно-правовой порядок государственной суверенности. Все вышеизложенное прежде всего свидетельствует о том, что именно народ является основой государства, а государственная суверенность носит представительный характер,
- 7) деление государственной власти, это не является отрицанием единства их деятельности. Правовое государство обязательно

обеспечивает свободу личности. Свобода каждого заканчивается там, где нарушается свобода других.

Бесспорно, что современное демократическое общество, прежде всего представляет собой правовое значение. Современная модель правового общества объединяет в себе как опыт прошлых времен, так и достижения последних десятилетий. Реализация принципов правового государства в той или иной стране претворяется в жизнь различными формами и путями.

В условиях правового государства обеспечивается свобода прав человека, его правовые позиции, достоинство и честь, защита, в максимальной степени реализуются права и свободы граждан в рамках принятых международных норм. С одной стороны предусматривается встречная обязанность государства и личности, точное разделение правовой, исполнительной и судебной власти, с другой стороны укрепление и учёт политического и правового статуса личности в законодательстве. В правовом государстве присутствует реализация эффективных форм контроля за законами и другими нормативно-правовыми актами.

В процессе своего формирования и укрепления правовое государство не только разрабатывает и утверждает обеспечение в законодательстве частных свобод и прав, но и создаёт решающие предпосылки для его учреждений, принципов и ценностей. Правовое государство вместе с гражданским обществом отличается рядом общих и единых правовых основ, которые носят глобальный характер.

Утверждение правового общества стало значительной вехой на пути расширения свобод частных лиц и общества. Классики считают, что обеспечение негативных свобод каждого лица и усиление конкуренции идёт на пользу всем, создаёт условия для обладания каждого гражданина частной собственностью, увеличивает ответственность лиц и в конце концов служит всеобщему прогрессу.

Утверждение правового общества как политическая реальность не должно означать конец эволюции истории государственности. Несмотря на торжественное объявление гуманистических ценностей, реальная социальная и политическая динамика выявляет несостоятельность целого ряда исторических ограничений, всеобщих разногласий и даже невозможность определённых норм и принципов, составляющих основу правового государства. Утверждение принципов частных свобод, создание условий для совместной конкуренции, а также формирование правовых условий, защищающих встречную оборону государства и общества, если даже обуславливает новую ступень социального и политического развития -не приводит к всеобщему счастью граждан и повышению жизненного благосостояния.

Государство, являясь политическим органом, не смогло предотвратить реальное неравенство сил и способностей людей даже в случае невмешательства в ход развития гражданского общества. Формально-правовое равенство граждан иногда не может освобождать граждан от дифференциации своих доходов, от ослабления социальной позиции групп населения, от ухудшения материального положения людей. Гражданское общество как особая форма отличается объединением прав граждан. Как правило, оно формируется на основе горизонтального развития активности граждан (экономической, женской, конфессиональной, профессиональной и др.) и выступает в виде различных ассоциаций, объединений гражданских комитетов, свойственных только общественным структурам.

По мнению известного немецкого социолога Ральфа Дорендорфа, гражданское общество не может претендовать на своё совершенство, иногда оно «не подчиняется законности». Даже включая в свой состав не находящиеся в формально-правовых рамках те или иные объединения, гражданское общество выполняет функцию социальных отношений, необходимых для демократического общества.

При авторитарной и тоталитарной системе власти активность граждан, как правило, носит мобилизационный характер, она отличается как форма идеологического воплощения защиты государством правящего режима. Таким образом, люди чаще трудятся в рамках коллективов, частная активность не поощряется, из-за различных мотивов не стимулируется деятельность и инициативы отдельных коллективов. Все проявления активности обеспечиваются и функционируют только в рамках формальных объединений и официальных общественных мнений.

Одним словом, при недемократических системах и режимах государство практически обеспечивает полный контроль за гражданской активностью людей, действующих только в официальных рамках. В этом смысле государство проявляет себя как суверенный социальный субъект общества, государство отбирает у общества функции самоорганизации и самоуправления.

В демократических режимах и системах, в демократическом правовом государстве картина совершенно иная. Здесь гражданское общество в минимальной степени определяет такой уровень политических ограничений, где одной стороны граждане, минуя государственные органы, решают свои проблемы без вмешательства государства, с другой стороны, определяет особую компетентность в неоспоримом праве государственных органов и их роли в решении социальных вопросов. Таким образом, демократия связывает механизм власти с самодеятельностью, управлением, самоуправлением и их совокупность создаёт нужные предпосылки для общественной стабильности и гармонии. Как пишет А. Токвиллин, в этих условиях для человека сила власти представляет собой положение, которое не может быть изменено и не представляет собой особой опасности.

В условиях демократии первостепенным политическим гарантом для существования гражданского общества является обеспечение в законодательстве частных и коллективных свобод, защита прав личности, но при этом защита прав одних не должна приводить к ущемлению прав других граждан. Такая система не только не создаёт условия для произвола среди свобод масс, но и в итоге не ослабляет, а укрепляет власть. Этот путь служит именно укреплению чувства собственного достоинства, образованию у граждан правового самосознания, воспитывает у них ответственность за собственные поступки, защищает социальное творчество и всякую инициативу. В результате государство выступает не как безвредный орган, концентрирующий всю власть в своих руках, а воспринимается как орган, ограниченный в своих полномочиях, отдающий первую роль закону и защищает конструктивные идеи граждан.

Политическая история мировой демократии показывает, что нижеуказанные мотивы создают, прежде всего, возможность для активности общественных ассоциаций и увеличений их членов:

- повышение образовательного уровня населения;
- развитие общественных коммуникаций;
- привлечение новых сторонников в социальные объединения в период активизации политического недовольства;
- реакция общественности на новую изменённую программу, выдвинутую правительством.

В то же время старые преграды и трудности образования и развития в гражданском обществе, активность правительства, повышение и укрепление в социуме позиций правящей элиты, не должны оцениваться с точки зрения увеличения особых полномочий. В процессе развития, формирования и существования гражданского общества различные корпоративно-бюрократические структуры внутри государства создают опасные угрозы. Они стараются постоянно ослаблять статус активности граждан и делают попытки для увеличения государственной опеки граждан. Одной из самых основополагающих и независимых причин

ослабления позиций гражданского общества является неясность для населения сущности социальных ценностей, безразличное отношение общественности к ценностям идеологии прав человека. В этом смысле гражданское общество не зарождается там, где люди не борются за свои права и свободу, где нет традиционной аналитической критики деятельности общественной деятельности правительства, где политическая свобода понимается людьми как произвол и отсутствие всякой ответственности за свои поступки.

В отличие от органов, образованных с подачи верхушки, гражданские объединения не могут быть созданы по директивам и указам с чьей-либо стороны. Они являются результатом свободного творчества свободных людей. Но образование гражданского общества не преследует цель вмешиваться в организацию других объединений, например, в этом смысле можно привести пример деспотичного строя или мафиозных группировок. Эти объединения не могут быть как-либо соотнесены с либеральным режимом или правовым государством, они мешают независимости личности и её нравственно-моральному развитию. Гражданское общество состоит из добровольного объединения различных людей. Самой элементарной формой объединения лиц является семейная ячейка. Родственные связи, соседские отношения, хозяйственные и экономические учреждения, профессиональные, научно-образовательные, спортивные, этнические, религиозные и другие объединения составляют большинство. Такое гражданское общество является выражением разнообразия и дифференциации интересов граждан, также связано с желанием государства активно информироваться. В определённых местах (город, район, регион) гражданские организации, созданные на основе демократических проблем, могут развиваться до общенационального предела (например, движение зелёных в Западной Европе).

В условиях отсутствия демократии на начальных этапах создания демократического общества сильная и твёрдая власть с лёгкостью переходит в диктатуру (авторитарный и тоталитарный режим). Внутригосударственные отношения между субъектами регулируются законом или же неписаными законами. Но независимо от того, какой это демократический политический режим гражданские организации не освобождаются от определённых потребностей и в определённых рамках подчиняются законам центральной власти. В противном случае, это может привести к общему неподчинению и недовольству. Ещё одна особенность встречных отношений гражданского общества и государства состоит в том, что государство наряду с тем, что создаёт правовую атмосферу ещё и контролирует её. А гражданское общество берёт на себя защиту прав граждан в сфере семейных отношений, досуга, домашнего хозяйства, дружественных отношений и т.д. Одной частью функций управления является вмешательство государства во все сферы общественной жизни и в этом смысле наблюдается замена встречной социальной деятельности более гармоничной формой управления.

В мировой научной литературе можно пронаблюдать интересные мнения по поводу глобальной значимости гражданского общества. Известный учёный Ф. Фикуяма, анализируя значимость гражданского общества, в частности отмечает, что вид сознания граждан, гражданское общество по уровню встречных обоюдных связей между людьми будет определяющим. В связи с этим он указывает на преобладание либерализма, потому что нормы и ценности гражданской культуры нашли отражение в либеральной идеологии и нравственности. Эту мысль подтверждает такая идея Гегеля, что гражданское общество в своем историческом развитии от семьи до общества является особой ступенью морально-нравственных идей. Этот известный философ оценивал гражданское общество как проявление экономического спроса и социальных отношений людей.

Следует отметить, что для того, чтобы ускорить процесс активизации гражданской культуры, целесообразно либерализовать экономическую деятельность. С этой целью политико-экономическое государство должно ограничить свою правовую деятельность.

Экономический либерализм во многих странах и культурах создаёт преимущество гражданского общества. Он ведёт борьбу, не вытесняя частную собственность к свободному производству, от товаров и услуг к продаже, за право создания добровольных ассоциаций. Экономический либерализм также требует охраны прямого государственного вмешательства, требует направления его деятельности в сторону повышения благосостояния государства и граждан. Только после такого либерализма наступает эра политической этики, многопартийной демократии и политического либерализма.

В демократическом правовом государстве одним из условий, обуславливающих формирование гражданского общества, является разделение власти в государстве. Разделение власти в целом в каждом государстве обозначается принципом демократического управления. Согласно этому принципу исполнительная и судебная власть осуществляется со стороны различных людей и государственных органов. С этой призмы, власть в решении каких-либо проблем не может выступать против людей или органов (по конституции) Также вопросы охраны власти находятся под контролем и образуют особую систему.

Основополагающим признаком правового государства является определённое деление полномочий власти, обладание исполнительной, законодательной и судебной власти исключительными правами и функциями. В целом это отражает попытку предотвращения монополизации власти существующим типом государства и выражает достижение в наиболее оптимальном соотношении функций принятия решений. Правовое государство на основе деления власти, осуществляя свою внутреннюю суверенность, обретает равновесия политического развития и стабильности.

Следует отметить, что идея разделения власти как принцип противоречащий суверенности государства, неоднократно подвергалась серьёзным дискуссиям и критике со стороны А. Дьюги и других исследователей. Но несмотря на теоретические разногласия, в практической организации государственной власти жизнь демонстрирует неоспоримую роль её разделения. Прежде всего, этот принцип приводит к монополизации власти, к функциональной дифференциации государственных структур, мешающих принятию тех или иных решений. Практика показывает, что в современных условиях наряду с тремя важными направлениями власти основополагающее значение имеет «четвёртая власть» (Средства Массовой Информации) при помощи трансляции и огласки мнения общественности. Таким образом, в правовом государстве целесообразно ориентироваться на разделение различных уровней прав и полномочий власти, удерживание постоянства политических норм путём определения влияния этих прав и полномочий на государственную власть, защиту равновесия сил.

Литература:

1. Алиев Г.А. Путь к независимости, избранные мысли. Баку, Азернешр, 1997.
2. Гражданское общество: теория, история, современность. М., 1999.
3. Хаук Ф.А. Дорога к рабству. М., 1992.
4. Токвил А. Демократия в Америке. М., 2000.
5. Гасанов Р. Формирование гражданского общества в условиях трансформации. Баку. 2003.

კამილ სეიდოვი
სამართლებრივი სახელმწიფო და სამოქალაქო საზოგადოება
რეზიუმე

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია სამართლებრივი სახელმწიფოს მნიშვნელობა და რეალური შესაძლებლობა სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და განვითარებისათვის. ამ საკითხთან დაკავშირებით, სტატიაში აღწერილია მისი ფორმირების ძირითადი პრინციპები და ურთიერთკავშირი სამართლებრივ სახელმწიფოსა და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის; ასევე განხილულია სამოქალაქო საზოგადოების მნიშვნელობა სახელმწიფოს სამართლებრივი, სოციალური და სულიერი ღირებულებების ჩამოყალიბებაში.

Kamil Seidov
Jural State and Civil Society
Summary

This article deals with the real possibility and the significance of the rule-of-law state for the formation and development of a civil society. In this connection there is shown the role of its main formation and principles. There is also shown the interconnection of a rule-of-law state and the civil society. The article covers the issues of tremendous significance in formation of legal, social and spiritual value of the civil society.

Нурлан Алиев
(Азербайджан)

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПОЛИТИКИ ЕС НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ

События, предзнаменовавшие изменения политической карты мира, относящиеся к процессу распада СССР, привлекли внимание не только США, но и стран ЕС. К этому времени Европейский Союз приступил к строительству своей «Восточно-европейской политики», основанной, с одной стороны, на чисто деловых отношениях с Советом экономической взаимопомощи (СЭВ), с другой – на соглашениях о торговле и экономическом сотрудничестве с отдельными странами, в том числе с республиками Южного Кавказа (1).

Процессы полного разрушения коммунистической системы в конце 1991 г. повлияли на изменение стратегии Евросоюза в отношении бывших республик СССР (2). Для поддержания экономического благосостояния и политической стабильности прежние соглашения о торговле и сотрудничестве были недостаточны. В связи с этим, ЕС разработал новую политику, не направленную на столь далеко идущие цели, как в случае с государствами Центральной и Восточной Европы. Основной причиной такого положения было то, что страны бывшего СССР не претендовали на членство в Евросоюзе, да и сама организация не намеревалась заключать соглашения, распространяющие на них нормы европейского внутреннего рынка ЕС в этом регионе. В результате, ЕС решил в развитии Соглашения о торговле и сотрудничестве с СССР 1989 г. подготовить новую политику, которая будет основана на соглашении о партнерстве и сотрудничестве со всеми республиками бывшего Советского Союза.

В целях ее осуществления ЕС 31 декабря 1991 г., приняв заявление о признании независимости бывших советских республик, приступил к развитию политико-экономических отношений с ними.

В поисках ответа на вопрос, каким образом формируется политика и почему Европейский Союз играет в последнее время важную роль в регионе Южного Кавказа, необходимо прежде отметить, что:

Во-первых, все три государства Южного Кавказа – Азербайджанская Республика, Республика Армения и Республика Грузия, подписав в 1996 г. СПС (3), признаются со стороны Брюсселя в качестве стратегических партнеров и с 12 мая 2004 г. включены в концепцию программы «Расширенная Европа: новые соседи». Таким образом, ЕС, будучи занятым политико-экономической адаптацией стран Восточной Европы, признает Южный Кавказ в качестве сферы влияния интересов Европы и выделяет для региона больше средств, чем Российская Федерация и США.

Во-вторых, структурные возможности ЕС являются самым важным инструментом на пути формирования общей внешней политики в отношении региона (4). Основные дипломатические вопросы в отношении региона рассматриваются крупными государствами-членами ЕС в рамках таких международных организаций, как Совет Европы, ОБСЕ, НАТО или ООН. ЕС больше участвует в регионе, в связи с политическими, экономическими, техническими вопросами и вопросами оказания гуманитарной помощи (5). Помимо этого, до

1999 г. сильные позиции в регионе РФ и США оказывали для ЕС сдерживающий эффект. Брюссель старался не предпринимать политических инициатив, способных навредить отношениям со странами региона и особенно отношениям с Россией.

По сути, Южный Кавказ является регионом, весьма неоднозначно воспринимающимся внутри ЕС. Поэтому противоречия и запутанность, возникающие в исследовании политики ЕС в отношении региона, можно связать с этими различными подходами. Эти различные восприятия были четко определены, которым были представлены и проанализированы различные подходы по отношению к региону Южного Кавказа:

- 1. Подход к Южному Кавказу на основе интеграции европейской политики ЕС;**
- 2. Подход к Южному Кавказу на примере политики ЕС на балканском регионе;**
- 3. Подход к Южному Кавказу на основе политики ЕС в рамках энергетической безопасности;**
- 4. Подход к Южному Кавказу в качестве сферы влияния России;**
- 5. Подход к Южному Кавказу на примере политики ЕС на ближневосточном регионе;**
- 6. Подход к Южному Кавказу на примере политики ЕС со странами третьего мира.**

Согласно подходу на основе интеграции европейской политики ЕС, преобладающей в европейском понятии, Южный Кавказ является регионом, в котором присутствуют европейские ценности и который является продолжением Восточной Европы. ЕС, участвуя в усилении таких европейских ценностей в регионе, как демократия, свободный рынок, государство социального благополучия и прав человека, ускоряет процесс интеграции региона в Европу. К тому же, СПС, заключенные с Азербайджаном, Арменией и Грузией, были основаны на закреплении этих ценностей (6).

Важно также отметить основные принципы новой ЕПС, которые были изложены в обращении Комиссии ЕС и Совета ЕС к Парламенту Евросоюза «Расширенная Европа – соседство: новое измерение наших отношений с восточными и южными соседями». Цель новой Политики Соседства – обеспечить рамки для развития новых отношений со странами, граничащими с ЕС, которые бы в среднесрочной перспективе не включали проблемы членства или участия в институтах Союза (7). ЕПС подразумевает наличие Плана действий, основанного на анализе достижений и неудач в отношениях между сторонами. Однозначным преимуществом сотрудничества в таких рамках является экономический характер соглашения и среднесрочность его реализации. Индивидуальный подход к каждой отдельной стране-соседу означает заключение различных по сути соглашений, а также наличие целей, ориентиров и график их достижения в отношениях между сторонами (7).

Вдобавок к этому, ЕС начал осуществлять реальные шаги на пути к имплементации инициативы «Восточного партнерства», предложенной со стороны МИД Польши и Швеции Совету ЕС по делам общей и внешней политики в Брюсселе (8). Окончательно инициатива «Восточного партнерства» стартовала 7 мая 2009 г. Эта инициатива предусматривает создание специальной системы регионального партнерства с Украиной, Молдовой, Азербайджаном, Арменией, Грузией и Белоруссией. В рамках «Восточного партнерства» предусматривается более тесное политико-экономическое сотрудничество, постепенное упрощение визового режима с этими странами, отказ от торговых ограничений, создание зон свободной торговли и энергетическое взаимодействие (9). Согласно новой инициативе, такое сотрудничество должно улучшить и дополнить ЕПС.

Согласно подходу к Южному Кавказу на примере политики ЕС на балканском регионе, политической оценкой Южного Кавказа является нестабильность, а основной

проблемой – этнические конфликты. Южный Кавказ занимает соответствующее место на повестке дня ЕС, который после событий августа 2008 г. в Грузии должен изменить политику в отношении данного региона. Это непростая задача, поскольку война между Россией и Грузией в полной мере выявила расхождение взглядов внутри Евросоюза (10). Однако, эта война и действия Франции, председательствовавшей в организации, вынудили членов Союза найти общий знаменатель политики в отношении России. Война уже оттеснила на задний план идею Президента Николя Саркози о создании Средиземноморского союза, сделав более приоритетной инициативу «Восточного партнерства» (10).

Согласно подходу политики ЕС в рамках энергетической безопасности, Южный Кавказ географически и экономически представляет собой энергетическую сферу, которая является частью Каспийского бассейна (3). Учитывая политику по созданию альтернатив энергетических ресурсов, Южный Кавказ является для Европейского Союза важным энергетическим источником и транзитом в осуществлении энергетических поставок углеводородных ресурсов из Средней Азии на Европейский рынок (11).

Так, например, наряду с программами ИНОГЕЙТ (Межгосударственная система транспортировки нефти и газа в Европу) и ТРАСЕКА (Транспортный коридор Европа-Кавказ-Азия), для успешной реализации проекта транспортировки углеводородных ресурсов из Каспийского региона в Европу 7 ноября 2006 г. между ЕС и Азербайджаном был заключен Меморандум взаимопонимания о стратегическом партнерстве в области энергетики. Данный документ стал результатом договоренностей, основанных на сотрудничестве между Брюсселем и Баку в рамках СПС, а также ЕПС, и рассматривает четыре области взаимодействия (12):

- Учреждение стратегии и программы действий для постепенной гармонизации азербайджанского законодательства с законодательством ЕС в энергетическом секторе, ведущем к сближению рынков, сосредоточенных на газе и электричестве;
- Повышение безопасности поставок энергии из Каспийского моря в ЕС посредством транзитной системы Азербайджана;
- Создание и развитие в Азербайджане всесторонних энергосохраняющих механизмов управления, включая сюда конкретные действия, направленные на решение вопросов, связанных с изменением климата в рамках Киотского протокола. В этом контексте должно также считаться приоритетом развитие возобновимых энергий;
- Техническое сотрудничество в энергетическом секторе.

Согласно подходу в качестве сферы влияния России, Южный Кавказ представляет собой единое целое с Северным Кавказом. Поэтому естественной доминирующей силой региона является Российская Федерация, что необходимо принимать как данность. Если РФ будет действовать в соответствии с международными институтами, это окажется естественным элементом стабильности в регионе. Если же она будет распоряжаться в регионе по своему усмотрению, то это поставит под угрозу интересы Европы на Южном Кавказе.

Россия, согласно данному подходу, уже применила силу в отношении Грузии и в ответ на это участники внеочередного саммита ЕС в Брюсселе, специально собравшиеся по этому поводу 1 сентября 2008 г., осудили ее действия и решили приостановить переговоры с Москвой о заключении нового СПС. Была принята также итоговая декларация глав государств и правительств ЕС, в которой говорится, что решение о признании Абхазии и Южной Осетии со стороны России является неприемлемым (13). Однако, несмотря на это, уже 10 ноября 2008 г. в Брюсселе на заседании министров иностранных дел стран-членов ЕС решил возобновить переговоры с Москвой о заключении нового СПС (14).

Далее ближневосточный взгляд ЕС к региону воспринимает Южный Кавказ в качестве продолжения политики ЕС по отношению к Ирану и Турции. На примере Турции

ЕС в таком случае не будет акцентировать свое внимание на вопросах, связанных с представлением полноправного членства странам Южного Кавказа в организации.

Наконец, взгляд ЕС к региону на примере политики со странами третьего мира. ЕС сосредоточился на том, что Южный Кавказ является недостаточно развитым регионом, и поэтому выступает за социально-экономическое развитие в регионе. Согласно этому взгляду, ЕС для экономической стабилизации и борьбы с криминогенностью в регионе, угрожаемой выходом за рамки региона, должен принять участие в борьбе с бедностью в регионе.

Ни один из этих взглядов не превалирует в ЕС в большей степени, чем остальные. В разное время различные подходы могут выйти на первый план и для всех этих подходов у ЕС имеются соответствующие политические и экономические средства.

Подход европейского Южного Кавказа нашел свое отражение в принятии трех республик Южного Кавказа в Совет Европы; их включение в программу «Расширенная Европа: новые соседи» и вовлечение в такие проекты, как ТРАСЕКА и ИНОГЕЙТ. Если подход балканского Южного Кавказа отражен в создании в рамках ОБСЕ Минской группы для решения армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта, организации под названием «Группа друзей», а также в участии Комиссии ЕС в процессе урегулирования конфликта в Грузии, то в качестве примера подхода Каспийского Южного Кавказа следует отметить программу ИНОГЕЙТ.

Наглядным примером подхода в качестве сферы влияния России служит формирование в рамках ОБСЕ миссий наблюдателей и координированная работа в миротворческих операциях России в регионе, которые она проводила до августовских событий 2008 г. Для подхода же ближневосточного Южного Кавказа примером может считаться то давление, которое оказывается на Турцию по вопросам армяно-турецких отношений. Наконец, в отношении подхода Южного Кавказа как третьего мира примером можно назвать экономическую и гуманитарную помощь, программу «Безопасность продовольствия», а также помощь, оказанную в связи с внутренней миграцией и беженцами (15).

Следует особо отметить деятельность Азербайджанской Республики во внешней политике и в международных отношениях. Внешняя политика Азербайджанской Республики изначально была направлена на установление равноправных и взаимовыгодных отношений со всеми государствами мира. Безусловно, одним из таких приоритетов является развитие сотрудничества с ЕС, так как интерес к европейскому направлению во внешней политике Азербайджанской Республики рассматривается одним из важнейших направлений.

Приход к власти в 1993 г. Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева и проведение его внешнеполитического курса в сторону Европы, вступление на должность в 2003 г. Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, провозгласившего стремление внешней политики и экономики нашей страны в сторону интеграции в европейское пространство, способствовало укреплению независимости и стабильности Республики, а также ее дальнейшему углублению сотрудничества между ЕС и Азербайджаном в рамках СПС и ЕПС.

Начальный этап развития сотрудничества Азербайджана с ЕС не ограничивался предоставлением гуманитарной и грантовой помощи. Сотрудничество в рамках СПС и ЕПС подразумевало также проведение политического диалога. Огромное внимание Европейский Союз уделяет развитию регионального сотрудничества между тремя государствами Южного Кавказа. С укреплением и развитием экономических связей внутри региона, по мнению Евросоюза, в дальнейшем можно будет ожидать и укрепления политического сотрудничества, что, в свою очередь, поможет разрешить имеющиеся противоречия и урегулировать существующие конфликты.

Политическая стабильность скажется и на экономических дивидендах, в виде увеличения количества прямых и долгосрочных иностранных инвестиций в экономику региона. В рамках данной стратегии ЕС выступил с проектом реконструкции разрушенных транспортных связей между государствами региона, в частности, реконструкции железнодорожного полотна Баку – Нахчыван, проходящего через оккупированные территории. Ввиду того, что армянская сторона отказалась вывести свои войска из районов, по территории которых проходит железная дорога, с целью обеспечения, таким образом, безопасности перевозок, и ввиду того, что Евросоюз отказался оказывать какое-либо влияние на одну из сторон, данный проект остался нереализованным.

В целом, позиция Азербайджана по вопросам перспектив регионального сотрудничества отличается от позиции ЕС в том аспекте, что Азербайджан в первую очередь заинтересован в скорейшем и окончательном политическом урегулировании конфликта, и лишь затем можно будет приступить к налаживанию экономических связей. В отношении Нагорно-Карабахского конфликта позиция ЕС заключается в том, что конфликт должен быть урегулирован в рамках Минской группы ОБСЕ и что ЕС может оказать лишь посреднические услуги, но лишь в том случае, если стороны придут к обоюдному соглашению. Необходимо отметить положительную роль ЕС в оказании гуманитарной и продовольственной помощи азербайджанским беженцам, пострадавшим во время вооруженного конфликта. Плюс ко всему этому, ЕС также дал свое согласие на оказание необходимой помощи в реабилитации территорий Азербайджана, которые должны быть освобождены от армянской оккупации, должны быть восстановлены инфраструктуры, коммуникации и нужно осуществить процесс разминирования территории.

Однако для Азербайджана нынешняя позиция ЕС к конфликту, которая характеризуется как «влиять, но не вмешиваться напрямую», является не приемлемой. Причина состоит в том, что решение проблемы, в сущности, зависит не столько от конфликтующих сторон, сколько от самих стран-членов ЕС, от их готовности к серьезным решениям надавить на армянскую сторону к более конструктивной позиции урегулирования вопроса Нагорного Карабаха. Решение армяно-азербайджанского конфликта вокруг Нагорного Карабаха в рамках международного права отвечает интересам ЕС, поскольку будет способствовать установлению мира, стабильности и безопасности, которое в свою очередь придаст импульс развитию регионального сотрудничества между тремя государствами Южного Кавказа.

За последние 15 лет на востоке от границы ЕС произошли радикальные изменения. После заключения СПС между ЕС и Восточными партнерами дальнейшее неоднократное расширение ЕС способствовало большему географическому сближению, в то время как реформы, проводимые при поддержке ЕПС, обеспечили политическое и экономическое приближение Азербайджана к ЕС.

В рамках ЕПС уже был достигнут успех в установлении более тесных отношений между Европейским Союзом и его соседями. «Восточное партнерство» должно достичь еще более высоких результатов. Как и предшествующие инициативы, такие, как СПС и ЕПС, проект не предусматривает возможности получения полноправного членства в Евросоюзе. Однако программа предлагает возможность более углубленного политико-экономического сотрудничества с ЕС, которая включает облегчение визового режима и взаимовыгодное сотрудничество в энергетической области.

Говоря о перспективах дальнейшего сотрудничества Азербайджана с ЕС, хотелось бы отметить, что Азербайджан видит своей целью полную интеграцию с ЕС. Вступление Азербайджана в Совет Европы придает особый импульс политическому сотрудничеству с ЕС. Необходимость углубления сотрудничества как в политической, так и в экономической

сфере, не раз подчеркивалась как ЕС, так и Азербайджаном. Одним из следующих этапов сотрудничества могло бы стать подписание с ЕС Соглашения об ассоциированном членстве.

Подтверждением этому служит принятие со стороны Глав министерств иностранных дел 27 стран-членов ЕС решения от 15 сентября 2009 г. о выдаче Комиссии ЕС мандата на начало переговоров о заключении с Азербайджаном, Арменией и Грузией двусторонних соглашений об ассоциации с ЕС, который станет новым практическим инструментом, заменяющим двусторонние Планы действий в политико-экономических отношениях между Евросоюзом и республиками Южного Кавказа.

Данное соглашение, с одной стороны, способствовало бы значительному росту экономической помощи со стороны ЕС, а с другой, придало бы политическому диалогу с ЕС более конструктивный характер. Это, в первую очередь, изменило бы отношение Европейского Союза к Азербайджану в том смысле, что Азербайджан перестал бы рассматриваться как просто страна – партнер, а приобрел бы особое значение, как страна – потенциальный кандидат на вступление в ЕС. Такого рода соглашение подразумевало бы создание свободной торговой зоны без каких-либо торговых барьеров, что, в свою очередь, способствовало бы увеличению объема торговли между ЕС и Азербайджаном. Помимо этого, более углубленное сотрудничество в целях доступа к разработке высоких технологий, совместная деятельность в научно-исследовательских центрах Европы, а также облегчение гражданам Азербайджана получения образования в ведущих европейских университетах – все это существенно повысило бы качество образования и услуги здравоохранения в нашей стране.

Предпосылки для такого рода предложения со стороны Азербайджана уже созрели. Азербайджан неукоснительно выполняет все обязательства по СПС и ЕПС. По основным критериям, поставленным ЕС перед странами, претендующими на возможное членство в ЕС (Копенгагенские критерии), Азербайджан имеет не плохие возможности в перспективе вступить в ЕС. По некоторым экономическим показателям, а именно по уровню экономического роста и по низкому уровню инфляции, Азербайджан опережает даже некоторые страны-члены Евросоюза.

Однако подписание такого рода соглашения возложит на Азербайджан еще большую ношу обязательств, чем при вступлении в Совет Европы. Наряду с политическими обязательствами, такого рода соглашение подразумевает также и экономические обязательства. Необходимо будет провести ряд коренных реформ в области законодательства. Для проведения необходимой реструктуризации потребуются значительные капиталовложения и экспертиза в данной области. Было бы целесообразным обратиться к Комиссии ЕС за соответствующей помощью для проведения необходимых преобразований.

Приглашение в Азербайджан экспертной группы ЕС для изучения структур, требующих реформирования, могло бы стать началом подготовительного этапа до подписания соглашения об ассоциированном членстве. По результатам проведенной экспертизы можно было бы составить перечень областей, нуждающихся в реформировании. Затем совместно с экспертной группой из Комиссии ЕС подготовить соответствующие проекты по реструктуризации, и после чего обратиться в ЕС за финансовой поддержкой в проведении этих преобразований. По истечении определенного времени и проведении должных реформ можно было бы серьезно говорить об ассоциированном членстве в ЕС. В этом аспекте подписание такого рода соглашения будет одобрено и самим ЕС.

Ещё одна проблема, препятствующая интеграции – нерешённость многолетнего армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта. Несмотря на продолжающуюся агрессию со стороны Армении, на сегодняшний день ООН, Советом Европы, ЕС, Организацией Исламской Конференции и другими международными организациями были приняты ряд резолюций, решений и иных официальных документов, в которых отражается

факт оккупации Арменией азербайджанских земель, составляющих двадцать процентов территорий Азербайджана.

Несмотря на все эти трудности, Азербайджан, являясь ведущим лидером на Южном Кавказе, геополитическим, энергетическим и транспортным мостом между Европой и Азией, день ото дня вселяет уверенность в то, что в ближайшей перспективе спектры направлений экономических и политических связей между Евросоюзом и нашей страной станут шире, а оценка Европейского Союза Азербайджана, как долгосрочного партнёра, будет служить ускорению данных процессов.

Литература:

1. Гасанов А.М. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана. Академия Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики. Баку: «Şərq – Qərb», 2007, 593 с.
2. Аббасбейли А.Н. Геостратегия Европы в современных условиях. // Информационный вестник БГУ, Серия социально-политических наук, 2007, №4, 14 с.
3. Гусейнова Х.К. Азербайджан в системе европейских интеграционных процессов. Баку: военное издательство, 1998, с.138-140.
4. Бахышов М.А. Создание ЕС. Вахиşov М.Ə. Avrupa İttifaqının yaradılması // Информационный вестник БГУ, Серия гуманитарных наук, Баку, 2009, №1, 122 с.
5. MacFarlane N., Friedemann Müller, Claude Zullo et al. A role for EU in preventing ethnic conflict // The European Union and the Caucasus Region: Oil, Interests, and Influence. Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, 1998, p.61-85.
6. MacFarlane N. Western engagement in the Caucasus and Central Asia. London: Royal Institute of International Affairs, 1999, p.9-12.
7. Communication from the Commission, European Neighbourhood Policy, Strategy Paper. Brussels: Commission of the European Communities, 2004, 12 May, No. COM(2004) 373 final, 3 p.
8. Eastern Partnership could lead to enlargement, Poland says, "EUobserver.com – EU News Center", 2008, 27 May. <http://euobserver.com/9/26211>
9. Евросоюз предложил Азербайджану и другим пяти странам политику Восточного партнерства. «Day.az – информационный портал Азербайджана», 2008, 3 декабря.
10. Европа после войны в Грузии. «Российские новости», 2010, 10 сентября, 5 с.
11. Садыгов Р.А. Сотрудничество со странами ЕС- как основное направление внешней политики Азербайджана, // Информационный вестник БГУ, Серия социально-политических наук, Баку, 2009, №2, 63 с.
12. The Memorandum of understanding on a strategic partnership between the EU and the Republic of Azerbaijan, Brussels, 2006, 7 November.
13. Раскол Европы стал одним из итогов саммита ЕС по Грузии – эксперты. «РИА-Новости», 2008, 2 сентября.
14. EU overrules Lithuania over Russia talks. "EurActiv.com – EU News Center", 2008, 11 November. Error! Hyperlink reference not valid.<http://www.euractiv.com/en/enlargement/eu-overrules-lithuania-russia-talks/article-177071>
15. Bernd Rill, Şen Faruk, Kaukasus und Mittelasien: Neue Gemeinsame Interessenssphären für die Länder der Europäischen Union und die Türkei, Kaukasus, Mittelasien, Nahost-gemeinsame Interessen von EU und Türkei. München: Hanssiedel Stiftung, 2001, p.64-72.

ნურლან ალიევი
სამხრეთ კავკასიაში ევროკავშირის პოლიტიკის
ძირითადი მიმართულებები
რეზიუმე

მოვლენებმა, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა სსრკ-ის დაშლის დროს და რომლებმაც განაპირობეს მსოფლიო პოლიტიკური რუკის შეცვლა, მიიპყრეს არა მხოლოდ აშშ-ის, არამედ ევროკავშირის ქვეყნების ყურადღება. ევროკავშირმა დაიწყო „აღმოსავლურ-ევროპული პოლიტიკის“ გატარება, რომელიც ეფუძნებოდა, ერთი მხრივ, ეკონომიკური ურთიერთდახმარების კავშირთან საქმიან ურთიერთობებს, ხოლო, მეორე მხრივ, შეთანხმებებს ცალკეულ ქვეყნებთან ვაჭრობისა და ეკონომიკური თანამშრომლობის სფეროში

Nurlan Aliyev
Main Tendencies of EU Policy in the Southern Caucasus
Summary

The events which have presaged changes of the political world map due to the process of the USSR disintegration drew attention not only of the USA, but also of the EU countries. The European Union started construction of "The East- European policy", based, on the one hand, on purely business relations with the Council of Economic Mutual Aid (CEMA), and on the other hand, on agreement on issues about trade and economic cooperation with the certain countries.

Ульвия Аббасова
(Азербайджан)

К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА СИСТЕМУ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Глобальные факторы влияют на стратегию внешней политики ЕС в отношении энергетической безопасности. Эти факторы различаются по своей значимости и возникновению- это, прежде всего, внутренние и внешние факторы.

Внутренние факторы предопределяются энергетическими ресурсами ЕС, внутренним курсом в области энергетической безопасности механизмами его претворения в действие.

Внешние факторы же формируются под воздействием и влиянием политических и экономических процессов соседних стран и в целом мирового пространства.

Поступательное развитие мировой энергетики ведет к увеличению влияния энергетических факторов на систему международных отношений, на мировую экономику и геополитику. Как известно, после первого энергетического кризиса середины 70-х гг. энергетический фактор стал играть в мировой политике не меньшую роль, чем военный, что привело к формированию и дальнейшему развитию энергетической дипломатии ряда ведущих государств мира. Ее важной особенностью стало тесное взаимодействие внешнеполитических ведомств и компаний, а также активная роль самих компаний на международной арене в качестве самостоятельных «игроков». В течение последних десятилетий наблюдается развитие концептуальных основ и механизмов реализации энергетической дипломатии в многостороннем и двустороннем форматах.

В начале XXI в. существенно выросли масштабы мировой торговли энергетическими ресурсами, что привело к тому, что увеличивающиеся объемы этих ресурсов пересекают все больше границ по пути от добывающих регионов до потребительских рынков. Соответственно растет количество и усложняется география международных транзитных систем, надежность которых испытывает воздействие технологических, политических и экономических рисков. Для обеспечения бесперебойного и надежного функционирования энергетического сектора экономики в целом и международных транзитных маршрутов в частности необходимо формирование соответствующей международно-правовой базы не только на двусторонней, но и многосторонней основе. В этой связи большое значение может иметь разработка Транзитного протокола к Энергетической хартии. В практике энергетической дипломатии проблемы международного транзита возникают все чаще и чаще. Значительная доля энергоресурсов, поставляемых на европейский рынок, пересекает несколько государственных границ. Таким образом, возникает вопрос о регулировании проблем, связанных с транзитом энергоресурсов на основе международного права. Также стоит особенно выделить как отдельный фактор, влияющий на энергетическую дипломатию, внутреннее право ЕС в энергетической сфере.

В качестве основополагающих документов, характеризующего основные цели и методы единой энергетической политики ЕС, были выбраны Сообщение Еврокомиссии «Энергетическая политика для Европы» и принятый на его основе одноименный План действий (с 2007 по 2009 гг.). Хронологически совпав с моментом вступления в ЕС последних государств-членов, эти документы в то же время явились кульминацией в формировании нового подхода ЕС к вопросам энергетики, который, с одной стороны, обострил противоречия внутри ЕС по вопросам энергетики, а с другой, потребовал от стран-членов Союза скорейшей консолидации их энергетических политик (1).

Ограниченность собственной ресурсной базы Европы обуславливает существенную зависимость стран Евросоюза от внешних энергетических поставок, поэтому в настоящее время обеспечение энергетической безопасности диверсификации импорта энергетических ресурсов становится стратегической задачей для Европейского Союза. Новый подход к формированию энергетической политики потребовал от стран-членов ЕС создания единой энергетической дипломатии. Так, в Сообщении Еврокомиссии «Энергетическая политика для Европы» впервые было выдвинуто требование ко всем странам – членам ЕС во всех внешних сношениях по энергетическим вопросам выступать единым голосом, «...налаживая эффективные партнерские отношения, чтобы превратить их в выразительную внешнюю политику». С этой точки зрения, странам ЕС нужны были надежные партнеры, которые могли бы диверсифицировать источники энергии и минимизировать их зависимость от России. Нефтяная стратегия, заложенная общенациональным лидером Азербайджана Гейдаром Алиевым помогла нашей республике предстать перед мировым сообществом в роли надежного партнера, что не могла пройти мимо внимания европейских держав. Этот фактор играет важную роль в иницировании проекта Набукко, где Азербайджану отводится существенная роль.

Проекты создания двух конкурирующих газопроводов – «Набукко» (названный в честь классической оперы знаменитого итальянского композитора Джузеппе Верди) и «Южного Потока» стали чуть ли не самыми популярными темами для всевозможных обсуждений.

Азербайджан, являясь важнейшим элементом в строительстве «Набукко», может выступить как в роли транзитной страны, так и в роли поставщика. По словам министра промышленности и энергетики Азербайджана Натига Алиева, «Азербайджан заинтересован в реализации данного проекта, и чем ближе организаторы будут к его реализации, тем активнее страна подключится к обсуждению условий участия в нем» (2).

Для справки отметим что, строительство газопровода "Набукко", стоимостью 7,9 миллиардов евро намечено на 2011 год. Первые поставки газа - в 2014 году. Максимальная мощность трубопровода составит 31 миллиард кубометров в год. Участниками проекта являются австрийская OMV, венгерская MOL, болгарская Bulgargaz, румынская Transgaz, турецкая Botas и немецкая RWE, каждый из которых обладает равными долями - по 16, 67 процентов. 30 процентов от общей стоимости проекта будет инвестироваться акционерами

Nabucco Gas Pipeline International, оставшиеся 70 процентов будут оплачены за счет кредитов.

"Наш проект не направлен на то, чтобы составить в будущем конкуренцию российским газопроводам", - заявил в своем недавнем интервью турецкому печатному органу *Nur-guuet* исполнительный директор проекта "Набукко" Рейнхард Митчек. Поскольку,

как утверждает Митчек, европейский энергетический рынок продолжает активно развиваться, место найдется для всех. Какое завтра у "Набукко"? (3). "Проект обязательно будет реализован. Уже подписано межгосударственное соглашение, проводятся инженерные работы. Мы верим в свое начинание", - сказал Рейнхард Митчек.

Разрешение газовой проблемы между Азербайджаном и Турцией дает большой оптимизм на скорейшую реализацию данного проекта. Подписанный договор между двумя странами 7 июня 2010 года помогла решить все спорные вопросы, в результате чего азербайджанский газ будет поступать в Турцию по цене, ниже российской. Однако при этом стороны не сообщили, по какой цене Турция будет покупать газ у Азербайджана. Следует отметить, что Азербайджан и Турция подписали три отдельных протокола по газовому вопросу.

Россия, со своей стороны, предлагает альтернативы "Набукко" - проект Nord Stream (газопровод в обход Балтийских стран и Польши) и проект 'South Stream' (газопровод в Австрию, в обход Украины). Однако эти проекты не соответствуют основному требованию ЕС - диверсификации поставщиков. Кроме того, они только усилят экономическую зависимость стран ЕС от России, что не в интересах Евросоюза, учитывая еще газовые конфликты между Россией и Украиной, а также недавний инцидент с Белоруссией, связанный с задолженностью Минска по газовым поставкам, отчего также пострадали страны ЕС.

Nabucco – не единственный способ Евросоюза защититься от России. Еще €80 млн ЕС выделит на строительство терминала по приему сжиженного природного газа (СПГ) в Польше (4). Кроме Польши, такой терминал строит Хорватия. Такую же сумму ЕС даст на подготовку восточноевропейских газопроводов к реверсному использованию - в обратном направлении. Эти деньги получают Польша, Чехия, Австрия, Литва, Латвия, Венгрия, Словакия и Румыния. Сейчас газ через эти страны идет только с востока на запад. Если он пойдет в обратную сторону, Восточная Европа больше не будет зависеть от российского газа, а сможет получать сжиженный газ из Катара, Норвегии, Алжира или Тринидада и Тобаго. Глава East European Gas Analysis Михаил Корчемкин говорит, что в перспективе это может быть чревато для России потерей не только восточноевропейского рынка, но даже Украины - самого крупного потребителя российского газа.

Объем сжиженного газа на европейском рынке в ближайшее время будет расти огромными темпами. Это связано со сланцевой революцией, которая произошла в США в прошлом году. Там резко выросло производство сланцевого газа, и США отобрали у России первое место в мире по газодобыче - 745,3 млрд м³ против 582,9 млрд м³ (4).

При достаточно небольшом уровне потребления энергии каждым из государств-членов ЕС (особенно по сравнению с такими странами, как США и Китай), только Евросоюз в составе 27 государств, выступающий «единым голосом» от имени всех стран-членов ЕС, может иметь какие-либо рычаги влияния на поставщиков энергии на мировой рынок.

А учитывая планы ЕС по дальнейшему снижению уровня потребления и, кроме того, глобальную конкуренцию за ресурсы, резкое усиление которой было предсказано Международным энергетическим агентством (МЭА), подсчитавшим что к 2030 г. мировой спрос на нефть возрастет на 41%, утрата государствами-членами ЕС позиций стратегического торгового партнера может обернуться для Европейского Союза «политическими и экономическими рисками». При этом принципиальная поддержка усилий по обеспечению единства дипломатических действий со стороны Новой Европы легко объяснима, т. к. страны Центральной и Восточной Европы, с одной стороны, продолжают испытывать страх перед политикой России (в том числе и как «великой энергетической державы»), а с другой, обладают значительно меньшим политическим весом (нежели государства Старой Европы), чтобы обеспечить себе выгодные условия при заключении торговых договоров в области энергетики. Кроме того, уровень потребления энергии в Новой Европе значительно ниже, чем у их западных партнеров по Европейскому Союзу, что лишает эти страны привилегированного статуса стратегического торгового партнера.

Таким образом, диверсификация источников энергии и минимизация зависимости от России является приоритетным вопросом для стран Европейского Союза в деле

энергетической безопасности. С этой точки зрения, центральной проблемой, на наш взгляд, выступает согласование разносторонних и порой противоречивых интересов в сфере энергетики между странами Старой и Новой Европы. Несмотря на положительные отзывы Еврокомиссии об успехах единой энергетической дипломатии Союза (ЕС уже выступает единым голосом при обсуждении международных соглашений, главным образом в сфере торговли), между странами членами ЕС в области их сношений с третьими странами по вопросам энергетики в настоящее время существует больше противоречий, чем когда-либо. Европейскому Союзу удастся добиться значительных результатов в энергетической сфере (как на внутреннем, так и на мировом уровне) лишь в том случае, если странам-членам ЕС удастся с успехом пройти сложный период консолидации своих энергетических политик, и действительно выступить «единым голосом» на мировой арене. С этой точки зрения ЕС должна найти в себе силы и политическую волю чтобы прийти к общему соглашению о финансировании альтернативных проектов, в частности Набукко. Английская газета «Индепендент» опубликовала недавно статью с заголовком где автор утверждает что «европе необходимо заручиться поддержкой Азербайджана, если она хочет видеть "Набукко" чем-то большим, чем пустой трубопровод». Автор статьи отмечает, что Азербайджан с его природными ресурсами может сыграть важную роль в ослаблении контроля России над энергетикой ЕС, если будут проложены и пущены новые трубопроводы (5).

Таким образом, основными внешними и внутренними факторами, влияющими на энергетическую политику ЕС являются глобальные климатические изменения и ускорение процессов потепления, увеличение численности населения в процессе расширения, усиление экономического потенциала и увеличения спроса на энергию, утверждение единого рынка, нестабильность цен на нефть т.д, которые привели к динамичности данной стратегии.

Литერატურა:

1. McGowan, F. Can the European Union's Market Liberalism Ensure Energy Security in a Time of "Economic Nationalism"?// JCER. 2008. Vol. 4, No. 2. P. 92-93.
2. Азербайджан заинтересован в скорой реализации проекта "Набукко". Агентство Тренд, 12 мая 2010 год <http://ru.trend.az/capital/pengineering/1686127.html>
3. Роберт Катлер. Трубопровод Nabucco подстегивает каспийские проекты. Asia Times. 04.06.2010.
4. Михаил Зыгарь. Путинский проект South Stream практически похоронен. Newsland информационно-дискуссионный портал 16 марта 2010. <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/475128/cat/86/>
5. Mark Leftly: Azerbaijan: Pumping oil and gas. The Independent. 21 March 2010.

უღვია აბასოვა **ენერგოეკტორების საერთაშორისო ურთიერთობების** **სისტემაზე გავლენის საკითხები** **რეზიუმე**

სტატიაში შესწავლილია ევროპის ენერგოპოლიტიკის თანამედროვე საკითხები და რამდენიმე ქვეყნის მცდელობა უპასუხონ ენერგოგამოწვევებს. ევროკომისიამ კონსულტაციები გამართა ევროკავშირის მომავალ ენერგოპოლიტიკაზე 2011–2020 წლებში. ნაშრომში აღნიშნულია აზერბაიჯანის როლი ახალი სტრატეგიის განხორციელებაში. მიმდინარე სიტუაციის შემსწავლელი სპეციალისტები და ექსპერტები

ამტკიცებენ, რომ მეტი ენერგოუსაფრთხოებისთვის ევროკავშირმა მრავალფეროვანი უნდა გახადოს თავისი ენერგოწყაროები ახალი ალტერნატიული მარშრუტების საშუალებით და მინიმუმამდე დაიყვანოს დამოკიდებულება რუსეთზე.

Ulvyä Abbasova

***Upon the Problems of Energy Factors Influence Upon the System
of International Relations***

Summary

The author of this article, which is entitled “Energy security of the EU states: main challenges and the ways to settle them”, has studied current issues of the European energy policy and the efforts of member-states to tackle energy challenges. The European Commission has launched a large consultation on the future of the EU’s energy policy for 2011-2020. The author has tried to find out the role of Azerbaijan in the new strategy concept. The researches and the analysis of current situation have shown that for more guaranteed energy security the EU has to diversify its energy sources through construction of new alternative routs and minimizing its dependence on Russia. Besides, the EU countries should also lift the discrepancies in opinions and work on establishment of unified energy policy.

Санан Гасанов
(Азербайджан)

ПЕРСПЕКТИВЫ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ СТАТУСА КАСПИЙСКОГО МОРЯ С ПОЗИЦИЙ ПРИКАСПИЙСКИХ СТРАН

*"Разделяющее нас Каспийское море, является
морем дружбы и сотрудничества"*
Ильхам Алиев

После 1990 года в перечень актуальных проблем геополитической ситуации региона добавился и вопрос статуса Каспийского моря. С самого начала противоречивые подходы и идеи относительно этого вопроса прибрежных стран превратились в единственный фактор препятствующий решению проблемы. Однако анализируя ход событий можно отметить, что многочисленные дипломатические усилия и напряженные политические процессы не повлияли на дружеские отношения прикаспийских государств. Что сыграло большую роль для упрочения региональной стабильности и взаимного сотрудничества. С другой стороны решение проблемы потребовало приложения совместных усилий для поиска и принятия единой концепции. В целом, позицию стран по статусу Каспийского моря кратко можно охарактеризовать следующим образом:

На начальной стадии российская сторона выступала с позиции что права на Каспийское море и его природным ресурсам принадлежат исключительно прикаспийским государствам. Предложенные несколько раз различные варианты были далеки от реальности и проявлялись как российские национальные интересы. Наконец, выдвинув принцип "дно делим - вода общая" фактически признала суверенное право государств на Каспийском море.

Иран с самого начала заявлял о равноправности всех стран Каспийского бассейна. Позиция иранской стороны отличается от позиций других четырех прикаспийских стран, это идея раздела Каспийского моря по принципу справедливости на пять равных 20 процентных частей и совместная эксплуатация «спорных» месторождений - альтернативный вариант, который не поддерживается другими странами. По мнению исследователей, позиция Ирана играет роль одного из факторов препятствующему решению проблемы до сегодняшнего дня. В последующие годы в ходе процесса Россия, не демонстрируя жесткой позиции, пришла к необходимости решения проблемы (5, 42).

В 1998 году Азербайджан, Казахстан и Россия подписали договор о разделе дна Каспийского моря, что проистекало из этой необходимости. Согласно этому договору подтверждалась принадлежность каждой из сторон акватории и водной поверхности. Иран же в целом, до сих пор, основываясь на противоположной идее, разделе Каспия на пять частей, заявляет, что воды Каспия должны быть распределены равными долями по 20 процентов между всеми пятью странами. В мире нет подобной практики по данной позиции и нет ее в научной литературе, и она не зафиксирована в правовых нормах. И кроме того она не соответствует географическому положению Каспия. Обычно самым справедливым разделом считается срединная линия проведенная по прямым координатам от береговой полосы страны. Что регулируется международными правилами, исторической практикой политических договоров, существующим опытом. Предложение Ирана не соответствует ни одному из них. Иран и сегодня не соглашается с этим. В результате, не реализуется проблема, широкому обсуждению которой были посвящены три встречи в верхах. Отметим, что поначалу в основе позиции Казахстана лежало изменение ряда статей Конвенции морского права принятой ООН в 1982 году. С другой стороны, объективный подход к практике Монреальского договора позволяет конкретизировать взгляды на Каспийскую

проблему. С этой точки зрения, позиция страны была выражена как раздел морского дна по срединной линии между странами, и суверенное право каждой страны на природные ресурсы в своей зоне (3, 118).

Как и другие прикаспийские страны, Туркменистан продемонстрировал ряд позиций и свое отношение к проблеме. То выступая с предложением о разделе Каспийского моря частично или полностью и по дну и по воде на национальные сектора, то выступая с поддержкой позиции Ирана о разделе на пять равных частей, затем снова перейдя на позиции проведения срединной линии национальных секторов, заявлял необъективные претензии по принадлежности некоторых нефтегазовых месторождений. А в некоторых случаях выражал категорический протест против проведения на Каспии разведочных и эксплуатационных работ. Все это способствовало проведению новых обсуждений и затягивало время.

Наконец, позиция Азербайджана, сторонника поэтапного решения вопроса правового статуса Каспийского моря, основанная на общепризнанных принципах международного права, по принципу проведения срединной линии между прибрежными государствами, с признанием исключительного суверенного права соответствующей страны в своем секторе на минеральные ресурсы и хозяйственно-экономическую деятельность. Почти 20 лет, как Азербайджан учитывая реальность сложившуюся на основе общепринятых международных принципов и исторического опыта представил единую концепцию, призвав все прибрежные страны следовать этому принципу. С годами, позиция Азербайджана послужила причиной переходя другими прикаспийскими странами к объективным позициям, характеризовалась важными результатами региональной стабильности и безопасности вне национальных интересов. Конечно, в вопросе статуса Каспия отчетливо были видны столкновения интересов. Например, Туркменистан несколько лет поддерживал позицию Ирана. После смерти Туркменбаши, Гурбангулу Бердымухаммедов уяснив необходимость занятия более четкой и прагматичной позиции и стал придавать значение активному сотрудничеству. Отныне ряд претензий выдвигаемых в период Туркменбаши, были сняты. То есть, Туркменистан, Казахстан и Азербайджан более приблизились к общей позиции по этому вопросу (2, 64).

Необходимо отметить, что хотя Россия согласилась с позицией Азербайджана и Казахстана, но события последних времен изменили ее позицию. Причиной тому, планы по реализации транскаспийского подводного газопровода по доставке туркменского газа в Европу. Европейский Союз, поддерживая Туркменистан в этом вопросе, создает условия, при которых Россия остается вне процессов в регионе. Поэтому, президент России Владимир Путин на саммите 6 июня 2012 года в рамках Шанхайской Организации Сотрудничества, во время встречи с президентом Ирана Махмудом Ахмединеджатам напомнил, что юридический статус Каспия еще не решен окончательно. Никто не может больше заинтересованным в решении этого вопроса, чем прикаспийские страны в решении этой проблемы. Называя Иран «традиционным партнером» В.Путин подчеркнул, что эта страна является ближайшим союзником в сфере каспийского сотрудничества. Подобное высказывание российского президента означало выступление против планируемых крупных газовых проектов в Азербайджане и в регионе: "Проект транскаспийского газопровода является одним из таких. Данный проект предусматривает доставку туркменского газа на европейский рынок. Россия же выступает против этого. В данном случае, по нашему мнению политическим фактором является нежелание России иметь конкуренцию в виде азербайджанского или туркменского газа. Однако, еще в начале 2000 года между Азербайджаном, Казахстаном и Россией были подписаны договора о разделе водной поверхности Каспия и его природных ресурсов. Можно заявить, что согласно этому договору, эти три страны разделили между собою относящуюся к ним часть Каспийского

моря, как минеральные ресурсы так и определив водные границы. Тем самым бурение нефтегазовых скважин и прокладка трубопроводов не должны порождать конфликты (1, 4-8). Однако политические интересы стали причиной обострения ситуации.

Так, газопровод предусматривающий доставку по дну Каспийского моря туркменского газа и азербайджанского газа с «Шах-Дениз-2» и других месторождений в Европу имеет большое стратегическое значение для региона. Газопроводный проект, с примерно 30 миллионами кубометрами газа уменьшает зависимость европейского рынка от России. А Россия, как известно при помощи газа решает политические проблемы". В продолжение этого, именно с этой точки зрения, представитель Министерства Иностранных Дел России находясь в Тегеране заявил о недопустимости реализации какого-либо международного проекта до определения юридического статуса Каспийского моря. Затем обсуждение статуса Каспия на встрече Шанханской пятерки, дает основание заявить о появлении противоречивых моментов в ее позиции. В ходе последних событий Иран продемонстрировал солидарность с Россией в этом процессе. Отслеживая последовательность событий связанных с статусом Каспия мы становимся свидетелями совпадения этого с позицией 1994 года. Что само по себе объясняется проявлением национальных интересов. Из-за длительного не решения проблемы, этот фактор сыграл свою роль. В целом в позиции Азербайджана отражены некоторый опыт и историческая реальность относительно статуса Каспия.

Впервые в 1970 году при обсуждении раздела советской части Каспийского моря министерство нефтяной промышленности СССР разделило соответственно сухопутным границам между Россией, Казахстаном, Азербайджаном, Туркменистаном и сектор Ирана определенный государственной границей. Во время это раздела за основу был принят принцип срединной линии вытекающий из географического положения Каспия, и общепринятой международно-правовой практики (6, 23).

До распада СССР правовую ситуацию на Каспии регулировало данное соглашение. После распада СССР суверенные государства стали правопреемниками этого раздела.

Второе, часто в вопросе статуса Каспия апиелируют к советско-иранских договорам 1921 и 1940 годов, при том что содержание статей этих договоров не соответствуют разделу. Хотя, действительно, в статье 3 договора указывается, что Каспийское море является Ирано-Российским и свободным для судоходства и рыболовства. Необходимо отметить, что иранская сторона, принимая за основу эту статью, отмечает важность использования Каспийского моря по принципу кондоминиума. Однако можно заметить, что после подписания договора в вопросе эксплуатации Каспия никогда не использовался принцип кондоминиума. Во всех заключенных договорах отсутствует статья подтверждающая прямую или косвенную собственность СССР и Ирана на Каспийском море. Отсутствие этого опыта показывает невозможность применения на современном периоде принципа кондоминиума. Тут присутствуют лишь свободные торговые связи и судоходство. Поэтому, в 1949 году СССР приступив в разработке нефтяных месторождений на Каспийском море не советовался с Ираном и не спрашивал у него разрешения. Тогда Иран не выразил свой протест в какой-либо форме. Во вторых, еще в 1970 год решением министерства нефтяной промышленности СССР была осуществлена практика раздела Каспия на национальные сектора (7, 161). Согласно этому разделу приблизительно 70 млн. кв. км. достались Азербайджану, 80 млн. кв. км. – Туркменистану, 60 млн. кв. км. – России, 105 млн. кв. км. Казахстану и 55 млн. кв. км. оставалось у Ирана. С осуществленным данным разделом Иран был ознакомлен и в Тегеран была отправлена топографическая карта отражающая раздел. Тогда официальный Тегеран не выразил протеста по поводу данного раздела. В- третьих, в этом вопросе проявляется и географическое положение Каспия и

политика, проистекающая из доктрин политических режимов. Так, например, любой водоем, не имеющий естественной связи с мировым океаном, именуется озером.

Общепринятая в мире эта географическая аксиома полностью соответствует и Каспийскому морю. С другой стороны, необходимо отметить, что как указывалось в советских учебниках и большой советской энциклопедии Каспийское море является самым большим озером в мире, но так как в те времена в советской правовой науке отсутствовало понятие пограничного озера и преобладания в советской международно-правовой доктрине концепции внутреннего моря, стало причиной того что некоторые авторы стали считать Каспий внутренним морем. Таким образом, принимая во внимание все эти факторы, можно прийти к выводу, что Каспийское море пограничное озеро. Ученый правовед Р.Ф. Мамедов объясняет географический статус Каспия следующим образом: "Омывающее берега двух или более стран и не имеющее естественной связи с мировым океаном водоемы, также обладающее независимым правовым статусом и соответствующим режимом определенными конкретными международными договорами приозерных государств с точки зрения международного права должны считаться пограничными озерами" (4, 8). Вместе с тем, необходимо отметить, что при детальном ознакомлении с Советско-Иранскими договорами можно заметить что этими документами в основном регулируются вопросы рыболовства и судоходства. В этих договорах не содержится положений об разработке и принадлежности энергетических ресурсах Каспия. Поэтому, при определении статуса каспийского моря следует исходить из существующей практики и сложившихся международно-правовых норм. По своему формату и содержанию в этом вопросе можно выделить четыре основных этапа.

- Первый этап, с 1991 по 1994 год. Ознакомление с проблемой, отдельные обсуждения на основе изучения существующей практики. В этот период страны не обладали какой-либо концепцией по Каспию. Однако, оценивая важность Каспия, выступали с необоснованными нотами и заявлениями. Первые обсуждения проходили именно в таком формате.
- Второй этап, с 1994 по 1996 год. Возрастание противоречивых мнений, попытки вернуть утраченные позиции. Этот процесс начался с заявления МИД России о непризнании подписанного 24 сентября 1994 года "Контракта века", тройка Россия, Туркменистан и Иран начали выдвигать различные формы раздела Каспия.
- Третий этап, с 1996 по 2000 год. Период широких обсуждений. Изучение существующих правовых норм и попытка их применения. В этот период благодаря искусной дипломатии Азербайджана противная сторона взяв за основу на переговорах по Каспию правовые нормы и принципы выдвигает необходимость нахождения решения. были сформированы ряд первоначальных концепций, были сделаны первые шаги по применению принципа секторального деления (Соответствующие соглашения между Россией и Казахстаном, Казахстаном и Туркменистаном).
- Четвертый этап. Последующий период с 2001 года. В этот период взгляды на проблему конкретизировались, усилилось стремление к взаимному сотрудничеству, усилилась роль дипломатических миссий в решении проблемы. Позиция по превращению Каспия в море дружбы и сотрудничества заняла основное место в обсуждениях и стороны подписали юридические документы с базовыми принципами секторального деления. На этом этапе первый такой шаг сделали Азербайджан и Россия.

Беря вышеизложенное за основу видно что позиция Азербайджана что Каспий пограничное озеро и правильным является раздел его на национальные сектора как это предлагает азербайджанская сторона своей объективностью и сегодня сохраняет свою актуальность.

- Каспий международное пограничное озеро.
- Каспий должен быть разделен по принципу срединной линии на национальные сектора.
- Раздел Каспий на национальные сектора основывается на практике СССР и произведенному в то время разделу (согласно осуществленному разделу 1970 года). Поскольку уже имеется соответствующее деление прикаспийские страны могут вести работы в своих секторах уже до определения статуса Каспия.

На данный момент против этой позиции Азербайджана выступают Туркменистан и Иран со следующими аргументами.

- Каспий является уникальным закрытым водоемом и это общее достояние прикаспийских стран.
- Каспий должен быть поделен между всеми прикаспийскими странами по принципу равных 20 процентов.

Таким образом, наличие политических интересов стран вокруг проблемы, по нашему мнению снова тормозит процесс укрепления отношений мира и сотрудничества в Каспийском регионе. Ход событий показывает, что "Россия совместно с Турцией прокладывает по дну Черного моря газопровод "Голубой поток". А теперь хочет, чтобы без ее участия ни одно каспийское государство не прокладывало по дну Каспийского моря ни один трубопровод (8.СИО)

Россия не желает присутствия в регионе США и неоднократно заявляет об этом: "Однако на этот раз Россия предприняла более решительный шаг не характерный ее позиции. В открытой форме заявив, что на Каспии господствует лишь она и без ее согласия невозможно никакое участие, и не допущение присутствия здесь внешних сил является ее национальным интересом. Что с точки зрения развития глобализации мира и трансформации границ очень опасный шаг. С другой стороны наличие на Каспии обширных запасов карбогидрогенов, прохождение тут ряда транскаспийских морских и транспортных проектов и участие в этих проектах не только прикаспийских государств, но и более обширная их география позволяют заявить, что в будущем, в вопросе статуса Каспия нет необходимости в гегемонии или позволения одного какого либо государства. Каспийское море должно превратиться в зону сотрудничества и прикаспийские страны должны использовать ее для максимального развития региона.

Литература:

1. Ардабили Х. К. Взгляд на правовой режим Каспийского моря как основу мира и политики. Журнал «Аму-Дарья», Тегеран, 2002, стр. 4-8.
2. Ахмедов М.Б. Новая нефтяная эра Азербайджана и международная политика. Ваки: Элм, 1997, (118 стр.).
3. Гасанов С.С. Обсуждение статуса Каспия на встречах вверхух. Известия БГУ, Баку. 2012, №3, с.166-178.
4. Мамедов Р.Ф. Международно-правовые аспекты правового режима Каспийского моря. Журнал «Международное право», 1998, № 1, стр. 11.
5. Мамедов Р.Ф. Статус Каспия . Журнал «Дирчалиш-XXI век», Баку, 1998, № 2. с.44-45.
6. Роберт Э. Берлс. Проходящий сквозь Кавказ и Центральную Азию коридор Восток-Запад. Журнал «Дирчалиш-XXI век», Баку, 1998, № 8-9, стр. 48-49.
7. Тузмухаммедов Р.А. Советско-Иранские отношения (1917-1921). Москва, 1960.
8. Юсиф-заде Хб. Статус Каспия. Контакт, 1-4 июня 1999. с. 11-13.

სანან გასანოვი
კასპიის ზღვის სტატუსის პრობლემის გადაჭრის პერსპექტივები
კასპიის ქვეყნების პოზიციიდან
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია კასპიის ზღვის იურიდიული სტატუსის განსაზღვრის პრობლემასთან დაკავშირებული საკითხები. ამ პრობლემის გადაჭრაში მონაწილეობს კასპიის ხუთი ქვეყანა. დეტალურად არის ნახვენი მათი მიდგომა.

Sanan Gasanov
The Caspian Sea Status Solution Prospects from the position of Caspian Fountries
Summary

The article covers the issues of solving the problem of the Caspian Sea legal status. It also deals with negotiation positions of the participating countries which are presented. Approaches and ideas of all five Caspian countries are investigated. Stage-by-stage division of chronology of negotiation process is made. The article also studies numerous diplomatic efforts and influence of political processes on the course of events on consensus development. It is noted that elimination of contradictions will open big prospects for consolidation of regional stability and mutual cooperation in Caspian region.

ია ხარაზი, ავთანდილ ხაზალია
(საქართველო)

**საგადასახადო კოდექსის ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტის შესახებ
(საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობაში ცვლილებების
შეტანა-პრობლემები და თავისებურებანი)**

ბოლო პერიოდში საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკა ვითარდება საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებსა და პრაქტიკასთან ჰარმონიზაციისა და უნიფიკაციის მიმართულებით. აქ, ამ შემთხვევაში, უპირველესი პრიმატი განეკუთვნება საგადასახადო კოდექსსა და მის საფუძველზე მიღებულ მნიშვნელოვან კანონქვემდებარე აქტებს, მიღებულს საქართველოს მთავრობისა თუ შესაბამისი ორგანოების მიერ. სახელმწიფო ემყარება რა კონკრეტულ იურიდიულ აქტებს, ადგენს საგადასახადო კოდექსის ფუძემდებლურ პრინციპებს. „საქართველოს საგადასახადო კოდექსი ამ ბოლო დროს არაერთი ნოვაციით გამოირჩევა, რომელიც იმედია მომავალში ხელს შეუწყობს სახელმწიფო ორგანოებსა და ბიზნესს შორის საქმიანი, პარტნიორული, ცივილიზებული ურთიერთობის ჩამოყალიბებას, რომელზეც მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერება და თითოეული მოქალაქის კეთილდღეობა“.¹ ცხადია, ქვეყნის შემდგომი განვითარებისათვის, ეკონომიკური ბერკეტების სრულყოფისათვის, ბიზნესის სექტორის განვითარებისათვის, უდავოდ, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საგადასახადო კოდექსის მუხლებს, რომლებიც წინა საგადასახადო კოდექსთან შედარებით უფრო მიახლოებულია ევროპულ საგადასახადო კანონმდებლობასთან.

უდავო ჭეშმარიტებაა, რომ სამყაროში სრულყოფილი და იდეალური არაფერი არ არსებობს და, ბუნებრივია, საგადასახადო კოდექსიც ვერ იქნება სრულყოფილი. **რუდოლფ ფონ იერინგის ხატოვანი გამოთქმა – „კანონმდებელი უნდა აზროვნებდეს როგორც ფილოსოფოსი და ლაპარაკობდეს როგორც გლეხი“** – იდეალური მოთხოვნა იყო კანონის ტექსტისადმი, რისი სრულად დაჯერება მის ავტორსაც კი არ შეეძლო. „იერინგისეული უტოპიზმი იყო მარია ტერეზას „ექსპერიმენტი“, რომლის თანახმადაც, ყველა კანონპროექტი უნდა წაეკითხათ „უჭკუო და გაუნათლებელი ადამიანებისათვის“ და თუ ისინი ვერ შეძლებდნენ მისი შინაარსის გაგებას, მაშინ იგი არ უნდა მიეღოთ, ანუ ახალი კანონპროექტი უნდა შემდგარიყო“ და იგი რეალობასთან ახლოს უნდა ყოფილიყო, – ასეთი იყო საქართველოს მაშინდელი პრემიერ-მინისტრის განცხადება საგადასახადო კოდექსის პროექტის (იგულისხმება 2004 წლის საგადასახადო კოდექსი) პრეზენტაციასთან დაკავშირებით. მან აღნიშნა, რომ კოდექსის პროექტი უნდა წავაკითხოთ საშუალო დონის ბუღალტრებს და თუ ისინი ვერ გაიგებენ მას, მაშინ ხაზი უნდა გადავუსვათ ასეთ პროექტსო.²

¹ ი. ხარაზი, საქართველოს საგადასახადო სამართალი, თბილისი, 2011, გვ. 6-7.

² ბ. ზოიძე, ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბ., 2006, გვ. 135.

ბუნებრივია, რომ საგადასახადო კოდექსში უნდა იყოს მითითებითი ნორმები, მაგრამ კოდექსი ისე არ უნდა გადაიტვიტოს ამ ნორმებით, რომ საგადასახადო კოდექსის გამომყენებელთ გაუჭირდეთ მისი გაგება. ერთმა მითითებთმა ნორმამ არ უნდა გვამოგზაუროს დაუსრულებლად სხვა მითითებით ნორმებში, ისე, რომ გაგვიჭირდეს კოდექსის რეალობასთან მიახლოება, რაც, სამწუხაროდ, ხშირ შემთხვევაში უცხო როლი იყო ადრე მოქმედი საგადასახადო კოდექსისათვის და იგი ხშირ შემთხვევაში უცხო როლია თანამედროვე საგადასახადო კოდექსისთვისაც. მიუხედავად ამისა, ახლო წარსულში მოქმედმა საგადასახადო კოდექსმა, უდავოდ, ძირითადად შეასრულა გარკვეული როლი საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისათვის თანამედროვე ეტაპზე.

„საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების საწყისი პერიოდი ხასიათდებოდა არასტაბილურობით. ყოველდღიური პრაქტიკიდან აშკარად ჩანს, რომ ვაჭრობაში არსებული მრავალი ნორმატიული სამართლებრივი აქტის არსებობამ ვერ შეძლო თავიდან აგვეცილებინა ქვეყნისათვის აუცილებელი სახსრების გაღივება, ეკონომიკურად არახელსაყრელი კონტრაქტების დადება, საგადასახადო-საბაჟო წესების დარღვევა“¹.

საგადასახადო პროცესის ტექნოლოგიაში ხშირი ცვლილებები ვერ უზრუნველყოფს საგარეო ვაჭრობის განვითარების სტაბილურ პირობებს, რასაც ქვეყნის ეკონომიკისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს ყოველთვის. საგადასახადო კოდექსი მიზნად ისახავს ქვეყანაში ახალი საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების შექმნას, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქვეყანაში ინვესტიციების მოზიდვას, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ქვეყანაში ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებას, ქვეყნის მდგრად განვითარებას, ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისათვის ხელშეწყობას, ქვეყანაში საერთაშორისო საფინანსო ცენტრის ჩამოყალიბებას, ასევე საქართველოს საგაჭრო-სატრანზიტო ფუნქციის ამაღლებას.

2011 წლის საგადასახადო კოდექსში გამოვეყოფდით ისეთ მომენტებსა და თავისებურებებს, რაც არსებითია საგადასახადო კოდექსისათვის, როგორებიცაა: საგადასახადო პოლიტიკა, საერთაშორისო-საგადასახადო ინტეგრაცია, საგადასახადო ორგანოების გამართული მუშაობა, სახელმწიფო კონტროლი და ზედამხედველობა, საგადასახადო დავალიანების უზრუნველყოფა, წმინდა საგადასახადო ბლოკი, საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქონლის უკანონო გადაადგილებაზე კონტროლი და პასუხისმგებლობის ზომების გამოყენება და სხვა. საგადასახადო კოდექსში რეალიზებულია რისკების მართვის კონცეფცია, რომლებიც მოცემულია განვითარებული სახელმწიფოების საგადასახადო კანონმდებლობაში; ეს ნიშნავს, რომ შემოსავლების სამსახურმა კონტროლის ზონაში უნდა გააკონტროლოს არა ყველაფერი, რაც მისი გავლით მოძრაობს, არამედ უნდა აირჩიოს მიზნები, რომლებიც, ასე თუ ისე, დაკავშირებულია ეკონომიკის, უსაფრთხოების, ჯანმრთელობის, ინტელექტუალური საკუთრების რისკებთან. საქართველოს სახელმწიფო აღიარებს საგადასახადო კოდექსში ჩამოყალიბებული დებულებებით საკუთარ პრინციპებს და მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების საგადასახადო კანონმდებლობაში ჩადებული საგადასახადო კანონმდებლობის პრინციპებს.

არის კი მზად ასეთი კარდინალური ცვლილებებისათვის საქართველოს შემოსავლების სამსახური?

საგადასახადო კოდექსში ამ ბოლო დროს შეტანილი ცვლილებები უთუოდ სასიკეთო ძეგრებს გვთავაზობს, მიმართულს მოსახლეობის კეთილდღეობისაკენ, მაგ.: მ. 81(1), „დაუბეგრავი მინიმუმი“, რომლის თანახმად, „ფიზიკური პირი, რომ-

¹ ი. ხარაზი, საქართველოს საგადასახადო სამართალი, თბ., 2011, გვ. 7.

ლის მიერ ხელფასის სახით მიღებული დასაბეგრი შემოსავალი კალენდარული წლის განმავლობაში არ აღემატება 6 000 ლარს, უფლებამოსილია ამ შემოსავლიდან გამოქვითოს დაუბეგრაფი მინიმუმი 1800 ლარი. ზემოთ აღნიშნულ დასაბეგრ შემოსავალში არ გაითვალისწინება საგადასახადო კოდექსის საფუძველზე საშემოსავლო გადასახადისაგან გათავისუფლებული ხელფასის სახით მიღებული შემოსავალი და სხვ. მიგვაჩნია, რომ ცვლილებები, რომლებიც შედის საგადასახადო კოდექსში თავისთავად კარგი და მისასალმებელია, მაგრამ აღნიშნული ცვლილებები მიგვაჩნია, რომ არაარსებითია, ე.წ. „წერილ-წერილი ცვლილებებია, რომლებიც სტაბილურ, ეფექტიან წარმატებებს ვერ მოგვიტანს. მიგვაჩნია, რომ გასასწორებელია ის ხარვეზებიც, რომლებიც ჰქონდა კოდექსს მისი მიღებისთანავე, ამაზე არაერთხელ მიგვინიშნებია გამოქვეყნებულ სტატიებშიც და სახელმძღვანელოშიც, მაგრამ რატომღაც აღნიშნული ნორმები ისევ ძველებურად „დევს“ კოდექსში. მაგალითად: მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ მუხლში შევიდა ცვლილება, იგი მაინც ხარვეზიანი დარჩა, კერძოდ: 163-ე მუხლის ბ) ქვეპუნქტში წერია: საქონლის ექსპორტი/რეექსპორტი ხორციელდება მაშინ, როდესაც ხდება დეკლარირება საქონლის ექსპორტის/რეექსპორტის სასაქონლო ოპერაციაში მოქცევის შესახებ“. შევნიშნავთ, რომ „საქონლის მოქცევა“ კი არ უნდა ეწეროს კოდექსის შესაბამის მუხლში, არამედ „საქონლის გაშვება“, რადგან ექსპორტში საქონლის მოქცევის დროს არ არის დასრულებული შესაბამისი კონტროლის პროცედურები. რაც შეეხება საქონლის დროებით შემოტანას, ამ სასაქონლო ოპერაციით საქონლის შემოტანის თანხა არ არის დღგ-ით დაბეგვრის თანხა. სავსებით ვიზიარებთ გ. ურიდიას მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ „ამ მუხლს არავითარი პრაქტიკული და ადმინისტრაციული მნიშვნელობა არა აქვს, რადგანაც დროებითი შემოტანის დროს დღგ-ით იბეგრება არა იმპორტის თანხა, არამედ იმპორტის თანხის მხოლოდ ერთი კომპონენტი - სატარიფო ღირებულება, რომელიც იმპორტის თანხისაგან დამოუკიდებლად განისაზღვრება“.¹

რატომღაც გამოუსწორებელ შეცდომად იქცა საგადასახადო კოდექსში მ. 199-ის დ.გ) ქვეპუნქტი, სადაც შავით თეთრზე წერია, რომ იმპორტის გადასახადისაგან თავისუფლდება საჰაერო ტრანსპორტით შემოტანის შემთხვევაში ერთი კალენდარული დღის, ხოლო სხვა შემთხვევაში – 30 კალენდარული დღის განმავლობაში 400 ლერი სიგარეტის ან 50 სიგარის ან 50 სიგარილას ან 50 გრამი თამბაქოს სხვა ნაწარმის (გარდა თამბაქოს ნედლეულისა) ან ამ ზღვრული ოდენობის ფარგლებში თამბაქოს ამ ქვეპუნქტში დასახელებული ნაწარმის საერთო წონით 250 გრამის იმპორტი; ასევე 4 ლიტრი ყველა სახის ალკოჰოლიანი სასმელის იმპორტი“. შევნიშნავთ, რომ საგადასახადო კოდექსის შესაბამისი მუხლი ხარვეზიანია და უნდა გასწორდეს, რამეთუ: თუ პირს 30 კალენდარულ დღეში აქვს უფლება გადასახადის გადახდის გარეშე ზემოაღნიშნული საქონლით გადმოკვეთოს საზღვარი, მიგვაჩნია, რომ 30 კალენდარული დღის განმავლობაში იგივე სახის საქონლით საზღვრის გადმოკვეთისას აღნიშნული საქონლის რაოდენობა იგივე არ უნდა იყოს და მისი რაოდენობა (დაუბეგრაფი რაოდენობა) უნდა გაიზარდოს. შეუძლებელია ერთ დღეში და 30 დღეში აღნიშნული საქონლის რაოდენობა, რომლითაც პირი გადმოკვეთს საბაჟო საზღვარს დაუბეგრაფი რაოდენობით, ერთნაირი იყოს. ასეთივე, იდენტურ, უხემ შეცდომას აქვს ადგილი საგადასახადო კოდექსის მუხლი 194-ის შემთხვევაში, სადაც საუბარია (პ. „ბ“) ჩათვლის უფლების გარეშე აქციზისაგან გათავისუფლებული საქონლის კატეგორიაზე. რამეთუ აქციზური საქონლის

¹ გ. ურიდია, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის კომენტარები, თბ., 2011, გვ. 284.

შემომტანი ფიზიკური პირისათვის საქონლის საჭარო ტრანსპორტით შემომტანისას ერთი კალენდარული დღის, ხოლო სხვა შემთხვევაში 30 დღის განმავლობაში ყოველად დაუშვებელია ერთი და იმავე რაოდენობის საქონლის რაოდენობა დადგინდეს აქციზით გათავისუფლებისას, თუ დღეებს შორის განსხვავებაა, მაშინ 30 დღის განმავლობაში შემომტანილი დაუბეგრავი აქციზური საქონლის რაოდენობა აშკარაა, რომ უნდა გაიზარდოს.

საინტერესო და მისასაღმებელია საგადასახადო კოდექსში იმ მუხლების შემომტანა, რომლებიც ეხება სპეციალური დაბეგერის რეჟიმს და გარკვეულ შეღავათებს მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირებისათვის, რომლებიც არ იყენებენ დაქირავებულ პირთა შრომას და დამოუკიდებლად ეწევიან ეკონომიკურ საქმიანობას და რომლიდანაც მის მიერ მისაღები ჯამური ერთობლივი შემოსავალი კალენდარული წლის განმავლობაში არ აღემატება 30 000 ლარს. ისინი საშემოსავლო გადასახადს არ იხდიან, ასევე მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე პირი არ იხდის მიმდინარე გადასახდელებს. ასევე გარკვეული შეღავათებით სარგებლობენ მცირე ბიზნესის მწარმოებელი ფიზიკური პირებიც. კერძოდ, მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე მეწარმე ფიზიკურ პირს გადახდის წყაროსთან გადასახადის დაკავება არ ევალება: ა) კალენდარული წლის განმავლობაში ერთობლივი შემოსავლის 25 პროცენტის ფარგლებში გაცემული ხელფასის ხარჯზე; ბ) მიღებული მომსახურების ანაზღაურების ნაწილში. კარგია, საგადასახადო კანონმდებლობა რომ გთავაზობს საგადასახადო პრეფერენციებს მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის მიზნით, მაგრამ თუ მცირე ბიზნესი გათავისუფლდება გადასახადებისაგან და შემდეგ სრულად დაიტვირთება გადასახადებით, ბუნებრივია, ალბათ ბევრმა კომპანიამ შეიძლება დახუროს თავისი საწარმო და ახლის დაფუძნებით დაიწყოს სამეწარმეო საქმიანობა, რათა გადასახადისაგან გათავისუფლების რეჟიმში აღმოჩნდეს. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ უპრიანი იქნებოდა მცირე ბიზნესის მწარმოებელი პირებიც დაგვებეგრა შეღავათიანი ტარიფებით. თუ ვიკითხავთ რის ხარჯზე, მოგახსენებთ, რომ გამოყოფილიყო მათზე ე. წ. საგადასახადო კრედიტები შეღავათიანი პროცენტებით, ამით მეწარმეებიც მოიგებდნენ და ბიუჯეტიც გარკვეულწილად შეივსებოდა. დღევანდელ სტატისტიკას თუ გადავხედავთ, დავინახავთ, რომ საქართველოში 2 მილიონი სამუშაო ძალაა და აქედან მხოლოდ ნახევარია დასაქმებული, საუბარია მცირე, საშუალო და მსხვილ ბიზნესში დასაქმებულ პირებზე, მათ შორის საჯარო სექტორში დასაქმებულებზეც. დაახლოებით 200 ადამიანამდე მცირე და საშუალო ბიზნესშია დასაქმებული, იგივე დაახლოებითი ციფრი მეორდება მსხვილ ბიზნესში დასაქმებული პირების მიმართ, დანარჩენები კი ინდემწარმეები, ანუ ფიზიკური პირები არიან, რომლებიც ეწევიან სამეურნეო საქმიანობას, ან უმუშევრები არიან.¹

აქვე გამოვთქვამდით ჩვენს შეხედულებას ფიქსირებული გადასახადის გადამხდელთა დაბეგერის საკითხებზე. ფაქტია, რომ საგადასახადო ტვირთი მთლიანად აწევს გადასახადის გადამხდელს და არა სახელმწიფოს და ეს ტვირთი საკმაოდ მძიმეა, „მონომახის ქუდივითა“ გადასახადის გადამხდელისათვის. მტკიცების ტვირთიც მასზეა, ცხადია, ამის შესახებ არაფერია აღნიშნული საგადასახადო კოდექსში, მაგრამ მისი მუხლებიდან ხომ იგულისხმება. საგადასახადო ინსპექცია ყოველთვის სწორია მანამ, სანამ გადასახადის გადამხდელი საპირისპიროს არ დაამტკიცებს. შედარებითი ანალიზი რომ გავაკეთოთ, სისხლის სამართალთან პრო-

¹ წყარო: გაზეთი, „ფინანსები და ბანკები“, №322, 24-30 აპრილი, 2013, გვ. 9. სტატის ავტორი („ქვეყანაში შიშის ფაქტორი აღარ არსებობს, რაც მეწარმეობის განვითარებისათვის კარგი სტიმულია“) კ. კობხიძე.

კურორი ყოველთვის სწორი რომ იყოს და ბრალდებულმა თავისი უდანაშაულობა უნდა ამტკიცოს.

ორიოდე სიტყვით **ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსის 21(1)-21(3); 21(21)-21(23)** მუხლებთან დაკავშირებით, სადაც დაახლოებით საუბარია იმის შესახებ, რომ პრაქტიკაში სასამართლო ორგანოში საგადასახადო ორგანო ცხადდება მხოლოდ: ა) როცა ხდება ყადაღადადებული ქონების რეალიზაცია და 2) განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როცა საგადასახადო ორგანო ლუქავს გადამხდელის ქონებას და 24 საათის განმავლობაში შეაქვს სასამართლოში შუამდგომლობა შემოწმების დაწვეების შესახებ (მ. 21(2) და თუ სასამართლო არ დაუდასტურებს ამ მოთხოვნას, მაშინ ეს ლუქები მოიხსნება. სხვა შემთხვევაში საგადასახადო ორგანო არ მიმართავს სასამართლოს (არ მიდის სასამართლოში). ცხადია, ნებისმიერი თანხის დარიცხვა გადასახადის გადამხდელისათვის, იქნება ეს ჯარიმა თუ საურავი, სახელმწიფოს მაიძულებელი ღონისძიებაა და პირის საკუთრების უზენაეს უფლებაში ჩარევა. საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლში კი შავით თეთრზე წერია, რომ საკუთრების უფლება აღიარებულია... ასევე, იქვე, მე-2 ნაწილში წერია, რომ აუცილებელი საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის საკუთრების ჩამორთმევა დასაშვებია კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევებში, სასამართლოს გადაწყვეტილებით, ან ორგანული კანონით დადგენილი გადაუდებელი აუცილებლობისას, წინასწარი, სრული და სამართლიანი ანაზღაურების პირობით, ანაზღაურება თავისუფლდება ყოველგვარი გადასახადისა და მოსაკრებლისაგან. კონსტიტუციაში ხაზგასმითაა აღნიშნული – ორგანული კანონით დადგენილი აუცილებლობისას; ბუნებრივია, კითხვა ჩნდება: რომელი ორგანული კანონით? როცა კონსტიტუციაში მინიშნებაა, რომ კერძო საკუთრების ჩამორთმევა შეიძლება კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, თუ აქ შეგვიძლია გამოვიყენოთ საგადასახადო კოდექსი, რომელიც ჩვეულებრივი კანონია, და სადაც ვხვდებით ანალოგიურ მუხლებს, კერძოდ, თუ პირის განუბაჟებელმა საქონელმა გადმოლახა ქვეყნის საბაჟო საზღვარი, დასაშვებია ამ საქონლის უსასყიდლოდ ჩამორთმევა სახელმწიფოს სასარგებლოდ, ან განადგურება, ჩვენ კანონის ამ თეზასაც არ ვეთანხმებით და ამას ვასაბუთებთ შემდგენიარად, რომ, თუ პირმა საზღვარგარეთ საქონელი შეიძინა საბითუმო ფასებში ქვეყანაში იმპორტირებისათვის და მასში ჩაღო წლების განმავლობაში პატიოსანი გზით ნაშოვნი ფული, მაგრამ საზღვარზე გადმოტანისას კანონდარღვევით გადმოიტანა (არ განაბაჟა), რატომ უნდა გავანადგუროთ, ან უსასყიდლოდ ჩამოვართვათ, ხომ შეიძლება უფრო ცივილიზებული და, ჩვენ ვფიქრობთ, კანონიერი იქნებოდა, თუ მას დავაჯარიმებდით სოლიდური თანხით, საქონელს განუბაჟებდით და ნებას მივცემდით ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე მისი შემოტანისა თავისუფალ მიმოქცევაში გაშვებისათვის. ამით სახელმწიფოც მოიგებდა (ბიუჯეტს თანხა შეემატებოდა) და მეწარმეც; ან კიდევ უაქციზო საქონლის ჩამორთმევა და მისი განადგურება (ვთქვათ უაქციზო სიგარეტის), იქნებ, უკეთესი იქნებოდა აქციზური მარკები შეგვესყიდინებინა იმპორტიორისათვის, დაგვეჯარიმებინა და კანონის სრული დაცვით მიგვეცა მისთვის უფლება უკვე აქციზური საქონლის შემოტანისა ქვეყანაში სარეალიზაციოდ. ამით ბიუჯეტიც მოიგებდა და მეწარმეც, ამასთან იგი გაფრთხილდებოდა, თუ ისევ შემოიტანდა განუბაჟებელ ან უაქციზო საქონელს, მასზე ფინანსური სანქციები ამოქმედდებოდა. კანონის პრევენციული ფუნქციის გამოყენება, იქნებ, უკეთესი „სასჯელი“ თუ მკაცრი გაფრთხილება იქნებოდა მისთვის, თორემ სატისფაქციური და რეპრესიული ზომების მიღებას ყოველთვის მოვესწრებოდით.

ცალკე თემაა ელექტრონული ზედნადების საკითხი. საგადასახადო კანონმდებლობის ცვლილებებით გადასახადის გადამხდელმა საგადასახადო ორგანოში უნდა

წარმოადგინოს ელექტრონული ფორმით ზენადები. ამას ის გამართლება მოჰყვება ხოლმე მაკონტროლებელი ორგანოებისაგან, რომ გასაყიდ საქონელს რაიმე დოკუმენტი უნდა ახლდეს თანო, მაგრამ საინტერესოა, რატომ მაინცდამაინც ზენადები და ისიც ელექტრონული ფორმის? თბილისში კიდევ პრობლემას არ წარმოადგენს მისი შევსება, მაგრამ რაიონებში ეს საკითხი მართლაც პრობლემად იქცევა.

სავსებით ვეთანხმებით გაზეთში „ბანკები და ფინანსები“ (2013 წელი, №319, 4-10 აპრილი, გვ. 7) გამოქვეყნებულ სტატიას „საგადასახადო კოდექსი ძირეულად უნდა შეიცვალოს“ (ავტ. აუდიტორი ი. შავიშვილი), სადაც საუბარია საგადასახადო კოდექსის იმ დებულებებზე, რომლებიც მიკრო და მცირე ბიზნესის განვითარებას ეხებიან, თუმცადა, საგადასახადო კანონმდებლობის ნორმები იქეთკენაა მიმართული, რომ ხელს უწყობს ბიზნესის გამსხვილებას და არა მცირე მეწარმეობის განვითარებასა და წახალისებას. „იგივე ძალიან გაპიარებული მიკრობიზნესის სტატუსის მქონე პირები პრაქტიკულად არიან გარიყულები, იმიტომ, რომ მსხვილი ფირმები მათგან შექმნილ საქონელსა თუ მომსახურებას გაწეული დანახარჯებით მოგების გადასახადს ვერ ამცირებენ. აქედან გამომდინარე, შედარებით მსხვილ ფირმებს არანაირი სურვილი არ აქვთ, რომ მიკრობიზნესის მეწარმეობის პირებისაგან რაიმე იყიდონ. შესაბამისად, მიკრობიზნესს ბაზარი უმცირდება, მეორეც, საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, თუ პირს 1 წელიწადში აქვს გადახდილი 200 ათას ლარზე მეტი დღგ-ს ჩათვლით, მაშინ იმპორტისას ის დღგ-ს აღარ გადაიხდის. თითქოს ეს კარგი ფორმაა, მაგრამ შევხედოთ ამას მცირე მეწარმეობის თვალსაზრისით, მცირე მეწარმეს 200 ათას ლარზე ნაკლები აქვს წლიურ ბრუნვა და ის შესაბამისად საბაჟოზე გადასახადისაგან არ თავისუფლდება. კოდექსის მიხედვით, პირი, ვინც შეღავათი მიიღო იმპორტის დროს, სინამდვილეში ის ამ თანხას მაინც იხდის ქვეყნის შიდა ბრუნვიდან გამომდინარე, უბრალოდ, საბაჟოზე ნაღდი ფულის გადახდის ვალდებულება ეხსნება, ანუ მას იქ „ქეში“ ნაკლებად სჭირდება განსხვავებით მცირე მეწარმისაგან, რომელთაც „ქეშის“ გაჭირვება აქვთ. აქედან გამომდინარე, ისინი იღებენ მეტ უპირატესობას მცირე ფირმებთან შედარებით. მესამე უპირატესობა მსხვილი ფირმების გამომდინარეობს იქიდანაც, რომ მათ ბანკებიდან სესხის აღების შესაძლებლობა მეტი აქვთ...“¹

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა საგადასახადო შემოწმება მხოლოდ სასამართლოს ნებართვის შემდეგ. ეს მისასაღმებელია, რამეთუ არც თუ შორეულ წარსულში საგადასახადო მაკონტროლებელი ორგანოების მრავალრიცხოვნობამ, მათმა უსისტემო შესვლამ გადასახადის გადამხდელთა ობიექტებში, ცუდის მეტი არაფერი არ მოუტანა მეწარმეებსაც და ქვეყანასაც, ამას თუ დავამატებთ იმასაც, რომ ადგილი ჰქონდა კორუფციულ გარიგებებსაც (რომელიც დღეს აღმოფხვრილია და ეს ფაქტი მისასაღმებელია). თუმცადა საგადასახადო ორგანოებმა უნდა დაუსაბუთოს სასამართლოს, რატომ უნდა მიიღონ ნებართვა ამა თუ იმ საწარმოს შემოწმებისათვის (გარდა გადაუდებელი შემთხვევებისა, თუმცა ამის შესახებ შემდგომ მაინც უნდა ეცნობოს სასამართლოს). „მაკონტროლებელი ორგანოს შუამდგომლობა მეწარმის საქმიანობის შემოწმების შესახებ უნდა შეიცავდეს საკმარის საფუძველს ბრძანების გასაცემად. შუამდგომლობაში მიეთითება იმ მეწარმის ზუსტი მონაცემები, რომელიც უნდა შემოწმდეს, შემოწმების ვადა, ხასიათი და ფარგლები“² შემოწმებელმა ორგანომ უნდა იმოქმედოს კონსტიტუციური პრინციპიდან „უდანაშაულობის პრეზუმფციიდან“ გამომ-

¹ ი. შავიშვილი, საგადასახადო კოდექსი ძირეულად უნდა შეიცვალოს, გაზეთი „ბანკები და ფინანსები“, 2013 წელი, №319, 4-10 აპრილი, გვ. 7.

² იხ. საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, მ. 21(2), ნ.3.

დინარე, რომ გადასახადის გადამხდელი კეთილსინდისიერი პირია, მანამ სანამ მისი არაკეთილსინდისიერება არ დამტკიცდება. ჩვენს რეალობაში კი, სამწუხაროდ, ასე როდი ხდება ყოველთვის. არც თუ მცირე შემთხვევებია, როცა გადასახადის გადამხდელი ხშირ შემთხვევაში არაკეთილსინდისიერად მიჩნეულა და საგადასახადო ორგანოს უცვნია იგი მხოლოდ კეთილსინდისიერად.

კიდევ ერთ საკითხსაც გვინდა შევეხოთ: საგადასახადო კოდექსის მიმართებას კერძო სამართალთან. კერძოდ, როგორც სამოქალაქო კოდექსიდან და კანონის „მეწარმეთა შესახებ კანონი“-დან იკვეთება (მაგ; სსკ, მ. 709-723), კანონი „მეწარმეთა შესახებ“ მ. 11 და სხვ.), კერძო სამართალი დასაშვებად მიიჩნევს მოვალეობების დაკისრებას მესამე პირებზე და აგრეთვე პირდაპირ ითვალისწინებს მოვალეობების შესრულების შესაძლებლობას წარმომადგენლის მიერ. საგადასახადო სამართალი კი, განსხვავებით სამოქალაქო და სამეწარმეო სამართლისაგან, გამოირიცხავს მოვალეობების დაკისრებას მესამე პირებზე, ანუ მხარეებს არ აქვთ უფლება თავიანთი საგადასახადო ვალდებულებები მოაწესრიგონ გარიგებების (საგადასახადო დათქმების) საშუალებით, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ საგადასახადო ვალდებულებების წარმოშობის, შეცვლის და შეწყვეტის, მისი შესრულების წესი და პირობები რეგულირდება მხოლოდ საგადასახადო კანონმდებლობით. ასეა მითითებული უზენაესი სასამართლოს საკასაციო პალატის გადაწყვეტილებაში (11.05. 06. შაქმე ბს-1319 (კ-05). გამოდის, რომ უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ საგადასახადო კოდექსის მიხედვით აკრძალულია არასაგადასახადო კანონმდებლობით ისეთი საკითხების დარეგულირება, რომლებიც დაკავშირებულია გადასახადებით დაბეგვრასთან.¹ ვფიქრობთ, დასაშვებად რომ თვლიდეს, უფრო მოიგებდა ქვეყნის ეკონომიკური, ფინანსური ინტერესი.

კიდევ ერთ საკითხზე შევჩერდებით. ეს არის ფინანსური (საგადასახადო) ამნისტიის თემა. აქ საკამათო, გვეგონია, არაფერია; იგი არ უნდა განხორციელდეს, ჯერ ერთი იმიტომაც, რომ სასიკეთოდ არ წაადგება ქვეყნის ბიუჯეტს, მეორეც – დაუსჯელობის (გადასახადის არგადახდის) სინდრომი გაუჩნდებათ მეწარმეთ, მესამეც – ვინც გადაიხადა, იმან რა დააშავა? ვფოქრობთ, რომ გადასახადი ყველამ უნდა გადაიხადოს; ვინც ე. წ. „უკანონო პრივილეგიით“ სარგებლობდა (და საინტერესოა, რატომ სარგებლობდა), რატომ არ უნდა გადაიხადოს გადასახადი, რითი საბუთდება ეს არგუმენტი? მიგვაჩნია, რომ ალბათ უფრო უპრიანი იქნება ასეთ გადამხდელთ გადაუგადდეთ გადასახადის გადახდა გონივრული ვადით, მაგრამ არამც და არამც – ეპატიოთ. გაუმართლებელია ალბათ სისხლის სამართლის კოდექსის მ. 218 „გადასახადისათვის თავის არიდება“, რომელიც ალტერნატიულ სასჯელებს ითვალისწინებს გადასახადის გადამხდელის მიერ გადასახადისათვის თავის არიდების შემთხვევაში: ან ჯარიმას, ან კიდევ დიდი ოდენობით თანხის გადაუხდელობისას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გამოყენებას, ვთქვათ, სამიდან ხუთ წლამდე ვადით. მიგვაჩნია, რომ პირი, რომელიც თავისუფლებაში ყოფნისას თავს არიდებს ან ვერ იხდის გადასახადს, დაპატიმრების შემთხვევაში ხომ იზრდება ალბათობა გადაუხდელი გადასახადის საერთოდ არ გადახდის შესახებ, ამიტომ ალბათ უფრო უპრიანი იქნება მცირე და დიდი ოდენობით თანხის გადაუხდელობისას, პირს დაუწესოთ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსით ჯარიმა, გადასახდელი თანხის გადადება გარკვეული ვადით (გონივრული ვადა), ქონების დაყადაღება და სხვა. თუმცაღა ამ მუხლის შენიშვნა არბილებს ზემოთ მოცემულ სანქციებს: პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკის-

¹ ასევე იხ. მ. კობაღეიშვილი, ნ. სხირტლაძე, ე. ქარდავა, პ. ტურავა, ადმინისტრაციული საპროცესო სამართლის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2008, გვ. 194-200.

რება, თუ საგადასახადო შემოწმების შედეგებზე „საგადასახადო მოთხოვნის“ მიღებიდან 45 სამუშაო დღის ვადაში გადახდილი, გადავადებული ან კორექტირებული იქნება გადასახდელად დაკისრებული ძირითადი თანხა ან მისი გადახდის ვალდებულება შეჩერებულია კანონის საფუძველზე. იქნებ ვცდებით, მაგრამ მაინც მიგვაჩნია, რომ ამ მუხლის სახეცვლილებით დისპოზიცია ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსშია, თუნდაც მისი ლიბერალიზაციიდან გამომდინარე, რამეთუ საგადასახადო სამართალდარღვევები უფრო „შობლიური“ ალბათ ადმინისტრაციული სამართლისათვისაა.

ბუნებრივია, საგადასახადო კოდექსის დადებით და უარყოფ მხარეებზე შეიძლება უფრო ვრცელი და მოცულობითი პრობლემების დასმა, მაგრამ ამ სტატიაში მხოლოდ რამდენიმე შტრიხზე გავამახვილეთ ყურადღება. დავასკვნით, რომ სახელმწიფომ მთელი აქცენტი გადასახადის გადამხდელზე უნდა გადაიტანოს. კარგია, რომ აქეთკენ გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგა, თუნდაც დაუბეგრავი მინიმუმის შემოღება (თუმცა რამდენად უპრიანი იქნება ეს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის, სხვა თემაა, ან რამდენად გაზრდის ბიუჯეტს), ადმინისტრაციული პასუხისმგებლობის ლიბერალიზაცია (ჯარიმების შემცირება და სხვა), მაგრამ წინ კიდევ სეროზული სამუშაოა შესასრულებელი, ფაქიზი მიდგომაა საჭირო საგადასახადო კანონმდებლობისადმი, რამეთუ მის ეფექტიან, მოქნილ მუშაობაზე გარკვეულწილად ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობაა დაკავშირებული.

Ia Kharazi, Avtandil Khazalia
Some legal Aspects of the Tax Code
(Amendments to the Georgian Tax Legislation-Problems and Peculiarities)
Summary

In recent years Georgian tax policy develops in direction of harmonization and unification of generally recognized international legal norms and practices. In this situation preference is given to the tax code and legal acts adopted on the basis of this code, which, on the other hand, are accepted by Georgian government or by the appropriate authorities. State based on specific legal acts and establishes the fundamental principles of the tax code. In recent years the Georgian tax code is distinguished by a lot of number of innovations, which we hope in future will promote forming business, affiliate and civilized relationships between State agencies and business. Economic empowerment of country and each citizen's welfare basically depends on it. It is obvious, that for state economic tools improvement and business sector development, the tax provisions of the code has undoubtedly great importance, which compared with the previous tax code is closer to European Tax Legislation.

Ия Харazi, Автандил Хазалия
О некоторых правовых аспектах налогового кодекса
(Внесение изменений в налоговое законодательство Грузии –
проблемы и особенности)
Резюме

В последенне время налоговая политика Грузии развивается в направлении гармонизации и унификации с универсально признанными международно-правовыми

нормами и практиками. В данном случае, первейший примат относится к налоговому кодексу и принятым на его основе значительным законодательным актам, принятым правительством Грузии или соответствующими органами. Основываясь на конкретных юридических актах, государство устанавливает фундаментальные принципы налогового кодекса. Налоговый кодекс Грузии в последнее время выделяется не одной инновацией, что в будущем будет способствовать установлению деловых, партнерских, цивилизованных отношений между государственными органами и бизнесом, от которых значительно зависят экономическое усиление страны и благосостояние каждого гражданина. Конечно же, для последующего развития страны, несомненно, особое значение имеют главы налогового кодекса, которые по сравнению с предыдущим налоговым кодексом более приближены к европейскому налоговому законодательству.

Вячеслав Попов
(Украина)

**ДЕНЕЖНОЕ ОБРАЩЕНИЕ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ
ГОРОДОВ УКРАИНЫ В 1917-1920 ГГ.**

Денежное обращение – не только важный инструмент экономической политики государства, но и неотъемлемый элемент частной жизни граждан. Использование денег как средства обмена является необходимым звеном в процессе удовлетворения потребностей людей. Если в экономике не существует единой общепринятой денежной единицы, товары обмениваются непосредственно друг на друга. В период национально-демократической революции 1917-1920 гг. в Украине, в условиях частой и многократной смены власти, а порой и полного безвластия, имело хождение большое количество самых разных денег. Анализ отношений, которые складывались в процессе денежного обращения между рядовыми обывателями, иллюстрирует не столько экономические, сколько политические и социально-психологические особенности их повседневного поведения.

В 1917 г., после Февральской революции, началось обращение денежных знаков Временного правительства, так называемых «керенок», которые в обиходе иногда продолжали именоваться рублями. Мелкие «керенки» печатались зачастую в неспециализированных типографиях, разными красками, нередко на неподходящей бумаге. Как следствие, они не вызывали к себе доверия населения и предпринимателей, и почти сразу начались проблемы с их сбытом. Магазины и лавки отказывались принимать купюры в 20 и 40 рублей. Исполкомы местных Советов оказывали давление на предпринимателей. Торговцам, отказывающимся принимать деньги, грозили суд революционного трибунала и конфискация товара.

Наличие у некоторых покупателей оружия было яркой приметой времени, придавало дополнительную специфичность торговле, порождало известную уступчивость продавцов. Отряд полковника М.Г. Дроздовского, двигаясь с Румынского фронта по территории Южной Украины на Дон, приобрел в марте 1918 г. у одной из помещиц 250 пудов бензина. Бензин был продан «весьма охотно и недорого», по 20 рублей за пуд. Помещица «сильно опасалась, что большевики, или иная нечисть заберут даром». Интендант отряда заплатил за три воза хлеба, чему хозяева хлеба очень удивились. Они «привыкли, что проходящие части грабили и отбирали даром» (1).

Провозгласив независимость Украины, в марте 1918 г. Центральная Рада объявила о выпуске знаков государственного казначейства номиналами в 5, 10, 25, 50 карбованцев. При гетмане Скоропадском были введены в оборот бумажные гривны, заказанные еще Центральной Радой в Германии, но пущены в оборот они были лишь за два месяца до падения гетмана. Обе валюты имели параллельное хождение. Несмотря на появление национальных денег, хозяйственная жизнь приобрела спекулятивный характер», прочной валюты не было, деньги обесценивались, цены росли. Все более ощутимым становился дефицит различных товаров. Находившиеся в Украине немцы скупали все подряд, оптом и в розницу, и вывозили в Германию. Впрочем, «покупатели они были крупные и щедрые, платили аккуратно в германских марках». Обесценивание денежных знаков заставляло

обывателей тратить их как можно быстрее. Появилось множество игорных домов, где игра шла нередко на огромные суммы. Рестораны были постоянно переполнены, «за бутылку ликера платили, не морщась, сотни рублей». Среди спасавшихся от большевиков граждан, приехавших из России, немалую часть составляли состоятельные люди, которые «сразу же начинали вести широкий образ жизни, не стесняясь в тратах, и тем еще более ускоряя и так уже шедший процесс повышения цен» (2). Р.Б. Гуль вспоминал, как за несколько недель жалование офицерам, поступившим в дружину по охране Киева, увеличилось в два с половиной раза. В момент набора дружины добровольцам было обещано 500 карбованцев в месяц, но вскоре им стали платить по 40 карбованцев в день. «Среднего обывателя не успокоишь, - отмечал Гуль. - У него своя мерка - дороговизна жизни. Эта мерка показывает катастрофу, и тревога его увеличивается с каждым днем» (3).

Еще одной из причин инфляции стала экономическая диверсия соседней России. Там начался выпуск фальшивых денег, в основном, купюр в 100 карбованцев. «Значительная часть этих денег хлынула в Украину вместе с беглецами, которые в основном вкладывали эти средства в торговую сферу или пропивали в киевских ресторанах. Все это способствовало возрастанию уровня инфляции в государстве» (4). Появление множества денежных единиц с неизвестным курсом обмена вело к бартеру не только во внутренней, но и в международной торговле. Южнорусское Днепропетровское металлургическое общество Екатеринославской губернии в июле 1918 г. достигло соглашения с Прохоровской Трехгорной мануфактурой об обмене двадцати вагонов железа на соответствующее количество мануфактуры для рабочих и служащих. Южный Союз кредитных и ссудо-сберегательных обществ в Одессе планировал в августе того же года вывоз в Бессарабию гвоздей и серной кислоты, и получение оттуда дров, орехов и слив. Киевский союз земских кооперативов искал возможность обмена на сахар, в котором нуждалась Ялта, «всероссийский лазарет», нескольких вагонов «сельдей керченских и балаклавских, и разной рыбы» (5).

Карбованцы и гривны находились в обороте в период петлюровской Директории. Пробиравшийся на Дон юнкер Е. Яконовский зимой 1918 - 1919 г. посетил базар в Кременчуге, где обратил внимание, что кого-то бьют за целую пачку фальшивых новеньких билетов в пятьдесят карбованцев. «Пачка исчезает в толпе, а парня продолжают бить» (6). Хаос и неразбериху, царившие в денежном обращении в украинских городах, ярко иллюстрирует ситуация в Одессе. 18 декабря 1918 г. власть здесь перешла в руки денкинцев. Они сразу же заняли типографию и организовали в ней изготовление казначейских знаков в 50 карбованцев. По сути дела, началась подделка украинских денежных знаков, получивших в обиходе название «украинки». В Одессе имели хождение и «керенки», причем в огромных количествах. Как информировали читателей «Одесские новости», в городе сложилась напряженная социальная обстановка. «С одной стороны - десятки тысяч безработных, не имеющих чем купить кусок хлеба, с другой - десятки и сотни «скоробогачей» и просто богачей, не знающих, куда им девать избыток керенок и украинок и проживающих за ночь в великосветских притонах сотни тысяч рублей» (7). Эвакуация Одессы при приближении красных в апреле 1919 г. заставила беженцев реализовывать имевшиеся у них денежные знаки в Стамбуле. «Керенки» здесь сильно обесценились, потому что крупные спекулянты, приехавшие из Одессы, выбросили их на рынок в огромном количестве. Катастрофически быстро падал курс карбованца. «Первые дни лира шла за 100 карбованцев, потом за 150, наконец, за 250». Еще хуже обстояло дело с бывшими царскими деньгами. «За 500-рублевую бумажку романовскими деньгами давали 28 лир, но всякий обмен можно было сделать только у менял, так как турецким правительством было издано распоряжение о запрещении приема русских денег» (8).

В то же время на территории, находящейся под контролем Советской власти, возникла проблема дефицита денежной массы. Газеты сообщали об «остром денежном кризисе», ввиду

того, что при прежних властях были разграблены банки (9). Советская служба позволяла получать определенное количество даже не денег, а так называемых «совзнаков», считавшихся расчетными единицами, и в связи с эмиссионной политикой подверженных значительному обесценению. Современник событий В.В. Корсак вспоминал: «Мне удалось пристроиться в уездный совнархоз. Заведующий общим отделом заявил: «Я могу вас принять, отделов и должностей у нас сколько хотите. Но пайков никаких, а жалованья я сам получаю 700 рублей. Кто ни поступит к нам, все начинают худеть» (10). Многие семьи Харькова в мае 1919 г. жили только на деньги, выручаемые от продажи вещей, или поступали на советскую службу «в нейтральные учреждения». По мнению наблюдателей, «большинству уже нечего продавать из платья и домашнего обихода». Для добывания средств к существованию все занялись спекуляцией, которая еще больше увеличивала дороговизну продуктов (11). Астрономические цены на продовольствие в Украине не мешали скупать его мешочникам из России. В мае 1919 г. в Полтавскую губернию ежедневно приезжали «до 4000 мешочников, которые рассыпаются и наводняют все проселочные дороги, сметая все на своем пути». Мешочники приобретали продукты за «кережки», причем расчет производился «не счетом, а аршинами». «Местное рабочее население Украины не имело ни того количества денег, каким располагали прибывшие из Совдепии мешочники, ни продотрядов для того, чтобы силой отбирать у крестьянства хлеб» (12).

Впрочем, наличие или отсутствие денег достаточно опосредованно влияло на уровень продовольственного обеспечения граждан. Белогвардейский полковник Тарасевич отмечал, что деревня «благоденствует», там есть все, «за исключением мануфактуры и табака». Но продукты «почти не продаются, у многих имеются деньги целыми мешками». Крестьяне все активнее переходили к прямому товарообмену. Муку и другие продукты можно было выменять только «за какую-нибудь кофточку, сорочку, штаны, фуражку, замок». Пассажирские поезда практически не ходили, в деревню проехать было невозможно. В то же время спекулянты ухитрялись «добывать и привозить на рынок все нужные продукты» (13). Отсутствие общепризнанных денег не мешало контрабандной торговле. На побережье Керченского пролива осуществлялась спекуляция хлебом «в громадном размере». Контрабандисты всячески использовали сложную внутреннюю ситуацию в Украине. Турецкие фелюги беспрепятственно приставали к берегу и сгружали в обмен на хлеб коньяк, сахар и ситец (14).

Когда Добровольческая армия начала продвижение в Украину, то реквизиции среди местного населения, по решению командования, могли быть «только платными, с расчетом на месте наличными деньгами» (15). Речь шла о новых добровольческих деньгах, так называемых «колокольчиках», которые к концу 1919 г. начали существенно обесцениваться из-за высоких темпов инфляции при лавинообразной эмиссии. Отношение населения к денкинским деньгам было весьма скептическим. Как отмечал в своих воспоминаниях В.В. Корсак, «добровольческие» деньги принимались на базаре неохотно, а еврей-торговцы требовали в уплату «постоянных» денег, подразумевая под ними советские. В то же время советские деньги были аннулированы правительством Вооруженных сил Юга России. Правда, огромная масса людей, которая служила в многочисленных большевистских учреждениях, оставшись в Киеве, успела истратить эвакуационные деньги, выданные большевиками. Люди распродавали вещи, оставаясь часто на зиму без теплой одежды. Хотя хлеба стало больше, был он дешевле; магазины ломались от товаров, и торговля была свободной, «всех угнетало безденежье, никто ничего не покупал». Жизнь словно запнулась и встала (16). Эту оценку подтверждает свидетельство с советской стороны. Сводка штаба 12-й армии о противнике указывала, что «дешевизна продуктов, создавшая благожелательное настроение населения в первые дни пребывания денкинцев в Киеве, потеряла всякое значение вследствие аннулирования советских денег, закрытия некоторых предприятий и учреждений и расчета советских служащих». Результатом стало безденежье и невозможность купить дешевые продукты (17). В

разведывательной сводке штаба группы советских войск Харьковского направления говорилось, что в Крыму, переполненном бежавшей буржуазией, «в панике переезжающей из города в город, туда, где ей кажется безопаснее», ее основным занятием является «бешеная спекуляция, преимущественно деньгами» (18).

При добровольцах любые российские денежные знаки окончательно утратили авторитет у иностранных предпринимателей. В Одессу прибывали транспорты с заграничными товарами, но уходили не выгруженными, «т.к. купцы отказываются принимать русские деньги». В Одессе аннулирование советских денежных знаков вызвало «страшную спекуляцию», каждый день появлялись слухи о якобы предполагаемом «изъятии из употребления то «керенок», то «украинок», которые начинают усиленно вдруг сбываться чуть не за полцены». Отмена белыми советских денег усложнила не только повседневную жизнь обывателей, но и подпольную работу большевиков в деникинском тылу. Одному из большевистских агентов, получившему десять тысяч советскими деньгами, «пришлось отдавать их чуть ли не даром за неимением других», а потому «пришлось продать последние вещи». Другой подпольной организации также были оставлены советские денежные знаки, «которые при нужде продавались за сотню 30-25 рублей на керенки» (19). Несмотря на относительно высокий курс керенок по сравнению с советскими деньгами, отношение к ним на территориях, подконтрольных белогвардейцам, было не более уважительным. Офицер Добровольческой армии Д.Ф. Пронин отмечал, что игра в карты захватила в страшном 1919 году всю страну, «вместе с революцией, семечками, кипами бумажных керенок (20- и 40-рублевыми денежными знаками, наводнившими Россию при Керенском и продолжавшими наводнять при большевиках)». Показательно, что офицеры в обычной украинской хате играют в карты на «царские ассигнации, «керенки», карбованцы мелькнувшего на Украине гетмана Скоропадского, гривны еще быстрее промелькнувшего Петлюры, советские, цветом подделанные под царские; добровольческие «колокольчики». Все денежные знаки, имевшие какое-то «хождение», и не особенно высокую покупательную способность». Когда одного из игроков охватил азарт, он «ножом распорол пояс брюк, где был зашит «петр» - 500-рублевая ассигнация царского времени, которую дали ему старики-родители, провожая его в армию» (20).

Когда в украинских городах утверждались махновцы, они позволяли хождение любых денежных знаков – царских и советских рублей, украинской гривны, деникинских и донских рублей, «керенок» и т.д. «В условиях бесконечной смены режимов хождение разной валюты было единственной мерой, позволявшей выжить измученному и обнищавшему населению и наладить хоть какой-то товарообмен. Понятно, что курс всех этих карбованцев и гривен был разный и постоянно менялся в зависимости от политической конъюнктуры» (21).

Так называемые «донские» деньги, печатавшиеся в Ростове, были главной валютой белого Юга. Купюры Донской республики номиналом в 10 и 25 рублей имели хождение в первые месяцы после восстановления Советской власти. В январе 1920 г. председатель Старобельского ревкома М. Зозуля приказал всем жителям города и уезда «принимать украинские и донские денежные знаки наравне с советскими». Через три недели другим приказом были аннулированы деникинские деньги. Продолжали хождение «советские, романовские, керенки, украинские карбованцы и прочие» (22). Серьезные проблемы возникли в связи с отменой белогвардейских денег у общественных организаций и кооперативов. В январе 1920 г. в Харькове Товарищество потребительских обществ обратилось в губернский ревком со следующей жалобой: «Лишение кооперативных организаций возможности обмена аннулированных денежных знаков, оставленных в их кассах, тяжело отразится на их деятельности». Далее в жалобе шла речь о том, что «добровольческая» власть в свое время аннулировала значительные суммы советских денег из касс кооперативов, в результате чего многие из них были близки к краху. Устояв один раз, к повторному испытанию кооперативы

были не готовы. «В данный момент удар по наличности сделает кризис их работы неизбежным». Тогда же правление трудовой газетной студенческой артели обратилось в Народный банк с просьбой «обменять на пять тысяч рублей донских денег для уплаты в экспедицию Губпечати». Комиссар Народного банка в просьбе отказал (23). Впрочем, по просьбе отдела народного образования ревком отпустил одному из родительских комитетов гораздо большую сумму - 41735 рублей взамен аннулированных донских денег (24).

В феврале 1920 г. Б.А. Штейфон, участник перехода группы генерала Н.Э. Бредова из Одессы, отмечал при попытках приобрести продовольствие, что «украинки» не в ходу, население их не берет». Продукты на местах все же удавалось доставать, оплачивая их «единственными деньгами, какие были у нас», то есть все теми же «украинками». «Фактически довольствовались бесплатно» (25). Политический деятель В.В. Шульгин также пытался уйти с белыми из Одессы. Поиск продуктов у местных жителей затруднялся тем, что обыватели не хотели брать никаких денег. Пришлось искать любой эквивалент для обмена. «Мы шарим по избам, находим несколько фунтов кукурузной муки. Баба уступает ее за чашку какую-то, что нашлась у меня». На границе румыны не пустили белые войска и беженцев на свою территорию. Шульгин начал поиски проводника, который смог бы проводить часть беженцев к Котовскому. Просьба к одному из крестьян - «проводить нас хоть часть пути», вызвала у проводника длительные колебания. После долгих уговоров он все же согласился «за тысячу «керенок». В штабе Котовского женщины и дети, не принятые румынами, получили возможность нанять подводу «за «царские пятисотки» и приехать в Одессу. В Одессе Шульгин сделал интересное наблюдение. «Колокольчики» (деникинские тысячерублевки), несмотря на официальное запрещение под страхом расстрела, продолжали котироваться на подпольной бирже Одессы. «Стоимость их не падала ниже 300 советских рублей». В советской Одессе довольно быстро восстановилось денежное обращение. Шульгин отметил, что «за деньги все можно достать пока», но их не хватало систематически (26).

Нехватку советских денег использовали в корыстных целях самые предприимчивые красноармейцы. Штаб 14-й армии, информируя о морально-политическом состоянии воинских частей в августе 1920 г., сообщал о случаях спекуляции деньгами. Работа большевиков в Крыму, еще остававшемся в руках белых, велась с учетом прошлых ошибок. Один из руководителей подпольной деятельностью в белогвардейском тылу докладывал в ЦК КП(б)У в июле 1920 г.: «Один из курьеров, прибывших из Крыма, возвращен туда с небольшой суммой, около одного миллиона в романовской и думской валюте» (27). Кстати, думские деньги – это те же керенки достоинством в 1000 рублей, на которых имелось изображение Таврического дворца – здания Государственной думы России.

Еще одним серьезным испытанием для денежного обращения в украинских городах стала недолгая польская оккупация. Сообщая 22 мая 1920 г. о режиме, установленном поляками в Киеве, газета «Коммунист» отмечала: «Аннулированы советские, украинские, деникинские и донские денежные знаки, а также керенки. Имеют хождение только николаевские и польские крупные купюры, а также гривны и карбованцы, изготовленные при гетмане. Гривны и карбованцы девальвированы – вместо 200 гривен выдается 20 рублей польскими бонами». Результатом подобной политики стал резкий рост цен, причем дороговизна в городе возросла еще больше, чем накануне ухода Советской власти (28). А. А. Гольденвейзер отмечал, что покупка провизии на обед стала «бесконечно сложной». В первую очередь, «негде было достать денег». Население, в значительной части состоявшее на советской службе, теперь «лишилось жалования и бросилось на поиски заработков». Между тем рынок весьма своеобразно отреагировал на польские запреты. Все отмененные деньги продолжали приниматься в свободной торговле. По воспоминаниям Гольденвейзера, «валютный вопрос стал во время польской оккупации фантастически запутанным и острым. Циркулировало бесконечное количество сортов денег: советские, думские, украинские,

царские, керенки, польские марки. На каждый из четырнадцати сортов денег был особый, причем изменчивый курс. И цены каждого товара были различны на каждый сорт валюты. Базарные торговки должны были стать профессорами математики, чтобы разобраться во всем этом финансовом лабиринте!». Причем курс денег варьировался по сословиям. У крестьян были свои вкусы, у «биржи» свои. «Всеобщими фаворитами были «гривны», царские и керенки-двадцатки. С карбованцами или сороковками (другими керенками) в кармане можно было и не ходить на базар. Достать привилегированные сорта денег было, конечно, чрезвычайно трудно» (29).

В дни бегства белых из Крыма бумажные деньги все еще сохраняли относительную ценность, во всяком случае, имели хождение при приобретении продуктов. Как отмечал в воспоминаниях земский чиновник П.С. Бобровский, «на станциях солдаты терпеливо стояли в очередях за водой, за хлебом, за яблоками, за все платили деньги. Не было и грабежа». Даже в городской управе Севастополя, где уже заседал большевистский комитет, Бобровскому понадобились деньги: «Человек, открывший нам дверь, держался развязно и нахально. Он явно давал нам чувствовать, что понял, что мы за птицы. Тем не менее, вскипятил чайник и продал нам каравай хлеба» (30). Полковник Русской армии, оставшийся в Крыму после ухода Врангеля, «имея на руках пять миллионов казенных денег, предложил выдать их, как пособие на эвакуацию». Предложение было принято его подчиненными, хотя «мало кому верилось в возможность их использовать». В первый день, еще до прихода красных, у полковника и его семьи ничего не было, кроме «мешка муки, небольшого количества сахара и свиного сала». Базара не было, и лавки были закрыты. «У соседей достали молока и яиц, хорошо, что еще принимали врангелевские деньги». На следующий день заработал базар, но использование денег при обмене прекратилось. «Самой лучшей валютой были простыни, мужское платье и белье, а затем женское платье и белье». Торговка «брала вещь, тщательно ее осматривала, назначала цену и торг начинался». Спасая свое добро от предстоящих реквизиций, жители предпочитали обменивать его в городе на вещи. Наконец пришли красные, торговля была запрещена, лавки были закрыты, «на дверях висели замки и сургучные печати», на стенах и заборах был расклеен декрет о сдаче излишков продовольствия (31).

В условиях национально-демократической революции в Украине в 1917-1920 гг. каждая власть, утверждавшаяся на какое-то время, стремилась сформировать собственную финансовую систему. Собственные деньги подтверждали легитимность и престиж власти. Для различных правительств эмиссия была важным, а нередко единственным доступным источником финансирования. Несмотря на экономический коллапс, существовали также потребности обращения. Основная масса денег печаталась на плохой бумаге с применением нестойких красок, что значительно облегчало труд фальшивомонетчиков. На украинской территории постоянно происходило обращение нескольких видов разных денег. В обращении еще оставались царские деньги и деньги Временного правительства. В эту среду проникали «совзнаки», на эту основу накладывалась эмиссия национальных денег. Обменные соотношения между ними складывались чаще всего стихийно, менялись под влиянием самых разных факторов, резко различались в разных местах. Торговля принимала самые примитивные формы, мошенничество и обман становились правилом. Товарообмен между территориями, на которых преобладали разные деньги, оказывался затруднителен или совсем невозможен. Для подавляющей массы населения дело сводилось к тому, чтобы как-то дожить до следующего месяца и даже дня. Наблюдались самые разные темпы и формы обесценения денег, что превращало любые денежные расчеты в ребусы. Хаос в обращении и обесценивание денег толкали население к прямому продуктообмену. В то же время практически ни одна денежная единица не прекращала хождения, и обменивалась на другие, пусть и по чрезвычайно низкому курсу. Принимались даже отмененные очередной

властью денежные знаки. Причинами этого явления были, во-первых, неуверенность населения в прочности существующего режима и ожидание возвращения прежней власти, во-вторых, нехватка денежной массы для товарного обращения, в-третьих, наличие у некоторых покупателей оружия как дополнительного аргумента при установлении курса обмена валют или цены товара.

Литература:

1. Дроздовский М.Г. Дневник. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://xxl3.ru/belie/drozd_dnevn.htm. Дата доступа: 11.12.2011 г.
2. Революция на Украине по мемуарам белых. Киев: Политиздат, 1990 г. С. 43, 44, 219, 223.
3. Гуль Р.Б. Киевская эпопея: Архив русской революции. Т. 2. М.: Современник, 1991. С. 75, 76.
4. Українська революція і державність (1917-1920 рр.). К.: Парламентське видавництво, 1998. С. 104.
5. Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины (ЦГАВОВУ). Ф. 1118. Оп. 1. Д. 3. Л. 6, 23, 168.
6. Яконовский Е. Фарфоровая кокарда. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.dk1868.ru/history/FARF_KOK.htm. Дата доступа: 18.01.2012 г.
7. Центральный государственный военный архив Российской Федерации (ЦГВА). Ф. 40238. Оп. 2. Д. 31. Л. 3об.
8. Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). Ф. Р-446. Оп. 1. Д. 8. Л. 7.
9. ЦГВА. Ф. 40238. Оп. 2. Д. 31. Л. 44.
10. Красная смута. М.: Содружество «Посев», 2011. С. 128.
11. ЦГВА. Ф. 40238. Оп. 1. Д. 39. Л. 31.
12. ГАРФ. Ф. Р-440. Оп. 1. Д. 52. Л. 3.
13. ЦГВА. Ф. 40238. Оп. 1. Д. 39. Л. 31об.
14. ГАРФ. Ф. Р-440. Оп. 1. Д. 34а. Л. 117.
15. ГАРФ. Ф. Р-439. Оп. 1. Д. 118. Л. 1.
16. Красная смута. С. 214, 330.
17. Гражданская война на Украине 1918-1920. Т. 2. К.: Наукова думка, 1967. С. 458.
18. Гражданская война на Украине 1918-1920. Т. 1, кн. 2. С. 257.
19. Гражданская война на Украине 1918-1920. Т. 2. С. 578, 689. 721.
20. Пронин Д.Ф. Записки дроздовца-артиллериста. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.dk1868.ru/history/PRONIN.htm>. Дата доступа: 03.02.2012 г.
21. Чоп В.М., Лиман І.І. «Вольный Бердянск»: місто в період анархістського соціального експерименту (1918 – 1921 роки). Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2007. С. 196.
22. Государственный архив Луганской области. Ф. Р-1173. Оп. 1. Д. 3. Л. 22, 42.
23. Государственный архив Харьковской области (ГАХО). Ф. Р-202. Оп. 1. Д. 10. Л. 48, 49.
24. ГАХО. Ф. Р-202. Оп. 1. Д. 29. Л. 16.
25. Штейфон Б.А. Бредовский поход. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://xxl3.ru/belie/bred_pohod.htm. Дата доступа: 03.03.2012 г.
26. Шульгин В.В. Дни. 1920: Записки. М.: Современник, 1989. С. 346, 366, 384, 387, 393, 435.
27. Гражданская война на Украине 1918-1920. Т. 3. С. 249, 417.
28. Гражданская война на Украине 1918-1920. Т. 3. С. 135.
29. Революция на Украине по мемуарам белых. С. 62, 63.

30. Бобровский П.С. Крымская эвакуация. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://xxl3.ru/belie/bobrovsky.htm>. Дата доступа: 15.03.2012 г.
31. ГАРФ. Ф. 5881. Оп. 1. Д. 158. Л. 3, 22, 31.

ვიახესლავ პოპოვი
ფულის მიმოქცევა უკრაინის ქალაქების ყოველდღიურ
ცხოვრებაში (1917-1920 წწ.)
რეზიუმე

სტატიაში საუბარია ფულის მიმოქცევის მნიშვნელობაზე უკრაინის ქალაქების ყოველდღიურ ცხოვრებაში ეროვნულ-დემოკრატიული რევოლუციის პერიოდში (1917-1920წწ.). გაანალიზებულია რიგითი მოქალაქეების დამოკიდებულება ფულის სხვადასხვა ერთეულისადმი. მითითებულია იმ პოლიტიკურ, სოციალურ და ფსიქოლოგიურ ფაქტორებზე, რომლებიც გავლენას ახდენდნენ ვალუტის გაცვლით კურსზე.

Vyacheslav Popov
Money Circulation in the Everyday Life of Cities of Ukraine in 1917-1920
Summary

In article the value of money circulation is considered in the everyday life of habitants of the Ukrainian cities in the period of national-democratic revolution of 1917-1920. The attitude of ordinary citizens toward different monetary items is analyzed and the reasons of its formation are indicated. The political, social, psychological factors affecting the elementally folded course of exchange of currencies open up.

Олег Мазурик, Эмира Байрамова
(Украина)

УДОВЛЕТВОРЕННОСТЬ ПОТРЕБИТЕЛЯ КАК ПРЕДМЕТ СОЦИАЛЬНОГО АУДИТА

Актуальность. В условиях рыночных отношений изучение проблем удовлетворенности потребителей методами социологической науки становится все более востребованным. Исследования показывают, что до недавнего времени для большинства предприятий и организаций в Украине увеличение количества новых потребителей, чаще всего, осуществлялось посредством непрерывного выпуска новых улучшенных товаров и услуг. Поэтому компании не слишком много времени и внимания уделяли вопросам поиска дополнительных резервов для повышения удовлетворенности потребителей и инновационных методов ее оценки. С наступлением кризисных ситуаций в экономике, ситуация изменилась.

Сегодня проблема удовлетворенности потребителя и методик ее оценки становится все более актуальной. Необходимость оценки удовлетворенности потребителя объясняется пониманием того, каким образом потребитель на данном рынке принимает решение о выборе товара или услуги, что, в свою очередь, выступает основанием для принятия руководством предприятия эффективных управленческих решений. Знание критериев, которыми руководствуется потребитель при выборе конкретного товара или услуги, какие параметры услуги или товара имеют критическое значение для успеха на рынке, является достаточно значимой информацией для повышения конкурентоспособности предприятия и эффективного управления качеством. Именно на это направлены системы менеджмента качества, которые внедряются предприятиями вместе с международными стандартами качества. В связи с этим совершенствуются существующие технологии измерения качества и появляются новые, в том числе социальный аудит, познавательные возможности которого далеко не раскрыты.

Постановка проблемы. Сегодня в Украине на законодательном уровне, в качестве обязательных для выполнения, закреплены некоторые международные стандарты, обеспечивающие конкурентоспособность отечественных товаров на международном рынке, которые включают в себя требования к системе менеджмента качества и требуют от организаций внедрения эффективной системы исследования и мониторинга мнения потребителя (например, стандарт ISO 9001:2000). Это обусловлено тем, что мониторинг удовлетворенности потребителя – эффективный способ прогнозирования бизнеса, ведь удовлетворенность потребителя выступает предметом наиболее распространенного направления исследований на рынках класса «business-to-business» (B2B), которые часто связаны с определением качества и производительностью, а не с маркетинговыми исследованиями.

Существует множество методик, которые используются для исследования и оценки удовлетворенности потребителя: метод бенчмаркинга, анализ по индексу NSP, методики Simalto, SERVQUAL, он-лайн вопросник VALS и прочие. Данные методики относятся к разряду узкопрофильных, специальных. Тем не менее, на сегодняшний день нет единых рекомендаций по разработке методики оценки удовлетворенности потребителя, существующие методики требуют значительной доработки и адаптации в условиях современной Украины, при этом они не в полной мере соответствуют требованиям стандарта ISO 9001:2008 (учитывают требования лишь отдельных групп потребителей). Использование социального аудита как универсальной технологии для измерения и оценки удовлетворенности потребителя может решить ряд существующих проблем (в первую очередь будут учтены требования, заявленные в международных стандартах семейства ISO, так как

собственно использование технологии социального аудита предполагает наличие стандарта как эталона).

Таким образом, **проблема** состоит в противоречии между наличием реальной потребности в измерении удовлетворенности потребителя и недостаточным теоретическим и методическим обоснованием использования технологии социального аудита для этого.

Степень теоретической разработанности. Удовлетворенность потребителя изучается в рамках социологии потребления – относительно молодой отрасли социологического знания, которая недавно отделилась от экономической социологии. В центре ее внимания – исследование проблем потребления и потребительского поведения. Одной из последних тенденций в исследованиях социологии потребления является измерение (оценка) удовлетворенности потребителей.

Удовлетворенность, как социально-психологическое и собственно социологическое понятие, достаточно давно исследовалась в рамках изучения сферы социально-трудовых отношений. Среди ученых, исследовавших удовлетворенность, наиболее известны В. Ядов, К. Бюлер, П. Якобсон, А. Муруттар, П. Вихалемм (последние рассматривали удовлетворенность как оценку). Что же касается удовлетворенности потребителя, вплоть до 70-80-х годов XX в. данная проблема оставалась вне сферы внимания социально-гуманитарных наук.

В 80-х годах XX в. была разработана «конверсионная модель» системы оценки удовлетворенности, авторами которой являются Дженни Хофмейр и Бутч Райс. В основе данной модели лежат исследования причин, по которым одни люди сохраняют приверженность определенным ценностям, а другие – нет, а также анализ причин перехода от одной системы ценностей к другой или перехода к противоположной системе.

К началу 1990-х годов, когда в экономике наметился очередной спад, были разработаны новые методы оценки удовлетворенности потребителя, например, сбалансированная система показателей (the balanced scorecard), разработанная Робертом С. Капланом и Дэвидом П. Нортоном.

Среди современных авторов, которые занимаются проблемами оценки удовлетворенности потребителей, стоит отметить Ф. Райхельда, П. Шварца, Ю. Черемухину, которые предприняли попытки классификации и систематизации существующих методик оценки удовлетворенности потребителей, а также занимались разработками нормативно-методического обеспечения их использования (1, 2, 3).

Российские социологи В. Добреньков и А. Кравченко в работе «Методы социологического исследования» затрагивают смежную проблему – проблему классификации потребителей с помощью системы VALS, которая на основе психологических и социологических характеристик позволяет группировать потребителей для построения прогноза их поведения в процессе принятия решения о покупке (4).

Что касается социального аудита, то он, как новый социологический концепт и исследовательская процедура, имеет небольшую историю. Социальный аудит выделился из финансового и организационного аудита как способ изучения социально-трудовых отношений, совершенствования персонала, минимизации рисков и применялся, как правило, на корпоративном уровне. Применительно к хозяйственной деятельности организаций, методы аудита раскрывались в трудах А. Аренса, Р. Доджа, Д. Колдуэлла, Д. Лоббека, Б. Нидлза, Л. Пачоли, Т. Стоуна. На постсоветском пространстве теория и методология хозяйственного аудита разрабатывалась в работах В. Андреева, Н. Барышникова, И. Глушкова, Ю. Данилевского, П. Камышанова, А. Крикунова, И. Мамоновой, П. Смекалова, Я. Соколова, В. Солдаткина, А. Шеремета и др.

Большое значение для разработки методологических основ социального аудита сыграли труды Т. Дридзе, Л. Дятченко, В. Иванова, Н. Лукашевича, В. Лукова, В. Патрушева,

В. Подшивалкиной, В. Щербины с их направленностью на исследование основных аспектов применения социальных технологий в управлении социальными процессами. А. Шулус и Ю. Попов обосновывают теоретико-методологические основы социального аудита, раскрывают механизмы его реализации, анализируют объекты социального аудита, к которым относят систему управления человеческими ресурсами, охрану труда и окружающей среды (5). Вопросы практического применения основных теоретико-методологических аспектов социального аудита отражены в работах Т. Зерчаниновой, А. Кузьмина, В. Попова, Р. Халиуллина. Указанные авторы акцентируют исследовательский интерес на технологиях и методологии социального аудита для оценки инноваций в социальной политике, в развитии социальной сферы города.

Проведенный анализ теоретических источников позволяет сделать два предварительных заключения. Во-первых, существующие методики оценки удовлетворенности потребителей разработаны и адекватны для стран Западной Европы, США, Японии, но в случае с Украиной и украинскими компаниями, требуют определенной адаптации и доработки перед использованием. Во-вторых, расширение сфер применения социального аудита, совершенствование и универсализация его методик свидетельствует о возможности использования технологии социального аудита как инструмента измерения удовлетворенности потребителя.

Цель статьи – теоретическое обоснование использования технологии социального аудита для измерения удовлетворенности потребителя.

Изложение основного материала. Характерными чертами становления зарубежных моделей аудита принято считать и социальные рейтинги, и социальную отчетность, и формирование социальных стандартов, которые стали основой социальной сертификации. Значительная доля социальных стандартов разработана неправительственными международными организациями, которые сконцентрировались, прежде всего, на корпоративной социальной ответственности.

Стоит отметить, что до конца XX века в странах развитой рыночной экономики сформировались концепция и практика социального аудита, которая значительно отличалась от финансового аудита. Методологической основой социального аудита, по мнению А. Шулуса, является теория социэкономии и социэкономических отношений. В центре теории социэкономии находится человек, который рассматривается одновременно как субъект экономической, политической и духовной сферы (5).

На сегодняшний день сложилась многогранная структура социального аудита. Его можно классифицировать в зависимости от сроков, характера и целей. Нас интересует определенный параметр классификации – функциональное содержание. Одной из функциональных характеристик социального аудита является наличие технологии оценивания соответствия практических действий, которые реализуются объектом социального аудита, определениям эталонам – нормам, правилам или стандартам.

Под стандартом подразумевается документ, который разработан на основе консенсуса и утвержденный признанным органом, в котором устанавливаются для общего и многостороннего использования правила, общие принципы или характеристики, которые относятся к разным видам деятельности или их результатам, и который направлен на достижение оптимального уровня упорядоченности (6).

В современной системе управления хозяйственной деятельностью все большую роль начинает играть социальный аудит. На первый взгляд складывается впечатление, что нет разницы между финансовым и социальным аудитом. Аудиторская деятельность представляет собой, если и не контроль, то, во всяком случае, обследование или верификацию существующего положения дел с тем, что должно быть. Любое аудиторское обследование отличается от других исследовательских процедур тем, что использует соответствующие

индикаторы, стандарты, правовые или этические нормы. Одним из наиболее популярных стандартов, который может быть использован в качестве основания для оценки удовлетворенности потребителя методами социального аудита, является стандарт ISO 9001:2000.

В стандарте ISO 9001:2000 определено, что основной целью системы управления качеством является обеспечение организацией производства товаров и услуг, которые бы удовлетворяли потребителя. Международный стандарт помогает усвоить подход к процессу разработки, внедрения и повышения эффективности системы управления качеством, который направлен на удовлетворение потребителя за счет выполнения его требований (7). Для этого в стандарте предусмотрено применение определенных исследовательских процедур, которые могут быть решены при помощи технологии социального аудита.

Тем не менее, для понимания «проблемного поля», на котором социальный аудит будет конкурировать с другими методиками оценки удовлетворенности потребителя различными товарами и услугами, рассмотрим их более подробно. Известные методы повышения удовлетворенности потребителей и ее оценки можно разбить на следующие группы (по П. Шварцу):

- модели стратегического уровня (сбалансированная оценочная карта, концепция цепочки «услуга – прибыль»);
- стратегический бенчмаркинг (ISO 9000, Премия Малколма Болдриджа, Знак качества EFQM, Американский индекс удовлетворенности ASCI);
- исследовательские модели (Английский метод Simalto, SERVQUAL, конверсионная модель).

К началу 1990-х годов, когда в экономике наступил очередной спад, появились две новые концепции, изменившие взгляд бизнеса на обслуживание потребителей и на управление этим процессом – сбалансированная система показателей (the balanced scorecard) и управление взаимоотношениями с потребителем (CRM). Коротко охарактеризуем обе концепции. Так, сбалансированная система показателей, разработанная Робертом С. Капланом и Дэвидом П. Нортоном дает руководству компании полное представление об организации, и дополняет финансовые и производственные показатели показателями удовлетворенности потребителей и показателями уровня инноваций и усовершенствований (2). Метод CRM состоит в том, что к компьютерным системам организации подключаются отдельные потребители, что позволяет персоналу, работающему непосредственно с потребителем, лучше понять его требования. Данный метод позволяет компании эффективнее осуществлять свою деятельность в соответствии с индивидуальными потребностями покупателя, а также ставить конкретные задачи в ходе проведения маркетинговых кампаний и мероприятий по организации и стимулированию сбыта. Программа CRM рассматривается и как один из способов укрепления отношений с выгодными заказчиками, и как способ контроля расходов на ведение бизнеса с менее выгодными клиентами.

Также компаниями использовались и методы полевых исследований (опросов), предлагающих оценить удовлетворенность продуктом по пятибалльной шкале.

Существуют также программы, позволяющие со стороны оценить, использует ли организация в своей работе систему управления качеством ISO 9000, Национальный знак качества Малколма Болдриджа, а также европейский знак качества (European Quality Award EFQM).

Кроме выше указанных имеется ряд методик, которые были разработаны как средства для достижения четкого понимания в вопросах удовлетворенности потребителя: SERVQUAL, Simalto и конверсионная модель.

Методика SERVQUAL была разработана и предложена группой американских исследователей из Техасского университета. Она разработана на основе серии фокус-групп и глубинных интервью с менеджерами компаний, работающих в сфере услуг). Основу метода

составляет формула «ожидания минус восприятия». Использование данного метода позволяет решить сразу две задачи: выявить ожидания потребителя и оценить восприятие качества продукта или услуги.

Авторами «конверсионной модели», разработанной в конце 1980-х годов в Южной Африке, являются Дженни Хофмейр, Бутч Райс. В основе данной модели лежат проведенные в Кейптаунском университете доктором Хофмейром исследования причин, по которым одни люди сохраняют верность религии, а другие – нет, а также перехода из одной веры в другую или перехода от атеизма к религии. Автором была разработана психологическая модель, при помощи которой определяются основные побуждения перемены вероисповедания. В отличие от других методов оценки уровня удовлетворенности потребителей «конверсионная модель» строится на психологии.

В последнее время стала популярной методика анализа удовлетворенности потребителей по индексу NSP (Net Promoter Score). В соответствии с этой методикой потребители разделяются на три группы:

- «промоутеры», которые постоянно пользуются услугами компании и поощряют к этому других;
- «пассивные клиенты», которые пользуются услугами компании, но легко могут перейти к конкурентам;
- «противники», не желающие использовать услуги компании (1).

Представляет интерес один из самых известных онлайн-опросников, используемых в маркетинговых исследованиях VALS (Values and Life Styles – человеческие ценности и стили жизни). Автором этой концепции является Арнольд Митчелл, внедривший ее в 1978 году в калифорнийскую консалтинговую фирму SRI International.

VALS – это система классификации потребителей, созданная на основе психологических и социологических методик, для предсказания их поведения в процессе принятия решения о покупке. Выделяют три основные категории потребителей: управляемые потребностью, т.е. осуществляющие покупки только на основании потребностей; управляемые извне, т.е. осуществляющие покупки только на основании их представления о том, что думают о них окружающие; управляемые изнутри, т.е. осуществляющие покупки исходя из своих внутренних убеждений. Система ценностей и образа жизни может оказаться основополагающей в определении целевого рынка продукции, при разработке маркетинговых исследований и стратегического развития. Она описывает сегменты американского рынка с точки зрения демографических факторов и факторов образа жизни и классифицирует потребителей по восьми основным группам, определяемым образом жизни (4). Данная разработка имеет две версии и считается наиболее полной методикой определения социального портрета потребителей. Она позволяет выявлять социальную типологию потребителей, их ценностные ориентации, характер и модель поведения, а также рыночные предпочтения. Для сегментации потребителей применяется восьмипунктовая типология, а главными переменными выступают два показателя: самоориентация и ресурсы (там же).

Таким образом, на сегодняшний день существует множество методов и систем оценки удовлетворенности потребителя, однако возможности технологии социального аудита в этих целях пока не используются. Современная расширенная трактовка социального аудита, основывающаяся на широком применении международных, национальных, отраслевых и иных стандартов, предполагает различные виды аудита (эффективности, соответствия, стратегический и др.), которые так или иначе позволяют измерять удовлетворенность потребителя теми или иными товарами и услугами.

В ходе развития систем менеджмента качества можно выделить три уровня, которые имеют определенные концептуальные расхождения. Это системы, которые отвечают требованиям стандарта ISO серии 9000; общеорганизационные системы управления качеством

TQM – общее управление качеством и «6 Sigma» (6 сигм) (8). В данной статье акцент делается именно на стандартах семейства ISO, так как эта система управления качеством является наиболее распространенной и признанной.

Стоит отметить, что новое семейство стандартов по управлению качеством состоит из трех отдельных стандартов: ISO 9000:2000 «Система менеджмента качества. Основные положения и словарь»; ISO 9001:2000 «Система менеджмента качества. Требования»; ISO 9004:2000 «Система менеджмента качества. Рекомендации по улучшению деятельности».

В стандарте ISO 9001:2000 регламентированы требования к системам управления качеством, которые могут быть использованы при сертификации или при составлении договоров. Безусловно, они могут использоваться также как основание для управления качеством внутри организации, без обязательного проведения оценки или аудита существующей системы третьей стороной. Тем не менее, данный стандарт, созданный для упрощения проведения оценки, и является тем стандартом, соответствие которому предприятие должно продемонстрировать, если оно стремится получить сертификат от соответствующего аккредитованного органа.

Социальный аудит как социальная технология представляет собой совокупность методов сбора, изучения, анализа, обработки социоэкономической информации и практических действий в их логической последовательности. Использование социального аудита для измерения удовлетворенности потребителя позволяет:

- диагностировать причины возникновения неудовлетворенности потребителя, оценить их важность и возможность решения;
- сформулировать конкретные рекомендации для заказчика, проанализировать факторы социальных рисков и разработать предложения по снижению их влияния;
- оценить возможности решения проблемы;
- провести экспертизу органов управления.

Технология социального аудита отличается не только комплексностью, но и использованием так называемых эталонов для оценки существующей ситуации.

В зависимости от цели социального аудита, исследователем выбираются те или иные эталоны для социоэкономических показателей (5, 516-517). Среди таких эталонов могут быть:

- лучшие результаты прошлого времени (например, лучшие результаты предприятий, которые удовлетворяют своего потребителя товаром или услугой);
- плановые (рекомендованные) уровни достижений;
- нормативные уровни показателей;
- соответствующие международные нормы (например, международные стандарты качества);
- нормы, закрепленные на законодательном уровне (например, закон «О защите прав потребителей»).

Используя технологию социального аудита с целью измерения удовлетворенности потребителя, можем использовать закон «О защите прав потребителей» как формальную норму. Так, согласно закону, потребители, которые используют товар для удовлетворения собственных потребностей, имеют право на:

- защиту своих прав государством;
- надлежащее качество продукции и обслуживания;
- безопасность продукции;
- необходимую, доступную, достоверную и современную информацию о продукции, ее количестве, качестве, а также о ее производителе (продавце);
- возмещение убытков, которые связаны с дефектной или фальсифицированной продукцией, или продукцией ненадлежащего качества;
- обращение в суд или другие уполномоченные органы власти для защиты нарушенных прав;

- объединение потребителей.

Основные положения данного Закона можно использовать на таких этапах социального аудита, как проведение диагностики причин возникновения проблем (в нашем случае, причин неудовлетворенности потребителя) и при проведении экспертизы работы органов управления (имеются в виду те органы, которые должны помочь потребителю защитить свои права в случае их нарушения).

Однако наиболее распространенными в практике применения социального аудита выступают международные стандарты, в частности, стандарты семейства ISO и, особенно, уже упоминаемы нами стандарт ISO 9001:2000. То есть, в данном случае, социальный аудит будет направлен на установление соответствия деятельности предприятия этому стандарту. Одним из центральных понятий этого стандарта являются потребитель и его удовлетворенность. Стандарт ISO 9001:2000 рассматривает отношения потребителя и организации следующим образом: «Потребители требуют, чтобы характеристики продукции отвечали их потребностям и ожиданиям. Эти потребности и ожидания выражаются в спецификациях на продукцию и в совокупности они называются запросами потребителя. Из-за того, что потребности и ожидания потребителя изменчивы, а также вследствие конкуренции и технического развития, организации вынуждены постоянно улучшать свою продукцию и свои технологии» (7).

Существует несколько подходов к определению понятия качества. Один из них состоит в том, что качество определяется степенью расхождений между ожиданиями потребителей и их восприятия продукции. При таких обстоятельствах выходит, что если производитель превзошел ожидания потребителя, то его продукция качественная. Другой подход рассматривает качество как степень соответствия стандарту или спецификации. То есть, если есть конкретный стандарт, в таком случае качество – это та самая степень соответствия продукта этому стандарту (9). Также существует подход, который определяет качество как степень удовлетворенности потребителя, что, в свою очередь, определяется соотношением стоимости и ценности (потребительской стоимости).

Удовлетворенность потребителя связана с контролем качества продукта или услуги, которые поставляются. Именно этим определялся подход в старом стандарте ISO 9000, с чем связаны его недостатки. При таких обстоятельствах терял смысл тот факт, что продукция может быть прекрасной, но, в то же время, может не удовлетворять потребности потребителя, более того, может не выдерживать конкуренции.

Подход, который принят для системы управления качеством в рамках международного стандарта ISO 9001:2000, поощряет организации анализировать запросы потребителя, определять технологии, которые помогают достичь получения продукции, удовлетворяющей потребителя, и держать эти технологии под контролем. Система управления качеством может обеспечить условия для постоянного роста прибыли за счет лучшей удовлетворенности потребителя, а также удовлетворенности других заинтересованных сторон (1). Она дает организации и ее потребителю уверенность в том, что организация способна производить продукцию, которая полностью отвечает запросам.

Выводы. Таким образом, в условиях современной экономической ситуации, предприятия все больше обращают внимание на качество поставляемого продукта/услуги, понимая, что это, главным образом, определяет конкурентоспособность и удерживает потребителя. Удержание потребителя, в свою очередь, зависит от степени его удовлетворенности товаром. Комплексность подхода в социальном аудите позволяет не только измерить удовлетворенность потребителя, но и вообще оценить степень соответствия системы управления качеством определенному стандарту.

Соблюдение требований стандарта качества ISO 9001:2000 сегодня является не только законной обязанностью предприятия, но и разумным инструментом становления отношений социального партнерства между бизнесом, потребителем и государством. Перспективы

дальнейшей разработки предложенного направления состоят в рассмотрении удовлетворенности потребителя как детерминанты потребительского поведения, в определении возможностей использования этого знания в бизнес-практике, а также в выявлении новых познавательных возможностей социального аудита.

Литература:

1. Райхельд Ф. Книга о настоящей прибыли и реальном росте. М.: Поколение, 2007. 253 с.
2. Шварц П. Оценка степени удовлетворенности потребителя. Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2007. 352 с.
3. Черемухина Ю.Ю. Нормативно-методическое обеспечение оценки удовлетворенности потребителей качеством подготовки специалистов в области радиоэлектроники: дис. ... канд. техн. наук: 05.02.23 / Ю.Ю. Черемухина. Москва, 2001. 293 с.
4. Добренчиков В.И., Кравченко А.И. Методы социологического исследования. М.: Инфра-М, 2004. 768 с.
5. Социальный аудит: учебное пособие / под общ. редакцией д.э.н., проф. А.А. Шулуца, д.э.н., проф. Ю.Н. Попова. М.: Издательский дом «АТИСО», 2008. 620 с.
6. Стандарты (правила) аудиторской деятельности: [инструкции]. М.: Издательство «Омега-Л», 2007. 304 с.
7. Германский стандарт DIN EN ISO 9001:2000. [Название с экрана] / Режим доступа: <http://delinux.narod.ru/iso/iso90012000.htm>
8. Аудит качества как разновидность социального аудита // Каптерев А.И. Социальный аудит: бизнес лицом к человеку. М.: «Литера», 2010. 284 с.
9. Хилл Н. Измерение удовлетворенности потребителя по стандарту ИСО 9000:2000 / Н. Хилл, Б. Сельф, Г. Роше. М.: Издательский Дом «Технологии», 2004. 192 с.

ოლეგ მაზურიკი, ესმირა ბაირამოვა მომხმარებლის კმაყოფილება როგორც სოციალური აუდიტის საგანი რეზიუმე

სტატიაში მოცემულია მოხმარებლის თეორიასა და სოციალური აუდიტის კონცეპციას შორის შეხების წერტილის მოძებნის მცდელობა. დასაბუთებულია საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად პროდუქტის ხარისხით მომხმარებლის კმაყოფილების გაზომვის მნიშვნელობა. განსაზღვრულია ასეთი გაზომვის ადეკვატური ინსტრუმენტი – სოციალური აუდიტი.

Oleg Mazuryk, Esmira Bairamova Consumer Satisfaction as a Subject of Social Audit Summary

Authors of article tried to find points of contact of consumer theory and social audit conception. Importance of consumer satisfaction measurement is based on quality of products in compliance with international standard of quality ISO. Adequate tool for such measurement is social audit.

ლილი კოჭლამაზაშვილი (საქართველო)

საინფორმაციო ტექნოლოგიების როლი ტურიზმში

ტურისტული ინდუსტრიის საფუძველია ტუროპერატორებისა და ტურსააგენტობების საწარმოები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან ტურისტული მოგზაურობებით, საგზურებისა და ტურების გაყიდვით. ისინი ტურისტებს სთვაზობენ განთავსებას, კვებას, დასვენება-გართობას და უზრუნველყოფენ მათ გადაადგილებას ქვეყანაში. ტურისტულ ინდუსტრიაში შედის ასევე მართვის ორგანოები, ტურიზმის კვლევისა და მისთვის კადრების მომზადების ორგანიზაციები, ტურისტული მოთხოვნების მქონე პროდუქტების მწარმოებელი და გამყიდველი საწარმოები და სხვ. ტურიზმთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ასევე ის დარგები, რომელთათვისაც ტურისტების მომსახურება არ წარმოადგენს საქმიანობის ძირითად სახეებს (კულტურის საწარმოები, ვაჭრობა და სხვ.).

ამასთან ერთად ტურიზმი ინფორმაციულად გაჯერებული საქმიანობაა, რომლის საშუალებითაც ის იღებს ინფორმაციას, ამუშავებს და იყენებს მას ტურისტული ინდუსტრიის ფუნქციონირებისათვის. უტყუარი ინფორმაციით უზრუნველყოფა და მისი გავრცელების სისწრაფე ისევე აუცილებელია ტურიზმისათვის, როგორც ტურისტული მომსახურების მოთხოვნების მქონე ცალკეული ინდივიდისათვის. აქედან გამომდინარე, როგორც საერთაშორისო, ისე შიდა ტურიზმისათვის საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებას უდიდესი როლი ეკისრება.

ტურიზმში გამოყენებული საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინფრასტრუქტურა ეფუძნება თანამედროვე ტელეკომუნიკაციებისა და კომპიუტერული ქსელების სისტემებს, რომლებიც საშუალებას იძლევიან შექმნან ერთიანი საინფორმაციო გარემო, სადაც ინტეგრირებული იქნება როგორც საწარმოს შიდა საინფორმაციო, ასევე გლობალური საინფორმაციო სისტემები. ამასთან აღსანიშნავია, რომ საინფორმაციო ტექნოლოგიები მნიშვნელოვნად სტრატეგიულია ტურიზმისათვის და მისი როლი კიდევ უფრო გაიზრდება მომავალში.

როგორც ცნობილია, ტურისტული ბიზნესისათვის დამახასიათებელია რისკის მაღალი ხარისხი გამომდინარე სხვადასხვა ორგანიზაციული თუ ფორსმაჟორული სიტუაციებიდან, რომელთა შედეგების მნიშვნელოვანი შემცირება შესაძლებელია საიმედო, რეალური და დროული ინფორმაციით, რომელსაც საინფორმაციო სისტემებისგან იღებენ. ინფორმაცია, რომელითაც ტურისტული საწარმოები სარგებლობენ იყოფა შიდა და გარე ინფორმაციად. **შიდა ინფორმაცია (Back office)** საშუალებას იძლევა მოიძებნოს აუცილებელი მონაცემები თვითონ ტურსაწარმოს შიგნით. კერძოდ, ბუღალტრული აღრიცხვისა და შრომითი რესურსების მონაცემები, საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის ანალიზი, დაგეგმვისა და პროგნოზირების საქმიანობის ანგარიშები და სხვ. ბუნებრივია, ასეთი საპასუხისმგებლო ამოცანები საჭიროებენ მონაცემების შეგროვების, დამუშავებისა და წარდგენის ავტომატიზებული სისტემებს, რომლებიც მუშაობენ ლოკალური კომპიუტერული ქსელების საშუალებით. აღსანიშნავია, რომ ასეთ სისტემებად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სხვადასხვა უნივერსალური სისტემა (მაგალითად, **Mikrosoft Office**), სხვადასხვა სპეციალიზებული პროგრამული პაკეტი სამეურნეო საქმიანობის ანალიზისა და შეფასებისათვის (მაგალითად, **Statistica, Project EExpert, Marketing Expert**) და სხვ.

გარე ინფორმაცია (Front office) ორიენტირებულია იმ წყაროებსა და მეთოდურ ხერხებზე, რომელთა დახმარებითაც შეიძლება მივიღოთ ინფორმაცია გარე

გარემოში ჩამოყალიბებულ მოვლენებზე და სიტუაციებზე. კერძოდ, სხვადასხვა ბაზარზე არსებულ სიტუაციებზე, განსაკუთრებით იმაზე, სადაც მუშაობს ტურსაწარმო ან აპირებს იქ შესვლას; ბაზარზე არსებულ თუ პოტენციურ კონკურენტების შესახებ; კლიენტებზე და საკონტაქტო აუდიტორიის შესახებ; ნორმატიულ თუ საკანონმდებლო ბაზებში ცვლილებების შესახებ.

გარე ინფორმაციები უამრავია. მას მიეკუთვნება: წიგნები, პერიოდული ბეჭდური გამოცემები, სტატისტიკური მონაცემები, ცნობარები, საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტები, კონფერენციები, პრეზენტაციები, ღია კარის დღეები, პირადი კონტაქტები, თანამედროვე ტელესაკომუნიკაციო სისტემები და კომპიუტერული ქსელები (რადიო, ტელეხედვა, მობილური კავშირები, ინტერნეტი, რეზერვირების გლობალური სისტემები და სხვ.). ბუნებრივია, ამ უამრავი ინფორმაციიდან აუცილებელია შეირჩეს ყველაზე ფასეული, რომელიც შიდა ინფორმაციასთან ერთად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ტურისტული საწარმოების ეფექტიანი მართვისათვის. მისი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, დეტალურად შეჩერდებით ამ უკანასკნელზე.

ტურსაწარმოს **Front-Offise**-ში უნდა გამოვეყნოთ შემდეგი ძირითადი ასპექტები: დაჯავშნის გლობალური სისტემების გამოყენება, ტურისტული საწარმოების ინტერნეტ-რეკლამა, ტურსაწარმოს **Web**-გვერდის შექმნა და წინ წაწევა, ტურმოძახურების მარკეტინგი ინტერნეტში, ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენება, როგორც ურთიერთობის საფუძველი და სხვ. განვიხილოთ თითოეული.

დაჯავშნის გლობალური სისტემები (GDS – Global Distributon Systems) მთელს მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებული სპეციალური საინფორმაციო სისტემაა, რომლის გამოყენება ტურისტულ კომპანიებს და სასტუმროებს საშუალებას აძლევს დაჯავშნოს განთავსების საშუალებები, ავიაგადაფრენები, ავტომობილები, სარკინიგზო გადაზიდვები, კრუიზები და სხვ.

დაჯავშნის კომპიუტერული სისტემები 1960 წელს შეიქმნა ევროპასა და აშშ-ში, როცა სამოქალაქო ავიაცია იმყოფებოდა აქტიური განვითარების ეტაპზე. თავდაპირველად დაჯავშნის კომპიუტერული სისტემები შეიქმნა ცალკეული ავიაკომპანიების მიერ და გამოიყენებოდა მხოლოდ საკუთარი ტურისტული სააგენტოების საჭიროებებისათვის. გარკვეული პერიოდის შემდეგ ჩამოყალიბდა სიტუაცია, როცა, ერთი მხრივ, აქტიურად მომუშავე ტურსააგენტოებში დაყენებული იქნა რამდენიმე ტერმინალი, რომელიც სხვადასხვა ავიაკომპანიებს ეკუთვნოდა, ხოლო მეორე მხრივ, ავიაკომპანიები ხარჯავდნენ სულ უფრო მეტ სახსრებს დაჯავშნის სისტემების ტექნოლოგიური განვითარებისათვის. აღწერილი სისტემის ლოგიკურ გადაწყვეტილებად შეიძლება ჩაითვალოს ავიაკომპანიების გაერთიანება ბაზარზე დაჯავშნის კომპიუტერული სისტემების დამუშავებისა და წინ წასაწევად.

ამჟამად მსოფლიოში დაითვლება დაჯავშნის რამდენიმე ათეული სისტემა, მაგრამ მხოლოდ ოთხი მათგანი მიეკუთვნება **GDS**-ს. ესენია: **AMADEUS, Galileo, Worldspan, Sabre**. ჩამოთვლილმა სისტემებმა ფართო განვითარება ჰპოვა მთელს მსოფლიოში. **GDS**-ში წარდგენილი ყოველი **სასტუმრო უნდა მოიცავდეს** ისეთ პოზიციებს, როგორცაა: საერთო აღწერილობა, ნომერთა ფონდის აღწერა, ტარიფები, ფასები, ინფორმაცია ადგილების რაოდენობის შესახებ.

საერთო აღწერილობა განსაზღვრავს სასტუმროს, როგორც განთავსების საშუალებების ობიექტის შესაძლებლობებს. იგი მოიცავს: მისამართს, ადგილმდებარეობას, შენობის აგებისა და რეკონსტრუქციის უკანასკნელ წელს, მონაცემებს ინფრასტრუქტურისა და უახლოესი ღირსშესანიშნაობების შესახებ.

ნომერთა ფონდის აღწერილობაში მიეთითება: ტევადობა, ნომერთა ტიპები და კლასები და მათი ზედმიწევნითი აღწერილობა როგორც ძირითად, ისე დამატე-

ბით საწოლებზე, რომელიც საშუალებას იძლევა განისაზღვროს რამდენიმე ადამიანის განთავსება ერთ სასტუმრო ნომერში.

სატარიფო გეგმა – ეს არის სასტუმრო მომსახურების შექმნის, მასზე უარის თქმისა და ამასთან დაკავშირებით მოთხოვნილებებისა და შეზღუდულობის წარმოშობა. ტარიფი ეს არის ფასი დღე-ღამეში ერთ ნომერზე, აგრეთვე ჩამოფასებების შეთავაზებული სისტემა.

ადგილების შესახებ ინფორმაცია მიუთითებს ადგილების რაოდენობას თითოეულ კონკრეტულ დროზე. არსებობს დაჯავშნის შესაძლებლობა **ON-Lain** რეჟიმში. დაჯავშნა, როგორც წესი, ხორციელდება სპეციალური მოდულის დახმარებით, რომელიც მუშაობს რეჟიმში „დადასტურება-უარყოფა“ დროსთან დამოკიდებულებაში. მოდული „დაჯავშნა“ შეკვეთების მიღების სამსახურს საშუალებას აძლევს სწრაფად დაამუშაოს ინფორმაცია სტუმართა მოთხოვნების შესაბამისად, დროულად მომზადდეს ოთახები, ასევე შედგეს პროგნოზი და შეივსოს ანგარიშები შემოსავლების მიხედვით. ნომერთა დაჯავშნაზე ინფორმაცია შეიძლება მიღებულ იქნეს ან ცენტრალური დაჯავშნის სისტემის საშუალებით, ან უშუალოდ კლიენტისგან. ინფორმაცია ადგილების შესახებ აისახება სასტუმროს კომპიუტერული ქსელის დისპლეიზე, რომელიც შეიძლება ჩაერთოს სასტუმრო ქსელების დაჯავშნის საერთო სისტემაში ან იმუშაოს ავტონომიურად.

ყველაზე ტიპური ფუნქციები, რომელსაც ასრულებენ დაჯავშნის მოდულები, შემდეგია: მოთხოვნა დაჯავშნაზე; გასაცემი ნომრების მზადყოფნა; დაჯავშნის დასაბუთება; ანგარიშების წარმოება. ამავე დროს, კომპიუტერში დაჯავშნის მოთხოვნის შეყვანის მომენტში ხდება თავისუფალი ნომრების არებობის შედარება ადგილობრივი დაჯავშნის შესაბამისად. ამასთან, სისტემამ შეიძლება მოგვცეს შემდეგი პასუხები, რომელიც გამოჩნდება ეკრანზე. ესაა: დაჯავშნაზე მოთხოვნის მიღება ან უარყოფა; ალტერნატიული ტიპის ვარიანტის ნომრების ან ფასების შეთავაზება, ან სხვა სასტუმროში გაჩერება.

დაჯავშნის შემდეგი გლობალური სისტემაა **Amadeus**, რომლითაც მსოფლიოს 210 ქვეყანაში თითქმის 65 ათასი ოფისი სარგებლობს ამ სისტემის მომსახურებით. მისი საშუალებით შესაძლებელია დაიჯავშნოს: 750-ზე მეტი ავიაკომპანია, რომელიც ასრულებს 95%-ზე მეტ რეგულარულ რეისებს; 64 ათასი სასტუმრო; ავტომობილების არენდის 50 კომპანია; 11 საკრუიზო კომპანია; სადაზღვევო კომპანიების მომსახურება და სხვ.

Amadeus-ის მთავარი ოფისი მდებარეობს მადრიდში, ოფისი განვითარებაზე – ნიცაში (საფრანგეთი), მთავარი კომპიუტერი – ერდინგში (გერმანია).

კომპანია **Galileo International**, რომელიც არის **Galileo**-ს სისტემის მფლობელი, პირველად 30 წლის წინ გამოვიდა გლობალური დისტრიბუტორული მომსახურების ბაზარზე და ტურაგენტებს აძლევს გაყიდვების საშუალებას მსოფლიოს 121 ქვეყნის 47 ათას წერტილში. ასევე გასცემს ხელმისაწვდომ ინფორმაციას თავისუფალი ადგილების შესახებ, ჯავშნის ნომრებს სასტუმროებში, ავიაგადაზიდვებზე, ავტომობილებზე, კრუიზებზე და გამოწერს ბილეთებს. აქ წარმოდგენილია 50 ათასზე მეტი სასტუმრო, მსოფლიოს 490 ათასზე მეტი ავიაკომპანია, ავტომობილების არენდის 28 კომპანია, 431 ტუროპერატორი, 9 საკრუიზო ჯგუფი.

Galileo სააგენტოებს და ტურისტულ ფირმებს სთვავს: ტერმინალურ გადაწყვეტილებებს დაჯავშნის სისტემებში ჩასართავად; ბილეთების ბეჭდვას; კორპორატიული საიტის გაფორმებას **on-lain** რეჟიმში; ინტერნეტში ჩართვას; სწავლებას და სხვ. მისი მთავარი ოფისი მდებარეობს პარსიპანში (აშშ, ნიუ-ჯერსის შტატი). მას ეკუთვნის ასევე მსოფლიოში უმსხვილესი ერთ-ერთი გამომთვლელი ცენტრი

დენვერში (აშშ, კოლორადოს შტატი). ყოველწლიურად ეს ცენტრი ამუშავებს 350 მლნ-ზე მეტ საინფორმაციო მოთხოვნას და 380 მლნ-ზე მეტ დაჯავშნას წლის განმავლობაში.

დაჯავშნის გლობალურ სისტემა **Worldspan**-ში ამჟამად ჩართულია 28 ათასზე მეტი ტურისტული ფირმა, წარმოდგენილია 500 ავიაკომპანიის დასაჯავშნი რეისები, 45 ათასი სასტუმროს მომსახურება, ავტომობილების გაყიდვის 45 კომპანია. აღნიშნული სისტემის მონაცემთა ბაზაში ჩასართავად გამოყოფილია **British Telecom**-ის კავშირის არხი. აღნიშნული კომპანიის უახლესი ტექნოლოგიური მომაცემები უზრუნველყოფს საიმედო და მდგრად კავშირს მონაცემთა ბაზასთან, იყენებს მოწინავე ტექნოლოგიას და მინიმალურ დანახარჯებს მომხმარებელთათვის. აღსანიშნავია ისიც, რომ **Worldspan** გაყიდვების დიდი მოცულობის მქონე სააგენტოებს უფასოდ სთავაზობს გამოყოფილ ხაზს დაჯავშნის სისტემაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად.

დაჯავშნის შემდეგი გლობალური სისტემაა **Sabre**, რომელიც გამოიყენება მსოფლიოს 108 ქვეყნის 40 ათასზე მეტ სააგენტოს მიერ. აღნიშნულმა სისტემამ ფართო გამოყენება ჰპოვა აშშ-ში. სისტემაში დასაჯავშნად წარმოდგენილია 420 ავიაკომპანია, 40 ათასზე მეტი სასტუმრო და ავტომობილების გაქირავების 50 ფირმა. მსოფლიოს ტურისტული მომსახურების მომწოდებლები ძირითადად სარგებლობენ მისი არხებით დაბალი ღირებულებისა და მილიონობით ტურპაკეტის გაყიდვებიდან მიღებული მაღალი შემოსავლების გამო. ფაქტობრივად, ჩრდილო ამერიკაში გაყიდული ავიაბილეთების ნახევარი დაჯავშნილი იყო **Sabre**-ში. მსოფლიო მასშტაბით ყოველწლიურად იყიდება 70 მილიარდი აშშ დოლარის ტურისტული მომსახურება.

ამჟამად მომხმარებლებს სთავაზობენ შემდეგი ვარიანტის სისტემებს: **Planet Sabre, Turbo Sabre, Sabre Net Platform**-ს. **Sabre** იყო დაჯავშნის პირველი გლობალური სისტემა, რომელიც დაინერგა 1990 წლების დასაწყისში.

საინფორმაციო სისტემა **Fidelio** არის გერმანული ფირმის **Fidelio**-ს პროდუქტი და წარმოადგენს ავტომატიზებული სისტემების მწარმოებელს სასტუმრო-სარესტორნო ბიზნესისათვის, რომელიც მკიდრო კავშირშია ტურიზმთან. მისი მთავარი ოფისი მდებარეობს მიუნხენში. ფირმა აწარმოებს ისეთ სისტემებს, როგორცაა **Fidelio Fo (Fidelio front office), Fidelio F & B (Fidelio food & Beverage), Fidelio ENG**. აღნიშნული სისტემა წარმოადგენს დაჯავშნის ისეთი გლობალური სისტემების ნაწილს, როგორცაა Amadeus, Sabre, Galileo, Worldspan; ამიტომ ყველა სასტუმრო, რომლებსაც ემსახურება **Fidelio**, ავტომატურად იტვირთება აღნიშნულ საინფორმაციო სისტემაში. იგი აწარმოებს: ადგილების დაჯავშნას და სტუმრების განთავსებას: სასტუმროში ღამისთევაზე და სხვა მომსახურებაზე დანარიცხებს; ინფორმაციის აკუმულირებას კლიენტთა მიერ გადაუხდელობაზე ანგარიშებზე, რომელიც შემოედინება გაყიდვების სხვადასხვა ადგილებიდან; აღრიცხავს ინფორმაციას უნაღლო ანგარიშსწორებების შესახებ; ადგენს საფინანსო და სტატისტიკურ ანგარიშებს.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, **ინტერნეტ-რეკლამა** ტურიზმში წარმოადგებს მარკეტინგული კომუნიკაციის ერთ-ერთ ძირითად ელემენტს და გააჩნია რიგი თავისებურებები: არაპირადული ხასიათი, ერთმხრივი მიმართულება, ეფექტიანობის გაზომვის მხრივ განუსაზღვრელობა, უტყუარ ინფორმაციაზე განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა, ინფორმაციული გაჯერებულობა, სარეკლამო მიმართებებში რამოდენიმე უცხო ენის გამოყენება და სხვ.

ინტერნეტ-რეკლამა ეს ინსტრუმენტია, რომლის გამოყენება აუცილებელი პირობაა ყველა ინტერნეტ რესურსის წარმატებისა და პოპულარობისათვის, კომპა-

ნიის იმიჯის შენარჩუნებისათვის და ბაზარზე სავაჭრო მარკის წინწასაწევად. ინტერნეტ-რეკლამის ძირითადი ამოცანაა ინტერნეტ-რესურსისათვის მომხმარებელთა მოზიდვა, ხოლო ძირითადი მიზანია საიტის მფლობელი კომპანიისათვის სტაბილურობის, პროდუქტებისა და მომსახურების გაყიდვების ზრდადი დონის უზრუნველყოფა.

ტრადიციული რეკლამისაგან ინტერნეტ-რეკლამა განსხვავდება შემდეგი მომენტებით:

- ეფუძნება რა თანამედროვე კომპიუტერულ ტექნოლოგიებს, ინტერნეტ-რეკლამას შეუძლია ძალიან სწრაფად და ზუსტად შეაფასოს სარეკლამო კამპანიის შედეგიანობა;
- ინფორმაცია, რომლის მიცემასაც ცდილობს კომპანია რეკლამაში, ხშირად იცვლება: ჩნდება ახალი საქონელი და მომსახურება, იცვლება ფასები და ა.შ. ტელევიზიისათვის ახალი სარეკლამო რგოლის გადაღება და ახალი ბუკლეტის დაბეჭვდა რეკლამის მიმცემისაგან მოითხოვს დიდ დროსა და მატერიალურ დანახარჯებს. ინტერნეტ-რეკლამა კი შესაძლებლობას იძლევა სარეკლამო მიმართვის შინაარსი შეიცვალოს ოპერატიულად და მინიმალური ზედნადები დანახარჯებით;
- შესაძლებელია მომხმარებელთან უკუკავშირი, მისი რეაქციების მიღება და გათვალისწინება;
- ინტერნეტის საშუალებით მიზნობრივ აუდიტორიასთან მყარდება კონტაქტის მაღალი ხარისხი. რეკლამის სპეციალისტები ადასტურებენ, რომ მომხმარებლებს „უყვართ თვალებით“, რადგანაც ინტერნეტით გავრცელებული ანიმაციური რეკლამა, უკეთ აღიქმება მათ მიერ.

აღსანიშნავია, რომ ყოველი მომხმარებელი, რომელიც ჩაერთვება ქსელში, იძენს შესაძლებლობას მოახდინოს ნავიგაცია საიტებში, გაგზავნოს და მიიღოს ელექტრონული წერილები, მონაწილეობა მიიღოს კონფერენციებში ინტერნეტის საშუალებით და სხვ. მსოფლიოში ფართოდაა ცნობილი მოდელი **AIDA**, რომლის თანახმად, სარეკლამო მიმართვამ თავდაპირველად ყურადღება უნდა მიაქციოს პოტენციურ მომხმარებელს, შემდეგ გამოიწვიოს ინტერესი, სურვილი მის შესაძენად და საბოლოო ჯამში აღუძრას ინტერესი იყიდოს შეთავაზებული საქონელი თუ მომსახურება.

როგორც ცნობილია, ძირითადი სარეკლამო საქმიანობას ინტერნეტში წარმოადგენს **WWW**-სერვერი (**Web**-საიტი), რომელიც, სარეკლამო სამსახურების თვალსაზრისით, არის საინფორმაციო ბლოკებისა და ინსტრუმენტების ნაკრები მიზნობრივ აუდიტორიაზე ზემოქმედებისათვის. რა ინფორმაცია იქნება წარდგენილი მასში, როგორი ინსტრუმენტები ამოქმედდებიან და როგორ იქნებიან ისინი ერთმანეთთან დაკავშირებულნი, დამოკიდებულია ბიზნესის შერჩეულ მოდელზე, მოკლევადიან და გრძელვადიან ამოცანებზე, ასევე მიზნობრივი აუდიტორიის სეგმენტის ტიპზე და მასთან ამა თუ იმ საშუალებებით კონტაქტის შესაძლებლობაზე.

Web-გვერდის შევსების კონცეფციის დამუშავებისას ტურსაწარმოებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ფაქტორები:

- ინფორმაციის წარდგენის ტიპი და ფორმა – აუცილებლად უნდა განისაზღვროს გამოვიყენოთ თუ არა ჩვეულებრივი ტექსტი, გრაფიკა, ვიდეო, ხმოვანი ფაილები, სტატისტიკური ან დინამიკური გვერდები. ამასთან, მომხმარებელს უნდა მივაწოდოთ ისეთი ინფორმაცია, რომელიც მას აინტერესებს და მაქსიმალურად მოხერხებული იქნება აღქმის, ანალიზისა და გადაწყვეტილების მისაღებად;

- ინფორმაციის სტრუქტურირება – უნდა მოხდეს ისეთი კრიტერიუმებით, როგორცაა: მიზნობრივი აუდიტორიის ტიპი, ინფორმაციის მიღების დრო, მისი მნიშვნელობა და სხვ.
- ინფორმაციის მიწოდების დრო და მისი აქტუალიზაცია – მნიშვნელოვანია მაქსიმალურად სწრაფად მივიპყროთ მომხმარებლის ყურადღებას, ვინაიდან არსებობს კონკურენტთა უამრავი **Web**-გვერდი. რეკომენდებულია მთავარ გვერდზე მოთავსდეს სიახლეების ანონსი ახალი პროდუქტებისა და მარკეტინგული პროგრამების შესახებ, რომელიც განსაკუთრებით დააინტერესებს მუდმივ კლიენტებს, რაც კარგი სტიმული იქნება მათთვის საიტზე კვლავ დასაბრუნებლად. ამავე დროს, საიტის წარმატება დამოკიდებული იქნება განცხადების ხასიათზე, მოცულობაზე, განახლების რეგულარობასა და, ბუნებრივია, მათ მწარმოებელ პერსონალის კვალიფიკაციაზე.

ტუროპერატორებმა საიტზე გაცხადებისას უნდა შეიტანონ ტურაგენტებისათვის ისეთი ინფორმაცია, როგორცაა: ჩარტერული რეისების განრიგები, საჰაერო რეისებისა და სასტუმროების დატვირთვა, ტიპური დოკუმენტები, რომელიც საჭიროა აგენტებისათვის კლიენტების გასაფორმებლად, ურთიერთანგარიშსწორების წესი, აგენტთა მისამართები და ტელეფონის ნომრები. უფრო ფართო აუდიტორიის მოსახიდად აუცილებელია განვითარდეს ინფორმაცია ქვეყნის შესახებ, ყოველგვარი წვრილმანი, მათ შორის აუცილებელი საგზაო რჩევები.

ტურსააგენტობებმა საიტის შინაარსი განსაკუთრებით ზედმიწევნით უნდა შეაჩიონ. კლიენტს პირველ რიგში აინტერესებს ფასი და სერვისი, აქვს თუ არა სასტუმროს პლაჟი, რა ღირს მანქანის დაქირავება, რომელი თვითმფრინავით გაფრინდებიან დანიშნულების ადგილზე და სხვ.

ყველაზე მნიშვნელოვანი **Web**-საიტზე არის რეკლამა და ფირმებს შორის ურთიერთქმედება, ხოლო კომპიუტერული ტექნოლოგიები მხოლოდ ერთი ინსტრუმენტია, რომელიც წარმატებით წყვეტს ტურისტული საწარმოს ამოცანებს.

ტურპროდუქტის გაყიდვის ოპტიმიზაციის პროცესში ძირითადი ფუნქცია აკისრია საწარმოს მარკეტინგულ განყოფილებას, რომელსაც იგი ახორციელებს წინ წაწევის ისეთი მეთოდების დახმარებით, როგორცაა სარეკლამო კამპანია, პერსონალური გაყიდვების ორგანიზაცია, გაყიდვების სტიმულირება და საზოგადოებასთან ურთიერთობები. თანდროვე გაზრდილი კონკურენციის პირობებში კი, ტურსაწარმოს მუშაობა რეკლამის გარეშე შეუძლებელია. თუ გადავხედავთ მათ მიერ გამოყენებული რეკლამის სახეებს, შევნიშნავთ, რომ ინტერნეტ რეკლამას უკავია 60%-ზე მეტი, ელექტრონულ გზავნილებს – 50, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებს – 40, პირდაპირ საფოსტო გზავნილებს – 25, ტელევიზიას და რადიოს – 30%-მდე, გამოფენა-ბაზრობებს და სხვადასხვა პრზენტაციებს – 10%-ზე მეტი. ამასთან, ტურისტული რეკლამა განიხილება სამ ასპექტში. ესენია: **შიდა საწარმოს რეკლამა**, რომელიც მენეჯერებს ჩაუნერგავს ტურსაწარმოს ირგვლივ სიამაყის გრძნობას და ასტიმულირებს მათ ინიციატივას; **საზოგადოებისათვის საწარმოს შესახებ პრესტიჟის შემქმნელი და რეკლამა გასაღების გაფართოების მიზნით**, როგორც საწარმოს საქმიანობის ძირითადი სფერო.

ქართველი ტუროპერატორების მიერ საერთაშორისო ტურების გაყიდვის პროცენტული რაოდენობა ასე გამოიყურება: გაყიდვები უცხოელი პარტნიორების მეშვეობით – 60%, პირდაპირი მარკეტინგული გაყიდვები თითქმის 90%, გაყიდვები ინტერნეტის საშუალებით – 60%-მდე. შეთავაზებული ტურებიდან გაყიდვების საერთო რაოდენობაში ყველაზე მაღალი პროცენტი უკავია: კულტურულ ტურიზმს –

90%, შემდეგ მოდის სამთო-სათხილამურო, ეკოლოგიური, რელიგიური და სათავგადასავლო ტურები.

ქართულ ტურისტულ ბიზნესში ინტერნეტის გამოყენების მდგომარეობის გამოსავლენად, 2010 წელს ჩატარებულმა მარკეტინგულმა კვლევამ გამოავლინა **online**-ური ტურიზმის განვითარების მდგომარეობა და პერსპექტივები. კვლევა შეეხო ტურისტულ ბაზარზე ისეთ წამყვან ტურსაწარმოებს, როგორებიცაა **Caucasus Travel, Visit Georgia, Georgica travel**. მათ ინტერნეტის გამოყენება, საკუთარი თავის წარდგენისა და ტურპროდუქტის რეკლამის მიზნით, დაიწყეს 1997-1998 წლებში და საძიებო სისტემებში გამოჩნდა მათი პირველი ვებ-გვერდები, სადაც საწარმოების რეგისტრაციამ მოიცვა შემდეგი ეტაპები.

- ტურსაწარმოს სახელწოდების რეგისტრაცია, რომელსაც ეწოდება **“Domain”**. ამ ეტაპზე ქართული ტურსაწარმოები ხარჯავენ 10-დან 40 დოლარამდე;
- მეორე ეტაპია **“Hosting”**, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციის კონკრეტულ ფიზიკურ ადგილმდებარეობას. დანახასრჯი წლის განმავლობაში საშუალოდ 80-500 დოლარი;
- მესამე ეტაპი მოიცავს სამუშაოებს ვებ-გვერდის დიზაინის შესაქმნელად. ერთჯერადი დანახარჯია 700-დან 3000 დოლარამდე;
- ბოლო ეტაპზე ხდება ვებგვერდის ადმინისტრირება, ანუ ინფორმაციის დადება, რომელსაც მუდმივ მეთვალყურეობას უწევს ონ-ლაინ ოპერაციების ადმინისტრატორი და საჭიროებისამებრ ინფორმაციაში შეაქვს ცვლილებები განახლების თვალსაზრისით.

ვებგვერდის წარდგენა და რეკლამირება ხდება სხვადასხვა სისტემების საშუალებით. ტურსაწარმოები ხშირად იყენებენ ე.წ. ლინკების გაცვლის სისტემას, რომელიც გულისხმობს ანალოგიური თემატიკის ვებ-გვერდების მისამართების ერთმანეთზე დადებას პარტნიორულ ფირმებთან. Google-ს საძიებო სისტემაში ვებგვერდის განთავსების ღირებულება იცვლება ტურსაწარმოს რეიტინგის მიხედვით – საწარმო მაღალი რეიტინგის შესანარჩუნებლად იხდის მეტს, ვიდრე ქვედა რიგებში მყოფი საწარმოები.

ზემოთ აღნიშნული ტურსაწარმოებიდან ყველაზე მაღალი ინტერნეტ შეკვეთების მაჩვენებელი გააჩნია **Caucasus Travel**-ს. საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ტურსაწარმოები ქართულ ინტერნეტში რეკლამის განთავსებას ნაკლებ უპირატესობას ანიჭებენ და ძირითადად იყენებენ უცხოურ ტურისტულ პორტალებსა და საძიებო სისტემებს

ამჟამად ინტერნეტ სამყაროში საქართველოს შესახებ ბევრი ტურისტული პორტალი არსებობს, სადაც შეგვიძლია მოვიძიოთ ინფორმაცია ტურების, სასტუმროების, ავიაბილეთების, კურორტებისა და სხვათა შესახებ. ზოგიერთ მათგანი დაკავებულია შიდა ტურიზმით, ზოგი – გამყვანით, ზოგიერთი კი, ორივეთი. მომხმარებელი ვებგვერდებზე ეძებს დამატებით ინფორმაციას, რაც მას საშუალებას აძლევს შეარჩიოს მისთვის სასურველი ინფორმაცია და გააკეთოს არჩევანი. წარმატებული და მაღალკონკურენტული ვებგვერდი უნდა იყოს უბრალო, გასაგები და რაც მთავარია – ორიგინალური, რამაც არამარტო კლიენტები უნდა დააინტერესოს, არამედ ტურსაწარმოც უნდა უზრუნველყოს მუდმივი შემოსავლებით.

როგორც ცნობილია, ინტერნეტში მომხმარებლის ფსიქოლოგია ასეთია: თუ ის ვერ შეძლებს რომელიმე საწარმოს სერვისის გამოყენებას, ბუნებრივია, ის წავა კონკურენტთან, რომელსაც ყველაფერი გასაგებად და ბევრად სინტერესოდ აქვს წარმოდგენილი და სადაც სრულყოფილად იგებენ ინფორმაციას ტურის მარშრუტის, მგზავრობის, ფასებისა და სხვათა შესახებ. სამწუხაროდ, ქართულ ვებ-

გვედებზე შეიმჩნევა: ინფორმაციის ნაკლებობა საქართველოს შესახებ, ფასებზე ინფორმაციის არ არსებობა, ტურის დაწვრილებითი და კილომეტრაჟზე აღწერის ნაკლებობა და სხვ. ზოგიერთ ქართულ ტურსაწარმოს ეროვნულ ენაზე არ აქვს ვებ-გვერდი გაკეთებული.

ტურსაწარმო **Concordtravel**-ის ინფორმაციის გაცნობა შეიძლება ოთხ ენაზე. იგი სრულყოფილ ინფორმაციას გვაწვდის საქართველოს ისტორიის, გეოგრაფიის, კულტურის, ფლორის, ფაუნის, კურორტების, **Unesco**-ს კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ საქართველოში. აქვს მრავალფეროვანი ტურები: სათავგადასავლო, არქეოლოგიური, საშობაო-საახალწლო, ეკოლოგიური, ექსტრემალური, საოჯახო, და ღვინის ტურები. ასევე გვთავაზობს საზღვარგარეთულ ტურებს: ბრაზილიაში, ინდოეთში, თურქეთში, საბერძნეთში, ესპანეთში, ეგვიპტსა და იაპონიაში. გვაწვდის ინფორმაციას: თბილისის, ბათუმის, ზუგდიდის, ბორჯომ-ბაკურიანის, გუდაუთის, სვანეთის, რაჭის, ყაზბეგის სასტუმროების შესახებ. ვებ-გვერდის ნაკლი ისაა, რომ არ არის მითითებული ყველაზე მნიშვნელოვანი – ტურის ღირებულება, ასევე ტურის საათობრივი გათვლა და კილომეტრაჟი. **Concordtravel**-ისაგან განსხვავებით ტურსაწარმო **Elittravel** მწირ ინფორმაციას იძლევა საქართველოს შესახებ. გვთავაზობს ერთდღიან ტურებსა და ლაშქრობებს, გვაწვდის ინფორმაციას სასტუმროების შესახებ, ტურებს აღწერს დეტალურად. პოტენციურ ტურისტებს ინფორმაცია მიეწოდებათ 3 ენაზე, ამავე დროს მათ აცნობს გასათვალისწინებელ წინაპირობებს: იქონიონ მზის სათვალე, საწვიმარი ქურთუკი და სხვ. არ გვთავაზობს გამყვან ტურებს.

Intourist ინფორმაციას გვაწვდის 3 ენაზე. სხვა ვებგვერდებისაგან განსხვავებით არ გამოირჩევა ორიგინალობით. ფასების დიდი ნაწილი გაუგებარია, არ არის გათვლილი ტურის კილომეტრაჟი, არავითარი ინფორმაციის არაა საქართველოს შესახებ. შიდა ტურებიდან გვთავაზობს მხოლოდ სამ ტურს: აღმოსავლეთ საქართველოში (8 დღიანი), კულტურულ-ისტორიულ ტურსა და ტურს სვანეთში. გამყვანი ტურები აქვს: ეგვიპტეში, თურქეთში, ესპანეთში, ჩეხეთში, დუბაისა და პორტუგალიაში.

ეს რამდენიმე მაგალითი გვიჩვენებს, რომ, ქართული ტურსაწარმოები ჯერ კიდევ ვერ აწვდიან პოტენციურ ტურისტებს ინტერნეტის საშუალებით ამომწურავ და სრულყოფილ ინფორმაციას საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობისა და ღირსშესანიშნაობების შესახებ რათა დააკმაყოფილონ მათი გაზრდილი მოთხოვნილებები და ამავე დროს ხელი შეუწყონ ქვეყანაში ტურისტული ნაკადებისა და შემოსავლების ზრდას ტურიზმიდან.

საერთოდ, ქართულ საძიებო სისტემაში (**www.geres.ge**), საქართველოზე ზოგად ინფორმაციას მოიცავს 63 საიტი, ტურიზმსა და მოგზაურობაზე – 27, ტურსააგენტოების შესახებ – 62, ხოლო სასტუმროებზე – 49.

ამჟამად, ტურმომსახურების რეკლამის განთავსება ინტერნეტ ქსელში გაცილებით ეფექტურია, ვინაიდან მსოფლიო პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ტურისტული საწარმო კლიენტებს იზიდავს მხოლოდ ინტერნეტ რეკლამის საშუალებით, რადგან მას გააჩნია გაყიდვების მნიშვნელოვანი მოცულობა, წარმოადგენს ყველაზე ეფექტიან ბაზაარს, სადაც ოპერაციების 64% ხორციელდება. აქვე დავსძენთ, რომ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და აშშ-ს გაყიდვების მოცულობის სიდიდის მიხედვით პირველი ადგილი უკავია მსოფლიოში.

ამრიგად, ტურიზმში საინფორმაციო ტექნოლოგიების როლისა და მნიშვნელობის გაანალიზებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მისი სტრატეგიული როლი სწრაფად იზრდება, რომელსაც დიდი ყურადღება უნდა მიაქციონ ქართულმა ტუ-

როპერატორებმა და ტურსააგენტოებმა და **On-line** რეჟიმში გაავრცელონ ფართო და ყოვლისმომცველი ინფორმაცია იმ შიდა ტურების შესახებ, რომელსაც სთავაზობენ საქართველოში ჩამომსვლელ პოტენციურ ვიზიტორებს.

ლიტერატურა:

1. კ. აბულაძე, სასტუმროსა და რესტორნის მართვის ავტომატისებული სისტემები, თბ., 2003.
2. ლ. კოჭლამაზაშვილი, მარკეტინგი ტურიზმში, თბ., 2009.
3. О. А. Сосновсий. Телекоммуникационные системы и компьютерные сети. Минск.2007.
4. В. А. Грабауров. Электронный бизнес. Минск.2007.
5. Ф. Котлер, ДЖ. Боуен, ДЖ. Меикенз. Маркетинг, Гостеприимство, туризм. М.2005.

ელექტრონული გვერდები:

www.travel.ru
www.amadeus.ru
www.worldspan.com
www.saber.com
www.intour.ge
www.tourist.ge
www.traveling.ge
www.google.ge

Lili Kochlamazashvili
The Role of Information Technologies in Tourism
Summary

The article deals with modern information technologies used in tourism sphere. In the whole world widely spread modern telecommunication systems and computer networks make it possible to create one common informative sphere, where inside and global informative systems (Amadeus, Galileo, Worldspan, Sabre) will be integrated.

The article analyses participation of Georgian touristic organizations in modern Online systems, their strong and weak sides and the possibility of presenting themselves in the Online systems in the best way.

Лили Кочламазашвили
Роль информационных технологий в туризме
Резюме

В статье подробно описаны современные информационные технологии используемые в туризме. Туризм, это информационно-насыщенная деятельность, для которого сбор, обработка, применение и передача информации очень важны не только для ежедневного функционирования отдельных туристических предприятий, но и в целом для развития туристической индустрии.

Во всем мире широко распространены современные телекоммуникационные системы и компьютерные сети позволяют создавать единую информационную среду, в которой интегрированы как внутренние, так глобальные информационные системы (Amadeus, Galileo, Worldspan, Sabre).

В статье проанализировано участие грузинских турпредприятий в современных Online системах, их положительные и отрицательные стороны функционирования и предложение показать себя в Online системах с лучшей стороны.

Tatia Nakashidze-Makharadze
(Georgia)

THE IMPORTANCE OF TEACHING CULTURE IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Culture and language are nonseparable; they are integrated into each other. Human beings are culture units in the universe and language is culture's way to communicate.

Today, the English language is the language for communication throughout the world. The paper deals with the discussion of why English became so important for Georgian people. The thesis focuses attention on the fact that since all languages and cultures are unique and interesting (as English saying "travelling broadens the mind"), in a similar way learning different languages broadens understanding of foreign cultures.

While studying foreign languages, students study among other things morphology, linguistics, phonetics, grammar, customs and traditions. But those alone are not sufficient for perfect communication. People may know the rules of the above mentioned topics but fail in difficult situation without knowing certain peculiarities of culture. The thesis discusses the differences between British English and Georgian culture, and stresses that cultural peculiarities appear in reading, writing, listening, speaking and translating. The paper deals with different strategies for teaching language and culture.

Teaching a foreign language means trying to understanding and transmit a foreign culture. The linguist Robert Lado defines the goal of learning a foreign language as "the ability to use it, understanding its meanings and connotations in terms of the target language and culture, and the ability to understand the speech and writing of natives of the target culture in terms of their great ideas and achievement" (Lado, 1964: 25).

Every culture deserves respect and every culture is interesting and unique. In short, that is why people from all over the world study foreign languages, try to travel, to read, to find out more about foreign cultures. But we should admit that it is very important to have some culture background to understand another culture. Very often a person knows words, grammatical rules, phonetics but for the right (and successful) communication it is not enough. It is essential to have cultural background as well.

"Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society" (Tylor E.B.,(1871), "Primitive Culture", Vol 1, London: John Murray, Albemarle street, 1891(www.archive.org))

1. Georgian culture

Georgian culture encompasses centuries of history and tradition that are manifested in every Georgian's spirit. Georgian culture is expressed through rich literature, music, art, folklore, religion, folklore, society, and behavior. Traditional Georgian cultural values can be summed up as follows: collectivism, hierarchy, deep hospitality and long-term orientation.

1.1. Collectivism is the important feature of Georgian culture. The basic and the most important aspect of life for Georgians is family. This includes considering each other's points of

views, support and care towards close and far relatives. Sometimes three generations live together in Georgian families.

On the other hand, the British are highly individualistic and private people. Children are taught from an early age to think for themselves and to find out what their unique purpose in life is and how they can contribute to society. The route to happiness is through personal fulfillment. (<http://geert-hofstede.com/united-kingdom.html>)

1.2. Hierarchy is key characteristic of Georgian culture. Age, position and power usually earn respect. Elders are generally held in high esteem and they are introduced first when greeting, served first and so on. Along with respect comes responsibility and those at the top of the hierarchy (whether the head of a household or business) will be expected make decisions that are in the best interest of the group. (<http://www.kwintessential.co.uk/resources/global-etiquette/georgia.html>)

1.3. Deep hospitality. A key characteristic of Georgian culture is deep hospitality. There are many proverbs and sayings that support this, including: “stumari gvtisaa”. It means: “The guest is God’s”. Guests are as a gift and foreigners are the guests of the country. Guests, invited or not invited, are always welcomed in every Georgian family.

1.4. Long-term orientation. Compared to British people, Georgians have a long-term orientation. For example, they build or buy houses as possessions to provide future life of their children. If a Georgian man has two sons, he tries to provide both of them with equal possessions. Sometimes it turns that a person never lives his own life but cares only about future of his children and grandchildren. British people have a short-term orientation, as supported by a famous English proverb which states: “The bird in the hand is worth two in the bush”.

2. Importance of culture background knowledge in language teaching

There is no doubt that the first and most important reason for learning another language is the need for communication between people of different nationalities. That being said, however, linguistic competence – the knowledge of words and grammar structures – does not automatically lead to cultural competence. Lack of cultural competence may indeed create cross-cultural misunderstanding, i.e. a situation when people with different cultural backgrounds misunderstand the meaning of each other’s body language, or intonation. For example, many British people consider it highly impolite to be asked, “How much is your salary?” (Tsitishvili, 2008:122) It is essential to include cultural aspects in the teaching of foreign languages so that learners know what is appropriate and understand how people behave in common situations in the foreign culture.

2.1. Speaking is the ability to function orally in another language, to communicate, negotiate, to make presentations or speeches, to persuade someone about something, and to be able to carry on dialogues and monologues. The following competences are important for speaking: grammatical (accuracy and fluency), sociolinguistic (purpose of talk), discourse (turn-taking) and strategic competences (gestures). It is very important to know at what distance to stand during communication, that in different countries one and same gestures may give different information. In some countries people maintain eye contact while speaking and in some countries it is considered impolite. British use hugging and Georgians kissing and hand shaking, for example, to reaffirm personal relationships in conversation.

2.2. Reading - Reading is one of the best ways to acquire the culture of a foreign language, but without the teachers’ assistance it may become difficult to understand different idiomatic meanings, proverbs. In literature one finds cultural, historical, and religious allusions which may not be easy to understand. For example, there are internationally known allusions such as: forbidden fruit, thirty pieces of silver; we can either know or look them up in a dictionary, but as we already mentioned above, culture is dynamic, it develops, and many allusions and expressions change or appear that cannot be understood easily. So students should not give up, they should learn, look them up in dictionaries and carry on reading with the help of their teachers.

2.3. Writing

Writing is an important method of communication and students study different ways of writing, formal or informal. The purpose of writing is the conveying of a message to the reader, through letters, memos, notes, emails, or formal work products in education or work. The main objective of teaching writing in a foreign language and teaching culture background is to help students acquire knowledge how to write those different forms using the correct vocabulary, register, tone, and style to convey the proper meaning to the reader.

3. Suggestions for integrating culture into teaching

To enrich the teaching content, cultural activities should be incorporated into lesson plans. Different authors suggest different ideas for teaching culture such as: role plays, proverbs, culture capsules, students as culture resources, ethnographic studies, literature, film and so on. I want to focus my attention on some of them.

a. Idea 1 – literature

Literature is an educational tool. Literature can give a good introduction to the cultural norms and the social relations of English-speaking countries. “By reading literary texts of English-speaking countries, learners get to know the values and attitudes of the target culture, and this helps them interact successfully with native speakers” (Tsistishvili, 2008: 128)

b. Idea 2 – authentic material

I want to focus my attention on authentic material while teaching foreign language. Even the information given in the latest course books are quite old to follow the cultural development of this or that country. Material provided in the books is adequate but we can bring into the classroom the latest ideas and vocabulary by organizing presentations prepared by teacher or by students. If students make presentations, it is better, because they may work in groups and get more information, and share what they have learned. The positive aspect of this kind of work is that students discover, for example, modern Egypt and can compare it with the text from the book about Egypt in the time of the pharaohs.

c. Idea 3 – proverbs

Generally the culture of a country is expressed in proverbs. A discussion of proverbs is good for making differences and similarities between cultures. It is very interesting to discuss two similar proverbs of two cultures and find out what impact the culture has had on the proverb. It is also very useful to write an essay on proverbs. The student has to choose any proverb and write an essay “what does this proverb teach us”. Exploring proverbs helps students explore values of the target culture as they analyze cultural stereotypes.

d. Idea 4 – writing projects

We determine the topic for the project. (For example, we may match the topic with the course book topic, if the unit is holidays than we ask students to search information about Georgian and English holidays. The task also may be chosen according students interest if the syllabus allows). Then we divide the class in groups and gave instructions. One group prepares holidays in England and the other holidays in Georgia. Both groups find information about their task. Then they make a slide show presentation and finally they discuss the topic: what is different between English and Georgian holidays, what are the common or uncommon elements and traditions. The last activity they do is making a report on what did they know, what did they learn, what do they want in the future regarding this issue to learn and what was lacking. Then they politely assess each others' work.

Conclusion

Foreign language study is a discovery of foreign lifestyles, beliefs, traditions and culture. The acquisition of cultural literacy acquisition means to read, receive a foreign culture and realize that all human behaviors are caused by cultural features. Culture itself consists of various interrelated categories: the product (materials and products) - literature, folklore, art, music, traditions; ideas- beliefs, values, institutions; behavior-habits, customs, body language, clothing, food, entertainment.

„If we want to help students to be competent in foreign languages use, equal attention should be paid to all the three categories of teaching throughout the years.” (Rosenelum–Lownder, R. 2000). Studying “dialogue of culture” has become the request of all time. Absence of knowledge of the traditions of another countries, etiquette and forms of address may lead to an inconvenient and undesirable situation.

Literature:

1. Lado R., Linguistics across cultures, 1957, <http://www.xtimeline.com/evt/view.aspx?id=230086>
2. Rosenelum-Lownder, R. You must go to school you are a teacher (250 strategies) p. 115,116. 2000.
3. Seelye H.N., Teaching culture (Strategies for Intercultural Communication), National Textbook Company, Lincolnwood, Illinois U.S.A., 1987.
4. Tsistishvili R., Nizharadze N., Darchia M., Tevzadze M., Tkavashvili E., Theory and Practice of Teaching English in Georgia. Tbilisi, 2008.
5. Tylor E.B., (1871), Primitive Culture, Vol 1, London: John Murray, Albemarle street, 1891. www.archive.org
6. Wang J., Culture differences and language teaching, English language teaching, Vol.4. No2; June 2011. www.ccsent.org/elt
7. <http://www.kwintessential.co.uk/resources/global-etiquette/georgia.html>
8. <http://geert-hofstede.com/united-kingdom.html>

თათია ნაკაშიძე-მახარაძე კულტურის სწავლების მნიშვნელობა ინგლისური ენის სწავლებისას რეზიუმე

ყველაზე მნიშვნელოვანი უცხო ენის შესწავლისას არის სხვადასხვა ეროვნების ადამიანებთან კომუნიკაცია. ლინგვისტური კომპეტენცია – სიტყვებისა და გრამატიკის სტრუქტურის ცოდნა – ავტომატურად არ მიგვიყვანს კულტურულ კომპეტენციებამდე. კულტურული კომპეტენციის სიმცირემ კი ნამდვილად შეიძლება წარმოქმნას გაუგებრობა, რომელიც ხშირად სამსახურებრივი საქმიანობის წარუმატებლობის მიზეზიც ხდება. უცხო ენის შესწავლისას „კულტურათა დიალოგის“ საშუალებით ხდება უცხო ცხოვრების წესების, განსხვავებული შეხედულებების, ტრადიციების, კულტურის აღმოჩენა, გაცნობა, გამოყენება. იგი ხელს უწყობს კულტურული წიგნიერების დაუფლებას, რაც ნიშნავს წაიკითხო, მიიღო უცხო კულტურა და გააცნობიერო, რომ თითოეული ადამიანის ქცევა კულტურული თავისებურებებით არის განპირობებული.

სტატიაში განხილულია ინგლისური და ქართული კულტურათაშორისი განსხვავებები და აღნიშნულია, რომ დიდი როლი აქვს კულტურულ განსხვავებებს კითხვის, მოსმენის, საუბრის, თარგმანის დროს.

Татиа Накашидзе - Махарадзе
Важность изучения культуры в преподавании английского языка
Резюме

Самым важным при изучении иностранного языка является коммуникация с людьми разных национальностей. Лингвистическая компетенция – знание слов и грамматических структур, автоматически не приведёт к культурным компетенциям. Малое количество компетенций произведёт неразборчивость, которая в большинстве случаев становится причиной неудач должностных деятельностей. При изучении иностранного языка происходит обнаружение чуждых жизненных правил, отличительных взглядов, традиций, культур.

Овладение культурной грамотностью означает прочесть, принять чужую культуру и осознать, что каждое человеческое поведение обусловлено культурными особенностями. В статье обсуждаются различия между английской и грузинской культурой и подчеркивает, что культурные особенности появляются в чтении, письме, аудировании, говорении и переводе. В статье рассматриваются различные стратегии преподавания языка и культуры.

Илаха Гасанова
(Азербайджан)

ЛИНГВОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ КАК ИНОСТРАННОМУ СТУДЕНТОВ- АЗЕРБАЙДЖАНЦЕВ

Изучение любого иностранного языка немыслимо без знакомства с культурой народа – его носителя, в нашем случае – с культурой русского народа. Традиционные подходы в обучении иностранным языкам не учитывают специфику языка как отражения системы культурных ценностей, лежащих в основе построения каждого сообщества и моделей поведения их членов. Лингвокультуроведческий аспект построения практического курса русского языка позволяет знакомить на занятиях студентов с культурой России через реализацию межпредметных связей между курсами русского языка, истории Российского государства, истории его литературы и живописи. Такой подход снабдит студентов соответствующими базовыми страноведческими знаниями, необходимыми и достаточными для формирования речевых умений.

Преподавание иностранных языков, как одна из отраслей методики обучения, должно опираться на психологию. Усвоение неродного языка строится на работе мыслительного аппарата человека, на развитии его памяти и логике мышления. По словам психолингвистов, язык в конечном счете используется человеком именно для того, чтоб он мог передать другим людям свои мысли. Таким образом, в качестве ведущей при изучении иностранного языка является практическая цель обучения. Это объясняется спецификой самого предмета «иностранный язык» и назначение этого предмета «овладение новым по сравнению с родным языком языковым кодом, который используется в качестве средства выражения мыслей, т.е. в процессе речевой деятельности» (2, 111). В процессе коммуникации каждый из собеседников заинтересован в том, чтобы реципиент воспринял его речь, часто апеллирующую к определенным чувствам, желаниям, надеждам или побуждающую к определенным действиям (1). Достижения психологии широко используются для совершенствования педагогической практики. А в последних трудах по методике преподавания иностранных языков высказываются мысль о необходимости учета и когнитивной психологии.

Отрасль психологии, занятую изучением соотносительности единиц языка с механизмами и формами осуществления речевой деятельности, психологическим обоснованием речевого поведения, называют психолингвистикой. Этот термин имеет достаточно широкое значение и вполне отражает основное направление, разрабатываемое русскими учеными и учеными стран СНГ (Е.М.Верещагин, И.А.Зимняя, Ф.А.Ибрагимбеков, А.А.Леонтьев, Р.М.Расулов и др.).

Для преподавания русского языка как предмета будущей профессиональной деятельности очень важно выявить мотивы, по которым студент выбрал эту специальность и изучает русский язык. Зная эти мотивы, преподаватель может индивидуализировать даваемые студентам задания, рекомендуя литературу для самостоятельного чтения на изучаемом языке в соответствии с их интересами. Студент, четко осознающий, с какой целью он изучает иностранный язык, для чего он должен выполнить то или иное задание, будет серьезнее относиться к овладению учебным материалом, чем «немотивированные» студенты.

Мотивация должна обеспечивать усвоение активизируемого языкового материала и целесообразность выполняемых речевых действий. Именно заинтересованность обучаемых в иноязычной коммуникации является основной для усвоения языкового материала,

выполнения усложняющихся мыслительно-речевых задач и постепенного перехода к творческому высказыванию. Но следует помнить, что практические успехи и тех, и других зависят от учебной обстановки.

Учебный предмет – неродной язык – имеет одно уникальное свойство, связанное именно с общением, которое является и важнейшим средством обучения и, в то же время, – важнейшей целью занятий. При этом определение целей обучения выходит за границы собственно дидактического процесса и носит образовательный характер. Особо это важно для студентов филологических и педагогических факультетов, готовящих специалистов по изучаемым языкам. Перед такими студентами ставится не просто задача овладения языком как средством общения. Перед ними стоит задача развития всесторонней коммуникативной компетенции как базы для взаимодействия с представителями другой культуры в качестве преподавателей или переводчиков. Именно овладение другим языком непосредственно связано с овладением соответствующей этому языку культурой.

Культура детерминирует не только лингвистические, но и психологические аспекты общения. Это помогает общению людей одной культуры, но затрудняет межкультурную коммуникацию. Соответственно студентов, изучающих иноязыки, надо обучать специфике межкультурного контакта.

Если собеседники рассматривают друг друга как представителей разных культур, то это помогает развивать коммуникативную компетентность, вырабатывать чувство толерантности, которое, становясь внутренним качеством, переносится на общение с иноязычным партнером.

Люди не всегда осознают себя как отличных друг от друга. В то же время способность человека постигать поведение других ограничена его культурой и личным опытом. В педагогическом процессе важно создать такие условия, в которых учащийся начинает соотносить себя не только со своей, но и с другими культурами, испытывать симпатию к представителям другого народа, несмотря на имеющиеся различия. Обучение общению на основе модели межкультурной коммуникации может рассматриваться как обучение преодолению различных языковых и культурных барьеров (3).

Несомненно, что роль, которую русский язык играет в сегодняшнем мире, оказывает влияние на характер изучения культуры русского народа в рамках занятий этим языком как иностранным.

Знакомство с инокультурой на уровне изучения иностранного языка касается трех сфер: понимания, знания и коммуникативного умения.

Дальнейшее развитие это направление получило в лингвокультурологии – современной перспективной области языкознания и методики (3). Развернутое методическое воплощение теории лингвокультурологии нашло свое место в трудах Е.И. Пассова (7, 176).

Результатом исследований лингвистов и методистов является новая научная дисциплина – сопоставительное лингвострановедение, вобравшее в себя факты из области художественного творчества и образа жизни двух контактирующих народов (6).

«Знание культуры изучаемого языка предполагает приобретение информации и активное участие обучаемых в обсуждении тех или иных вопросов, связанных с восприятием различных аспектов другой культуры» (4, 33).

Проблема интеркультурного общения связана с тем влиянием, которое разница в культурах оказывает на межличностные отношения (5). Сегодня уже принято считать необходимым умение общаться на иностранном языке в соответствии с социальными нормами инонародов, которые отличаются от аналогичных норм в родном языке.

Важнейшая задача преподавателя – обучение разноязычных собеседников взаимопониманию при обмене информацией. Психологи, например, Е.В. Руденский (8, 52) выдвигает следующие механизмы взаимопонимания:

- 1) идентификация – понимание другого через уподобление его самому себе;
- 2) стереотипизация – классификация форм поведения и интерпретация их причин отнесением к уже известным социальным стереотипам;
- 3) обратная связь – получение адресатом информации о том, какое воздействие он оказал на адресанта, и корректировка на этой основе дальнейшей стратегии общения.

Преподаватель иноязыка должен помнить об этих механизмах взаимопонимания при построении своей стратегии общения с обучаемыми.

Существенную роль в обучении иностранному языку, как в школе, так и в вузе играет роль работа над лексикой изучаемого языка. Вводимые лексические единицы (ЛЕ) в зависимости от текста на котором они подаются, должны быть разделены на

- пассивную лексику;
- активную лексику.

Кроме того, вся лексика встречающаяся в читаемом тексте, в зависимости от его содержания может быть разделена на

- ЛЕ, имеющие эквиваленты в родном языке, и они могут быть объяснены переводом;
- ЛЕ, не имеющие эквивалентов в родном языке, и они могут быть объяснены толкованием или наглядной демонстрацией, соответствующих рисунков и иллюстраций;
- ЛЕ фоновые, которые объясняются толкованием или наглядностью по ходу чтения текста.

Лексика активного словарного запаса должна быть отражена в соответствующих словарных тетрадах студентов и должна быть активизирована в процессе выполнения заданий по прочитанному тексту.

Тексты используемые на занятиях иноязыком в качестве дидактического материала, необходимо соответствующим образом подготавливать: сокращать, адаптировать, в случае необходимости делить на части.

Читаемые на занятиях тексты должны содержать грамматический материал, соответствующий определенному разделу программы. В процессе занятий этот материал объясняется и закрепляется при выполнении соответствующих упражнений.

Подводя итоги анализа литературы, касающейся психолингвистических основ преподавания неродного языка, можно сделать следующие выводы:

1. Коммуникативная направленность обучения связана с психологическими изменениями в сознании обучаемых, относящимися к навыкам и умениям речевого общения.

2. Общая психологическая основа овладения иностранным языком определяет последовательность подачи и усвоения языкового материала.

Опираясь на эти положения, можно строить систему заданий, направленных на выработку речевых умений и навыков. Работа по этой системе должна быть тесно связана с культурологией, ибо без знания необходимого культурного фона изучаемого языка общение на нём с основными носителями языка затрудняет и даже делает невозможным достижение желаемых результатов.

Самый большой лексический запас и самая высокая грамматическая правильность речи еще не гарантирует полного взаимопонимания представителей разных культур и народов. Поэтому лингвокультурологический аспект курса РКИ должен обязательно учитываться в практике преподавания, особенно в тех случаях, когда знание русского языка является профессионально обусловленной составляющей будущего специалиста.

С точки зрения современной методики преподавания любого иноязыка его освоение невозможна без знакомства с языковой картиной мира народа-носителя изучаемого языка, которая находит наиболее полное свое отражение в его культуре. Так как в нашем случае речь идет о преподавании русского языка как иностранного, знакомство с культурой

русского народа должно входить как обязательная составляющая в курс практического русского языка (РКИ) как на уровне программы, так и на уровне содержания обучения.

Литერатура:

1. Азимова Т.З., Ахундова М.Б. Практикум по синтаксису сложного предложения. Баку, 2000, 184с.
2. Ахундова М., Абдуллаева Н. Учебные материалы для работы на занятиях по русскому языку. Б. Мутарджим, 2007, 176с.
3. Воробьев В.В. Лингвокультурология. М., 1998, 365с.
4. Китайгородская Г.А. Новые подходы к обучению иностранным языкам //Лингвистика и межкультурная коммуникация./ М.: МГУ, 1998, с. 32-34.
5. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. СПб., 1999, 121с.
6. Мамонтов С.П. Основы культурологии. М., 1996, 188с.
7. Пассов Е.И. Программа – концепция коммуникативного иноязычного образования / Концепция развития индивидуальности в диалоге культур. М., 2000, 176с.
10. Руденский Е.В. Социальная психология. Курс лекций. М., 1999, 123с.

იდახა გასანოვა
აზერბაიჯანელი სტუდენტებისათვის რუსულის, როგორც უცხო ენის,
სწავლების ლინგვო-ფსიქოლოგიური საფუძვლები
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია სასწავლო მიზნებისთვის ნაწარმოებების შერჩევის პრინციპი. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა მათ დიდაქტიკურ მნიშვნელობას.

Ilakha Gasanova
Linguo-Psychological Basis of teaching Russian as Foreign Language
to Azerbaijani Students
Summary

In the article, selection principles of art works for educational purpose are investigated, didactic significance of works is specifically highlighted.

მარინა ზარქუა, ნინო აბულაძე
(საქართველო)

**ვერტიკალური ბალები და მათი განვითარების პერსპექტივა
ქ. თბილისის მაგალითზე**

ცივილიზაციის განვითარებასთან ერთად ფართოვდება ქალაქები და ისინი ხალხითა და ავტომობილებით გადაჭედებულ მეგაპოლისებად გარდაიქმნება, შედეგად კი უფრო და უფრო ცოტა ადგილი რჩება რეკრეაციის ზონებისა და პარკებისათვის.

მიუხედავად სადღეისოდ შექმნილი მძიმე მდგომარეობისა, განვითარებული ქვეყნები ყველანაირად ხელს უწყობენ ურბანული ლანდშაფტური დიზაინის განვითარებისათვის საჭირო ყველა ინოვაციას. აღსანიშნავია ისიც, რომ უმეტესი ქალაქების მესვეურები გარკვეულწილად ითვალისწინებენ დიდი ქალაქების წინაშე მდგარ ამ ხასიათის პრობლემებს და შედეგად, დღეს მთელ მსოფლიოში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქალაქებსა და დასახლებულ პუნქტებში ბალების, სკვერების, პარკების, ბულვარებისა და დასასვენებელი ზონების მშენებლობას.

მწვანე მშენებლობის ერთ-ერთ მოდურ და ბოლო წლებში საკმაოდ პოპულარულ სახეს წარმოადგენს ვერტიკალური ბალები, რომლებმაც მთელი მსოფლიო მოიცვა. მათ მეორენაირად „ცოცხალ კედლებს“ უწოდებენ. უბრალოდ რომ ვთქვათ, ვერტიკალური ბაღი ეს არის ვერტიკალურად განლაგებული გაზონი ან კლუმბა. ისინი შეიძლება იყოს ფასადებზე, შენობის ინტერიერში, კოლონებზე, კედლებზე, ჭერზეც კი ან თვითონ წარმოადგენდნენ მცირე არქიტექტურულ ფორმებს.

„ვერტიკალური ბაღის“ სულისჩამდგმელი გახლავთ ცნობილი ფრანგი ბოტანიკოსი და დიზაინერი პატრიკ ბლანკი. მალაიზიისა და ტაილანდის ტროპიკულ ტყეებში მოგზაურობისას მან აღმოაჩინა, რომ მცენარეთა 2000-ზე მეტ სახეობას თავისუფლად შეეძლო კედლებსა და ქვა-ღორღიან ადგილებზე არსებობა. სწორედ მაშინ დაებადა იდეა შეექმნა ისეთი ბაღი, რომელიც უნიადაგოდ, მინიმალური კვებისა და მინიმალური განათების პირობებში იარსებებდა.

„ვერტიკალური ბაღების“ ტექნოლოგიაც, შესაბამისად, პატრიკ ბლანკმა შექმნა, რომლის მოსაწყობად აუცილებელია:

1. შეკიდული მავთულოვანი კონსტრუქცია, რომელიც დაფარულია ანტიკოროზული ფხვნილით ან საღებავით;
2. წვეთოვანი მორწყვის არხი;
3. თექის ან მაუდის ფენა;
4. უკანა კედელი, რომელიც დამზადებულია წყალგაუმტარი მასალისაგან. მისი ზომა ბევრჯერ აღემატება სისტემის დანარჩენ ფენებს. დამატებითი ჰიდროიზოლაცია არ სჭირდება;
5. სპეციალური შემავსებელი, უზრუნველყოფს მცენარეთა ფესვების კვებას.

პატრიკ ბლანკმა უდიდესი წვლილი შეიტანა პარიზის რესტორნისა და სასტუმრო Pershing Hall-ის გაფორმებაში. სასტუმროს გუმბათზე გვიმრების, თეთრი მიხაკების, ზამბახებისა და ბეგონიებისაგან მან 30 მ-იანი მცენარეული კასკადი მოაწყო.

მის ერთ-ერთ გრანდიოზულ პროექტს წარმოადგენს Quai Branly-ის მუზეუმის გაფორმება პარიზში 2006 წელს. მან შექმნა უნიკალური ცოცხალი გობელენი საერთო ფართობით 800 მ², სადაც 170 სახეობის 15000 მცენარე გამოიყენა.

პატრიკ ბლანკის ნამუშევართა ჩამონათვალში, რომელიც მსოფლიოს ძალიან ბევრ და დიდ ქვეყანას მოიცავს, საქართველოც აღმოჩნდა. სწორედ ეკოლოგიისა და გამწვანების სამსახურის ინიციატივით, ავლაბრის მეტროს სადგურის ფასადზე საქართველოს სინამდვილეში პირველი ვერტიკალური ბაღი გაშენდა. 107 კვ.მ-ზე გამოყენებულ იქნა 104 სახეობის 4 400 მოყვავილე და მარადმწვანე მცენარე, რაც უზრუნველყოფს ვერტიკალური ბაღის სეზონურად ცვალებად იერსახეს.

პატრიკ ბლანკის მსგავსად, ბოლო დროს მსოფლიოს ბევრმა ბოტანიკოსმა და არქიტექტორმა დაიწყო ცოცხალი ბუნების ელემენტების ჩართვა თავიანთ პროექტებში.

მაღაიზიელმა არქიტექტორმა კენ იანგიმ მაღაიზიაში დააპროექტა Tokyo Nara-ს 80-იანი „ბიოკლიმატური ცათამბრჯენი“, სადაც მან მრავალდონიანი ბაღები გააშენა.

ესპანელმა არქიტექტორმა ემილიო ამბაზიმ ესპანეთში სერრო-მორენას მთის ძირში დააპროექტა ე.წ. „განმარტობის სახლი“ (2005 წ.). ორი თეთრი კედელი შენობის ერთადერთი მიწისზედა ნაწილია. მიწაში ამოჭრილი ტალღოვანი „ფანჯრები“, ანუ „სარკმელები“ შენობის შიდა სივრცეს გარემოსთან აკავშირებს.

არქიტექტორმა რენცო პიანომ სან-ფრანცისკოში დააპროექტა მსოფლიოში ყველაზე დიდი ეკოლოგიური სახლი ე.წ. „ოქროს ჭიშკარი“. შენობის 9 900 კვ.მ. ფართის სახურავი დაფარულია მიწით. სახურავში განთავსებულია ფანჯრები, რომლებიც იხსნება და იხურება ულტრათანამედროვე ტემპერატურული თანამედროვე მონიტორებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ შენობის ვენტილაციასა და თბოიზოლაციას.

არქიტექტორმა მაიკლ რესენტალიმ მაიამიში გიგანტური კვერცხის ფორმის ეკო-სასტუმრო დააპროექტა. შენობას სუფთა ჰაერით ამარაგებს გიგანტური ტურბინები, რომლებიც ჩამონტაჟებულია ცათამბრჯენის ცენტრალურ ნაწილში, სადაც მან გააშენა ბაღები, რომლებიც თავისებურ გამწვანებულ ბარიერს წარმოადგენს. ბაღების მოსარწყავად იყენებენ წვიმის წყალს, რომელიც სპეციალურ რეზერვუარში გროვდება.

ჩვენი კვლევის მიზანი გახლდათ:

- ახალი ტიპის ე.წ. „ვერტიკალური ბაღის“ შესწავლა-ანალიზის საფუძველზე მისი ტექნოლოგიური და ტექნიკური მახასიათებლების დადგენა.
- ქ. თბილისის კონკრეტულად შერჩეულ ადგილებში, ვერტიკალური გამწვანების პერსპექტიული გეგმების შექმნის მიზნით, წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავება.

რისთვისაც ჩავატარეთ შერჩეული ობიექტის გასამწვანებლად პერსპექტიულ მცენარეთა სახეობრივი შემადგენლობის, მათი ზრდა-განვითარების თავისებურებებისა და დეკორატიულობის კვლევა და ანალიზი, ხოლო პერსპექტიული გამწვანებისათვის საპროექტო ვერსია დამუშავდა კომპიუტერული პროგრამების საშუალებით.

შესაბამისი ლიტერატურული მონაცემების დამუშავების შედეგად დავადგინეთ ვერტიკალურ გამწვანებაში ფართოდ გამოიყენებული მცენარეები და ჩავატარეთ მათი ბიომეტრიული ანალიზი, რაც მოცემულია ცხრილში:

სახეობა	ფლორის ელემენტი	სიცოცხლი- სუნარიანობა	ჰემატობა	ზომები	ყვავილის შეფერილობა	ეკოლოგიური მანქანებელი
მუდამმოყვავილე ბეგონია	ამერიკა, ინდოეთი, ჩინეთი, იაპონია	„-“	ზაფხული	15-30 სმ	ვარდისფერი, თეთრი, წითე- ლი	სინათლის მოყვარული
ტუბერიანი ბეგონია	ამერიკა, ინდოეთი, ჩინეთი, იაპონია	„-“	ზაფხული	18-24 სმ	ყვითელი, წი- თელი, ვარ- დისფერი, თეთრი	სინათლის მოყვარული
ბუდლია დავიდისი	სამხ. ამერიკა, აფრი- კა, აზია, ჩინეთი, ია- პონია და ავსტრალია	„+“ ან „=“	გვიან შე- მოდგომამ- დე	30 სმ	თეთრი, ვარ- დისფერი, წი- თელი, იასამ- ნისფერი	სინათლის მოყვარული
ჯინჯარა ყვავილი	ტროპიკული აფრიკა, აზია, ავსტრალია	„=“	-	10-80 სმ	ლურჯი, შინდისფერი	სინათლის მოყვარული
ბუსკანტურა	კავკასია, ჩრ. ანტა- ლია	„=“	ივლისი	70 სმ	თეთრი	სინათლის მოყვარული, ჩრდილის ამტანი
დილხამი	კავკასია, მცირე აზია	„=“	ივნის-ივ- ლისი	10-60 სმ	მუქი მოლურ- ჯო-იისფერი, იშვიათად თეთრი	სინათლის მოყვარული
კავკასიური ისლი	კავკასია, მცირე აზია, ირანი, ურალი, ცენტრ. აზია	„=“	აპრილ-მაი- სი	40-100 სმ	თეთრი	სინათლის მოყვარული
მოკლენისკარტა ისლი	შუა ევროპა, მცირე აზია	„=“	აპრილ-მაი- სი	30-45 სმ	თეთრი	სინათლის მოყვარული, ჩრდილისამ- ტანი
ირმის ხავსი	ცივი და თბილი ჰა- ვის ზონები	„=“	-	10-15 სმ	-	ტენისმოყვა- რული
თურქული მიხაკი	დას. ევროპა, პირი- ნეი	„+“ ან „=“	მაის-ივ- ნისში	30-40 სმ	თეთრი, ვარ- დისფერი, ჭრელი და სხვ.	სინათლის მოყვარული, ჩრდილისამ- ტანი
ჩინური მიხაკი	ჩინეთი	„+“ ან „=“	ივნისიდან- ოქტომ- ბრამდე	20-50 სმ	თეთრი, ვარ- დისფერი, წი- თელი	სინათლის- მოყვარული, ჩრდილისამ- ტანი

მომხიბვლელი დიფენბახეა	ცენტრალური და სამხრეთ ამერიკის ტროპიკები	„=“	გაზაფხული, ზაფხული	100-150 სმ	მომწვანოთეთრი	სინათლის მოყვარული, ნახევრად ჩრდილისამტანი
მთის ჩაღუნა	ევრაზიისა და ამერიკის ტყის ზონები	„=“	–	1მ-მდე	–	ტენიმოყვარული
წითელი ნემსიწვერა	ევროპა, აზია	„=“	ივნის-ივლისი	30-50 სმ	სისხლივით წითელი	სინათლის-მოყვარული
ქათმისკუჭა, გიორგელა	ევროპა, აზია	„=“	ივნისიდან სექტემბრამდე	25-60 სმ	თეთრი, ცისფერი,ისამინისფერი	სინათლის მოყვარული
ჩვეულებრივი სურო	ევროპა, ხმელთაშუა ზღვის აუზი, კავკასია, მცირე აზია	„=“	გვიანი ზაფხული, ზოგჯერ სექტემბერშიც	30 მ-მდე	მომწვანო-მოყვითალო	სინათლის მოყვარული, ჩრდილისამტანი
კოლხური სურო	კავკასია, თურქეთი	„=“	გვიანი ზაფხული, ზოგჯერ სექტემბერშიც	30 მ-მდე	მომწვანო-მოყვითალო	ჩრდილის-მოყვარული
ამერიკული ჰეიხერა	ჩრ. ამერიკა	„=“	ივნისი	50-60 სმ	მომწვანო-მოყვითალო	სინათლის-მოყვარული, ჩრდილისამტანი
წითელი ჰეიხერა	ამერიკა, მექსიკა	„=“	ივნისი-აგვისტო	20-25 სმ	სისხლივით წითელი, ჟოლოსფერი	სინათლის-მოყვარული,ჩრდილისამტანი
მსხვილფოთოლა პორტენჯია	ჩინეთი, იაპონია	„=“	გაზაფხულიდან გვიან შემოდგომამდე	2 მ-მდე	თეთრი, ცისფერი, იისფერი, ვარდისფერი	სითბოსა და ტენის-მოყვარული
ცოცხისებრი პორტენჯია	სამხ. სახლანი, ჩინეთი, იაპონია	„=“	გაზაფხულიდან გვიან შემოდგომამდე	1,5-2 მ	თეთრი, ყვითელი, ვადისფერი, ჟოლოსფერი	სითბისა და ტენისმოყვარული
ქართული ზამბახი	საქართველო, აზერბაიჯანი	„=“	მარტის ბოლოდან აპრილის ბოლომდე	10-20 სმ	მოყვითალო-ყავისფერი	სინათლის-მოყვარული
ვინოგრადოვის ზამბახი	ცენტრალური აზია, კავკასია	„=“	მარტის ბოლოდან აპრილის ბოლომდე	20-40 სმ	მკრთალი ყვითელი	სინათლის-მოყვარული
ჯიქა	კავკასია, ჩრ.ირანი, ხმელთაშუა ზღვის აუზი	„=“	მაისის ან ივნისის ბოლომდე	2 მ-მდე	თეთრი, ვარდისფერი,ყვითელი	სინათლის-მოყვარული, ჩრდილისამტანი

ჩაგირი	ჩრ. ნახევარსფერო და აფრიკის ტროპიკული მთები	„=“	მაისი, აგვისტო	20-30 სმ	იისფერ-წითელი	სინათლის-მოყვარული
ბაღის საღბი	ბრაზილია	„-“ ან „=“	ივლისი-დან-გვიან დაზამთრებამდე	20-30 სმ 60-80 სმ	წითელი	ნაწილობრივ ჩრდილისამტანი
სამკურნალო საღბი	ხმელთაშუა ზღვის სანაპირო	„=“	ივნისი-ივლისი	50 სმ	იისფერი	სინათლის-მოყვარული
კლდის ღუძა	ჩრ. ნახევარსფეროს ზომიერი სარტყელი	„=“	მაისი-ივნისი	30-70 სმ	მომწვანითეთრი, მომწვანო-ყვითელი	სინათლისა და სიბოლქო-მოყვარული
ნაღველასებრი ვერონიკა	კავკასია, მცირე აზია, ირანი	„=“	გვიან გაზაფხულსა და ადრე ზაფხულში	10-60 სმ	მკრთალი ცისფერი შუქი ღურჯი ძარღვებით	სინათლის-მოყვარული
ბოსტნის ია	ვეროპა, აზია	„-“ ან „+“	მარტიდან-ოქტომბრამდე	10-70 სმ	ღია ღურჯი ან ცისფერი	სინათლის-მოყვარული
ძახველი	შუა და სამხ. ევროპა, კავკასია, მცირე აზია, ჩინეთი, იაპონია.	„=“	მაის-ივლისი	4მ-მდე	თეთრი	სინათლის-მოყვარული

შენიშვნები:

ერთწლოვანი – „-“, ორწლოვანი – „+“, მრავალწლოვანი „ = “

თბილისის რეალობაში მოვიძიეთ რამდენიმე ობიექტი, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა გაკეთება ვერტიკალური ბაღისა, რომელიც მეტად ესთეტიკური და სასიამოვნო საცქერია. ის უფრო მეტად გააღამაზებს შენობების იერსახეს და შესძენს მათ მხატვრულ-დეკორატიულ ეფექტს.

საპროექტო წინადადება კი, რომელიც შესრულებულია კომპიუტერულ გრაფიკულ პროგრამაში, წარმოდგენილია კოლმეურნეობის მოედანთან, ბარათაშვილის ქუჩაზე არსებული დარეჯან დედოფლის ისტორიული სასახლის გვერდითი ფასადის მაგალითზე. შენობის ეს ნაწილი საკმაოდ უსახურად გამოიყურება.

ვერტიკალურ ბაღში გამოვიყენეთ შემდეგი მცენარეები:

მუდამმოყვავილე ბეგონია – *Begonia semperflorens*. სინათლისმოყვარულია, საკმაოდ კარგადაა ადაპტირებული ჩვენი პირობებისადმი და ფართოდ გამოიყენება დეკორატიულ მებაღეობაში.

მომხიბვლელი დიფენბახია – *Diffenbachia amoena*. სინათლისმოყვარული და ნახევრად ჩრდილისამტანი. მისი დეკორატიულობის ხარისხი მთელი წლის განმავლობაში შენარჩუნებულია.

ჰეიხერა – *Heuchera electra*. სინათლისმოყვარული და ჩრდილისამტანია. დეკორატიული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მისი გრძელყუნწიანი, მომრგვალო-გულისებრი ფორმის ფოთლები.

ჯინჭარა ყვავილი – *Coleus hybridus*. სინათლისმოყვარულია. მისი დეკორატიულობის ხარისხს განსაზღვრავს ფოთლები

ირმის ხავსი – *Cladonia rangiferina*. ტენისმოყვარული. ახასიათებს ხშირი დატოტვა, დეკორატიულ მებაღეობაში გამოიყენება ფონების შესაქმნელად.

საპროექტო წინადადება პერსპექტიული დეკორატიული გამწვანებისათვის წარმოდგენილია კომპიუტერული გრაფიკული პროგრამის საშუალებით.

ლიტერატურა:

1. ალთაიძე შ., კილაძე ი., საბაღო-საპარკო კომპოზიციური ელემენტები, თბ., 1987, გვ. 5-10.
2. ბაშინჯაყელი ნ., იოსელიანი პ., რატიანი ნ., ციციძე ა., აღმოსავლეთ საქართველოს რაიონების მერქნიანი მცენარეები და მათი გამოყენება გამწვანებაში, თბ., 1989, გვ. 23-56, 78-81.
3. გაგნიძე რ., დავითაძე მ., ადგილობრივი ფლორა (საქართველოს მცენარეთა სამყარო), აჭარა, ბათუმი, 2000.
4. ხმაღაძე ი., ლანდშაფტური ხელოვნება, თბ., 1985.
5. Patrick Blanc. The Vertical Garden, 2008.
6. www.verticalgardenpatrickblanc.com/
7. www.-award-for-green-architecture-international-prize-winner

Marina Zarkua, Nino Abuladze
Vertical Gardens and the Perspective of their Development for Tbilisi Example
Summary

“Vertical Garden“ - as one of the newest type of landscaping has been discussed in this work. On the basis of study and analysis of new type of so-called “Vertical Garden“, its technological and technical features have been determined. The existing “Vertical Gardens“ in Tbilisi and their architectural and artistic solution, the species of plants to be subjected to landscaping, the peculiarities of plants’ growth and development and decoration have been studied. The proposals and recommendations are worked out for setting perspective plans of vertical landscaping in the specially selected places of Tbilisi.

Марина Заркуа, Нино Абуладзе
Вертикальное озеленение и перспективы ее развития
на примере города Тбилиси
Резюме

В работе рассмотрен вертикальный сад, как новейший вид вертикального озеленения. Изучены вертикальные сады, их технологические и технические характеристики, их художественно-архитектурное решение, видовой состав перспективных для озеленения растений, особенности их роста и развития, их декоративность. Для подобранной, конкретной местности города Тбилиси разработаны рекомендации и предложения по вертикальному озеленению.

ფილოლოგია - PHILOLOGY - ФИЛОЛОГИЯ

იულია გორჯელაძე.....	3
<i>საავტორო რემარკის სტატუსი და როლი „ახალი დრამის“ დისკურსში</i>	
Julia Gorjeladze	
<i>The Status and the Role of Author's Remarques in the "New Drama" Discourse</i>	
Юлия Горджеладзе	
<i>Статус и роль авторской ремарки в дискурсе «Новой драмы»</i>	
მანანა ღამბაშიძე.....	9
<i>პოსტნომინალური ზედსართავი სახელის სტრუქტურული რეგულატორები თანამედროვე გერმანულ ენაში</i>	
Manana Gambashidze	
<i>The structural Regulators of the Post-nominal Adjective in the Modern German language</i>	
Манана Гамбашидзе	
<i>Структурные регуляторы постноминального имени прилагательного в современном немецком языке</i>	
ნანა ბოლქვაძე-ლიუდეკ.....	14
<i>გამოძალვითი ხასიათის წერილობითი ტექსტების ლინგვისტურ-ფსიქოლოგიური ანალიზი</i>	
Nana Bolkvadze	
<i>Linguistic-Psychological Analysis of Written Texts of Extortive Nature</i>	
Нана Болквადзе	
<i>Лингвистико-психологический анализ письменных текстов вымогательного характера</i>	
ასმათ არძენაძე.....	23
<i>კულტუროლოგიური ასპექტი რუსული ენის, როგორც უცხო ენის, შესწავლის პროცესში ქართულენოვან გარემოში</i>	
Asmat Ardzenadze	
<i>Cultural Aspect in the Process of Teaching Russian as SL in the Georgian Environment</i>	
Асмаг Ардзенадзе	
<i>Культурологический аспект в процессе обучения РКИ в грузинской среде</i>	
ლალა ახმედოვა.....	27
<i>ორატორული ხელოვნების საგანი და მიზანი</i>	
Lala Akhmedova	
<i>Subject and Objectives of the Eloquence</i>	
Лала Ахмедова	
<i>Предмет и цель ораторского искусства</i>	
მედეა აბაშიძე.....	32
<i>ინტერაქცია და „ადამიანური ფაქტორი“</i>	
Medea Abashidze	
<i>International and the "Human factor "</i>	

მედეა აბაშიძე <i>Интеракция и «Человеческий фактор»</i>	
გულნარა დიასამიძე <i>ენები - ურთიერთგაგების გასაღები</i> Gulnara Diasamidze <i>Languages are the Key to Mutual Understanding of People</i> Гульнара Диасамидзе <i>Языки – ключи взаимопонимания</i>	36
ნაილია მეხრალიევა <i>თარგმანის ხელოვნება და აზერბაიჯანის მთარგმნელები</i> Nailya Mekhralieva <i>Translation and Translators in Azerbaijan</i> Наиля Мехралиева <i>Искусство перевода в Азербайджане и переводчики</i>	40
თეონა ბერიძე <i>ქრისტა ვოლფისეული „წერის მანერა“ და „ფანტასტიური სიზუსტე“ მის შემოქმედებაში</i> Teona Beridze <i>Christa Wolf “Writing style” and “Fantastic Accuracy” in her Creative Work</i> Теона Беридзе <i>«Манера письма» Кристи Вольф и «фантастическая точность» в ее творчестве</i>	50
სვეტლანა როდინაძე <i>სახლვანო ტერმინებისა და კლიშირებული ფრაზების გამოყენება მხატვრულ ლიტერატურაში</i> Svetlana Rodinadze <i>The usage of Marine Terminology in Literature</i> Светлана Родинадзе <i>Использование морской терминологии в литературе</i>	55
სევინჯ ალექპერზადე <i>პატრიოტიზმის კულტურული იდენტობა პოლიტიკურ დისკურსში</i> Sevinge Alakbarzadeh <i>Cultural Identity of Patriotism in Political Discourse</i> Севиндж Алекперзаде <i>Культурная идентичность патриотизма в политическом дискурсе</i>	60
ვიქტორია სიტნიკოვა <i>თარგმანი როგორც კულტურული ინტერაქცია</i> Viktoria Sitnikova <i>Translation as the cultural interaction</i> Виктория Ситникова <i>Перевод как интеракция культур</i>	68
ნანა ქაჯაია	72

ბათუმი სოციო-კულტურული წინააღმდეგობის ასპექტში „აღმოსავლეთი-დასავლეთი“ (XX საუკუნის პირველი ნახევრის რუსი მწერლების ნაწარმოებების მიხედვით)

Nana Kajaia

Batumi at the Aspect of "East-west" Sociocultural Opposition (Works of Russian writers of the first half of the 20th century)

Нана Каджая

Батуми в аспекте социокультурной оппозиции "Восток-Запад" (по произведениям русских писателей первой половины XX в.)

ალა საინენკო76

პროზის რიტმის კვლევა ორიგინალურ და თარგმნილ ტექსტებში

Ala Sainenco

Study of the Prose Rhythm of Original and Translated Texts

Алла Саиненко

Исследование ритма прозы оригинального и транслированного текста (на материале романа Л. Ребрянау «Лес повешенных»)

მარინე სიორიძე.....80

ფრანგული „ახალი რომანის“ თეორიული საფუძვლები და არქიტექტონიკა

Marine Sioridze

Theoretical Basis and Architectonics of the French "Nouveau Roman"

Марине Сиоридзе

Теоретические основы и архитектоника во французском «Новом романе»

მატანატ ვაჰიდოვა.....90

მისტიციზმი სეიდ აზიმ შირვანის ლირიკულ პოემებში

Matanat Vahidova

Mysticism in the Lyric Poetry of Seid Azim Shirvani

Матанат Вахидова

Место мистической поэзии в лирике Сеида Азима Ширвани

ნინო გურგენიძე.....96

ლიტერატურული ონიმები როგორც ოიკონიმთა გამომხატველობითი სახესხვაობა

Nino Gurgenidze

Literary Onyms as the expressive variety of Oikononyms

Нино Гургенидзе

Литературные онимы как разновидности выражения ойконимов

ზულფია იბრაგიმოვა100

თემურ დიდის ლიტერატურული სახე ჰუსეინ ჯავიდის შემოქმედებაში

Zulphya Ibragimova

Personification of Timur the Great image in Gusein Javid's Creative Work

Зульфья Ибрагимова

Воплощение литературного образа Тимура великого в творчестве Гусейна Джавида

ინგა ადამია 104

მითოლოგიური ტექსტის ინტერპრეტაცია ამბივალენტურ თარგმანში

Inga Adamia

Interpretation of the Mythological Text in Ambivalence Translation

Инга Адамия

Интерпретация мифологического текста в амбивалентном переводе

ხათუნა ტაბატაძე 111

ფ. სოლოგუბის ზოგიერთი ტრადიციული ელემენტის შესახებ

რუსული ემიგრაციის ლიტერატურაში

Khatuna Tabatadze

About the F. Sologub's some traditional elements in literature on the Russian Emigration

Хатуна Табатадзе

О некоторых традиционных элементах Ф.Сологуба в литературе русского зарубежья

მარინე ტურავა 116

„სხვაგვარი ჟიბით უყვართ პოეტებს“ (მანონ ბულისკერიას ლექსების კრებული „ნედლი ნამსრევი“)

Marine Turava

“Poets Love with Different Ardour” (Follection of Manon Buliskeria's poems “Raw Furrow”)

Марина Турава

С другим рвением любят поэты

ლამარა გერგედავა 120

დონკიხოტური სიკეთე და ოცნება-გურამ დოჩანაშვილის

პერსონაჟების იდეალი („ვატერ(პო)ლოო...“)

Lamara Gergedava

Don Quixote Goodness and Dream- the Ideal for Guram Dochanashvili's Characters

(“Water(po)loo”)

Ламара Гергедава

Мечтательность и доброта по Дон-Кихоту – идеал персонажей Гурама Дочанашвили

(« Ватер(по)лоо...»)

კულტუროლოგია - CULTUROLOGY – КУЛЬТУРОЛОГИЯ

გიორგი მასალკინი 125

პოსტმოდერნის კომუნიკაციური პარადიგმა

Giorgi Masalkin

Post-modernistic Communication Paradigm

Георгий Масалкин

Коммуникационная парадигма постмодерна

ირინა სიკორსკაია, ოქსანა ჩუგრინა 132

კულტურათაშორისი კომუნიკაცია გლობალიზაციის პროცესების პირობებში

Irina Sikorskaya, Oksana Chugrina

Intercultural Communication in Terms of Globalization Processes

Ирина Сикорская, Оксана Чугрина

Межкультурная коммуникация в условиях глобализационных процессов

ჟურნალისტიკა - JOURNALISM - ЖУРНАЛИСТИКА

ულვია აბდულაევა..... 136

ტელეჟურნალისტის როლი მასმედიაში

Ulvya Abdullaeva

The Role of Journalist in Media

Ульвия Абдуллаева

Роль журналистики в сми

**ისტორია და პოლიტოლოგია - HISTORY AND POLITOLOGY -
ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

თამარ კიკნაძე..... 141

უნივერსიტეტი და სოციალური მეცნიერებების სწავლების პრობლემა

Tamar Kiknadze

University and the Problems of Teaching Social Sciences

Тамар Кикнадзе

Университет и проблема обучения социальных наук

ასიფ იმამალიევი..... 146

ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანიზების დასავლური

მოდელის პოლიტიკური ანალიზი

Asif Immamaliyev

Political Review of Western Models of Local Government Institutions Establishment

Асиф Имамалиев

Политический анализ западных моделей организации местного самоуправления

კამილ სეიდოვი..... 152

სამართლებრივი სახელმწიფო და სამოქალაქო საზოგადოება

Kamil Seidov

Jural State and Civil Society

Kamil Seidov

Правовое государство и гражданское общество

**საერთაშორისო ურთიერთობები - INTERNATIONAL RELATIONS -
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ**

ნურლან ალიევი..... 159

სამხრეთ კავკასიაში ევროკავშირის პოლიტიკის ძირითადი

მიმართულებები

Nurlan Aliyev

Main Tendencies of EU Policy in the Southern Caucasus

Нурлан Алиев

Основные направления политики ЕС на Южном Кавказе

უღვია აბასოვა 167

*ენერგოფაქტორების საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემაზე
გავლენის საკითხები*

Ulvyā Abbasova

Upon the problems of Energy Factors Influence Upon the System of International Relations

Ульвия Аббасова

*К вопросу о влиянии энергетических факторов на систему
международных отношений*

სანან გასანოვი 172

*კასპიის ზღვის სტატუსის პრობლემის გადაჭრის პერსპექტივები
კასპიის ქვეყნების პოზიციიდან*

Sanan Gasanov

The Caspian Sea Status Solution Prospects from the position of Caspian Countries

Санан Гасанов

*Перспективы решения проблемы статуса Каспийского моря с
позиций прикаспийских стран*

სამართალმცოდნეობა - JURISPRUDENCE - ПРАВОВЕДЕНИЕ

ია ხარაზი, ავთანდილ ხაზალია 178

*სავადასახადო კოდექსის ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტის
შესახებ (საქართველოს სავადასახადო კანონმდებლობაში
ცვლილებების შეტანა-პრობლემები და თავისებურებანი)*

Ia Kharazi, Avtandil Khazalia

*Some legal aspects of the Tax Code (Amendments to the Georgian Tax Legislation-Problems and
Peculiarities)*

Ия Харази, Автандил Хазалия

О некоторых правовых аспектах налогового кодекса

(Внесение изменений в налоговое законодательство Грузии – проблемы и особенности)

**ეკონომიკა და ტურიზმი - ECONOMICS AND TOURISM –
ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ**

ვიჩესლავ პოპოვი 187

*ფულის მიმოქცევა უკრაინის ქალაქების ყოველდღიურ ცხოვრებაში
(1917-1920 წწ.)*

Vyacheslav Popov

Money circulation in the everyday life of cities of Ukraine in 1917-1920

Вячеслав Попов

Денежное обращение в повседневной жизни городов Украины в 1917-1920 гг.

ოლეგ მაზურიკი, ესმირა ბაირამოვა195
მომხმარებლის კმაყოფილება როგორც სოციალური აუდიტის საგანი
Oleg Mazuryk, Esmira Bairamova
Consumer satisfaction as a subject of social audit
Олег Мазурик, Эмира Байрамова
Удовлетворенность потребителя как предмет социального аудита

ლილი კოჭლამაზაშვილი.....203
საინფორმაციო ტექნოლოგიების როლი ტურიზმში
Lili Kochlamazashvili
The Role of Information Technologies in Tourism
Лили Кочламазашвили
Роль информационных технологий в туризме

**პედაგოგიკა და მეთოდოლოგია - PEDAGOGICS AND METHODS – ПЕДАГОГИКА
И МЕТОДИКА**

თათია ნაკაშიძე-მახარაძე213
კულტურის სწავლების მნიშვნელობა ინგლისური ენის სწავლებისას
Tatia Nakashidze-Makharadze
The Importance Of Teaching Culture in English Language Teaching
Татиа Накашидзе - Махарадзе
Важность изучения культуры в преподавании английского языка

ილახა გასანოვა.....218
*აზერბაიჯანელი სტუდენტებისათვის რუსულის, როგორც უცხო ენის, სწავლების
ლინგვო-ფსიქოლოგიური საფუძვლები*
Ilakha Gasanova
Linguo-psychological Basis of Teaching Russian as Foreign Language to Azerbaijani students
Илаха Гасанова
Лингвопсихологические основы обучения русскому как иностранному студентов-азербайджанцев

კუნძების გეოგრაფია - NATURAL SCIENCE - ПРИРОДОВЕДЕНИЕ

მარინა ზარკუა, ნინო აბულაძე.....222
*ვერტიკალური ბაღები და მათი განვითარების პერსპექტივა
ქ. თბილისის მაგალითზე*
Marina Zarkua, Nino Abuladze
Vertical Gardens and the Perspective of their Development for Tbilisi Example
Марина Заркуа, Нино Абуладзе
Вертикальное озеленение и перспективы ее развития на примере города Тбилиси

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:
<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49
indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91
irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.

Authors are solely responsible for the content
of published materials.

გამომცემლობა ' ' უნივერსალი ' '

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 222 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

9771512436007